

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ANADOLU YERLEŞMELERİNDE KONUT ALANLARININ YENİ GELİŞEN
PLANLAMA YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ:
BOYABAT ÖRNEĞİ**

SEHER ERBEY

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI
KENTSEL MEKÂN ORGANİZASYONU VE TASARIMI PROGRAMI**

**DANIŞMAN
PROF. DR. ZEKİYE YENEN**

İSTANBUL, 2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ANADOLU YERLEŞMELERİNDE KONUT ALANLARININ YENİ GELİŞEN
PLANLAMA YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ:
BOYABAT ÖRNEĞİ**

Seher ERBEY tarafından hazırlanan tez çalışması 10.05.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Zekiye YENEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Zekiye YENEN
Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Nadide SEÇKİN
Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. Töre Seçilmişler
Yıldız Teknik Üniversitesi

_____

_____

_____

Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü' nün 2016-03-02-YL01 nolu projesi ile desteklenmiştir.

Hazırlanan bu tez çalışmasının müellifi olarak

- Anadolu’da yaşamış, üretmiş, yaşayacak ve üretecek tüm uygarlıklara,
- kent tarihçilerine,
- şehir plancılara,
- bilim insanı olmamı sağlayan cumhuriyet değerlerinin kurucularına

sonsuz saygımı ve minnetimi sunmak isterim. Bu çalışmayı yapmamdaki en büyük motivasyon kaynağım ismiyle müsemma Anadolu’da yüzyıllardır yaşatmaya çalıştığımız kıymetli benliğimizi/kültürümüzü hatırlamak ve evrensel nitelikler üstünde nesiller boyu sürdürülmesine katkı sunmaktır.

Uzun soluklu yaşadığım süreçte yanımda olan bütün güçlü kadınlara tüm kalbimle sonsuz teşekkürler.

Anadolu bizimle ana dolu...

Mayıs, 2019

Seher ERBEY

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
SİMGE LİSTESİ.....	vii
KISALTMA LİSTESİ.....	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
ABSTRACT.....	xiv
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özeti.....	1
1.2 Tezin Amacı.....	11
1.3 Hipotez.....	12
1.4 Yöntem	14
1.5 Kapsam	15
BÖLÜM 2	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	16
2.1 Yerleşme Kültürü	16
2.2 Anadolu’da Osmanlı Dönemi Yerleşme Kültürü / Mekân Organizasyonu	20
2.2.1 Anadolu Coğrafyası.....	20
2.2.2 Mekânsal Örüntü - Sosyal, Ekonomik ve Kurumsal Yapı İlişkisi.....	24
2.3 Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları	34
2.3.1 Sürdürülebilirlik	34
2.3.2 Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımlar	48
BÖLÜM 3	
ÖRNEK ALAN: BOYABAT.....	66
3.1 Yöntem	66
3.2 Coğrafya.....	68
3.3 Yerleşmenin Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Kent Organizasyonu.....	88
3.3.1 Sosyal, Ekonomik ve Kurumsal Yapı	90

3.3.2	Değişimlerin ve Yeni Uygulamaların Mekân Organizasyonuna Etkileri.....	94
3.4	Yerleşme Konut Dokusu Analizi.....	97
3.4.1	Ev – Kent İlişkisi	97
3.4.2	Ev - Çevre İlişkisi	105
3.5	Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Planlama Yaklaşımları Bağlamında Boyabat Yerleşmesi’nin Değerlendirilmesi.....	113
BÖLÜM 4		
SONUÇ VE ÖNERİLER		120
4.1	Sonuç ve Değerlendirmeler	121
KAYNAKLAR.....		132
EK-A		
Anadolu’da İklim		142
EK-B		
Küresel Kültürel Bölgelerin Dağılımı		146
EK-C		
Yavaş Kent Hareketi Kriterleri.....		148
EK-D		
Cumhuriyet Öncesi Dönemde Boyabat’ta Varlığı Tespit Edilen Kamu Yapıları		154
EK-F		
Çalışma Alanı Sınırları İçinde Bahçe İçinde Tespit Edilen Ocak Yapıları.....		156
ÖZGEÇMİŞ.....		158

SİMGE LİSTESİ

°C	Santigrat derece
m	Metre
km	Kilometre
ha	Hektar
mm	Milimetre
r	Çemberin yarıçapı
R	Çemberin çapı

KISALTMA LİSTESİ

UN	The United Nations (Birleşmiş Milletler (BM))
WCED	The World Commission on Environment and Development
UNEP	United Nations Environment Programme
WSSD	World Summit on Sustainable Development
OWG	United Nation Open Working Group
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UIA	International Union Of Architects
AIA	The American Institute of Architects
RIBA	Royal Institute of British Architects
CSCAE	Consejo Superior de Colegios de Arquitectos De España
SGN	Smart Growth Network
EPA	U.S. Environmental Protection Agency (EPA)
ICMA	City/County Management Association
IEA	International Energy Agency
GBCA	Green Building Council of Australia
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
AOL	America Online
KUZKA	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 2.1 Anadolu Sayısal Arazi Modeli	21
Şekil 2.2 Sürdürülebilirlik Kapsamında Birleşmiş Milletler'in Sorun Olarak Belirlediği Kavramlar ve İlişkileri.....	42
Şekil 2.3 Sürdürülebilir Gelişme Uygulamalarının Mekânsal Kademelenmesi	45
Şekil 2.4 Sürdürülebilir Gelişme Uygulamalarının Mekânsal Kademelenmesinde Kentlerin Yeri	45
Şekil 2.5 Howard'ın (1898) Bahçe Şehir Şeması.....	49
Şekil 3.1 Newman'ın Özel/Kamusal Alan Şeması.....	67
Şekil 3.2 Yıllık Yağış ve Sıcaklık Değerleri	69
Şekil 3.3 Yağışlı Gün Sayısı.....	70
Şekil 3.4 Güneşli Gün Sayısı.....	71
Şekil 3.5 Güneşlenme Analizi – 21 Haziran	71
Şekil 3.6 Güneşlenme Analizi – 21 Aralık	72
Şekil 3.7 Maksimum Sıcaklık Diyagramı	72
Şekil 3.8 Boyabat'ın Rüzgâr Gücü Diyagramı	73
Şekil 3.9 Yerleşme Bütünü Eşyükselti Analizi	74
Şekil 3.10 Boyabat Kalesi ve Yerleşme'nin 1930'lu Yıllarda Görünümü	75
Şekil 3.11 Kale ve Çevre Hakimiyeti	75
Şekil 3.12 Kale ve Saat Kulesi	76
Şekil 3.13 Kale ile Saat Kulesi Arası Kesit Çizgisi	76
Şekil 3.14 Kale'nin Bulunduğu Tepe ile Saat Kulesi Arası Arazi Profili	77
Şekil 3.15 Çalışma Alanı ve Çevresi Eşyükselti Analizi.....	78
Şekil 3.16 Yerleşme Bütünü Eğim Yüzdesi	79
Şekil 3.17 Çalışma Alanı Eğim Yüzdesi.....	80
Şekil 3.18 Eğim ve Yapı İlişkisi	80
Şekil 3.19 Eğim - Yapı ilişkisi, Bademli Sokak "1" Numaralı Fotoğraf.....	81
Şekil 3.20 Eğim - Yapı ilişkisi, Bademli Sokak "2" Numaralı Fotoğraf ¹	81
Şekil 3.21 Çalışma Alanı Ulaşım Kanalları EğimYüzdesi.....	82
Şekil 3.22 Kale'nin Bulunduğu Tepenin Çevresinde Eğimin %20'nin Üzerine Çıktığı Alanlarda Merdivenli Sokaklar.....	83
Şekil 3.23 Merdivenli Sokak - "1" Numaralı Fotoğraf	84
Şekil 3.24 Merdivenli Sokak – "2" Numaralı Fotoğraf ¹	84
Şekil 3.25 Yerleşme Bütünü Eğim Yönü Analizi.....	85

Şekil 3.26	Roma Dönemi'nde Tabula Peutingeriana'da Belirtilen Yollar	89
Şekil 3.27	Roma Yolları Üzerinde Boyabat	90
Şekil 3.28	Selçuklu Dönemi Ulaşım Sistemi Üzerinde Pazar/Panayır Yerleşmeleri ...	91
Şekil 3.29	16. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu Kasabaları	92
Şekil 3.30	Anadolu'daki Büyük Camiler – Cuma Camileri (yaklaşık 1520-1535).....	94
Şekil 3.31	Kemal Dede Camisi ve Çevresindeki Dükkânlar	96
Şekil 3.32	Kültür Bakanlığı Tarafından Tescil Edilmiş, Günümüze Ulaşamayan Yapılar	96
Şekil 3.33	Tahıl Pazarı ve Çevresi, 2015	97
Şekil 3.34	Kentsel Ölçekte Çekim Merkezi ve Odak Alanlarının Etki Alanı (r=800 m)	98
Şekil 3.35	Mahalle Ölçeğindeki Çekim Merkezi ve Odak Alanlarının Etki Alanı (r=200 m)	100
Şekil 3.37	Tescilli Camiler ve Yeni Yapılan Camilerin Etki Alanı.....	101
Şekil 3.36	Akmescit ve Kale, 2015	102
Şekil 3.38	Mescit ve Cami Alanlarının	103
Şekil 3.39	Kandilsiz Mescit, 2015	104
Şekil 3.40	Kandilsiz Mescit ve Çerçioğlu Mescidinin Etki Alanı	105
Şekil 3.41	Örnek Çalışma Alanı.....	107
Şekil 3.42	Birbirinin Işığını, Hava Almasını ve Manzarasını Engellemeyen Yapılara Bayram Caddesi'nden Bakış -1	108
Şekil 3.43	Birbirinin Işığını, Hava Almasını ve Manzarasını Engellemeyen Yapılara Bayram Caddesi'nden Bakış-2	108
Şekil 3.44	Bitki Elemanları ile Sınırların Belirtilmesi.....	109
Şekil 3.45	Yapı – Bahçe – Sokak - Yapı İlişkisi	110
Şekil 3.46	Yapı Elemanları ve Bitkisel Öğeler ile Sokak İlişkisi	110
Şekil 3.47	Yola Göre Biçimlenen Alt Kat ve Çıkma ile Kullanışlı Bir Hacim Oluşturulan Üst Kat	111
Şekil 3.48	Su Basman Kotunun Bodrum Kat Olarak Kullanıldığı Yapı Örneği.....	111
Şekil 3.49	Yol Kotu ile yapının oturduğu kot arasındaki Farktan Yararlanılarak Yerleştirilen Kat Örneği.....	112
Şekil 3.50	Keçeli Sokak'ta Bulunan Çeşme	113
Şekil A.1	Türkiye Yıllık Ortalama Sıcaklıkların Alansal Dağılımı (1971-2000).....	142
Şekil A.2	Türkiye'de Ortalama Yağışın Alansal Dağılımı (1981-2010).....	143
Şekil A.3	Türkiye Yıllık Ortalama Rüzgâr Hızı (1971-2000).....	143
Şekil A.4	Türkiye Yıllık Ortalama Güneş Radyasyonu (1971-2000).....	144
Şekil A.5	Türkiye İklim Tipleri.....	145
Şekil B.1	Küresel İklim Bölgeleri.....	146
Şekil D.1	Tespit Edilen Kamu Yapıları.....	154
Şekil F.1	75. Yıl Caddesi ile Telgrafçı Sokak Kesişimindeki Yapı.....	156
Şekil F.2	Baklacı Sokak'ta Bahçesinde Ocak Bulunan Yapı.....	157
Şekil F.3	Oluk Sokak'ta Bahçesinde Ocak Bulunan Yapı.....	157

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1	İklim Değişikliği Gündemi ile Yapılan Konferanslar ve Çıktıları.....	39
Çizelge 2.2	Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri	43
Çizelge 2.3	Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımları ve Uygulama Alanı	63
Çizelge 3.1	Boyabat - Aylara Göre Yıllık Ortalama Sıcaklıklar	73
Çizelge 3.2	Çalışma Alanının Eğim Yüzdesi Dağılımı.....	79
Çizelge 3.3	Çalışma Alanı Ulaşım Kanallarının Eğim Yüzdesi.....	83
Çizelge 3.4	Boyabat Eğim Yönü	86
Çizelge 3.5	Boyabat Eğim Yüzdesi ve Eğim Yönü Alan Dağılımı (dekar).....	87
Çizelge 3.6	Boyabat Bakı Yönlerinin Eğim Yüzdesi Dağılımı (%)	87
Çizelge 3.7	Boyabat Eğim Yüzdelerinin Bakı Yönlerine Göre Dağılımı (%).....	88
Çizelge 3.8	Boyabat Kentsel Ölçekte Çekim Merkezi Olan Yapılar	98
Çizelge 3.9	Boyabat Mahalle Ölçeğinde Çekim Merkezi Olan Yapılar	100
Çizelge 3.10	Boyabat Komşuluk Grubu Çekim Merkezleri	102
Çizelge 3.11	Kandilsiz Mescit'in Etkisi Altındaki Nüfus Tahmini.....	104
Çizelge 3.12	Çerçioğlu Mescidi'nin Etkisi Altındaki Nüfus Tahmini.....	104
Çizelge 3.13	Boyabat Konutların Kullanım Alanı İçindeki Yapılaşma Oranı.....	106
Çizelge 4.1	Cumhuriyet Öncesi Dönemde Varlığı Tespit Edilen Kamu Yapıları	155
Çizelge C.1	Yavaş Kent Hareketi Kriterleri.....	148
Çizelge D.1	Cumhuriyet Öncesi Dönemde Varlığı Tespit Edilen Kamu Yapıları.....	155

**ANADOLU YERLEŞMELERİNDE KONUT ALANLARININ YENİ GELİŞEN
PLANLAMA YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ:
BOYABAT ÖRNEĞİ**

Seher ERBEY

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zekiye YENEN

İlk yerleşmelerin bazılarının kurulduğu Anadolu’da yerleşmeler bölgelere göre farklılaşan coğrafi ve kültürel etkenler doğrultusunda gelişmiştir. 11. yüzyılda Anadolu’ya yerleşmeye başlayan Türkler, göçerlikten yerleşik hayata geçerken Anadolu’da kendilerinden önce yaşayan kültürlerden öğrenmiş ve kendi deneyimlerini katarak sentez bir yerleşme kültürü geliştirmişlerdir. Bugün eski kent olarak tanımladığımız bu alanlar terkedilmekte ve günün eğilimleri doğrultusunda ekonomik amaçlı kullanılmak üzere dönüşmektedir. (Osmanlı Dönemi’nde) Anadolu’da gelişen yerleşme kültürü yaşanmakta olan süreçte günlük yaşamın bir parçası olmaktan çıkmıştır. Oysa, yeni gelişen planlama yaklaşımlarının temeli de Anadolu’daki yerleşmelerde varolan geleneksel mekân oluşturma kültürünün bileşenlerini içermektedir. Bu nedenle, çalışma kapsamına konuya bu yönden eğilmek de dahil edilmiştir. Ancak, bu yaklaşımların, oluşturulması yüzyıllar süren kültür birikimi anlaşılmadan, yorumlanmadan uygulanması geleneksel doku için tehdit oluşturabilir. Çalışmanın temel amacı; öncelikle Anadolu yerleşme kültürünün öğelerini belirtmek, öğeler arasındaki ilişkileri çözümleyerek bu kültürü tanımlamak, yerleşmelerin konut alanlarında zamanla yaşanan değişimleri anlamlandırmaktır. Bunu izleyen amaç; 19. yüzyılın ikinci yarısında geleneksel yerleşmelerin geldiği aşamadaki dokuların -özellikle 1990’lı yıllardan sonra hızlı kentleşmenin tehlikelerine karşı önlem almak ve tüketilen doğal kaynakların akıllıca kullanımı amacıyla geliştirilen- yeni yaklaşımlar doğrultusunda incelenmesidir.

Çalışmanın hedefi; Anadolu'daki yerleşmelerin gelişimini takip etmek, bu sürecin sonucunda ortaya çıkmış konut dokularında geleneksel mekân oluşturma kültürlerini tanımlamak ve doğa ile birarada yaşayan bu kültürün yeniden gündeme gelmesini sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: yerleşme kültürü, Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'da yerleşme kültürü, yeni gelişen planlama yaklaşımları, (sürdürülebilirlik,) Boyabat

ABSTRACT

EVALUATION OF RESIDENTIAL AREAS in ANATOLIAN SETTLEMENTS in the CONTEXT of the NEW / DEVELOPING PLANNING APPROACHES THE CASE of BOYABAT

Seher ERBEY

Department of Urban and Regional Planning
MSc. Thesis

Adviser: Prof. Dr. Zekiye Yenen

The establishment of the first settlements in Anatolia is developed in accordance with the geographical and cultural peculiarities of the specific region. The Turks, who started to settle in Anatolia in the 11th century, learned about the settlement behaviors from the local people who lived before them in Anatolia and developed their own dwelling culture through the settlement procedure. Today, the traditional areas / the old towns are abandoned and returned to be used for economic purposes in parallel with nowadays trends. Culture of settlement developed in Anatolia during the Ottoman period is no longer a part of everyday life in our cities. In fact, the basis of newly developed planning approaches includes existing traditional venue to create the components of culture in the Anatolian settlements. Therefore, these approaches are also included in the context of the thesis with special care to understanding and evaluation of the cultural heritage progressed through centuries.

The main objective of the study is the definition of the settlement culture in Anatolia during the Ottoman period primarily specifying the elements of settlements analyzing the relationship between the elements, definition of the changes taking place in time. The following purpose is to examine the peculiarities of the patterns in traditional settlements -particularly in the second half of the 19th century- in accordance with the new planning approaches developed in order to take precautions against the dangers of rapid urbanization after 1990, and judicious use of the consumption of natural resources.

The target of the study is to monitor the development of settlements in Anatolia and to describe cultural – traditional patterns and spaces in these processes, to revive

living together with nature and provision of this subject come to the agenda for our cultural environment.

Keywords: settlement culture, settlement culture in Anatolia during the Ottoman period, new planning approaches, (sustainability,) Boyabat

GİRİŞ

Hazırlanan bu tezin konusu Anadolu’da gelişmiş yerleşmelerin fiziki özelliklerinin ortaya konması (yerleşme kültürü) ve çağımızın evrensel sorunlarına sürdürülebilir çözümler arayan planlama yaklaşımları bağlamında bu özelliklerin değerlendirilmesidir. Tez çalışması sırasında hem kavramsal araştırma (sürdürülebilirlik ve bu bağlamda gelişen planlama yaklaşımları, yerleşme kültürü, Osmanlı Dönemi Anadolu coğrafyasında gelişmiş yerleşme kültürü) hem Anadolu yerleşmeleri içinden seçilen Boyabat ile ilgili araştırma yapılmıştır. Boyabat yerleşmesinde literatür araştırmaları ve yerinde yapılan çalışmalar¹ ile kavramsal çerçevede elde edilen bilgiler sınanmıştır.

1.1 Literatür Özeti

Kavramsal araştırma doğrudan hedefe götürecek kavramların (yerleşme kültürü, Anadolu coğrafyasında Osmanlı dönemi gelişmiş yerleşme kültürü) ve yeni gelişen planlama yaklaşımlarının incelenmesini kapsamaktadır.

• Yerleşme Kültürü

Yerleşme kültürünün açıklanması için öncelikle kültür ve kent tanımları hakkında araştırma yapılmıştır. Bu konuda antropoloji², felsefe³, iletişim⁴ alanında kültür kavramını açıklamaya yönelik yapılan çalışmalar incelenmiştir. Güvenç ‘İnsan ve Kültür’ isimli kitabına kültür kavramının çeşitli dillerde geçirdiği evrimi açıklayarak başlamakta ve kavramın toplumsal yaşamda günümüzde ilişkili olduğu konuları açıklamaktadır

¹ Saha çalışmaları YTÜ BAP koordinatörlüğü tarafından “Geleneksel Konut Alanlarının Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Bağlamında Değerlendirilmesi” isimli (1044 Proje numarası) ile desteklenmiştir.

² Bozkurt Güvenç Türkiye’de antropoloji alanında ilk çalışmaları yapan bilim insanıdır.

³ Nermi Uygur felsefe alanında çalışan bilim insanıdır.

⁴ Arthur Asa Berger yayın ve elektronik haberleşme sanatları alanında çalışan bilim insanıdır.

(eğitim, sanat, dil, teknoloji vb.) (Güvenç, 1974:95-120). Uygur 'Kültür Kuramı' isimli kitabında kültürün insana dair her şeyi içerdiğini ve doğada kendini evinde hissetmek için yaptıkları olduğunu; Berger 'Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş' çalışmasında kültürün sonuçları olduğunu belirtmektedir (Uygur, 2003:17-19; Berger, 2012:47). Kent ve kentleşme süreçleri hakkında çalışmalar yürüten Keleş ise kent ve kültür arasındaki ilişkiyi kurmaktadır (Keleş, 2007:14; Keleş, 2005:14).

İncelenen çalışmalardan çıkarılan sonuca göre kent ve kültür arasında ilişki bulunmaktadır. Kültürün sonuçları kent iken kent de kent kültürünün yaratıcısıdır; öyleyse kentler kültürün fizik mekâna yansımasıdır (yerleşme kültürü).

Kent kavramının açıklanması konusunda en temel kaygı evrensel ve tüm tarihi dönemleri içeren bir tanımlamanın üretilmeyecek olmasıdır. Aynı dönem dilimleri içinde dahi her coğrafya için farklı kent tanımları yapılabilir¹. İlk kent yerleşmelerinin görüldüğü Anadolu'da Osmanlı Dönemi yerleşmelerinin temel özelliklerini evrensel ölçülerle değerlendirebilmek için kentlerin kuruluş ilkelerini açıklayan kent tarihçilerinin; sosyal, ekonomik ve siyasi örgütlenme biçimini açıklayan araştırmacıların çalışmaları incelenmiştir. Harding ve Park kenti uygarlık ile ilişkilendirerek açıklamaktadırlar (Harding, 2005:5; Park, 1925: 1-46). Yerleşmeler tarihi üzerine çalışan araştırmacılar kutsal yerlerin heterojen nüfusu çekmesiyle çevrelerinde kentlerin kurulduğunu belirtmektedirler (Mumford, 1961:21; Benevolo, 1980:35). Kentler binlerce yıl önce kurulmuş yerleşme birimleri olmasına rağmen kenti açıklama/tanımlama konusundaki çalışmalar sanayileşme sürecinden sonra başlamıştır. Bu konuda dünyada Avrupa'da Frankfurt Okulu ve Amerika'da Chicago Okulu (Ekolojik Kent Kuramı) kenti anlamaya ve açıklamaya yönelik kuramlar üreten kurumlardır. Kent yaşamı farklı toplumsal, ekonomik ve kurumsal dinamiklerle örgütlenme süreci olduğundan sosyoloji bilimi açısından kenti ve kentli insanı açıklamak özel bir konudur.² Martindale Amerika'daki kent kuramlarının kuruluşunu iki genel kategoride

---

¹ Gordon Child, Henri Prienne, Sharon Zukin, Saskia Sassen, Peter Hall, John Friedmann, David Harvey gibi kent hakkında çalışma yürüten araştırmacıların çalışmaları belirtilen kaygılar nedeniyle kapsam dışı tutulmuştur.

² Avrupa ve Amerika farklı kentleşme süreçleri yaşadıkları için sadece belli bir coğrafyaya ve döneme referans veren ve tek bir bilim alanının -örnek kentlere ilişkin elde edilen sonuçların evrensel olması açısından- eksik kaldığı düşünülmektedir.

toplamaktadır (Martindale, 1958:9-32). Bunlar: a) kentin konumunu¹, b) ahlâkî sonuçlarını² açıklamaktadır. Bu çalışmalar incelendiğinde kentin yer seçimi, gelişimi ve toplumsal yapısına ilişkin sonuçları ele aldığı görülmektedir. Robert E. Park, Ernest W. Burgess ve Roderick D. Mc Kenzie tarafından hazırlanan ‘The City’ isimli çalışmada doğa ile kent arasında ilişki kurulup, uygar insanın doğal yaşam alanı olan kentin kültürel bir alanı temsil ettiği belirtilmiştir. Avrupa kentlerini inceleme fırsatı bulan Weber bir yerleşmenin kent olabilmesini savunma yapılarına, pazara (ekonomik canlılık ile ilişkili olarak), hukuksal özerkliğe ve kendi kendini yönetebilme özelliklerine sahip olmaya bağlamıştır (Weber, 1969:38). 1. Dünya Savaşı sonrası Alman kentleri üzerine yaptığı çalışmalar ile gündeme gelen Spengler³ ve Ekolojik Kent Kuramı geleneğinden gelen Castells kentler ile kültür arasında ilişki kurmaktadır (Spengler, 1969:73; Castells, 1972:429, 75). Mumford (kent tarihçisi), Rapoport (mimar) ve Park (sosyolog) birbirlerinden ayrı alanlardaki bilimsel çalışmalarında kentlerin kentte yaşayanların yaşam biçimlerine, davranış kalıplarına, değerlerine, alışkanlıklarına ve geleneklerine (coğrafya ve iklimsel koşullar doğal yaşam alanı olarak şartları belirleyen temel etmendir) göre biçimlendikleri konusunda benzer fikirler belirtmektedirler. Literatür incelemesi sonucunda görülmektedir ki dünyanın hangi coğrafyasında hangi dönemindeki kentleri incelense kent ve kültür arasında bir ilişki (yerleşme kültürü) vardır.

Ergenç kente ilişkin tanımlara dayanarak Osmanlı Dönemi’nde (İslâm dinine mensup olmalarını da sebep gösterek) kentin hukuki özerkliğinin olmayışı ve plansız mekânsal gelişme⁴ sebep gösterilerek kentsel yerleşmelerin olmadığı kanısına varıldığını belirtmektedir (Ergenç, 2013:27-28). Ergenç Batılı araştırmacıların bakış açısıyla ele alınan Doğu kentlerinin (Osmanlı açısından) ‘Osmanlı Dönemi Anadolu Şehri’, ‘Osmanlı

---

¹ Charls H. Cooley şehrin konumu ile ulaşım arasındaki ilişkiye dayanarak kentlerin neden geliştiğini açıklamaya çalışmıştır (Cooley, 1894:13-148). Adna Weber insanların neden kentlerde yoğunlaştıkları sorusunu sorarak Avrupa kentlerinin istatistiki sonuçlarını derlemiştir, (Weber, 1988:1-20), kentlerin temelde ekonomik güçlerin, ikinci aşamada siyasal, toplumsal etkilerin sonucunda büyüdüğünü ortaya koymuş, ahlâkın çöküşü ile kent yaşamı arasında kurulmaya çalışılan ilişkileri istatistiki sonuçlara dayandırarak reddetmiştir (Weber, 1988:368-410).

² Strong, Steffens, Addams kentin ahlâkî çöküntüye sebep olan dinamikleri yarattığını düşünmektedir (Strong, 1898:11-32; Steffens, 1904:3-28 Addams, 1909:1-25)

³ Kent ile kır arasındaki ayrımı da kurmaktadır (Spengler, 1928:246).

⁴ Osmanlı Dönemi Anadolu Kentlerinin kent bütününde planlı olduğu Zekiye Yenen’in “Vakıf Kurumu-İmarat Sistemi Bağlamında Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri” isimli doktora tezi ile kanıtlanmıştır (Yenen, 1988:142-159).

dönemi Balkan Kentleri' gibi alt kategorileri gündeme getirdiğini belirtmektedir. Alt kategoriler eksik bakış açısıyla (bu yerleşmelerin kentsel alanlar olmadığı iddiası ile) ortaya çıkmış olsa da çalışmaların kapsamını coğrafya (yer) ve dönem (zaman) açısından belirlemek için önemli bir kıstas olarak kullanılabilir. Bu nedenle tez çalışmasının ikinci aşamasında Anadolu coğrafyasının topoğrafik ve iklimsel özellikleri tanımlanmıştır. Topoğrafya ve iklimsel özellikler yerleşmenin sunduğu doğal kaynakları belirleyen etmenler olduğundan ekonomik ve sosyal hayatın canlılığını biçimlendirmektedir.

• Anadolu Coğrafyası

Anadolu coğrafyası konusunda Akyol (1948), Atalay (1998) ve Sensoy vd. (2008)'in hazırladıkları kaynaklardan yararlanılmıştır. Köse vd. (2005), Ramsay (1962) ve Touchan vd. (2003) Anadolu coğrafyası ile tarihi arasındaki bağlantıyı incelemektedirler. Araştırmacılar Anadolu'nun ilk yerleşim yerlerinden biri olmasının sebeplerini içerdiği coğrafi potansiyellere dayandırmaktadırlar. Akurgal (2003), Ünal (1980) ve Kafadar (2017) Anadolu coğrafyasını tanımlayarak, kurulan uygarlıkların coğrafya ile ilişkisini tarihçi bakış açısıyla sunmaktadırlar. Aru (1998), Küçükerman (1996) ve Naumann (1991) Anadolu yerleşmelerinin mimari ve kentsel boyutlarını coğrafya ile ilişkisini kurarak açıklamaktadırlar. Tüm araştırmacıların bulgularından elde edilen sonuca göre; Anadolu insan yaşamına uygun verimli coğrafyası ile yüzyıllardır uygarlıkların doğmasına, gelişmesine, istilâ edilmesine ve yıkılmasına sahne olmuş, farklı iklim ve topoğrafik özelliklerin bulunduğu bölgelerde farklı kültürlerle sahip uygarlıkların yaşadığı görülmüştür. Yarımada'nın denize bakan kuzey-batı ve güney bölümlerinde ve iç bölgesinde farklı iklimsel koşullar ve coğrafi şartlar yerleşme biçimlerini de etkilemiştir.¹

• Osmanlı Dönemi Yerleşme Kültürü

Çalışmanın üçüncü aşamasında Anadolu'daki mekânsal örüntü ve sosyal, ekonomik ve kurumsal yapı ilişkisi açıklanarak kent kültürünü belirleyen diğer özellikler ortaya konulmuştur. Bunun için önce Anadolu'da yaşanan dönemler -çalışmanın kapsamı

---

¹ Limanlar ile ilişkili kıyı kentlerinde iç kesimlere göre daha dışa dönük bir yaşam alanı kurgulanırken, yarımada'nın doğusunda yaşam dar sokaklara gölge sağlayan yüksek bahçe duvarları arkasında geçmektedir. İklimsel koşullardan ötürü kıyılarda yapıda çatı kullanılırken, güneyde ve doğuda dam görülmektedir. Coğrafya (özellikle topoğrafya ve iklim koşulları) yerleşmeleri hem plan ölçeğinde hem görünümde etkileyen/biçimlendiren önemli etmendir.

gereği Osmanlı Dönemi merkeze konularak- İncalcık (2002), Ergenç (2013), Tekeli (1982), Faroqhi (2000)'nin araştırmaları incelenerek belirlenmiştir. Sonraki adımda mekânsal örüntü içindeki yapısal elemanlar belirlenmiş, bu elemanların sürekliliğinin sosyal ekonomik ve kurumsal yapı ile ilişkisine değinilmiştir. Yenen (1987) 'Vakıf Kurumu-İmaret Sistemi Bağlamında Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri' isimli doktora tezi çalışmasında yerleşmelerin ekonomik ve toplumsal yapısını incelemiş, mekânsal düzeni kale, konut alanları, yönetim örgütleri ve ticaret merkezi konu başlıkları altında ele almıştır. Aktüre (1978) '19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi' isimli çalışmasında özellikle 17. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar olan dönemde mekânsal yapının değişimini ve değişmesine etki eden nedenleri incelemiştir. Yenen ve Aktüre'nin fizik mekân öğeleri üzerine yoğunlaşan çalışmaları yerleşmelerin irdelenmesi için gerekli olan alt başlıkları belirleme konusunda yol gösterici olmuştur. Ergenç (2013) ve Faroqhi (2000; 2009; 2010) (özellikle) 14-16. yüzyıllararası Osmanlı Dönemi Anadolu yerleşmelerine yönelik araştırmalar yürütmüşlerdir. Her iki araştırmacı mekânsal öğelere ilişkin verileri yazılı tarihi belgeleri dayanak göstererek açıklamaktadırlar. Ergenç makalelerini topladığı 'Şehir, Toplum, Devlet - Osmanlı Tarihi Yazıları' isimli çalışmasında Osmanlı dönemi mahalleleri, esnaf örgütlenmesini, yönetim kurumlarını, çarşı sistemini, iktisadi düzen ile yönetim ve toplum düzenine ilişkin bilgileri paylaşmıştır. Araştırmacı bu çalışmasına kent tarihi yazımındaki eksiklikleri tanımlayarak başlamış, Osmanlı Dönemi kentlerinin -Batılı araştırmacıların sandığının aksine- özerk bir yönetim sistemine ve hukuksal statüye sahip olduğunu, lonca örgütlenmesi üzerinden tartışmıştır (Ergenç, 2013:85-94). Faroqhi çalışmalarını bazı konu başlıkları altında ele almıştır; 'Osmanlı'da Kent ve Kentliler' isimli kitabı bu tez çalışmasının içeriği ile en yakından ilgili olan eseridir. Araştırmacı bu çalışmasında Anadolu kentini dönem (16. yüzyıl) ve nüfus büyüklüğü (vergi mükellefi¹ 1.000-3.000 kişi (orta büyüklükte)) ile tanımlamış ve araştırmasının kapsamını bu koşullar ile belirlemiştir. Faroqhi bu çalışmasında ilk aşamada kentin ticari fonksiyonlarının kuruluşunu, gelişmesini, sürdürülmesini ve birbirleri ile kurdukları

---

¹ Araştırmacı 400-1.000 vergi mükellefi olan yerleşmeleri küçük kentler, 1.000-3.000 vergi mükellefi olan yerleşmeleri orta büyüklükte olarak tanımlamıştır (Faroqhi, 2000:12).

ilişkileri aktarmış ve devamında kenti ekonomi ile ilişkilendirerek açıklamıştır.¹ Araştırmacı 'Orta Halli Osmanlılar' isimli çalışmasında kentli mülk sahiplerini ve mülklerine (özellikle konutlara) ilişkin incelediği belgelere dayalı yorumlarını sunmaktadır. Çalışma kentin konut alanlarının biçimlenmesine etki eden koşullara ilişkin çıkarımlar yapılmasına olanak sağlamaktadır. Faroqhi 'Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam - Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla' isimli çalışmasında İmparatorluğun kentlerindeki kültürel çevrenin kuruluşunu ve 18. ve 19. yüzyıllar boyunca geçirdiği değişimleri aktarmaktadır. İnalçık (2004; 2009; 2010) ve Uzunçarşılı (1982) Osmanlı İmparatorluğu tarihinin tüm yönlerine ilişkin araştırmalarını paylaşmışlardır. Akdağ (1979) ve Ortaylı (2010) Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kurumsal yapısına ilişkin tarihi anlatım sunmaktadırlar. Bu araştırmalardan çalışmanın kapsamında belirlenen dönem (Osmanlı dönemi) ve coğrafya (Anadolu) gözönünde tutularak yararlanılmıştır. Barkan (1942; 1953; 1963; 1971) tarihlerinde yayınlanan çalışmalarında Osmanlı Devleti'nin iskân ve imar sistemi politikalarına yönelik belgelere ilişkin araştırmalarını paylaşmıştır. Anadolu'da Osmanlı dönemi yerleşme düzenine ilişkin çalışmalar incelendiğinde sosyal, ekonomik ve kurumsal örgütlenmenin mekânsal yapı ile ilişkisi olduğu açıkça görülmüştür. Araştırmacıların incelediği kentler çoğunlukla nüfus büyüklüğü görece döneminin dikkat çeken yerleşmeleridir.² İncelenen çalışmalarda gerek dönemi için küçük kabul edilen yerleşmelerin mekânsal düzenine ilişkin araştırmalar yürütülmemiş gerek yerleşme kültürü birikiminin nasıl sürdürülmesi ve geliştirilmesi gerektiğine ilişkin çıkarımlar/yorumlar üretilmemiştir. Hazırlanan bu tez çalışması literatüre bu iki yönden katkı sağlamaktadır.

• Sürdürülebilirlik ve Yerleşme Ölçeğinde Gelişen Planlama Yaklaşımları

Kıt kaynakların verimli kullanılması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi, özellikle iklim değişikliğinin etkilerinin hissedilmesi ile en önemli gündem maddesi haline gelmiştir. United Nations (2014; 2015) iklim değişikliğinin etkileri üzerine araştırma yapan ve yayınlar üreten en önemli uluslararası kuruluşlardan biridir ve yayınlarında artan nüfus,

---

¹ Kentin ticari fonksiyonlarla kurduğu ilişkiyi Weber ve Mumford da ortaya koymuştur (Weber, 1969;33; Mumford, 1961:9). Ancak kentin sadece ekonomik işlevine vurgu yaparak yapılan açıklamalar eksik kalacaktır. Bu nedenle Faroqhi'nin tüm çalışmaları incelenerek kentlere ilişkin yorumunu okumak doğru olacaktır.

² Yenen (1988) Bursa; Aktüre (1985) Ankara, Tokat ve Afyon; Ergenç (2013) Ankara ve Bursa; Faroqhi (2009) Ankara ve Kayseri, Tekeli (2011) Ankara, İzmir, Bursa, Muğla ve Çorum yerleşmelerini çalışmışlardır.

kentleşme ve iklim değışikliğinin dünyadaki bütün ölkeleri sürdürölebilir gelişme konusunda düşünmeye zorladığını belirtmektedir (United Nations, 2014:1; United Nations,2015:6). Gregory vd. (2009) yaşatmak (sustenance) köküne dayanan sürdürölebilirlik (sustain) kavramının çevresel ya da ekolojik, ekonomik, sosyal amaçlarının olduğunu belirtmektedirler. Brandon vd. (2005) ve Blowers (1993) büyüme ile gelişme kavramları arasındaki farkı ortaya koyarak büyüme dursa dahi gelişmenin sürdürölebileceğini belirtmişlerdir. 1987 yılında Brundtland Komisyonu tarafından hazırlanan ‘Our Common Future (Ortak Geleceğimiz)’ raporu sürdürölebilir gelişme ile ilgili en temel açıklamayı yapmıştır.¹ Sonraki dönemlerde tartışmalar bu raporun belirlediğı ‘gelişme’, ‘ihtiyaçlar’ ve ‘gelecek nesil’ kavramları üzerine yoğunlaşmıştır. Sürdürölebilirliğı ekonomi ile ilişkilendiren Dudley (2010) gelecek, çevre, eşitlik ve katılım başlıkları altında kurallar belirlemiştir. Elkin vd. (1991) Brundtland Komisyonu Raporu ile ilişkilendirerek Dudley’in belirlediğı kuralları geliştirmişlerdir. Her iki çalışmada ekonomik kalkınma ve demokratik katılım üzerine yoğunlaşmıştır. Redcliff (2005), Gremmen vd. (1997), Keiner (2006), Serageldin (1996) sürdürölebilir gelişme için ekonomik kalkınmanın ekolojik süreçler ile dengede ilerlemesi gerekliliğini belirtmişlerdir. Keiner, tüm araştırmacılardan farklı olarak, teknolojiye vurgu yapmakta ve teknolojinin -iyi yönetilirse- sürdürölebilir gelişmeye katkı sağlayacağını ifade etmektedir.

Araştırmacılar sürdürölebilirlik kavramı üzerine çalışırken uluslararası kuruluşlar da ortak paydada buluşmak ve birlikte çözüm üretmek için ölkelerin biraya geldikleri toplantılar düzenlemiştir. 1970 yılında düzenlenen Cocoyoc Deklerasyonu, 1987 yılındaki Brundtland Komisyonu’nun hazırladığı Our Common Future (Ortak Geleceğimiz), 1992 yılındaki Rio Konferansı, 2002 yılındaki Rio10 Konferansı, 2015 Paris Konferansı iklim değışikliğı ve sürdürölebilir gelişme için en önde gelen uluslararası toplantılardır. Paris Konferansı’nın en önemli gündem maddesi sıcaklığın Sanayi Devrimi öncesi döneme göre 2 derecenin üzerine çıkmasını engellemek üzerinedir. Bu karara² imza atan ölkeler artık çevre kirliliğini önleme konusunda daha somut sorumluluklar yüklenmiştir.

---

¹ Raporda sürdürölebilir gelişme “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama güçlerine mani olmaksızın, günümüz neslinin ihtiyaçlarını karşılayan gelişme” olarak tanımlanmıştır.

² Karar sıcaklı artışının 1,5 derece düşürölmesi olarak kabul edilmiştir.

UN (2018)'e göre 2050 yılında dünya nüfusunun %66'sı kentlerde yaşayacaktır. Bu durumda sürdürülebilir gelişme için kentler gelecekte de önemli bir konumda olacaktır. Cullinan (2003), Brondon vd. (2005) kentsel düzeydeki eylemlerin sürdürülebilir gelişme için anahtar olacağını belirtmektedirler. Beatley (2000), Moughtin, vd. (2005) ve Williams (2007) sürdürülebilir gelişme ile kentsel tasarım arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır. Ancak bu çalışmalar kültürel miras kapsamındaki geleneksel fizik mekânın nasıl korunması ve sürdürülmesi gerektiğine yönelik yaklaşımlar içermemektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında, özellikle 1980 sonrası dönemde gündeme gelen sürdürülebilir gelişme ilkelerini kentsel mekâna (plan ve tasarım ölçeğinde) aktarma çabası ile 1990'lı yıllardan buyana yerleşmelerin mekânsal örüntüsüne ilişkin kararlar üreten yaklaşımlar irdelenmiştir.

En geniş tanımıyla gelecek neslin ihtiyaçlarını yitirmeden bugünün ihtiyaçlarını karşılamak olarak bilinen sürdürülebilir gelişme (WCED, 1987) 'sustainable cities' / sürdürülebilir kentlerin referans noktasıdır. Bu bağlamda yapıları çevre için belirlenen temel kurallardan bazıları;

- doğanın dengesini bozmamak,
- eşitlik ve sosyal adalet duygusunu geliştirmektir (Smith, vd., 1998: 8).

Melbourne Prensipleri sürdürülebilir kentin sahip olması gereken özellikleri sıralamıştır (UNEP, 2002:4-15). Bunlardan bazıları;

- Biyoçeşitlilik ve ekosistemin dengesi korunmalı ve bozulan ekosistem geri kazanılmalı,
- Kentin farklılaşmasını sağlayan, insani, kültürel, tarihsel ve doğal çevre özellikleri dikkate alınarak yapay çevre inşa edilmeli, içeriklidir.

1996 yılında kurulan 'Smarth Growth Network' hareketi Akıllı Yerleşme konusunda çeşitli kriterler belirlemiştir. Bunlardan bazıları;

- Yürünebilir komşuluk gruplarının oluşturulması,
- Güçlü yer duygusu (yerin ruhu) ile çeşitli ve çekici yerleşim alanlarının oluşturulması,
- Açık alanların, doğal güzelliklerin ve risk altındaki alanların korunmasıdır.

Akıllı yerleşme ve sürdürülebilir kent akımları yerin ruhunu korumayı önermeleri ile ortak kararda buluşmaktadırlar.

Geçmiş dönemlerde yaşanan ekolojik kentsel hareketlere ('The City Beautiful Movement' / Güzel Kent ve 'The Garden City Movement' / Bahçe Şehir akımları) dayanan Yeni Şehircilik Akımına ilişkin ilkeler 1993 yılında Yeni Şehircilik Kongresi 'Congress for the New Urbanism'de açıklanmıştır (Fulton, 1997:7-10). Mahalleye vurgu yapan yaklaşımda bu konuyla ilgili belirlenen ilkeler aşağıdaki gibidir:

- Mahalle kentsel gelişmenin temel ögesi olmalı,
- Mahalle kompakt, yaya dostu ve karma kullanıma sahip olmalıdır.

İlk olarak Register tarafından 1987 yılında kullanılan 'Ecocity' / Eko-Kent / Ekolojik Kent kavramını Ecocity Builders kuruluşu kendi ekosistemini model alan insan yerleşmesi olarak tanımlamaktadır. Bir eko-kent temelde;

- daha fazla yenilenebilir kaynak tüketmeden sakinlerine sağlıklı bir yerleşme sağlamayı,
- kendi ekosistemine ve komşularına zarar vermeden, yenilenebilir kaynaklar ile üretim yapmayı hedeflidir (Ecocity Builders, 2016:2).

Ekokent Dünya Zirvesi'nde (2017) eko-kentin ekolojik, ekonomik, sosyal boyutunun yanında kültürel özelliklerine dikkat çekilmiş, kentsel yerleşmelerde kimlik ve farklılıklar arasında yaşanan gerilimin doğa ve kültürün sunduğu olanaklar çerçevesinde çözüme kavuşması gerekliliği belirtilmiştir.

Beatley (2000) Avrupa kentleri üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda 'Green City' / Yeşil Kent yaklaşımını yeni kentleşme paradigmasının daha çok ekoloji ve ekolojik tasarımları içine almış biçimi olarak tarif etmektedir. Yeşil Kent yaklaşımının kentlerin yapısına ilişkin ürettiği sonuçlardan bazıları aşağıda sıralanmıştır.

- Kentler doğanın antitezi/karşıtı değildir; kentin içine doğa dahil edilmelidir.
- Kentler doğal çevrenin korunmasında sorumluluk üstlenmelidir.
- Yeşil kent herkese eşit imkânlar sunmalı ve kentin zenginliği eşit dağıtılmalıdır. Örneğin araba yerine bisiklet ile ya da yaya olarak ulaşımın tercih edilmesi yeşil kentin zenginliğinin göstergesidir.

'Cittaslow / Slow City / Yavaş Kent' 1999 yılında Paolo Saturnini'nin kentin kargaşası içinde unutulmuş insana özgü özelliklerin yeniden hatırlanarak hayattan keyif alınacak bir hızda yaşanma felsefesi doğrultusunda "slow food" hareketini temel alan bir yaklaşım

olarak ortaya çıkmıştır. Hareketin hedeflediği “kendine yeten ve yerel kent ekonomisinin desteklendiği yerleşme” Boyabat için de kabul edilebilir bir amaçtır.

Birleşmiş Milletler’in 2002 yılında Johannesburg Zirvesi’nde (The World Summit on Sustainable Development (WSSD)) uluslararası sürdürülebilir yerleşmelerin kapsamı tartışılmış ve kentlerin sürdürülebilir olması “dayanıklı” olması ile ilişkilendirilerek ‘Resilient Communities and Cities Initiative / Dayanıklı Topluluklar ve Kentler Girişimi’ kurulmuştur. Dayanıklı Kentlerin diğer yaklaşımlardan en önemli farklı yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımı önermesidir. (Yuzva, vd., 2012:101; D’Ascanio, vd., 2016:766; Newman, vd.,2017:12; Newman, vd., 2017:10)

• Boyabat Yerleşmesi

Çalışmanın üçüncü aşamasında örnek alan olarak seçilen Boyabat’ın çalışma kapsamında belirlenen dönemdeki yerleşme kültürünü tespit etmeye yönelik literatür araştırması yürütülmüştür. Bu aşamada ilk önce Boyabat’ın jeomorfolojisine ve iklimsel koşullarına ilişkin bilgi edinilmiştir. Daha sonra Boyabat yerleşmesinin tarihsel süreçte kent sistemi içindeki yeri/önemi ve mekânsal öğeleri belirlenmiştir. Boyabat Osmanlı Dönemi’nde önce Kastamonu sonra Sinop Sancağı’na bağlanmış kaza statüsündeki bir yerleşme olduğu için tarihini ortaya koymaya yönelik belgeler korunamamıştır ya da korunmaya değer görülmediğinden henüz yeterince incelenmemiştir. French (1988), Johnson (2010), Uzunçarşılı (1937; 1988a) ve Faroqhi (2000; 2009; 2010)’nin çalışmalarındaki Anadolu tarihine ilişkin genel açıklamalarından Boyabat’a yönelik bilgiler üretilebilmektedir. 19. yüzyılda Anadolu’yu gezen Ainsworth (1842)’un gezi notları Boyabat’ın fiziki çevresi ve yerleşmenin nüfusu hakkında bilgi vermektedir. Kuruca (2009) 16. yüzyıla ilişkin tahrir defterlerini incelemiştir. Bu kaynak ile Boyabat’ın vergi veren nüfusu ve vergi türleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. TÜBA-KED Araştırma Projesi kapsamında Seçkin vd. (2003-2004)’nin hazırlamış oldukları çalışma Boyabat Kentsel Sit Alanı içindeki yapıların korunma durumlarına ve mimarilerine yönelik değerlendirmeler sunmaktadır. Çal (2014) Boyabat’ın hurufat defterlerinde adı geçen (yıkılmış ve ayakta kalabilmiş) tarihi yapılarına ilişkin derlediği bilgileri ve mimari özelliklerine ilişkin araştırmalarını sunmuştur. Yapılan literatür araştırmasında Boyabat kadar küçük/kentsel ağ sistemi içinde görece düşük kademedeki yerleşmeler Anadolu’da araştırılmamış; yerleşme oluşturma kültürüne dair incelemeler ortaya

konulmamış ve gelecekte nasıl sürdürülebileceğine ilişkin sorular sorulmamıştır. Hazırlanan bu çalışma;

- Boyabat'ın yerleşme kültürüne,
- Boyabat ölçeğindeki geleneksel yerleşmelerin sürdürülmesine ilişkin literatüre katkı sunacak,
- sürdürülebilir planlama yaklaşımlarında dikkatin geleneksel yerleşmelere çekilmesine yardımcı olacaktır.

1.2 Tezin Amacı

İlk konut yerleşmelerinin kurulduğu Anadolu'da yerleşmeler her dönemin ve her kültürün kendi ihtiyaçları ve üretebildiği / erişebildiği kaynaklar doğrultusunda gelişmiştir. 11. yüzyılda Anadolu'ya yerleşmeye başlayan Türkler, göçerlikten yerleşik hayata geçerken, hem Anadolu'da kendilerinden önce yaşayan kültürlerden öğrenmiş, hem kendi yerleşme kültürlerini geliştirmişlerdir. Bugün eski kent olarak tanımlanan bu alanlar terkedilmekte ve ekonomik amaçlı kullanılmak üzere dönüşmektedir. Osmanlı Dönemi "Anadolu Yerleşmelerindeki Türk Ev"i ve bu yapıların biraraya gelerek oluşturdukları yerleşme kültürü bu süreçte günlük yaşamın bir parçası olmaktan çıkmıştır. Diğer yandan yeni gelişen planlama yaklaşımlarının temeli de aslında Anadolu'daki Türk yerleşmelerinde varolan geleneksel mekân oluşturma kültürünün bileşenlerini içermekte -sürdürülebilirlik- ancak bu yaklaşımlar kültürü/gelenekleri görmezden gelerek "yerel"e vurgu yapmaktadırlar.

Çalışmanın temel amacı; Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'da yerleşme kültürünü tanımlamak, bu kültürün öğelerini belirtmek, yaşanan değişimleri tarihsel süreç içindeki kırılma noktalarına göre dönemlere ayırarak incelemek ve 19. yüzyılda tüm dünyada sanayileşme nedeni ile yaşanan değişimin sonunda geldiği durumun, özellikle hızlı kentleşmenin tehlikelerine karşı önlem almak amacıyla geleneksel yerleşmelerimiz için yaklaşım geliştirmektir. Bu amaç için; sürdürülebilirlik kavramı çerevesinde gelişen planlama yaklaşımlarının ve Anadolu yerleşmelerinin özelliklerinin belirlenmesine ve karşılaştırılmasına/karşılıklı ilişkilerin ya da katkıların konulmasına yönelik çalışmaların yapılması gereklidir. Çalışmanın sonuç ürününün ülkemizde kentlerdeki yaşam alanlarının sınırlarını belirleyen nazım planlara ve bu planlar içinde özelleşmiş bir konu olan koruma amaçlı planlara yol gösterici olması hedeflenmektedir. Uygarlık kendi

benliğini koruyabilmektir. Toplumun gelenekleri ve kendi uygarlığı hakkında bilgi sahibi olması ve özündeki bu değerleri hatırlayarak dünyada yaşanan gelişmelere bu çerçeveden bakması gelişmesini sürdürülebilir kılması çalışmanın sonuçlarına ilişkin diğer hedefidir. Bu hedefler doğrultusunda; Anadolu'daki yerleşmelerin mekân organizasyonunun yeni gelişen planlama yaklaşımları bağlamında değerlendirilmesi ve kültürel birikimin fizik mekândaki temsilin sürdürülmesi tezin çerçevesini belirlemiştir.

1.3 Hipotez

• Araştırma Sorusu

Tez çalışmasının ilk aşamasında aşağıdaki araştırma soruları sorulmuştur.

1. Terkedilme sürecinde olan geleneksel yerleşmeler yeniden kentin bir parçası haline nasıl getirilebilir? (Yerel ile geleneksel kavramları bu bağlamda belirleyici midir?)
Geleneksel yerleşmeler nasıl sürdürülmelidir?
Geleneksel yerleşmeleri birbirinden ayırt eden özellikler nedir? Bu özellikler hangi kavramlar kullanılarak karşılaştırılabilir? (Kentsel yerleşme nedir?)
2. Yerleşme ölçeğinde sürdürülebilir gelişme bağlamında geliştirilen yaklaşımlar somut çözümler üretmekte midir? Geliştirilen yaklaşımlar geleneksel konut alanlarında nasıl uygulanabilir?
3. Geleneksel yerleşmeler küresel iklim değişikliğine çözüm olarak sunulan yerleşme ölçeğinde geliştirilen sürdürülebilir planlama yaklaşımlarına katkı sunabilir mi? Bu katkı yerleşmelerin korunması/sürdürülmesi için teşvik edici olabilir mi?
Hangi fiziki öğeler ve parametreler ile geleneksel yerleşmelerin sürdürülebilirliği sağlanmalı, fizik mekân nasıl organize edilmelidir?

Araştırma soruları doğrultusunda yapılan literatür araştırmalarında kültür ve kent arasında bir ilişki olduğu (yerleşme kültürü) ancak sürdürülebilir planlama yaklaşımlarının bu ilişkiyi yeterince vurgulamadığı tespit edilmiştir. Sorumluluğunu üstlendiğimiz Anadolu coğrafyasındaki yerleşmeleri bu bağlamda değerlendirmek, yaşanabilecek sorunlara çözüm üretmek ve yerleşmeleri sürdürmek için yapılması gerekenleri ortaya koymak bu çalışmanın ikinci aşamadaki araştırma sorusudur.

- **Hipotez**

Kültür insanın doğal çevrede kendini evinde hissetmek için yaptığı her şeydir. Kültür kavramı insana dair her şeyi içermektedir. (Uygur, 2003:17-19)

Kültür bir birikimdir. Kent, kent kültürünün yaratıcısıdır. Kenti yaratan da kent kültürünün kendisidir; bir toplumun yarattığı özdeksel ve tinsel (maddi olan ve olmayan değerlerin) toplamıdır. Fransız düşünürün deyişiyle “her şey bittikten, unutulduktan sonra geriye ne kalıyorsa onun adıdır kültür.” (Keleş, 2007:14)

Kültür toplumsal, ekonomik ve siyasal kurumlarımız üzerinde etkili bir rol üstlenmektedir. Kültürün oynadığı bu rolün toplumsal kurumlar üzerinde etkileri vardır. Buradan çıkan sonuca göre “kültürün sonuçları vardır”. (Berger, 2012: 47)

Kültürün sonuçları en yoğun biçimde yerleşme birimleri üzerinde, kentlerde fizik mekânda ve gündelik yaşamda görülmektedir. Bin yıllardır insan yerleşmelerine sahne olan Anadolu’da yerleşme kültürü biriktirilmiş, göç ile gelen topluluklar bu birikime kendi yaşam biçimleri ile katkıda bulunmuş, geliştirdikleri kurumsal, toplumsal, ekonomik, yönetsel... yapı ile coğrafyayı ve kendinden önce oluşmuş fizik mekânı yeniden yorumlamışlardır. Anadolu’da gelişen bu birikimden etkilenen Osmanlı dönemindeki yönetim anlayışı kentlere bu çerçeveden bakmıştır. Kentlerin kurumsal yapısı merkezin denetimi altındayken, fizik mekân “coğrafya”nın imkân tanıdığı sınırlar/ölçüler içinde gelişmiştir. Böylelikle toplumun geliştirdiği yaşam alanlarında kendini evinde hissetmesiyle sonuçlanmıştır. Kültürel bir birikimin ürünü olduğu kesin olan yerleşme kültürü, 19. yüzyıldan sonra unutulmuştur. Geriye kalan örnekleri ise kültürel birikimimizin adıdır.

Sanayileşme döneminin bedelini kentlerinden doğayı dışlayarak en ağır şekilde ödeyen Avrupa ve Amerika’da son yıllarda geliştirilen yaklaşımlar “sürdürülebilirlik kavramı”nı öne çıkarmaktadırlar. Özellikle ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirlik çerçevesinde (konuyu iki boyutun dengede kalması gibi dar bir çerçevede tartışmaya sebep olmaktadır) gelişen yaklaşımlar kültürün sürdürülmesini yeterince ciddiye almamaktadırlar. Oysa ki yerleşmiş bir birikim hazinesine sahip Anadolu’da yaşayan bizler için bu dar çerçeve yetersiz kalmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın hipotezi; “geliştirilen sürdürülebilir planlama yaklaşımları yerleşme kültürü ile birleştirebilirse geleneksel dokular korunabilir, gelecek kuşaklara aktarılabilir, kültürel

birikimin/yerleşme kültürünün sürdürülebilmesine ve geliştirilmesine yardımcı olunabilir” şeklinde ifade edilmiştir.

1.4 Yöntem

Çalışmada üç aşamalı bir yöntem kurgulanmıştır. İlk aşamada keşfedici araştırma yapılmıştır. Belirlenen araştırma soruları¹ çerçevesini belirlemek, konuyu sınırlandırmak ve araştırmanın nasıl yürütülmesi gerektiğini belirlemek üzere kaynaklar araştırılmıştır. Araştırma sorularının çerçevesi keşfedici araştırmanın sonunda belirlendikten sonra hipotez kurulmuştur. Hipotezin belirlenmesinden sonra betimleyici araştırma yapılmış, hipotezin kurgusunu oluşturan kavramlar ile ilgili literatür çalışmaları incelenmiştir. Bu aşamada mekân organizasyonunu oluşturan (yerleşme kültürü) ve bu organizasyonu etkileme potansiyeli olan (planlama yaklaşımları) nitelikler ile ilgili bilgilenme sürecine girilmiştir.

Anadolu’da Osmanlı Dönemi kent kurgusu kültür kavramı çerçevesinde belirlenen öğeler üzerinden açıklanmaya çalışılmış, Osmanlı döneminde yerleşme dokusunu oluşturan öğelerin özellikleri incelenmiştir. Yerleşme ölçeğinde sürdürülebilir gelişme sağlamaya yönelik yöntemlere yönelik araştırmalar yapılmıştır.

Son aşamada açıklayıcı araştırma yapılmıştır. Literatür araştırmalarında gözlemlenen olgular örnek bir yerleşme üzerinde incelenmiştir. Örnek alan çalışmasında seçilen Boyabat yerleşmesi Osmanlı Dönemi kentsel yapısı hakkında edinilen kaynaklardan derlenen bilgiler ile ortaya konulmuştur. Çalışmanın kapsamını oluşturan konut dokusu² korunan ve değişen nitelikleri tespit edilmeye çalışılarak değerlendirilmiştir. Konutların parçası olduğu kentin donatı alanları ile olan ilişkisi, gündelik yaşamın geçtiği konut / yapı dışındaki kullanım alanının konut ile olan ilişkisi, yapıların birbirleriyle olan ilişkileri, yapıların kamusal alan olan sokak ile olan ilişkisi ve tüm bu ilişkilerde yaşanan değişimler analiz edilmiştir.

Kent ve konut ölçeğinde irdelenen örnek alan kavramsal çerçeve içerisinde belirtilen yaklaşımlar ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

---

¹ bakınız: bölüm 1.3 Hipotez

² Ticaret alanlarının geliştiği bölge daha dinamik yapısı ile korunma oranı konut alanlarına görece daha düşüktür. Örnek alan olarak seçilen Boyabat yerleşmesinde yapılan tespitlerde ticaret alanlarının yangınla ve yol genişletme/açma çalışmaları nedeniyle geçmiş dönem dokusunun korunmadığı sonucu elde edilmiştir.

1.5 Kapsam

Tezin hipotezi sürdürülebilirlik kavramı çevresinde gelişen planlama yaklaşımları ile geleneksel fizik mekânı oluşturan yerleşme kültürü arasında kurulacak ilişkiye/benzer kaygıların ortaya çıkarılmasına dayanmaktadır. Bu bağlamda hazırlanan çalışmanın kapsamı iki boyutta ele alınmıştır.

a. Planlama ve kentsel tasarım açısından teorik çerçevede kapsamı hipotezin kurgusunun bir yönünü oluşturan,

- evrensel bir çözüm olarak sunulan sürdürülebilirlik kavramı ve
- bu bağlamda geliştirilen kent planlama yaklaşımları

belirlemiştir.

b. Yapılı çevre açısından kapsamı belirleyen unsurlar

- mekân-zaman (coğrafya-dönem) boyutu ve
- bu kapsamla ilişkili olarak belirlenen kavramsal çerçeve

olmuştur. Bu bağlamda yapılı çevre açısından kapsamı Anadolu coğrafyasında Osmanlı Dönemi'nde¹ gelişmiş kentsel yerleşmeler ve bu yerleşmeler içinden örnek alan olarak seçilen Boyabat yerleşmesi belirlemektedir. Belirlenen mekânsal kapsamı açıklayacak kavramlar (kent, yerleşme kültürü, Osmanlı Dönemi kentinin fiziksel ve kurumsal² yapısı) çalışmanın kavramsal açıdan kapsamını belirlemiştir.

Kavramsal çerçeve kapsamında hipotezin kurgusunu açıklayan kavramların teorik temellerine yer verilmiştir. Bu bölümde ilk aşamada kültür ve kent arasındaki ilişki içinde yerleşme kültürü açıklanmaya çalışılmıştır. İkinci aşamada Anadolu coğrafyasında Osmanlı Dönemi'nde yerleşme kültürünü oluşturan etmenler ve mekânsal öğeler açıklanmıştır. İkinci aşamada iklim değişikliği ve küresel ısınmanın getirdiği sorunlara çözüm olarak sunulan sürdürülebilirlik, gelişme ve sürdürülebilirlik kavramlarının tarihsel süreklilikte geçirdikleri evrim ve yeni gelişen planlama yaklaşımlarını tetikleyen nedenler bu gelişim içinde atıfta bulunarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümü kavramsal çerçeveye ilişkin sonuç ve değerlendirmeler ile çalışma alanının ve benzer yerleşmelerin geleceğine ilişkin sürdürülebilirlik gelişme önerilerini içermektedir.

---

¹ Osmanlı dönemi öncesinden başlayarak 19. yüzyılda mekânsal örgütlenmede/organizasyonda etki eden ve yer alan özellikler incelenmiştir.

² Sosyal, ekonomik ve yönetim açısından kurumsal yapı kastedilmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Yerleşme Kültürü

- Kültür

“Kültür” kavramı Latince “Cultura” sözcüğünden gelmektedir. Latince’de “colere” sürmek, ekip-biçmek olup cultura sözcüğü Türkçe’de “ekin” sözcüğüne karşılık gelmektedir. Cultura sözcüğü 18. yüzyıla kadar Fransızca’da Latince anlamında kullanılmıştır. İlk kez Voltaire “cultura”yı insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullanmıştır. Almanca’ya “cultur” olarak geçen sözcük Klemm (1843-52) tarafından uygarlık ve kültürel evrim karşılığında kullanılmıştır. Sözcük buradan diğer dillere geçmiştir (Güvenç, 1974: 96; Güvenç, ...:43). Uygur kültürü insanın doğal çevrede kendini evinde hissetmek için yaptığı her şey olarak tanımlamaktadır. Ona göre kültür kavramı insana dair her şeyi içermektedir. Uygur insanın düşüncelerini, davranışlarını, arzularını, değerlerini kültürün parçası olarak tanımlamaktadır. Birey için kültürün edinilen, kişiye bağlı bireysel bir yapı olduğunu, ulus düzeyinde ise tarihsel, kuşaklar arasında aktarılan, nesnel, ortaklaşa bir halk, bir devlet varlığı olduğunu söylemektedir (Uygur, 2003: 17-19).

Berger kültür eleştirisi konusunda “... sadece sanat ve edebiyatta değil hem estetik hem de antropolojik anlamlarda kültürün şeylerin üzerinde oynadığı rolle ilgilidir: bu rolün sadece toplumsal, ekonomik ve siyasal kurumlar hakkında açığa vurduğu şeyler için değil, aynı zamanda bu kurumları ve zihniyet yapısını nasıl şekillendirdiği için de gitgide önem kazandığı görülmektedir. Oynadığı bu rolün toplumsal kurumlar üzerinde

etkileri vardır” demek, buradan çıkardığı sonuç “kültürün sonuçları” olduğudur. (Berger,2012:47)

Ruşen Keleş kent kültürü ile kimlik kavramlarını birbiri ile ilişkili olarak düşünmektedir. Keleş kimlik kavramını, (1) bireyi başkalarından ayıran ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümü ve (2) doğadaki herhangi bir canlıyı ya da nesneyi başka canlı nesnelerden ayıran, (öncelikle onun) görsel işitsel duyularla algılanan, kendine özgü olma durumu olarak açıklamaktadır. Ona göre bu tanımlamalar daha çok insana özgü nitelikleri barındırmakta, toplumbilimsel bir kurum olan kent için bu tanımların yetersiz olduğunu üçüncü bir tanım gerektiğini söylemektedir çünkü kent aynı zamanda ekonomik ve toplumsal bir üründür (Keleş, 2005:14).

Kent, yerleşme kültürünün yaratıcısıdır. Kenti yaratan da yerleşme kültürünün kendisidir. Kültür bir birikimdir. Bir toplumun yarattığı özdeksel ve tinsel (maddi olan ve olmayan değerlerin) toplamıdır (bakınız: Keleş, 2005:14). Fransız düşünürün deyişiyle “herşey bittikten, unutulduktan sonra geriye ne kalıyorsa onun adı kültür”dür. Kentbilim Terimleri Sözlüğü’nde kent kimliği “bir kentin özgün çağbilimsel ve ekinel birikimi: bölgesel, ulusal ve küresel yerleşim dizgeleri içindeki toplumsal, ekonomik ve ekinel (kültürel) işlevleri ile bunların o yerleşim yerinin uzamsal (mekânsal) örgütlenmesine yansımalarından kaynaklanan ayırdedici özelliklerinin ve niteliklerinin tümü” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2007:14).

• Kent (Şehir)

Latince “civis (citizen)” ve “civitas (citizenery, citizenship)” kavramları ile etimolojik olarak bağlantılı olan kent “city” kavramı uygarlık “civilization” kadar eski bir kavramdır (Harding, 2005:5). Park kenti “uygar insanın doğal yaşam alanı” olarak tanımlamaktadır (Park, 1925: 1-46)¹. Dünya üzerinde aynı zaman diliminde dahi farklı coğrafi bölgelerde farklı uygarlıklar kurulduğu bilindiğine göre “kent” için tüm tarihi ve tüm coğrafyayı kapsayan evrensel bir tanım yapmak oldukça güçtür. Ancak bazı temel değişkenler (üretim özelliği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik, bütünleşme) belirlenerek “kent” için aşağıdaki gibi bir tanım geliştirilebilir (Şenyapılı, vd. 1971: 3-20).

---

¹ “The city is finally, the natural habitat of civilized man” (Park, 1925:2)

“Kent tarımsal olmayan üretim yapılan ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış yerleşme türüdür.”

Mumford ve Benevolo gibi yerleşme tarihi üzerinde çalışan araştırmacılar kentlerin tapınak ya da zigurat çevresinde gelişmeye başladığını belirtmektedirler. Tarım devrimiyle ortaya çıkan köyler, muhtemelen kutsal yerlerin çevresine göre daha homojen ve durağan sosyal çevreye sahiptir. Dini yapıların farklı sosyal gruplara sunduğu hizmet, çevrelerinde heterojenliği doğurmuş olmalıdır. Kent insanın doğal çevre içinde tekno-doğal koşullar ile biçimlendirdiği farklı sosyal örgütlenme biçimlerinin görüldüğü yerlerdir. (Mumford, 1961:21; Benevolo, 1980:35, Keil, 2009: 88; Castells, 1972:73)

Weber kentin -en temel ifade ile- evlerin birbiriyle kurduğu yakın ilişkinin oluşturduğu yoğun¹ fiziksel çevre olduğunu belirtmektedir (Weber, 1969:23).² Geleneklerin yaşatıldığı ve diğer nesillere aktarıldığı bu yapıli fiziksel çevre insanoğlunun yaşadığı coğrafi ve ekolojik birimdir (Park, 1925:2). Her ihtiyacını ev içinde karşılayamayan ekolojik birimde, toplumsal sistemin ihtiyaç duyduğu görevler de heterojen bir biçimde dağılmıştır. Hem hinterlandındaki kırsal alan hem çevresindeki yerleşmeler ile doğal çevrenin sunduğu kaynaklar ve bununla ilişkili olarak gelişen üretim ve teknoloji kenti bir pazar alanı haline getirmiştir. Kent coğrafi ve ekolojik birim olmasının yanısıra ekonomik³ bir birimdir. (Park, 1925: 1-46; Burgess, 1925:47-52; McKenzie, 1925: 63-73) Nüfusun ve ekonomik (iktisadi) ilişkilerin yoğunlaştığı kentlerde gruplar arasında işbirliğinin ve koordinasyonun sağlanması ayrıca diğer kentler ile ilişkilerin kurulması (kentler tek başına varolamazlar (Kıray, 1972:11)) kenti ayrıca bir yönetim birimi haline getirmiştir. Kent kısmen özerk bir birlik, özel siyasi ve idari düzenlemelere sahip bir “topluluk” şeklinde düşünülebilir (Weber, 1969; 33). Weber bir yerleşimin kent olabilmesi için aşağıda sıralanan özellikler bakımından üstünlük sağlaması gerekliliğini belirtmiştir (Weber, 1969:38):

---

¹ Niceliksel açıdan büyüklük ve yoğunluk her zaman ortaya bir kent çıktığını ispatlamaz. Bazı dönemlerde kentlerden çok daha büyük nüfusa sahip kasaba ve köylerin varlığına rastlanmıştır (Weber, 1969:23).

² Bu durum belli ki birlikte yaşamının getirdiği bir korunaklılık/güvenlik yaratmaktadır (Weber, 1969:23-24; Mumford, 1970:14-16)

³ Childe toplumsal yapının ekonomik sistemle etkileşimli olarak dönüşmesiyle tetiklenen nüfus artışı sonucunda oluşan devrim ile kentlerin oluştuğunu savunmaktadır (Childe, 1950:24).

1. (Bir) tahkimat (savunma amacıyla kurulmuş surlar, kuleler, mevziler vb.)¹

2. (Bir) pazar

3. (Kente ait bir) mahkeme ve en azından kısmî bir hukuk özerkliği

4. Hukukun getirdiği kamu düzenine bağlı bir birlik (association) şekli,

Kısmî otonomi ve kendi başına buyruk (autocephaly) ve dolayısıyla kentlilerin seçtiği yetkililerden oluşan yönetim.

Mumford kentlerin sosyal, politik ve kültürel değişimlerine atıfta bulunarak kentin sosyal ilişki ağlarının sembolü olan tapınak (mabed), pazar yeri, adalet sarayı ve akademik eğitim yapıları çevresinde örgütlendiğini belirtmektedir (Mumford, 1961:9).

Sonuçta kent uygar insanın doğal yaşam alanı olarak;

- dini merkez,
- korunaklı / korunan alan
- sosyal organizasyonun yapıldığı merkez,
- tarım dışı ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü bir iktisadi birim / pazar alanı,
- politik yönetim merkezi,
- teknoloji ve bilgi üretim alanıdır.

• Yerleşme Kültürü: Üretilmiş Fizik Mekân ve Kültür İlişkisi

Kültürler organizmalardır ve tarih onların ortaklaşa yaşam öyküsünden oluşmaktadır (Spengler, 1969:73). Eğer kültürün sonuçları varsa kentte bu sonuç uygar insanın doğal yaşam içinde kendine kurduğu/ürettiği fizik mekânın -günlük- yaşam öyküsüdür. Castells sınırlı alan içinde yoğunlaşan insan aktivitelerinin biçimlendirdiği kentsel sistemin kentsel kültürün yayılma alanı olduğunu belirtmektedir. Ona göre bu doğal yaşam alanında ekolojik biçim ile kültürel bağlam arasında uyum kurulmakta ve kent toplumunun değerleri üretilmektedir. Kent toplumu antropolojik anlamda kent kültürü ile tanımlanır, yani tarihsel bir özelliğe ve kendi organizasyon ve dönüşüm mantığına sahip belirli değerler, normlar ve sosyal ilişkiler sistemidir (Castells, 1972:429, 75).

Kentte yaşayanların deneyimleri değerleri, normları, kurumsal (sosyal, ekonomik, dini, teknolojik vb.)nin kentsel örgütlenmede yansıması) ilişkileri, görünür işaretlere, sembollere, dokulara ve kurumsal düzeni yansıtan sisteme dönüşür (bakınız: Mumford,1970:3). Rapoport mekânın anlamının sosyal grupların davranış kalıpları ve

---

¹ Günümüzde kentlerde güvenlik anlayışının değiştiği dikkatten kaçmamalıdır.

algıları ile sosyal mekâna dönüştüğünü belirtmektedir (Rapoport, 1977:12-15) . Rapoport davranışsal ve psikolojik mekânları çeşitli grupların tanımladığı kültürel mekânlar ile ilişkili olarak açıklamaktadır. Buradan çıkan sonuca göre kentsel eylemler, yaşam biçimi ve buna bağlı olarak şekillenen kültür yapıları çevre ile ilişkilidir. Öyleyse kent içinde yaşayan insanların alışkanlıklarına ve geleneklerine dayanır (Park, 1925:4). Kent doğal çevrede inşa edilmiş korunaklı bir birimdir. Bu birimi inşa ederken maliyetleri en aza indirmek hedefi inşa edildiği çevredeki en dayanıklı, ekonomik ve ergonomik malzeme kullanma gerekliliği doğurmuştur. Kent ortamını oluşturan bu temel etmen, gelecek kuşakların da içinde yaşadığı bir birim olmasının yanında, söz konusu kuşakların kültürel dünyasını biçimlendirmiştir. Kent kültürü üretirken, kültür de kenti üretmektedir. Bu süreçte yerel ile geleneksel arasına kültürel üretim sürecini yerleştirmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır. (Park, 1925:4; Mumford,1970:3-6; Rapoport,2006:6; Oliver, 2006:55-143; AlSayyad, vd., ...:1-5)

2.2 Anadolu’da Osmanlı Dönemi Yerleşme Kültürü / Mekân Organizasyonu

2.2.1 Anadolu Coğrafyası

Anadolu sözcüğü; ilk çağlarda “Küçük Asya”, Roma Dönemi’nde “Aşağı Asya” olarak anılan, güneşin doğduğu topraklar anlamına gelmekte olup Bizans döneminden buyana kullanılagelmiştir (Akyol, 1948:8; Ünal, 1980:103; Kafadar, 2017:48-56).

Anadolu’nun Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasında yer alması bölgeyi tarih boyunca jeopolitik açıdan önemli kılmıştır. Asya ve Avrupa’nın birbirine çok yaklaştığı Karadeniz ve Akdeniz arasındaki yarımada hem merkez hem geçiş/göç yolu olma özelliği kazanmıştır. Verimli tarım alanları, su kaynakları, çeşitli hayvan ve bitki örtüsü, yerleşime uygun coğrafyası ve iklimsel koşulları ile Anadolu ilk kentlerin kurulduğu yer olmuştur. (Ünal, 1980:103; Ramsay, 1962:23; Akurgal, 2003:13-15)

Kıyılarda dar sahil şeridi su deposu olarak işlev gören dağ sıraları ile sınırlandırılmıştır. Doğuya gittikçe artan yükseklik ve engebe ortada bir çanak oluşturmaktadır. Anadolu’nun birçok bölgesi deniz seviyesinden yaklaşık 900-1500 metre yükseklikteki platolardan oluşmaktadır.¹ Platolar kıyılara uzanan akarsular ve bu akarsuların kolları

---

¹ Türkiye’nin ortalama yükseltisi 1132 metre olup, yüzölçümünün %87’si 500 metrenin, %60’ı 1000 metrenin, %26’sı 1500 metrenin üzerindedir (Akyol, 1948:4).

ile beslenmektedir (Akyol, 1948:8). Bu platolarda yapılan tarımsal üretimin bilgi kaynağı Güneydoğu'sunda Mezopotamya Ovası'nda ortaya çıkan ilk tarımsal üretim olmalıdır (Ünal, 1980:104). Bitki ve hayvan çeşitliliği ve verimliliği, doğal kaynakların zenginliği büyük nüfus gruplarının beslenmesi ve ekonomik yaşamları için önemli bir potansiyeldir.

Şekil 2.1 Anadolu Sayısal Arazi Modeli

Kaynak: Sensoy, vd., 2008:3

Anadolu ikliminde kuraklıkların yaşanmaması ya da kısa süreli yaşanması insan yerleşmelerinin gelişmesinde önemli bir potansiyel olmalıdır.¹

Topoğrafya, sıcaklık, yağış, nispi nem, güneşlenme süresi ve şiddeti, basınç, rüzgâr hızı ve yönü, buharlaşma gibi temel belirleyicilerin etkili olduğu iklim yerleşmelerin biçimlenmesinde önemli bir etkidir (Aru, 1998:11; Küçükerman, 1996:34). Farklı yöntemler ile farklı iklim sınıflamaları yapmak mümkündür. Çalışmada %97'si Anadolu Yarımadası üzerinde yer alan Türkiye coğrafyasını en genel biçimde ele alan iklim haritasından yararlanılmıştır. (Ek – A'da diğer sınıflamalara göre belirlenmiş olan iklim haritaları ve Anadolu'da görülen iklimlere ilişkin detaylı bilgiler sunulmuştur.)

Anadolu insan yaşamına uygun topoğrafik ve iklim koşulları nedeniyle, Dünya'da ilk yerleşmelerin görüldüğü coğrafyadır. Yüzyıllar boyunca burada kentler, koloniler, devletler kurulmuş, istilâlar yaşamış ve devletler çökmüşler. Yüzyıllar boyunca burada yaşam sürenler kendi uygarlıklarını oluşturmuşlar ve bu birikim Anadolu'yu yerleşme

¹ Dendroklimatoloji çalışmaları kapsamında 700 yıllık iklim verileri tahminlerine göre, Anadolu'da kurak yıllar genellikle bir yıl, süreli iken seyrek olarak iki, çok seyrek olarak da üç yıl sürelidir; dört yıl süreli tek bir dönem Akdeniz Bölgesi'nde 15. yüzyılın ortalarında yaşanmıştır (Touchan ve diğ., 2003:168).

kültürü havzasına dönüştürmüştür. Ramsay Anadolu'nun bir geçiş ve savaş alanı olduğunu, bu nedenle birçok kültürü, uygarlığı birarada yaşattığını belirtmektedir (Ramsay, 1962:23).

Anadolu jeomorfolojik açıdan iki önemli özelliğe sahiptir (Akurgal, 2003:15).

- Yarımada'nın çevresinin kıyılarda sıradağlar ve doğuda yüksek dağlar ile çevrenmesi Anadolu'da kapalı bölgeler oluşturmuştur.
- Doğudan batıya 1560 kilometrelik uzunlukta olan Yarımada'da tarihi dönemlere göre bazen Doğu, bazen Batı dünyasına bağlı uygarlıklar oluşmuştur.

Aru iklim ile kent morfolojisinin birbiri ile ilişkili olduğunu savunmuş, güneydoğu ve doğuda içe kapalı bir karakter özelliği gözlenirken batıya ve güneye gidildikçe karakterin daha açık bir özellik kazandığını belirtmiştir (Aru, 1998:11). Küçükerman Anadolu coğrafyasını beş bölgeye ayırmış ve buna göre bu bölgelerde kullanılan yapı malzemelerini sınıflandırmıştır (Küçükerman, 1996:37-38). Ona göre doğal yapı, iklim ve bitki örtüsü Anadolu'nun kuzeyinde ahşap yapının, iç kesimlerinde kerpiç ve taş yapının, batıda taş yapının, güneyde ahşap-taş yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Naumann, Anadolu'daki mimarlığı açıkladığı kitabında Anadolu coğrafyasında topoğrafya ve iklim özelliklerine göre kültür alanlarının oluştuğunu belirtmektedir. Bu bölgelerde mimarlığın, dolayısı ile yapı çevrenin birbirinden farklı olduğunu belirtmektedir. Naumann'a göre dört temel bölge bulunmaktadır (Naumann, 2011:1-11).

- Pontus Dağlık Bölgesi: Kuzeyde kıyı boyunca dağlar ile sınırlanmış alanı tarif etmektedir (Naumann, 2011:2)¹.
- Toros Dağlık Bölgesi: Bugünkü Suriye'nin kuzeyinden Ege Denizi'n Akdeniz kıyılarına paralel uzanan dağ sıralarının izin verdiği ölçüde Antalya çevresinde Pamphilia Ovası ve Mersin'in doğusunda Kuzey Suriye sınırlarında kalan Amanos Dağlarına kadar açılan düzlükte Kilikya Ovası oluşmuş (Naumann, 2011:4), batıda Toroslar sert yamaçlarla denize indiğinden küçük yerleşmelerin gelişmesine izin vermiştir.

---

¹ Roma öncesinde Anadolu kültürel coğrafyası çoğunlukla kurulmuş uygarlıklar ile tarif edilmektedir (Ramsay, 1962:23; Akurgal, 2003:15).

- Ege Kıyı Bölgesi: Bu bölgede de Akdeniz iklimi hakim olsa da dağların kıyıya dik inmesi, kıyıdan içeriye kadar uzun akarsu hatlarının ve ulaşım hatlarının varlığı -Toros Dağlık Bölgesi'ne göre- farklı karakterde yerleşme biçimlerini doğurmuştur. Akarsuların taşıdığı alüvyonların birikmesi ile oluşan verimli delta ovaları bölgenin tarih boyunca Anadolu'nun en verimli yeri olmasını sağlamıştır. Dağların denize dik uzanması ile oluşan doğal limanlar aracılığıyla başka coğrafyalar ile kurulan ilişkiler bölgeyi diğerlerine göre daha açık ve bilgi akışının daha hızlı olduğu yer konumuna getirmiştir. (Naumann, 2011:4; Ramsay, 1962:23)
- Orta Anadolu Yaylası: Batıdan doğuya doğru tüm deniz çevrelerinde uzanan dağlar Anadolu'nun orta kısmında alçalarak düzlük meydana getirir. Ramsay bu düzlüğü doğuda yükselen dağlar ve bu dağların arasında kalan düzlüklerden oluşan ovalarla ilişkisi olduğunu savunarak Pontus ve Toros dağlarının birleşimine kadar yayıldığını düşünmektedir (Ramsay, 1962:25).

Anadolu yarımada olarak tanımlı bir bölge olsa da coğrafi özellikleri kendi içinde çeşitlenen iklim ve bitki örtülerinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum Anadolu içinde farklı karakterde uygarlıkların kurulmasını sağlamıştır. Coğrafyanın sunduğu imkânlar hem fizik mekânın şekillenmesine hem bu fizik mekânın organizasyonuna etki etmiştir. Anadolu üç kıtanın birbirine yaklaştığı göç bölgesi olma özelliği ile kültürlerin/uygarlıkların çatıştığı ve kaynaştığı yer olmuştur. Bu hareketli bölgede hüküm sürmek, bölgeyi idare etmek için -Ramsay'ın belirttiği gibi- (Ramsay, 1962:23-24) önemli bir devlet zekâsı olmalıdır. Türklerin, geldikleri Asya'nın çeşitli benzerliklerden ötürü küçüğü olarak anılan bölgeye yerleşmek için ve yerleştikten sonra, çevrelerindeki uygarlıklardan ve bu uygarlıkların birikimlerinden, örnek aldıkları ekonomik ve doğal çevreye uyumlu ve kalıcı olabilmek için sürdürülebilir yaşam biçimi geliştirmek amacıyla her türlü konuda dikkatli davrandıkları öngörülebilir. Anadolu'nun farklı iklim ve coğrafi bölgelerinde sürdürülebilir olma kaygısı ile yerleşmeler kurulmuş, Osmanlı dönemi bu birikimi kullanarak yerleşme kültürü açısından önemli bir noktaya taşımıştır.

2.2.2 Mekânsal Örüntü - Sosyal, Ekonomik ve Kurumsal Yapı İlişkisi

Yerleşme kültürü tarihsel süreç içinde, coğrafi yapıya bağlı olarak oluşmakta ve siyasi yapıya bağlı olarak değişmektedir. Anadolu’da yerleşme tarihleri incelendiğinde bir dönem sınıflandırması yapmak gerekirse, Osmanlı yönetimi öncesi, Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş ve gelişme dönemi, 17. yüzyılda başlayan değişim ve sanayi devrimi ile ilgili uygulamaların görülmeye başlandığı 19. yüzyıl, Kurtuluş Savaşı’ndan İkinci Dünya Savaşı’na kadar süren, iç pazar bütünleşmesinin sağlandığı dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrası hızlı kentleşme dönemi ve günümüz olarak ayrılabilir (İnalçık, 2002:15-21; Ergenç, 2013:12; Tekeli, 1982:11-46; Faroqhi, 2000:6-11). Tez çalışmasının amacı kapsamında çalışılan dönemler aşağıdaki gibidir.

- Osmanlı yönetimi öncesi Anadolu¹
- Osmanlı klasik dönemi²
- 17. ve 18. yüzyıllardaki değişim dönemi³
- Osmanlı düzeninin Batı etkisine açıldığı ve yeni uygulamaların görüldüğü 19. yüzyıldır.

Çalışmanın amacı yerleşme kültürünü biçimlendiren kurumsal düzenlemeler ile mekân üretimi arasındaki ilişkiyi açıklamak olarak ifade edilmiştir. Yerleşme kültürü gündelik yaşam örüntüsünün mekânsal organizasyonu olarak özetlenirse zaman (Osmanlı Dönemi) ve mekân boyutu (Anadolu’daki yerleşmeler) ile sınırlandırılmış çalışma alanı için yerleşme kültürünü açıklamak üzere fizik mekâna dair aşağıdaki öğeler belirlenmiş⁴, ikinci aşamada değişimin ve yeni uygulamaların mekânsal örüntü içinde belirtilen öğeleri nasıl etkilediği incelenmiştir.

- Kale
- Semt – Mahalle
- Çarşı/Merkez
- Tarımsal üretim alanları: kırsal alan
- Önemli ulaşım bağlantıları / kervan yolu bağlantısı

¹ Geçmiş dönemin mekânsal organizasyonu etkileyen kararları bağlamında ele alınmaktadır.

² Kuruluş ve gelişme dönemini içermektedir.

³ Bu dönemde sosyal örgütlenme ve bilgi düzeyinde değişimler yaşanmıştır. Bu dönüşümün fizik mekâna etkileri 19. yüzyılda görülmektedir.

⁴ Başka çalışmalarda konu gereği kentin farklı bileşenleri ele alınabilir ancak bu çalışmanın kapsamı yerleşme kültürünün mekânsal örgütlenme boyutunu açıklamayı amaçladığı için yukarıda belirtilen beş madde kapsamında ele alınmaktadır.

Kale

Anadolu'da yüzyıllar boyunca yerleşmeler kurulmuş, istilâ edilmiş ve yıkılmıştır. Önemli bir geçiş bölgesi olan bu coğrafyada korunmak en temel gereksinimdir. Kale kentin savunulması, çevresinin gözetim altında tutulması ve artı ürününün depolanması için (erişilmesi güç olduğundan) önemli bir yapıdır. Günümüzde dahi kale birçok kentin Osmanlı öncesi dönemine de vurgu yapan görünümdeki en baskın yapı olma özelliğini korumaktadır.¹ Kale yüksek bir tepede, çevresindeki önemli ulaşım güzergâhlarının ve üretim alanlarının gözetlenebileceği/kontrol altında tutulacağı bir noktada konumlandırılmıştır. Osmanlı Anadolu'da hüküm sürmeye başladığında birçok kentin kalesi koruma işlevini devam ettirmekteydi.² Yeni bir yığınak yaptırmak ciddi bir masraf doğuracağından birçok yerde (Roma, Bizans, Selçuklu vd. tarafından da kullanılan) mevcutta bulunan kalenin işlevi devam ettirilmiştir (Faroqhi, 2000:335) . Güvenli ortam ve nüfus artışıyla kent kalenin dışına doğru gelişse de kale mekânsal örüntüde mesire yeri olarak dahil olup yerleşmeyi biçimlendiren öge olma özelliğini korumaktadır.

Semt – Mahalle

Osmanlı yönetimi Rumeli ve Anadolu'da yerleşmeye başladığında farklı milletlerden ve dinlerden topluluklar kendi yerleşmelerini kurmuşlardı. Kalıcı bir barışın ve dolayısı ile iktidarın sürdürülmesi için bu farklı topluluklar ile yerleşik nüfustan farklı kimliğe sahip (göçebe yaşayan ve Müslüman) Türklerin kaynaşması önemli bir iskân sorunu olmalıdır.³

Kentlerde farklı kimliklere sahip gruplar farklı mahallelerde yerleştirilmişlerdir.⁴ Bir külliye / imaret sitesi çevresinde kurulan semtin parçası olan mahalleler etnik kimlik, dini, mesleki vb. açılardan homojen niteliklere sahip olsalar da semt için aynı durum söylenemeyebilir. Semt farklı karakterdeki mahallelerin biraraya gelerek oluşturdukları heterojen bir yapıdadır. (Yenen, 1988:130-136; İnalçık, 2010:207; Barkan, 1963:239-240; Ortaylı, 2003:55; Ortaylı, 2008:454)

---

¹ Kastamonu Kalesi, Amasya Kalesi, Ankara Kalesi, Antalya Kalesi, Boyabat Kalesi vb.

² Celâli İsyanları sırasında kentliler korunmak için Ankara Kalesi'ne sığınmıştır (Ergenç, 2013:130). Amasya'da kent merkezinde bulunan Sultan Bayezid Camii çevresindeki mahallenin 17. yüzyılda boşalmasının güvenlik sebebiyle olduğu tespit edilmiştir (Faroqhi,2000:335-336).

³ Fethedilen yerlerde isyan çıkarabilecek Müslüman ve gayrimüslim nüfus, başka kentlerde iskân edilmeye zorlanmış ya da buna teşvik edilmiştir (Uzunçarşılı, 1988a:157; Barkan, 1953:209-236; Barkan, 1942:355).

⁴ 1487'de Galata'da (İstanbul) Müslüman mahallelerine Hristiyanların yerleşmesine izin verilmemiştir (İnalçık, 2010:197).

Semt bir külliyeinin çevresinde gelişirken, mahalle dini yapı (mescit, kilise, havra, vd.) çevresinde gelişen bir birimdir. Her mahallenin merkezi yönetim / kadı ile ilişki kuran idarecisi-yöneticisi dini yapıda cemaati biraraya getiren dini lideridir. Mahallede yaşayanlar birbirinden ve mahalleden sorumludur. Bu sorumluluk tanışıklık, yüz yüze bakma ve mahalleyi mekânsal ve toplumsal gözetim altında tutma ile sonuçlanmıştır. Tanışık olma gerekliliği aynı zamanda mahallenin nüfusunu ve nüfus yoğunluğunu belirleyen etmenlerden biridir.¹ Mahalle ile ilgili alınan kararlar dini yapıda biraraya gelen cemaatin ortak kararıdır. Bu kararların gerçekleştirilmesi için vergilerin toplandığı avarız sandığı/vakfı² önemli bir kaynaktır. Avarız sandığı mahallenin ortak (kamusal) giderlerinin karşılanması ve sosyal yardımlaşma için (maddi gücü olanlar daha fazla yardımda bulunurken, maddi gücü yerinde olmayanlar kadının denetiminde olan avarız sandığından destek alabilmektedirler) kullanılmaktadır. Kentte zengin ve fakir aynı mahallede yanyana evlerde oturmakta (bu durum teşvik edilmektedir), aynı avarız sandığına vergi ödemekte ve bu sandık kullanılarak yapılacak olan işler hakkında söz söyleme hakkına sahip bulunmaktadır. Konut alanlarında ekonomik seviyeye göre bir ayrışma olmadığından avarız sandığı kullanılarak yapılan beledi hizmetlerinden mahalledeki her kesim faydalanmaktadır. (Ergenç, 2013:75-84; Faroqhi, 2000:287; İnalçık, 2010:252; Ortaylı, 2003:55-103; Ortaylı, 2010:286, 317, 305-310; Uzunçarşılı, 1988a:157; Akdağ, 1979:53, 93, 252, 256; Tekeli, 1982:20, 24)

Mahallede tanışıklık ve yüz yüze bakma kısıtlı kaynakların birlikte/ortak kullanımı sırasında fizik mekâna yansımıştır.³ Güneş, hava, toprak ve su her hanenin ihtiyacını karşılayacak biçimde paylaşılmıştır. Mülkü devlete ait olan toprak üzerindeki evin kullanım alanı hanedeki kişi sayısına göre ihtiyaç duyacağı büyüklükte ayrılmıştır.⁴ Kapalı ekonomik sistemin getirdiği koşullar nedeniyle ev aynı zamanda üretim alanıdır;

---

¹ Mahalleler genellikle beş ile yüz arasında ailenin yaşadığı birimlerdir (Faroqhi, 2010:182).

² Devletin olan topraklar üzerinde ev ve benzeri yapılar kuran, bağ, bahçe yapan kentli nüfus, bunun karşılığında, avarız akçesi denen vergi ödemekle yükümlüydü (Akdağ, 1979:122)

³ 19. yüzyıl öncesinde üretilmiş konut alanları günümüze gelememiş olsa da kadı sicilleri gibi yazılı kayıtlardan konutların özellikleri öğrenilebilmektedir (Faroqhi, 2010:185).

⁴ Anadolu'da Osmanlı Dönemi'nde Türklerin yaşadıkları sofa çevresinde (topoğrafya, jeolojik yapı, iklim vb. koşullar gözönünde bulundurularak) düzenlenen konutlar, evde yaşayan hane sayısı arttıkça yeni bir oda ekleyebilecek biçimde kurgulanmıştır (Kuban, 2007:478; Küçükerman, 1996:35; Bektaş, 2013:21).

Yakın çevredeki doğal malzemeler kullanılarak üretilen evlerde (malzemenin elverdiği ölçüde) insana göre yükseklik-genişlik / en-boy ölçüleri belirlenmiştir (Bektaş, 2013:121; Yürekli, vd., 2005:28-36).

bu üretimin gerçekleştirilmesi evin bahçeli/avlulu olmasını doğurmuştur.¹ Evde üretim yapılması kullanım alanı büyüklüğünü etkileyen diğer unsurdur. Yapı bu kullanım alanı içinde topoğrafyaya göre komşu ve sokak ile kuracağı ilişki dikkate alınarak konumlandırılmıştır.

Yapılı çevreyi oluşturan konut ve bahçe duvarlarının biçimlenmesi yapı-yapı ve yapı-sokak-yapı içinde değerlendirildiğinde temel koşul mahremiyeti sağlarken komşunun güneşini ve rüzgârını engellememektir (Bektaş, 2013:21). Organik enerji ile üretilen ve sürdürülen yerleşmedeki tüm konutların günışığını ve serinleten rüzgârı eşit oranda alması sağlanmıştır. Sonuçta yerleşmede ısınma ve soğutma için gereken enerji büyük oranda doğal kaynaklar kullanılarak karşılanmaktadır. Bu durumun ekolojik olduğu kadar ekonomik sonuçları da bulunmaktadır.

Yerleşmenin sürdürülmesi için önemli olan diğer bir kaynak olan içme suyunu temiz tutmak tüm komşuların ortak sorumluluğundadır. Su eğer bahçede yiyeceklerin soğuk tutulmasını sağlıyorsa, komşunun da bundan faydalanması için suyun ısıtılmaması ve kirlenmemesi gerektiği bilinci tüm komşularca kabul edilmiştir.²

Ulaşımın ağırlıkla yaya olarak sağlandığı kentte (Tekeli, 1982:21) konutların ve bahçe duvarlarının çevrelediği sokaklarda yayanın konforlu hareketi önem kazanmaktadır (Kuban, 1968:69-70). Hareket etmenin kolay olması için eğimi dikkate alarak şekillenen yollarda³ güneşten, üşüten rüzgârdan ve yağışlardan korunma konforlu hareketi sağlayacak unsurdur. Bahçe duvarları, evlerin cumbaları ve/ya bahçeden sokağa sarkan ağaçlar gibi öğeler ile önemsenen ilkeler fiziksel çevrede sağlanmış olmalıdır.

Ulaşımın yaya olarak sağlandığı mahallede bulunan ilk kademe hizmetler olan çeşme, mescit ya da cami, sıbyan mektebi gibi donatılar (Ergenç, 2013:79; Faroqhi, 2010:43; Cerasi, 1999:71) ile konut arasındaki yürüme mesafeleri de önemli olmalıdır. Çeşmeden eve su taşırken yük artacağı için, çeşmenin sokağın üst kotunda, yürünebilecek bir uzaklıkta bulunması konforlu hareketi sağlayan önemli bir unsur olmalıdır.⁴ Namaz vakitlerinde mahalle mescidinde/camisinde bulunması

---

¹ Dönem koşullarında ev günlük hayatta çoğunlukla kadının üretim alanıdır. Bahçe bu bağlamda kadını çevre ile buluşturan önemli bir öğedir. (Kuban, 2007:473,482; Küçükerman, 1996:48; Bektaş, 2013:21; Yenen,1993:14)

² bakınız: Yenen, 2017:basılmamış ders notu

³ ana/uzun yollar eğime paralel, alt kademe/kısa yollar eğime dik

⁴ Kale içi gibi yüksek yerlerde kurulmuş mahallelerde su satan sakaların olması en yakın çeşmeden uzun mesafeler katederek su taşımak istemeyenler için olmalıdır (Ergenç, 2013:184).

gereken/beklenen (mahallede güvenilirlik ve tanışıklık için) aile reisinin / erkek üyelerinin ezan ile namaz kılma arasındaki zaman dilimi içinde hazırlanıp, yaya olarak ulaşması için konut ile mescit/cami arasında belirli bir mesafenin aşılmamasını gerektirmiştir. İnsan ölçeğine göre düzenlenen yerleşmede mesafeler topoğrafya ve yaya hareketine göre biçimlenmiştir. Buna göre mahallenin büyüklüğünü ve biçimlenişini belirleyen diğer etmen yaya ulaşım ölçeğidir.

Mahallenin güvenliğini sağlayan temel fiziksel unsur ulaşım kademelenmesidir. Mahalle içindeki sokaklar en alt kademedeki yollardır ve bu nedenle mahalle içindeki yolları orada ikamet edenler kullanır. Sokaklar konutlardan gözetlenebilmektedir. Cumba ve/ya çıkmanın (evin içinde ve sokakta) iklimsel konforu sağlama dışında diğer işlevi sokağı izlemektir. Bazı sokaklarda güvenliği sağlayan diğer unsur çıkmazdır. Hane kalabalıklaştıkça büyüyen ev artık belli bir doygunluğa ulaştığında hemen yanına başka bir evin kurulması sonucunda ya da evin kullanım alanının bölünmesi sonucunda çıkmaz sokaklar oluşmuştur.¹ (Cerasi, 1999:99-102; Faroqhi, 2010:183; Küçükerman, 1996:35; Yenen, 1988:22; Yenen,1993:15-16).

Çarşı/Merkez

Osmanlı Dönemi'nde bir kentin mevcut merkezinin canlandırılması ya da yeni bir semtin kurulması imaret sitelerinin kurulması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Genellikle bir cami çevresinde medrese, yemek pişirilen ve dağıtılan yer, misafirhane, hamam, kervansaray, hastane, su yolu, kanalizasyon vb. beledi tesisler ve bu tesislere düzenli gelir getirmesi için vakfedilen han, çarşılar, dükkânlar, imalâthaneler ve pazar yerleri iskân ve imar edilmek istenen bir kentin çekirdeğini oluşturmaktadır. (Barkan,1963:239; Ortaylı, 2010:311; Faroqhi, 2010:43; Ergenç, 2013:88)

İmaret sitelerinin ekonomik olarak sürdürülebilirliği hayır kurumu olarak doğan vakıf sistemi ile sağlanmaktadır. Vakıf şahsa ait bir mülkün yararının kamuya bırakılmasıdır. İslam dininde mülkün Allah'ın olması esasına dayanan vakıf kurumunun devamlılığının sağlanmasından devlet sorumludur. Hayır kurumu olarak kurulan vakıf sistemi² dönemin iletişim teknolojilerinin getirdiği kısıtlılık içinde merkezi hükümetin

---

¹ Çıkmaz sokaklar çevresinde genelde akrabalar ikamet etmektedir (Faroqhi, 2010:183; Küçükerman, 1996:35).

² Zamanla (özellikle 18. yüzyıldan sonra) evladiyelik vakıf kurumuna dönüşerek miras yoluyla mülk edinme /biriktirme aracı olarak kullanılmıştır.

sunamadığı beledi hizmetlerin yerelde sunulmasında en etkin araçtır.¹ (İnalcık, 2004:119-120; Barkan, 1971:109;Ortaylı, 2010:312; Akdağ, 1979:313-319; Uzunçarşılı, 1988a:165; Uzunçarşılı, 1988b:152; Faroqhi, 2010:162-167)

Vakıf sisteminin yanında merkezin ticaret işlevini sürdürmesi ve kentin ticari hayatı için lonca sistemi önemli kurumsal bir yapıdır.² Zanaatkâr ve sanatçıların meslek örgütlenmesi olan loncalar vergi tahsili, toplumsal³ ve mesleki denetim⁴ için önemli bir unsur olmalarının yanında, devletin esnaf yararına olmayan politikalarına karşı direnç gösteren unsur, yerleşmenin ekonomisinde üretim-talep ilişkisi içinde fiyat dengesinin sağlanması ve denetlenmesi için önemli bir kurumdur. Ayrıca lonca örgütünün kurduğu avarız sandığı da kentin (özellikle) ticaret bölgesinin ihtiyaç duyduğu beledi hizmetleri sağlayan önemli bir kaynaktır. (Ortaylı, 2010:293-300; Ergenç, 2013:86-87; İnalcık, 1999:90-91; İnalcık, 2004:90-1; İnalcık, 2009:297-299)

Ölümden sonra da hayır işlemeye devam etmek de kurulan vakıf (avarız vakfı da bu sistem içinde düşünülmeli) sistemi içinde kentin duyacağı ihtiyaçların giderilmesi için inşa edilen yapıların şüphesiz uzun yıllar yaşaması temenni edilmiştir. Bu nedenle yapıların yer seçiminde kentin coğrafi özellikleri (topoğrafya, iklim, jeolojik yapı...), işlevlerin birbiri ve mevcut kent ile kuracağı ilişki yaya ölçeğindeki kentin sürdürülmesi gözetilerek kurgulanmıştır.⁵ Merkezde özellikle Müslümanlar için Cuma günleri toplanılan merkez cami, hamam, medrese, hastane, çarşı ve pazar, bedestenin konumu arasında yayanın konforlu hareket edeceği mekânsal düzen benimsenmiş olmalıdır.⁶

---

¹ Vakfedilen mülkler ile imaret sitesi her zaman aynı şehirde olmayabilir (Faroqhi, 2010:30, 54-55).

² Merkezi hükümet tarafından esnaf loncası sistemi kentteki en temel kurum olarak görülmektedir (İnalcık, 2004:189)

³ Osmanlı merkezi yönetimi toplumu gözetim altında tutmak için konut alanları ve ticaret alanlarında denetim altında tutamadıklarının (işsizler, dilenciler, marjinal gruplar) örgütlenmesini de desteklemiştir (Ortaylı, 2010:297).

⁴ Lonca usta-çırak ilişkisine dayanan bir örgütlenme biçimine sahiptir. Kentte hangi meslekten kaç kişinin kaç dükkânda çalışacağı ve hangi kalitede üretim yapacağı merkezi yönetim tarafından belirlenip lonca örgütü tarafından denetlenmektedir. (Ortaylı, 2010:293-295; Akdağ, 1979:207-209; İnalcık, 2004:90-91)

⁵ Yapılan her işlemin ve uygulamanın re'âyâ için "en yararlı ve en uygun" olması kuralı her alanda geçerlidir (Ergenç, 2013:171).

⁶ Çarşının ve çarşıdaki meslek kollarının yer seçimini bedesten ile kurduğu ilişkiye göre açıklamak doğru olacaktır. Çarşıda şehirlerarası ve ülkeler arası ticaret yapan ya da en değerli malların satışının yapıldığı dükkânların bedestenin içinde ya da yakınında olması beklenir. (Ergenç 2013:88; Ortaylı, 2010:295; Faroqhi, 2000:33-37; Cerasi, 1999:120)

Kirliliğe sebep olan üretim faaliyetleri (dericilik, demircilik, çömlekçilik) kentin çeperlerinde, satış yerleri (saman pazarı, hayvan pazarı) ise merkezin çeperinde yer seçmiştir (Ortaylı, 2010:72).

Tarımsal üretim alanları: kırsal alan

Kentin çevresini kırsal alanlar çevrelemektedir. Kalenin eteklerindeki sırtta gelişen kent düz ve verimli alanda yapılan üretimi etkilemeyecek biçimde gelişmiştir. Bazı durumlarda kent üretim alanlarını kontrol edecek noktada konumlanmıştır. Kent ile kır arasında mekânsal ve ekonomik anlamda organik ilişki ve denge bulunmalıdır.¹ Kent artı ürünün değeri kazandığı bir pazar, kır kenti besleyen tarımsal üretim alanıdır.

Kent tarım dışı üretimin yapıldığı yer olmasına rağmen bazı kentliler yazın daha serin olan kentin çevresindeki evlerine giderek kış için hazırlık yapardı. Köylüler içinse pazar² mallarını satabildikleri alandır. Pazar ile kırsal alan arasındaki mesafe, gün içinde satışın yapıp dönemin ulaşım teknolojisi kısıtları içinde hava kararmadan geri dönülecek kadar uzaklıkta olmalıdır. Böyle bir ortamda pazara çevrede yetişen gıda ürünleri getirilmektedir. Pazarda ürünlerini satmak isteyenler belli bir vergi³ ödemekle yükümlü iken, kentliler eğer kendi tüketimleri için bir ürünü kente getiriyorsa vergiden muaf tutulmuşlardır. (Faroghi, 2000: 69-72, 85; Faroghi, 2009:256; Cerasi, 1999:54; Ergenç, 2013:284)

Önemli ulaşım bağlantıları / kervan yolu bağlantısı

Osmanlı Dönemi Anadolu kentleri birbirine karayolu ulaşımı ile bağlanmıştır. Dönemin ulaşım teknolojileri içinde kentlerin birbiri ile iletişim kurmalarını sağlayan en etkili araç diğer yerleşmelerle kurulan ticari ilişkilerdir. Baharat ve İpek yolları üzerinde bulunmak bir kentin etkileşim içinde bulunduğu hinterlandı arttırdığı anlamı taşımaktadır. Deve ve at gibi hayvanlar ile gerçekleştirilen kervan ticaretinde sürekli duraklamaların/ dinlenmelerin ve güvenliğin sağlanması, yol üzerinde köylerin, zaviye ve tekkelerin ve kervansaray ve hanların kurulması ile mümkün görülmektedir. Osmanlı Dönemi geniş topraklarda sağlanan güvenli ulaşım bağlantısı özellikle doğu-batı aksında ticareti arttırmıştır. (Ergenç, 2013:331; Tekeli, 2011a: 50-55; Faroghi, 2000:59-68)

---

¹ Toplam üretimin 1/2 ile 1/10'u arasında bir miktarın vergi olarak ödenmesi ile kır/kent nüfus oranının 1/10 arasında olması arasında ilişki olduğu düşünülmektedir (Tekeli, 2011a:48). Bu durumda kırsal alandaki üretim ile kentsel nüfus ve dolayısı ile kentin büyüklüğü arasında bir ilişki kurulabilir.

² Pazarın kurulması, kaldırılması yerinin değiştirilmesi merkezi hükümet tarafından belirlenirdi (Ortaylı, 2010:335).

³ bac-ı pazar vergisi: Kent pazarında satılan taşınmaz malların dışındaki tüm malların pazara giriş ve satışından alınan vergidir (Faroghi, 2000:84; Ortaylı, 2010:301).

Yerleşmenin ticari hayatını etkileyen bu güzergâh biçimlenmesini de etkilemektedir.¹ Bu önemli ulaşım aksı kentte ticaret merkezi ilişkilidir.² Kentin ticaret alanları ve donatılar ile semt ve mahalle bu çerçevede organize olmaktadır. Bunun yanında bir kervanın kente gelmesi ve konaklaması sırasında ihtiyaç duyulacak büyüklükte alanların ayrılmış olması gerekmektedir.³

• Değişimlerin ve Yeni Uygulamaların Mekân Organizasyonuna Etkileri

Anadolu'da kentlerin 16. yüzyıl sonunda ulaştığı makroform 19. yüzyılın başına kadar korunmuştur. Bu iki yüzyıl boyunca kentlerdeki en önemli mekânsal değişim kale içinde yaşayan askeri sınıfın önemini kaybetmesi sonunda kaleiçinin boşalması olmuştur.⁴ 17. ve özellikle 18. yüzyıl boyunca zayıflayan yönetim yapısını düzenlemek için yapılan reformların mekâna henüz yansımadağı anlaşılmaktadır.⁵ Toplumsal yapıda reform fikri 18. yüzyıl sonlarında gündeme gelmiştir. (Aktüre, 1985:891; Ortaylı, 2010:346-355; Faroqhi, 2008:67-78,82; Tekeli, 1982:35)

Ateşli silâhlar, ulaşım (özellikle deniz ulaşımı), tarım ve sanayi üretim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler dünya genelinde 17. ve 18. yüzyıl boyunca mekânsal örgütlenmede hem bölgesel hem kentsel açıdan değişikliğe sebep olmuştur. Osmanlı kıyı kentlerinin önemi bu dönemde deniz ticareti ile artarken, iç kesimlerde kalan kentler sanayileşme sürecine girmiş ülkeler için hammadde temini açısından önemli bir pazara dönüşmüştür.⁶ Kentlerdeki yerli üreticiler üretime gerekli hammadde kaynakları daraldığı için daha hızlı ve seri üretim yapan yurtdışındaki rakipleri ile yarışamayacak

¹ Halep ve Şam ile yakın ilişkiler kuran Gaziantep'in ticaret aksı bu kentler ile ilişki kuran yol üzerinde güneye doğru gelişmiştir(Kuban, 2010:217). Kastamonu'da Çobanlar Döneminde kentten bağımsız kuzeyde kurulan İsmail Bey Külliyesi ile Osmanlı hakimiyeti döneminde Nasrullah Camii ve meydanına kuzeyden geçen kervan yolu saplanmıştır (Kuban, 2010:217).

² Kent içine girmesi sakıncalı görülen tüccarların ulaşım güzergâhı ile ilişkili sur kapısı önünde ürünlerini satmalarına izin verilmiş; zaman içinde bu kapının yakın çevresi ticaret merkezi olarak gelişmiştir (Yenen, 2017: basılmamış ders notu).

³ Anadolu'daki kervansaraylar 300-400 tane çökmüş devenin sığacağı bir avluya ve bu develerin taşıdığı yaklaşık 60-80 tonluk malın saklanabileceği bir büyüklüğe sahiptir (Tekeli, 2011a:54).

⁴ Merkezi yönetim vergi toplamak ve iç karışıklıklarla mücadele edilebilmesi için valilere silahlı birlik oluşturma yetkisi vermiştir. Ancak sürekli değişen eyalet yöneticileri ile birlikte silahlı askeri birlikler de görevlerinden ve gelir kaynaklarından elde ediliyordu; bu durumda paralı askerler siyaset ile daha çok ilgilenir olmuş, zaman zaman komutanı olan idareciyi ve korudukları esnaf grubunu isyana zorlamıştır. (Faroqhi, 2008:67-69; Uzunçarşılı, 1982c:112-125; Ortaylı, 2010:358)

⁵ Devletin çıktığı seferlerden zaferle geri dönememesi askeri gücün zayıflamasına ve merkezi yönetimin kontrolü kaybetmeye başlamasına sebep olmuştur. Bu dönemde tarımsal düzen bozulmaya başlarken, kentlerde iç ayaklanmalar çıkmakta merkezi yönetim bu ayaklanmaları bastırmakta zorluk çekmektedir. Buna yönelik düzenlemeler yapılmıştır. (Ortaylı, 2010:346-355; Faroqhi, 2008:67-78)

⁶ Özellikle Avrupa ülkelerine verilen kapitülasyonlar bu süreci destekleyen bir etmen olmuştur (Ortaylı, 2010: 337-339).

düzeye gelmiştir. Yurtdışı ile olan ilişkiler kentlerdeki gayrimüslimlerin aracılığı ile sağlanmıştır. Kentte uluslararası ticarete eklenemeyen nüfus ile eklenme becerilerine (yabancı dil, iletişim/etkileşim kurma kabiliyeti vb.) sahip olanlar arasında sosyo-ekonomik denge bozulmuştur. (Bu durum 19. yüzyılda vergi ödeme miktarına göre Belediye Meclisi üyeliğine seçilme esasları gereği toplumun tümünün yerel yönetimde temsil edilme gücünü olumsuz yönde etkilemiştir.) (Aktüre, 1985:891; Tekeli, 2011a:27; Tekeli, 2011b:47-48; Ortaylı, 2010:355-359)

19. yüzyılda kentler kendi iç dinamiklerinden ötürü değil, dış etmenlerin değişimine bağlı olarak değişmiştir.¹ Merkezi yönetimi güçlendirmek için önceki dönemde merkezi yönetimin ana dayanağı askeri ve adli kurumların yanına mülki yönetim adı altında üçüncü bir kurum eklenmiştir. Bu yeni kurumsal yapı kentsel alanda memur nüfusun doğmasına, bu nüfusun çalışma ve barınma alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni kurumsal sistemin yürütülmesini sağlayacak personelin yetiştirilmesi için eğitim sisteminde de değişikliğe gidilmiştir. Yapılan reformlar ile kentlerin büyüklüğü ve nüfuslarına göre medreseler dışında yeni eğitim kurumları kurulmuştur.² Orduda yapılan değişiklikler ile yeniçeri ocağı kaldırılmış (1826), düzenli askeri birlikler kurulmuş; bu düzenleme ile kışla kente yeni bir işlev alanı olarak eklenmiştir.³ Bu durumda eyalet yöneticisi kadının görev alanı (adli, mülki, beledi) daralmış, kadı sadece hukuk işlerinden sorumlu tutulmuştur.⁴ (Aktüre, 1985:895; Tekeli, 2011a:232)

İmaret siteleri ve vakıf örgütlenmesi⁵ temeline göre kurulan kentler çözülmeye başlamıştır. Kentlerde merkezi yönetim tarafından atanan memurların çalıştığı yönetim binaları, askerin talim yaptığı kışlalar, yurt dışı ile ticareti sağlayan tüccarların

---

¹ Avrupalılar reform yapılması için merkezi yönetime baskı uygulamıştır (Aktüre, 1985:892).

² Lonca sistemi içinde verilen mesleki eğitim sistemin ekonomik nedenlerden ötürü zayıflaması sonucu bu (temsil, sosyal yardımlaşma, beledi hizmetleri sunma vb.) işlevini de kaybetmiştir (Tekeli, 2011a:239-240).

Ortaokul seviyesindeki rüştiyeler ve sonrasında kız ortaokullarının (inas rüştiyesi) ve kızların öğretmen olarak yetiştirilmesi için Dar'ul Muallimat okulları Tanzimat'ın ilânı ile İstanbul'da ve eyaletlerde kurulmaya başlanmıştır (Ortaylı, 2010:411). Bu değişim toplumda kadına olan bakışı değiştirmiş olmalıdır. Bu durum kadının ev ile kurduğu ilişki çerçevesinde değerlendirildiğinde eve yüklenen anlamın -en azından İstanbul'dan yayılan değişim dalgasından etkilenen kentlerde- bir parça değişmiş olabileceği düşünülebilir.

³ Redif Alayı kentleri korumakla yükümlü yeni askeri birimdir.

⁴ "İhtisap Müdürlükleri"nin kurulmasıyla kentlerin kolluk ve beledi işlevleri, vergi toplama gibi görevler ile 1836'da "Evkaf-ı Hümayun Nâzirliği"nin kurulmasıyla vakıf işlerini denetleme ve yürütme işlevi görevleri merkezden atanan memurlara verilmiştir (Aktüre, 1985:894; Tekeli, 2006:163)

⁵ Vakıfların "evladiyelik vakıf" olarak miras biriktirme/edinme aracı olarak görülmesi çözümlenin 18. yüzyılda başladığını göstermektedir.

ofisleri ve yurt dışından gelen ürünlerin satıldığı yeni dükkânlardan oluşan bir merkez yapılandırılmıştır. Bu dönemde kent merkezi bedestene göre değil, değişen koşullara, dönemin modern toplumunun ihtiyaçlarına göre belirlenmiştir. Lonca örgütünün zayıflaması, mahallelerin sosyo-ekonomik sınıflara ayrışması toplumsal yapıda örgütlenme ve temsil edilme düzeni mekânsal organizasyonun değişmesine paralel olarak değişmiştir. Sosyal yardımlaşma ve beledi hizmetlerin sunulması merkezi yönetimin sorumluluğuna geçmiştir. Bu hizmetler kentte merkezi yönetimin ayırabildiği kaynak kadar sunulmuştur. (Özbek, 2006:405; Aktüre, 1985:894; Tekeli, 1982:35-34; Tekeli, 2011a:248)

Kentin mekânsal örgütlenmesini etkileyen diğer dış unsur ulaşım sistemidir. Deniz ulaşımı teknolojilerinin uzun mesafe ticaret yapmaya olanak vermesi ile liman kentleri önem kazanırken iç kesimlerde demiryolunun uğradığı yerleşmeler değişimden etkilenmiştir.¹ Kentler artık kervan yoluna göre değil demiryolu güzergâhında olmasına göre önem kazanmaktadır. Bu durumda kentin çevresindeki istasyon yeni bir mekânsal öge olarak belirmiştir. Ulaşım açısından diğer bir unsur atlı arabaların, sonraki dönemlerde motorlu araçların (kayık, buharlı tekne vb.) kentiçi ulaşımında kullanılmaya başlanmasıdır. Yaya kenti olarak düzenlenmiş eski yerleşme yeni ulaşım teknolojilerinin gerektirdiği özelliklere göre biçimlenmeye (tramvay ve diğer karayolu araçlarının eğimi kontrol edilmiş düz hatlarda hareket etmesi vb.) başlamıştır. Çıkarılan nizamnameler ve kanunlar bu durumu teşvik etmiştir.² (Faroghi, 2008:102; Faroghi, 2010:302-303; Tekeli, 1982:37; Toprak, 1994:146; Aktüre, 1985:899)

Reformlar ile getirilen yapı yapma kuralları³ (malzeme, yapım sistemi, yapıların birbiri ile ilişkileri) ve değişen yol genişlikleri geleneksel dokuda yapının çevresi ile kurduğu ilişkiyi değiştirmiştir. Özellikle yangınla yokolan konut dokularında ve yeni gelişen konut

---

¹ Tarım demiryolunun ucuz olması ile kâr getiren bir üretim biçimine dönmüştür (Faroghi, 2008:102). İzmir Aydın'a bağlı iken deniz ticaretinde önemli bir liman olması ile Sancak Merkezi olmuştur.

² 1856 yılında yayınlanan Turuk-u Muabir Talimatnamesi araçlar için şose yol yapımını yaygınlaştırmıştır. 1882 yılında yürürlüğe konan Ebniye Kanunu'na göre yolların genişletilmesi için, üzerinde yapı bulunmayan yollarda her iki taraftan eşit pay alınması, yapı bulunduğu ve yolun genişletilmesi gerektiği durumda bir yapının kesilmesi ve önceki cephenin aynısının yeniden yapılması gibi hükümler bulunmaktadır. (Tekeli, vd., 1999:60; Toprak, 1994:147)

³ Bunlar; 1848 tarihli Ebniye (binalar), 1856 tarihli İstimlâk, 1859 tarihli Sokaklara Dair, 1864 tarihli Turuk ve Ebniye (Yollar ve Yapılar) nizamnameleri ile 1882 tarihli Ebniye Kanunu'dur. Turuk ve Ebniye Nizamnameleri sadece İstanbul'u değil tüm kentleri kapsamaktadır. (Tekeli, 2011a:40; Yerasimos, 2006:347; Toprak, 1994:145-146).

alanlarında¹ getirilen düzenlemeler uygulanma alanı bulmuştur. Mahallelerin yol düzenlemeleri araçla ulaşım su, kanalizasyon ve gaz hizmetlerinin getirilmesine uygun biçimde (düzenlemeler genellikle ızgara yol dokusu biçimindedir) yapılmıştır. Yeni oluşan bu dokuda çıkmaz sokaklar oluşturulamayacaktır.² Yapıların yükseklikleri, çıkmaları, yangına karşı alınacak önlemler (ahşabın kullanılmaması) ve yol genişlikleri Ebniye Kanunu ile sınırlandırılmıştır. (Tekeli, 2011a:249-250; Aktüre, 1985:898)

Mülk sahipliliğine ilişkin düzenlemelerin değişmesi, yeni ulaşım araçlarının kente girmesi, ekonomik yapının ve yapı üretimine ilişkin kuralların değişmesi konutun çevresiyle kurduğu ilişkiyi değiştirmiştir. Özellikle büyük kentlerde nüfusun artması sonucunda yaşanan yoğunlaşma ile yan bahçeler kaybolmaya başlamış, yapını kullanım alanları görece küçülmüş, topoğrafya ile kurulan ilişki zedelenmiş, yapı yüksekliklerini belirleyen etmenler değişmiştir. Bir önceki dönemin kıt kaynakları etkin kullanmaya dayalı mekânsal organizasyonu yerini batılı bir çevre oluşturma kaygısına³ bırakmıştır.

2.3 Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları

2.3.1 Sürdürülebilirlik

Bugünün en önemli gündemini oluşturan iklim değişikliği beraberinde, doğal kaynakların tükenmeye başlamasını, çevrenin tahrip edilmesini, verimli toprakların çölleşmesini, temiz su kaynaklarının kirlenmesini ve bio-çeşitliliğin azalmasını getirmiştir. Ekonomik ve toplumsal yapıyı da etkileyen bu sorunlar insanlığın karşılaştığı en temel çevre sorunlarının başında gelmektedir. Dünyada insanlar arasındaki ve ülkeler arasındaki eşitsizlik artarken milyonlarca insan fakirlik içinde ve birçok yaşamsal ihtiyaçlardan yoksun yaşamaktadır. İşsizlik, özellikle genç yaştaki bireylerin işsizliği önemli bir sorun olarak gündeme oturmaktadır. Küresel sağlık soruları, doğanın yoğun

---

¹ 1858 yılında çıkarılan Arazi Kanunnamesi ile kenti çevreleyen tarım alanlarının özel mülkiyete geçmesine olanak sağlandığından ovalar ve bazen bataklıklar kolaylıkla yapılaşmaya açılmış, kent çevresine yayılma imkânı bulmuştur (yeni gelişen ulaşım teknolojileri için de bu durum istenmektedir) (Tekeli, 1982:37). Kaybedilen topraklardan geçen göçmenlerden kente yerleştirilenler için kentin çevresinde göçmen mahalleleri kurulmuştur.

² İlk olarak Tanzimat'ın ilan edildiği yıl yayınlanan İlmühaber yapıların düzeni, malzemesi ve sistemine ilişkin kısıtlamalar getirmiştir. Sonrasında gelişen imar mevzuatında da temel kararlar sürdürülmüştür. (Tekeli, 2006:367; Yerasimos, 2006:347).

³ 18. yüzyılda Avrupa'da görev alan elçilerin kentsel çevre anlatımları ile başlayan özenme Tanzimat'ın ilânı ile Batılılaşma süreci ile devam etmiş ve yasal düzenlemeleri etkilemiştir (Yerasimos, 2006:347-350).

tahribatı, savaşlar ve terör gibi insan yaşamını etkileyen krizler insanları yerinden ederek göçe zorlamaktadır.¹ (United Nations, 2015:6)

Küresel ölçekte yaşanan doğal çevrenin değişimi, yaşanan ekonomik yeniden yapılanma ve hızla artan nüfus ve kentleşme ile birleşince kentlerde ana problemler de büyümeye başlamış, doğal çevre ve kentsel doku parçalanıp yokolma sürecine girmiştir (Recife Declaration, 1996'dan aktaran: Çahantimur, 2007:7). Arazi kaynaklarının kullanımındaki savurgan tutum devam ettikçe, dünya nüfusunun %54'ünü barındıran kentlerde (United Nations, 2014:1) sorunlar giderek yoğunlaşacak, toprak, su ve enerji kaynaklarının yoğun kullanımı, altyapı bozulması, sağlık sorunları sosyal ve ekonomik eşitsizlikler artacaktır (Jenks, 2005:2).

İklim değişikliğinin başını çektiği küresel sorunlar dünyadaki bütün ülkeleri sürdürülebilir gelişme konusunda düşünmeye zorlamaktadır (United Nations, 2015:6). Son otuz yıldır bu nedenle doğanın korunması ve gelişmenin sağlanabilmesi arasındaki çatışmanın engellenmesi için dünyanın her yerinde "alternatif gelişme modelleri" aranmakta ve bu süreçte "sürdürülebilirlik, sürdürülebilir gelişme, sürdürülebilir kentsel gelişme" kavramlarının üzerinde çalışılmaktadır.

• **Tanım: sürdürülebilirlik, gelişme, sürdürülebilir gelişme**

The Shorter Oxford English Dictionary (1933) "sürdürmek (sustain)" fiilini "sağlamak, bir toplumu hata yapmaktan korumak, belirli bir durumun devam etmesine neden olmak" olarak tanımlamaktadır. "Sürdürmek, (sustain)" kelimesinden türeyen "yaşatmak (sustenance)" ise "yaşam ya da varlık ve yiyecek ile yaşamını sürdürme eylemi" olarak tanımlanmıştır. Bu temel tanımlamadan sürdürülebilir gelişmenin amacının temel çevresel yaşam destek sistemlerinin tahrip edilmeden insan toplumlarının gelişerek sürdürülmesi sonucu çıkmaktadır (Moughtin, vd., 2005:10).

The Dictionary of Human Geography sözlüğünde sürdürülebilirliğin çevresel farkındalık ile ilişkili olduğu vurgulanarak sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal, çevresel ya da ekolojik amaçlarının olduğu belirtilmektedir (Gregory, vd., 2009:737-738). Bu bağlamda sürdürülebilirliğin ekonomik büyüme anlamına geldiği ve sürdürülebilirliğin amacının (Brundtland Komisyonu ve 1992 Rio Zirvesi'nden beri) kazan-kazan optimizasyonunu

---

¹ bakınız: İklim İçin, Suriye'de İç Savaşın Nedeni, (2017) <http://iklimicin.org/2015/09/04/suriyede-ic-savasin-nedeni-iklim-degisikligi/>, erişim tarihi: 05 Aralık 2017.

sağlayan araç olduğu söylenmektedir. Bu amaçla birlikte sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde yeni politika ve yönetim yaklaşımları ortaya çıkmıştır.

Riddel (2004) sürdürülebilirliği doğal kaynaklara zarar vermeden tüketicilerin sosyal ve çevresel ihtiyaçlara kabul edilebilir fiyatlarla ulaşabileceği bir gelişme düzeni ile insanların kontrol edebileceği bir sistemle ilişki kurması olarak açıklamaktadır. Ona göre sürdürülebilirlik kuşaklararası sosyal sorumluluk, çevresel uyum ve ekonomik uygunluk arasındaki ilişki düzeninde kurulmuştur. Bu nedenle sürdürülebilirlik neo-modernizmin getirdiği modanın bugünün pratikleriyle birleştirilmesidir. Riddel, gelişmeyi ise sürekli devam eden maddesel gelişme hissi olarak açıklamaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir gelişmeyi ekolojik sermayenin değerini düşürmeden insan yaşamının kalitesinin geliştirilip genişletilmesi olarak yorumlamaktadır (Riddel, 2004:xvi, xiii).

Brandon vd. (2005) sürdürülebilirliğin hiçbir şeyin değişmediği, hiçbir şeyin kötüye gitmediği bir ütopya olmadığını, gelişmenin de devamlı büyümek anlamına gelmediğini söylemektedir. Sürdürülebilirliğin, sürdürülebilir büyüme olmadığını, bir toplumun büyümesinin durabileceğini, buna rağmen yaşam kalitesinin geliştirilebileceğini belirtmektedir (Brandon, vd., 2005:9).

1970 yılındaki Cocoyoc Deklerasyonu'ndan beri kullanılan (Redclift, 2005) sürdürülebilir gelişme kavramı için en temel açıklama 1987 yılında Brundtland Komisyonu tarafından Our Common Future (Ortak Geleceğimiz) raporunda yapılmıştır. Komisyonun hazırladığı rapora göre sürdürülebilir gelişme “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama güçlerine mani olmaksızın, günümüz neslinin ihtiyaçlarını karşılayan gelişme”dir (Redclift, 2005:32; World Commission on Environment and Development, 1987). “Gelişme”, “ihtiyaçlar” ve “gelecek nesil” bu tanımın anahtar kelimeleridir (Moughtin, vd., 2005:9).

Blowers'a (1993) göre “büyüme” ekonomik sistemin fiziksel ya da niceliksel gelişmesi iken “gelişme” kültürel, sosyal ve ekonomik süreçleri içeren niteliksel bir sistem olduğundan iki kavram birbirine karıştırılmamalıdır. Brundtland Komisyonu (Our Common Future) Raporu'nda “ihtiyaçlar” kavramı insanların temel gerekliliklerinin bütün fırsatları daha iyi bir hayat için kullanılarak arzularının karşılanması olarak açıklanmaktadır. Raporda “gelecek nesil” ile nesiller arası eşitliğe vurgu yapmaktadır. Kuzey Amerika Yerlileri bu konuda dünyanın bize ailemizden miras kalmadığını, dünyayı

gelecek nesillerden ödünç aldığımızı söylemektedirler (Blowers, 1993:5; World Commission on Environment and Development, 1987; Moughtin, vd., 2005:10).

Dudley'e (2010) göre sürdürülebilir gelişme yerel ekonomileri desteklerken farklı sosyal grupların yaşam kalitelerini geliştirmeli ve bunu yaparken doğal sermaye ile insan ihtiyaçları arasındaki dengenin sağlanması amaçlanmalıdır (Dudley, 2010:792). Dudley çalışmasında sürdürülebilirliğin "dominant paradigma" ya da -neo-klasik dünya görüşünün savunduğu gibi- "kimsenin olmadığı dünya" anlamına gelmediğini, aksine kaynakları rasyonel kararlar ve bireysel ilgisi doğrultusunda kullanan "homo-economicus"un (ekonomik adam) uygun yaşama koşullarını aradığı bir yaklaşım olduğunu söylemektedir.

Elkin vd. (1991) sürdürülebilir gelişme için Dudley'in çalışmasında belirlediği dört kuralı (gelecek, çevre, eşitlik ve katılım) geliştirmiştir. "Gelecek" çevresel sermayenin en az kullanılması ve çevresel sistemlerin desteklenmesini içermektedir. Brundtland Raporu da insan aktivitelerinin gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması için sınırlandırılması gerektiğini belirtmektedir. İkinci konu çevrenin fiyatıyla ilgilidir. Bu konu "kirleten öder" kuralı çerçevesinde tartışılmakla beraber çevrenin ve kaynakların değerini belirlemek pazar ekonomisi içinde oldukça zordur. Elkin vd. son iki kuralı ekonomik kalkınmanın demokratik katılımcılar olmadan sağlanamayacağını, bu nedenle paydaş gruplarının karar süreçlerine dahil edilmesi gerektiğini vurgulayarak açıklamaktadır. Elkin vd.'in konuyu ele alış biçimine benzer kavramlara değinen Rio Zirvesi Raporu'nda da "eşitlik" günümüzün yoksul ve dezavantajlı gruplarının önemsenmesi, "gelecek" gelecek kuşakların önemsenmesi, "çevre" ekosistemin büyüklüğünün önemsenmesi, "halkın katılımı" insanların kendilerini etkileyen kararlara katılımının önemsenmesi olarak açıklanmaktadır (Elkin, vd., 1991:12; Brondon, vd., 2005:8; Moughtin, vd., 2005:10).

Sürdürülebilir gelişme birbiriyle çatışan iki geleneksel görüşü barındırmaktadır (Redclift, 2005:199,15,33). Bunlardan ilki insana hediye olarak verilen doğanın limitleri, ikincisi kilitli doğada insanın materyal geliştirme potansiyelidir. Redcliff'e göre "gelişme" ekonomik büyüme kavramı temel alınarak açıklanmaktadır; çünkü ülkeler üretkenlik kapasitesini büyüttükçe "gelişmiş" olmaktadır. Sorun ekonomik büyümenin çevre üzerinde olumsuz etkileri ile başlamaktadır. Sürdürülebilir gelişmenin ekonomik ve ekolojik bakış açısıyla "sürdürülebilir" olan gelişmeyi amaç edinen politikalarla

birlikte gerçekleşebileceği söylenmekte, sürdürülebilir gelişmenin amacının eşitsizlikler altında ezilen, gerekli yaşam standardı limitlerinin altında yaşayan yoksul insanların ve onların çevrelerinin iyileştirilmesi olduğunun altı çizilmektedir.

20. yüzyılda insan aktiviteleri nedeniyle ekosistemin dengesinde yaşanan bozulma tüm dünya tarihi boyunca yaşanmamıştır. Sürdürülebilir bir dünyada yaşadığımızı düşünerek kendimizi kandırmamamız gerekmektedir. Birçok ekolojik süreç sürdürülebilir değildir (yokolma tehlikesi olan türler, risk altında olan ekosistemler, iklim değışikliğinden etkilenen insan hayatı gibi...). Keiner “sürdürülebilir gelişme” tanımının hastalıklı ve yanıltıcı olduğunu savunurken Serageldin’nin (1996) sürdürülebilirlik konusundaki görüşlerine yer vermektedir. Serageldin sürdürülebilirliğin sadece (tarafımızca bozulmuş) doğada yaşamı sürdürmek olmadığını, gelecek kuşaklar için yaşam koşullarını geliştirmeyi amaçladığını söylemektedir (Gremmen vd., 1997:315; Keiner, 2006:3; Serageldin, 1996:2).

Keiner’e göre sürdürülebilir gelişme iki farklı grubun görüşüne dayanmaktadır (Keiner, 2006:3). İlki çevreye verilen bireysel zararların durdurulması, insan davranışlarının değıştirilmesi ve dünyayı kullanırken mümkün olduğunca ihtiyaçların dışına çıkılmaması gerekliliğini savunmaktadır. İkinci görüş ise yeni teknolojilerin insan yaşamını ve doğanın bozulan dengesini düzelteceğine inanmaktadır. Teknoloji iyi yönetilmezse sürdürülebilirlik üzerinde olumsuz etkileri olabilir fakat enerji kullanımı, sağlık sorunları, kirlilik vb. konularda akıllı teknolojiler sürdürülebilir gelişme konusunda çözüm üretebilir.

• **Dünyada Sürdürülebilir Gelişme Çalışmaları**

21. yüzyılın en önemli araştırma ve politika konusu olan sürdürülebilir gelişme hükümet ve uluslararası kuruluşlar tarafından geniş bir yelpazede kurumsallaşmıştır (Dudley, 2010:790; Brandon, vd., 2005:1). Brundtland Komisyonu raporu ile başlayan sürdürülebilir gelişme kavramının içeriği, hedefleri ve kriterleri uluslararası ve ulusal organizasyonlar, üniversitelere bağlı araştırma birimleri tarafından geliştirilmeye devam etmiştir (Çahantimur, 2007:31). Brundtland Komisyonu’nun konuyu gündeme taşıması ile başlayan süreçte 1992 yılında 100 devlet başkanının katıldığı ve 179 ülkenin alınan kararlara uyacağını taahhüt ettiği Rio Konferansı sürdürülebilirlik açısından önemlidir. 2002 yılında Johannesburg’da tekrarlanan Rio 10 Konferansı’na katılan 109 ülkenin sürdürülebilir gelişme konusunda önemli noktaları farketmesi sağlanmıştır. Rio

konferansları ve Çizelge 2.1’de açıklanan konferanslar iklim değişikliği gündemi çerçevesinde yapılmışlardır. İklim değişikliği sürdürülebilirlik kavramının doğmasını hazırlayan etken olduğundan bu konu üzerinden çalışılmıştır. Brandon ve Lombardi (2005)’in 2003 yılına kadar hazırladığı tablo BM İklim Değişikliği Konferansı’nın hazırlamış olduğu sitedeki veriler ile tamamlanmıştır.

Çizelge 2.1 İklim Değişikliği Gündemi ile Yapılan Konferanslar ve Çıktıları

YIL	KONFERANS	ÇIKTILAR
1972	İnsan Çevresi - BM Konferansı (UN Conference on the Human Environment), Stockholm	İnsan çevresinin korunması için insanların ortak arzu duyması; a. İnsan çevresi için hareket planı b. Çevre sorunlarına eğitim, bilgi, sosyal ve kültürel bakış açısı c. Çevresel eylem için çerçeve oluşturulması d. Uluslararası düzeyde eylem planı hazırlanması e. Kirliliğin uluslararası alanda tanımlanması ve kontrol edilmesi için anlaşmaya varılması
1992	Rio Konferansı, (United Nations Rio de Janeiro Conference)	Çevre kirliliği ve iklim değişikliğini kontrol mekanizmaları kurulmuştur. -Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu -Sürdürülebilir Kalkınma Kurumlararası Komitesi -Sürdürülebilir Kalkınma Yüksek Seviyeli Danışma Kurulu
1995	İklim Değişikliği Konferansı (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 1 (COP 1), Berlin	Sera gazı salınımının 2000 yılında 1990 yılı seviyelerine çekilmesi amacıyla sözleşmenin imzalanması
1996	Habitat II Konferansı (United Nations International Conference on Human Settlements Habitat II), İstanbul	İnsan yerleşmelerinin küresel değişikliklerle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.
1997	İklim Değişikliği Konferansı 2 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 2 (COP 2)), Geneva	İlkinden çok daha geniş katılım sağlanmıştır.
1997	İklim Değişikliği Konferansı 3 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 3 (COP 3)), Kyoto Protokolü, Japonya	Sera gazı emisyonunu azaltma hedefi

Çizelge 2.1 İklim Değişikliği Gündemi ile Yapılan Konferanslar ve Çıktıları (Devamı)

1998	İklim Değişikliği Konferansı 4 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 4 (COP 4)), Buenos Aires	"Buenos Aires Eylem Planı" hazırlanmıştır. Kyoto Protokolü geliştirilmiştir. COP 5 ve COP 6 programı hazırlanmıştır.
1999	İklim Değişikliği Konferansı 5 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 5 (COP 5)), Bonn	166 ülke arasında Kyoto Protokolü'nün çıktılarının detaylandırılması, 2000 yılında yapılacak COP6 öncesinde müzakere sürecinin yoğunlaştırılması konusunda antlaşma imzalanmıştır.
2000	İklim Değişikliği Konferansı 6 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 6 (COP 6)), Bonn	Gelişmekte olan ülkelere 2005 yılına kadar iklim değişikliği ve gaz emisyonu konularını yönetebilmeleri için her yıl 450 milyon dolar verilmesi kararlaştırmıştır.
2001	İklim Değişikliği Konferansı 7 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 7 (COP 7)), Marrakesh	"Buenos Aires Eylem Planı" ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Ülkeler sera gazı emisyonunu %80 azaltacaklarına söz vermişlerdir.
2002	Sürdürülebilir Gelişme (SG) için BM Zirvesi (United Nations World Summit on Sustainable Development), Johannesburg	Sürdürülebilir gelişmeye (SG) ulaşmak için alınan kararlar: (a) Canlanmış ve sürdürülebilir kalkınma için entegre bir sistem (b) SG için yeni finansman antlaşması (c) SG ve ticaretin entegrasyonu. (d) Gündem 21 kararlarının uygulanması için devletlere öneriler (e) SG için ülkelerle yeni bir tüzük hazırlanması (f) Rio sözleşmelerinin boşlukları ve engellerinin gözden geçirilmesi (g) yeni bölgesel veya küresel sözleşmelerin hazırlanması (h) Çevre güvenliği sorunları için politika önerileri (i) BM ve ülkeler tarafından kabul edilen taahhütlerin gerçekleştirilmesi
2002	İklim Değişikliği Konferansı 8 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 8 (COP 8)), Yeni Delhi	Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklar ortaya konmuştur.

Çizelge 2.1 İklim Değişikliği Gündemi ile Yapılan Konferanslar ve Çıktıları (Devamı)

2003	İklim Değişikliği Konferansı 9 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 9 (COP 9)), Milan	1990 yılından itibaren salınan CO2 emisyonunun %55'i için taraflar hesap vermelidir.
2005		Kyoto Protokolü yürürlüğe girdi. Nairobi çalışma programı kabul edildi.
2007		IPCC'nin (uluslararası iklim değişikliği ortaklığı) dördüncü raporu yürürlüğe girdi. İklim bilimi popüler gündem maddesi oldu.
2009	İklim Değişikliği Konferansı 15 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 15(COP 15))	COP15 antlaşması hazırlandı. Ülkeler emisyonları indirme sözü verdi.
2010	İklim Değişikliği Konferansı 16 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 16(COP 16))	Cancun Antlaşması kabul edildi.
2011	İklim Değişikliği Konferansı 17 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 17(COP 17))	Durban Platformu için gelişmiş eylem planı hazırlandı ve kabul edildi.
2012		Kyoto Protokolü diğer üyeler tarafından kabul edildi. Doha iklim ağı hazırlandı.
2013	İklim Değişikliği Konferansı 19 (Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 19(COP 19))	Durban Platformu'nun aldığı kararlar geliştirildi ve kayıp ve hasarlar için Yeşil İklim Fonu ve Warsaw Uluslararası Mekanizma kabul edildi.
2015	İklim Değişikliği Konferansı 21(Conference of the Parties to the UN Framework Convention on Climate Change 21(COP 21)), Paris	Zirvenin en önemli amacı ortalama sıcaklığın Sanayi Devrimi öncesi döneme kıyasla 2 derecenin üzerine çıkmasının önlenmesini sağlamak olarak belirlendi.

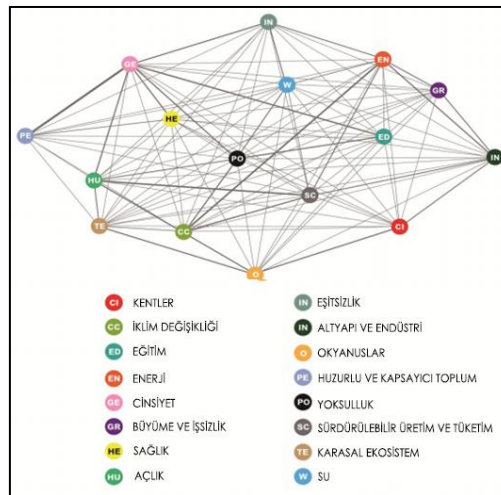
Kaynak: S. Erbey tarafından Brandon ve Lombardi tarafından hazırlanan çizelge geliştirilerek
hazırlanmıştır (Brandon, vd., 2005:5-7; UN, Climate Change, 2016¹)

¹ bakınız: UN, Climate Change, 2016: http://unfccc.int/essential_background/items/6031.php, erişim
tarihi: 19 Ocak 2016.

Birleşmiş Milletler Kyoto Protokolü'nü, Bali Yol Haritası'nı, Cancun Antlaşması'nı, Durban Platformu'nu, Doha İklim Ağı'nı ve Warsaw Mekanizması'nı anahtar adımlar olarak tanımlamaktadır. 2015 yılında imzalanan Paris İklim Değişikliği konferansı için Corinne Le Quéré Co üç temel noktanın olduğunu belirtmiştir.¹ Bunlar, fosil yakıtlardan vazgeçmek, ülkelerin karbon salınım beyanlarını beş yılda bir gözden geçirmesi ve küresel ısınmayı iki derecenin altında tutmaktır.

İklim değişikliği için çalışmalar yürüten BM 2014 yılında sürdürülebilir gelişmenin amaçlarını belirlemiştir. 169 ülke tarafından kabul edilen bu 17 amaç 2030 yılını hedeflemektedir. Bu amaçlar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yürüteceği politikalar için çerçeve çizmektedir. (United Nations, 2014) Açık Çalışma Grubu (Open Working Group (OWG)) bu hedefleri sürdürülebilir ve geliştirilebilir hedefler olarak incelemiş ve çeşitli konu başlıkları altında toplamıştır. (United Nations, 2015:41) (Çizelge 2.2)

Hedefleri ortak başlıklar altında inceleyen Açık Çalışma Grubu bir sonraki adımda bu hedeflerin sorunlar ile ilişkisini ortaya koymuştur. Şekil 2.2'de 2014 yılında yayımlanan raporda sorun olarak belirlenen konulara ilişkin kavramlara yönelik hedeflerin birbiri ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Bu şemaya göre "kentler"e yönelik hedefler "okyanus" ve "altyapı ve endüstri" konularına yönelik hedefler ile ilişkilidir. (United Nations, 2015:41)

Şekil 2.2 Sürdürülebilirlik Kapsamında Birleşmiş Milletler'in Sorun Olarak Belirlediği Kavramlar ve İlişkileri

¹ ilgili röportaj için bakınız: Milliyet Gazetesi, 2015: <http://www.milliyet.com.tr/iklim-zirvesinde-tarihi-anlasma/dunya/detay/2162825/default.htm>, erişim tarihi: 13.12.2015.

Çizelge 2.2 Sürdürülebilir Gelişme Hedefleri

Ne sürdürülebilir?	Ne geliştirilebilir?
<u>Doğa</u> Hedef 13. İklim değişikliği ve etkilerine acil önlem alınmalı Hedef 14a. Sürdürülebilir gelişme için okyanuslar ve su kaynakları korunmalı Hedef 15a. Karasal ekosistemler korunmalı ve restore edilmeli Hedef 15d. Çölleşme engellenmeli Hedef 15e. Toprak kirlenmesi ve bioçeşitliliğin yitirilmesi durdurulmalı	<u>İnsan</u> Hedef 1. Yoksulluğun ve yoksulluğun bütün formlarının bitirilmesi Hedef 2. Açlığın bitirilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması için sürdürülebilir tarımın teşvik edilmesi Hedef 3. Her yaşta ve herkes için sağlıklı ve refah düzeyi yüksek hayatın sağlanması Hedef 4. Herkes için kapsayıcı, eşitlikçi ve kaliteli eğitimin yaşam boyu devam etmesi teşvik edilmeli Hedef 6. Erişilebilir ve sürdürülebilir su ve altyapı yönetimi Hedef 7. Herkes için uygun fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir, modern enerjiye erişim sağlanması Hedef 16b. Herkes için adaletle erişim sağlanması Hedef 8b. Herkes için insana yakışır iş sağlanması
<u>Yaşam Desteği</u> Hedef 12. Sürdürülebilir tüketim ve üretim modelleri oluşturulması Hedef 14b. Sürdürülebilir kalkınma için okyanusların ve deniz kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı Hedef 15b. Karasal ekosistemlerin sürdürülebilir kullanılmasının teşvik edilmesi Hedef 15c. Sürdürülebilir orman yönetimi	<u>Ekonomi</u> Hedef 8a. Sürekli kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve tam ve üretken istihdamı teşvik etmek Hedef 9. Esnek altyapı yapılması, sürdürülebilir sanayileşme ve yeni buluşların teşvik edilmesi Hedef 10. Ülke içinde ve ülkeler arasında eşitsizliğin azaltılması Hedef 11. Kent ve insan yerleşimlerinin kapsayıcı, güvenli, esnek ve sürdürülebilir olması Hedef 17a. Uygulama araçları kümelenmesinin güçlendirilmesi (finans, teknoloji, kapasite geliştirme, kurumsal ve sistematik sorunların politika uyumu, veri izleme ve hesap verebilirlik)
<u>Toplum</u> Hedef 16a. Huzurlu toplum	<u>Toplum</u> Hedef 5. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin elde edilmesi için tüm kadınların güçlendirilmesi Hedef 16a. Sürdürülebilir kalkınma için huzurlu ve kapsayıcı toplum ortamının oluşturulması Hedef 16c. Her düzeyde etkin, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar inşa edilmesi Hedef 17b. Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklıkların yeniden canlandırılması

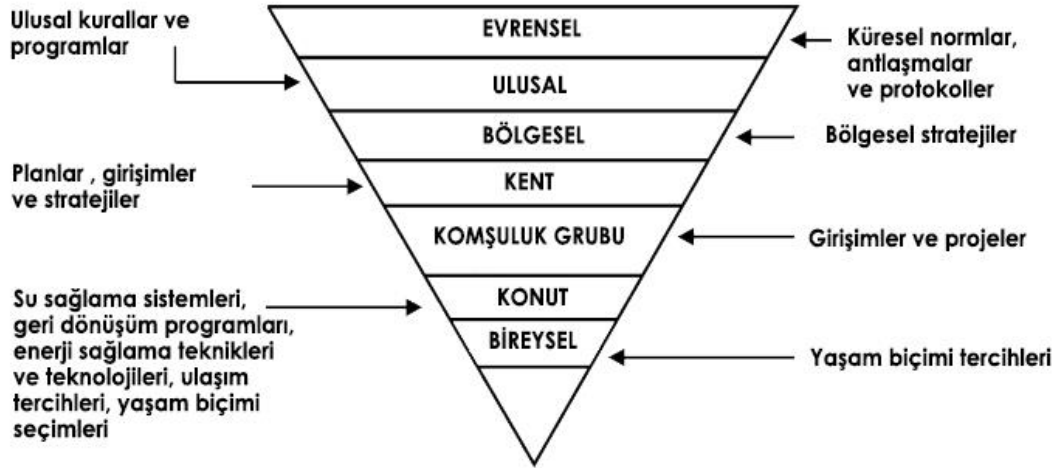
Kaynak: Erbey tarafından United Nations (2015) kullanılarak düzenlenmiştir (United Nations, 2015:41).

Yapılan çalışmalarda ve bahsedilen konferanslarda sürdürülebilirlik için birçok konuya değinilmiş fakat geleneksel yerleşmelerin kültür birikiminin ürünü olduğu, sürdürülebilir ve geliştirilebilir fiziksel çevreler olduğu farkedilmemiş, bu alanlarda yaşanan sorunların hassasiyetle çözülmesi gerekliliği henüz dikkate alınmamıştır. 2014 yılında belirlenen amaçlar içinde “kültür” kavramı “eşitlikçi ve hayat boyu eğitim” hedefi altında, 4.7 maddesinde geçmektedir. Bu maddede barış kültürünün geliştirilmesi ve farklı kültürlerin küresel vatandaşlık potasında eritilip sürdürülebilir gelişmeye katkıda bulunulmasının teşvik edilmesi konularına değinilmemiştir. (United Nations, 2014:19)

UNESCO (2011) 2012 Rio Konferansı öncesinde hazırlık amacıyla yazdığı “Yeşil Ekonomiden Yeşil Topluma” isimli raporda kültürün bütün özellikleriyle sürdürülebilirliğin temel bileşeni olduğu belirtilmiştir (UNESCO, 2011:41). Kültürün insan merkezli bir yaklaşımda toplumların gelişmeye verdiği tepkilerin değerlendirilmesinde ve yerel bağlamda çevrenin sürdürülebilir gelişmesinde, bilgi sisteminin teşvik edilmesinde ve güçlü sosyo-ekonomik servislerin sunulmasında sürdürülebilir gelişme için fayda sağlayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle kültüre sürdürülebilir ekonomi için kaynak oluşturacak bir öge olarak bakılmaktadır. Ayrıca raporda ekolojik bakış açısıyla sürdürülebilirliğin insandan arındırılmış doğa olmadığı vurgulanarak, toplumların (yerel halk) doğa ile olan ilişkisinin sürdürülebilirlik açısından önemi vurgulanmıştır. Yerel halk teknik bilgisinin enerji verimliliği açısından önemi vurgulanmış ama rapor bu değeri kültür endüstrisi olarak değerlendirmiş, ekonomik kaynak olarak görmüştür.

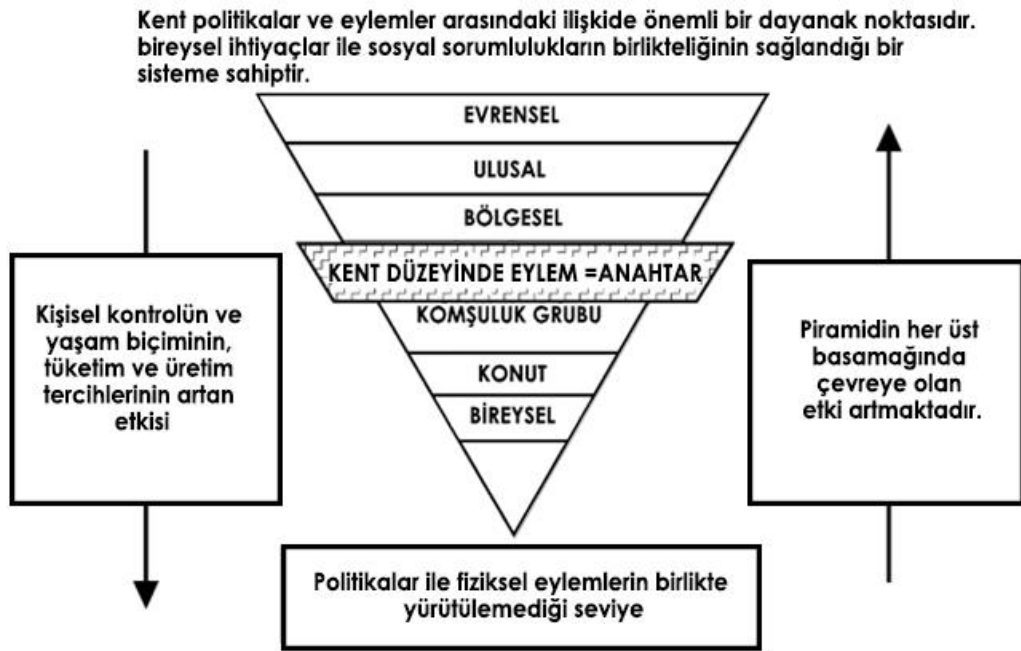
• Sürdürülebilirlik ve Kentler

Sürdürülebilirliğin temel tanımının yapıldığı Brundtland Raporu’nun tanımını Brandon vd., (2005) eksik bulmakta ve bugünün ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığını belirtmektedirler. Sürdürülebilir gelişmenin düşünce ve bilgi sistemi olması gerektiğini vurgulayarak sürdürülebilirliğin geleceğinde kentleri planların, girişimlerin ve stratejilerin üretildiği, uygulamaya girdiği anahtar olarak görmektedirler (Şekil 2.4, 2.5) (Brandon, vd., 2005:11- 166).

Şekil 2.3 Sürdürülebilir Gelişme Uygulamalarının Mekânsal Kademelenmesi

Kaynak: Cullinan, 2003; 35

Şekil 2.4 Sürdürülebilir Gelişme Uygulamalarının Mekânsal Kademelenmesinde Kentlerin Yeri

Kaynak: Cullinan, 2003; 35

Brandon vd. (2005) kentleri politikaların ve eylemlerin uygulama alanının başlangıcı olarak görmektedirler. Gelecekte kentlerin bilgi teknolojileri ile yönetileceğini, bu teknolojileri kimlerin yöneteceğini ise önemli bir sorun olduğunu vurgulamaktadırlar. Open University tarafından hazırlanan çevrimiçi “Smart City” derslerinde de kentlerde sürdürülebilirliğin yeni gelişen teknolojiler ile sağlanabileceğinin altı çizilmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde çözülmesi hedeflenen sorunların teknoloji ve internet üzerinden kurulan ağlar ile kontrol edilebileceği söylenmektedir.¹

Özcan (2012) sürdürülebilirliğin temelde iki farklı şekilde olduğunu söylemektedir. İlki kentsel arazi kullanımının çevresel kaynaklara göre şekillendiği, açık – yeşil alan kullanımlarına arazi kullanım deseni yer verilen “ekolojik kent” modelidir. Bu model kentin kendine yetmesi temeli üzerine kurulmuştur; nüfusunun 10.000-30.000 arasında değiştiği mahalle ünitelerinden oluşan kentsel gelişme biçimini tanımlamaktadır. İkincisi ise “kompakt kent” modelidir. Bu modelde hedefler kentin diğer kentlerle kurduğu ilişkilerden, kentsel enerji ve kaynak tüketiminin azaltılmasından ekolojik ayak izinin en aza indirilmesine varıncaya kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Kompakt kent modeli temelinde yüksek yoğunluklu yapılaşma kararları ile kentsel araziye en uygun verimlilikte kullanmayı amaçlamaktadır. (Özcan, 2012:407)

Moughtin, vd., (2005) sürdürülebilir gelişmenin kentsel tasarım ile sıkı ilişkili olduğunu fakat sadece iyi tasarım ile sürdürülebilir gelişmeye ulaşamayacağını belirtmişlerdir (örneğin: yönetim, bio bölgesel planlama, alternatif teknolojiler, kırsal ve ekonomik değişim olmaksızın). Sürdürülebilir gelişme kentsel tasarım için meşruiyet verse de kent yönetim anlayışının etkilerinin gözden kaçırılmaması gerekliliği vurgulanmaktadır. Sorumluluk alan yerel toplulukların kendi bireysel çevrelerini biçimlendirmelerinin iyi kentsel tasarımın temeli olduğu da belirtilmiştir. (Moughtin, vd., 2005:227)

Le Corbusier “kent planlamanın gökyüzü, yer, ağaçlar, çelik ve çimento ile bu materyallerin düzenlenmesi ve hiyerarşisinden oluştuğunu” söylemektedir (Corbusier, 1964:45).² Yeni Kentleşme Konferansı’nda (1999) kent yerleşmeleri tarihinin yenilebilir kaynaklar ile kentlerin ve toplumların yaşadığı, bu yerleşme dokusunda yenilebilir kaynaklara nasıl adapte olunacağı ve kaynaklarla nasıl ilişki kurulacağı vurgulanmıştır (Williams, 2007:69).

Williams (2007) kentsel tasarım hakkındaki son düşüncelerin komşuluk gurubunun formu üzerinde yoğunlaştığını söylemektedir (Williams, 2007:69). Ona göre bu projelerde en önemli odak noktaları yürünebilir komşuluk grupları, küçük ölçekli yollar, iyi tanımlanmış sınırlar, kentin ve komşuluk gruplarının merkezlerinin yeri, ulaşım ve

---

¹ bakınız: Future Learn, (2016). Smart Cities; <https://www.futurelearn.com/courses/smart-cities/1/steps/46397>, erişim tarihi: 05 Şubat 2016.

² “The materials of city planning are skies, space, trees, steel and cement - in that order and in that hierarchy (Corbusier, 1964:45).”

odak noktalarıdır. Williams tarih boyunca yerleşmelerin biçimlenmesinin yerel kaynakların sürdürülebilir kullanımı yoluyla olduğunu belirtmiştir ve bu projelerin bu nedenle uzun dönemde sürdürülebilir olmayacağını düşünmektedir.

Williams (2007) bio-iklimin bir bölgenin karakteri olduğunu söylemektedir. Ona göre bu karakter sürdürülebilir enerjinin kaynağını oluşturan toprak, bitki örtüsü ve hayvan hayatını içermektedir (Williams, 2007:69). Sürdürülebilirliği amaçlayan kentsel tasarım da bu enerjiyi ve yerel kaynakları en üst düzeyde kullanmayı hedeflemelidir. Bio-kentleşme (biological urbanism ya da biourbanism) olarak adlandırdığı bu yaklaşım; oksijen üretim sistemi, su deposu, su arıtma, su dağıtma, mikroklima - soğutma ve ısıtma, taşkın koruma, gıda arzı, iklimin el verdiği yürüme mesafeleri ve iş yaratma gibi süreçleri içermektedir.

Barcelona Deklerasyonu'nda (2003) sürdürülebilir tasarım konusunda bazı sonuçlara varılmıştır. Bu sonuçlar aşağıda maddelenmiştir (Williams, 2007:70):

1. Kentlerin ve yapıların tasarımı kent metabolizması içinde insanların yaşam kalitesini etkileyecek önemli sonuçlardan sorumludur.
2. Küresel ölçekte yaşanan ekolojik sorunlar kontrolsüz büyüyen insan habitatının değişmesi için ateşleyici olmalıdır.
3. Kent fenomeninde kriz yaratan çatışmalar yeni kriterleri yeni araçlar ve yeni yaklaşımlar üreterek çözülmelidir.
4. UIA, AIA, RIBA ve CSCAE gibi mimarlık kuruluşları Rio, İstanbul ve Beijing'de yapılan Dünya Zirveleri'nin sürdürülebilirlik için aldığı kararları desteklemelidir,
5. En iyi mimarlık çevreye ve yere uygun olmalıdır.
6. Mimarların, şehir plancıların, mühendislerin, teknik elemanların ve ekonomistlerin kültürel ve ekolojik değerleri beslemesi temel kural olmalıdır.
7. Kent projeleri toplumsal, hareketlilik (mobility), sağlık, refah ve insan yerleşmelerinin kalitesi ile ilgili sorunların çözümünü içerecek vizyona sahip olmalıdır.
8. Barselona (diğer kentler arasında) yeni duyarlılıklar için kullanışlı bir örnektir ve 2004 yılındaki Evrensel Kültür Forumu için bir fırsattır.
9. Mimarlar ve meslek kuruluşlarının başkanları 2005 yılında İstanbul UIA Kongresi'nde insanlık ve insanlığın yapılı çevresinin geleceği ile ilgili sorumluluklarını ortaya koymalıdır.

2.3.2 Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımlar

• Akıllı Yerleşme (Smart City)

Nüfus artışı, eski kentin boşalması vb. konular kentlerin makroformunda genişleme/büyüme olgusunu yaratmaktadır. Kentlerde büyümeyi tek boyutta düşünmek kısır bir yargı olur; kent ekonomik, sosyal ve teknolojik büyümenin yaşandığı yerlerdir. Son yüzyılın en önemli ulaşım teknolojileri (otomobil ve raylı sistemin günlük hayata dahil olması) daha uzak alanlara yerleşebilme imkanı sunmuş ancak bu durumun olumsuz yönlerine dikkat çekilerek büyümenin akıllı olması konusu 1997’de Maryland valisi tarafından kentsel saçaklanmayı engellemek için gündeme taşınmıştır (LeRoy, 2002:60).

Smart Growth Network (SGN) hareketi 1996’dan beri akıllı büyüme konusunda çalışmalarını sürdüren etkin kuruluşlardan biridir. U.S. Environmental Protection Agency (EPA) ve City/County Management Association (ICMA) ile bazı hükümet organizasyonunun birleşmesiyle oluşan grup akıllı büyüme ile doğal çevrenin korunacağını, yerleşim birimlerinin daha sağlıklı ve çekici hale geleceğini ve sosyal çeşitliliğin artacağını savunmaktadır.¹ Bu bağlamda akıllı büyüme için 10 temel büyüme stratejisi belirlemişlerdir: (SGN, 2018:4) .

- Karma arazi kullanımı,
- Kompakt yapı tasarımı,
- Farklı konut seçeneklerinin sunulması,
- Yürünebilir komşuluk gruplarının oluşturulması,
- Güçlü yer duygusu (yerin ruhu) ile çeşitli ve çekici yerleşim alanlarının oluşturulması,
- Açık alanlar, doğal güzellikler ve risk altındaki alanların korunması,
- Gelişmenin mevcut konut alanlarından başlaması,
- Çeşitli ulaşım araçlarının sunulması,
- Gelişme kararlarının adil ve etkin maliyetler doğrultusunda verilmesi,
- Gelişme kararlarının paydaşlar ile birlikte alınması.

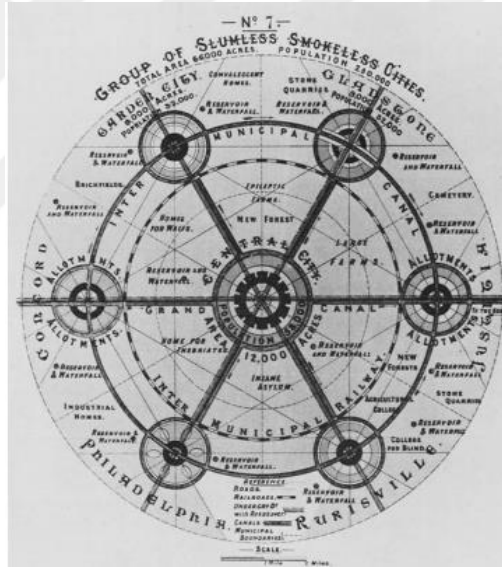
---

¹ bakınız: SGN, 2018: <http://smartgrowth.org/what-is-smart-growth/>, erişim tarihi: 07 Nisan 2018.

• Yeni Şehircilik (New Urbanism)

1980’li yıllarda gündeme gelen “Yeni Şehircilik Akımı”nın ilkeleri 1993 yılında Yeni Şehircilik Kongresi “Congress for the New Urbanism”de açıklanmıştır. Konferansın geri planında, geçmiş dönemlerde yaşanan ekolojik kentsel hareketler (Güzel Kent The City Beautiful Movement ve Bahçe Şehir The Garden City Movement) bulunmaktadır (Fulton, 1997:7-10).

Bahçe Şehir, teorik olarak, kullanıcıların ulaşımını kasaba içinde yürüyerek, yerleşme çevresinde bisiklet ile, diğer yerleşim alanlarına tren ile sağladıkları, gıda kaynağını da oluşturan yeşil kuşaklarla çevrili ve orta yoğunluklu (bir hektara 30-35 konut) ile yaklaşık olarak 30.000 kişiyi barındıran birimlerden oluşmaktadır. Howard’ın (1898) teorisine göre kent alışveriş alanı, okulu ve diğer servisleri olan birimlere bölünmüştür (Hall, 2002:33). (Şekil 2.5)

Şekil 2.5 Howard’ın (1898) Bahçe Şehir Şeması

Kaynak: Hall, 2002:34

Clarance Perry 1929 yılında Howard’ın sunduğu Bahçe Şehir konsepti üzerine beş dakika/çeyrek mil (402 m) mesafesinde bir ilkokul birimi olan mahalle birimi tanımını geliştirmiştir. Perry’nin konseptinin ilkeleri;

- İlkokul biriminin uygun yoğunluğa sahip büyüklükte olması,
- Mahalle sınırını çevresinden geçen trafiği tanımlaması,
- Yerleşme sakinlerinin biraraya geleceği açık alanlar, parklar sunulması,

- Mahallede ihtiyaç duyulabilecek ihtiyaçlar doğrultusunda servis alanları için bölge tanımlanması,
- Mahalle içinde alışveriş alanları sunulması,
- Mahalle içinde ulaşım kademelenmesi sağlanması, trafik akışının aksamadan devam etmesi (Perry, 1929:489).

Yeni Şehircilik Kongresi merkezde yoğunlaşmış yatırımlara, düzensiz/tanımsız kentsel saçaklanmaya, kentte yaşanan sosyal ayrımcılığa, çevresel bozulmaya, tarım arazilerinin ve doğal alanların sürekli yitirilmesine karşı toplanmıştır. Temelinde geçmiş dönemin ekolojik tasarım yaklaşımlarını benimseyen Yeni Şehircilik akımı otomobil bağımlılığının arttığı Amerikan kentleri için;

- Bölgesel (metropol ve kent) ölçeğinde,
- Komşuluk, bölge ve koridor ölçeğinde,
- Yapı adası, sokak ve yapı ölçeğinde,

27 ilke belirlemiştir. Bu ilkeler temelde Perry ve daha sonrasında mahalle ve kent için geliştirilen kriterlerle benzerlik taşımaktadır. Hazırlanan bu çalışmanın kapsamı içinde önemli görülen kararlar özetlendiğinde;

- Kentin sınırlarını doğal eşikler belirlemeli,
- Kent herkese eşit fırsatlar sunmalı,
- Ekonomik, sosyal ve ekolojik açıdan yaşayan yerler üretilmeli,
- Kentteki fonksiyonlara çeşitli ulaşım modlarıyla erişilebilmeli, mahalle yürünebilir olmalı, bunun için caddeler ve sokaklar güvenli olmalı ve bu güvenli çevrede yaşayanlar tarafından kontrol edilmeli,
- Mahalle kentsel gelişmenin temel ögesi olmalı,
- Mahalle kompakt, yaya dostu ve karma kullanıma sahip olmalı,
- Mimari ve peyzaj düzenlemeleri iklim, topoğrafya, tarihsel kodlara göre olmalıdır (CNU, 2018: <https://www.cnu.org/who-we-are/charter-new-urbanism>, erişim tarihi: 03.04.2018).

• Sürdürülebilir Kentler (Sustainable City)

En geniş tanımıyla gelecek neslin ve bu günün ihtiyaçlarını karşılanmak olarak tanımlanan sürdürülebilir gelişme (WCED, 1987) sürdürülebilir kentlerin referans noktasıdır. Sanayileşme sürecini yaşayan kentlerde bölgeler ve bu bölgeler arasında sürekli ve/ya günlük seyahat eden insanların hareketi yerleşmeleri sürdürülebilir olmaktan çıkarmıştır (Williams vd., 2000:7). Bu duruma çözüm olarak kompakt kent tasarımı önerisi geliştirilmiştir. Kompakt kent temelde yerleşmenin formu ile ilgili bir yaklaşımdır. Oysa Elkin vd. (1991) sürdürülebilir kentsel gelişmenin sadece formla ilgili olmadığını, kentlerin “kullanıcı dostu” olması gerektiğinin altını çizmişlerdir (Elkin, vd., 1991:9). Breheny (1992) sürdürülebilir kentsel gelişmeyi doğal kaynakların kuşaklar arasında kapasitesi doğrultusunda etkin ve eşit bir şekilde kullanılması olarak tanımlamıştır (Breheny,1992:1). Smith vd. (1998) sürdürülebilir yapıli çevre için kurallar geliştirmişlerdir. Bu kurallar;

- ekonomik baskılar ile değil, bireysel ilgiler doğrultusunda oluşmuş çevreyi yaşamak,
- doğanın dengesini bozmamak,
- eşitlik ve sosyal adalet duygusunu geliştirmek,
- karar verme süreçlerinin tüm katılımcıları kapsamasını sağlamaktır. (Smith, vd., 1998: 8).

Geleceğın kentleri ve gelişme stratejileri küresel ekonomi ve bilgi sistemlerine uyumlu olmalıdır (Graham vd., 1996:5; Borja vd., 1997:8). Ancak mevcut ekonomik yapıda, kentlerin dışsalılıklarından kaynaklanan hasarları önlemek için, herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır. Kentsel sürdürülebilirliğın temel hedefi kentin çevreye en az etkide bulunarak, sosyo-ekonomik bağlamda tüm toplum için yüksek yaşam kalitesi sunmaktır (Giddings, vd., 2005:24). Kentlerin sürdürülebilir olması ve bu etkinliğın sürmesinin yanında teşvik edilmesi için birçok organizasyon kurulmuştur (örn. Sustainable Cities Network, Sustainable Cities Platform vb.).¹ Sürdürülebilir kent, ekolojik, sosyal ekonomik ve yönetim alanlarında temel kriterler içermelidir. Sürdürülebilir kentin sahip olması gereken özellikler Melbourne Prensipleri’nde (UNEP, 2002:4-15);

---

¹ 1994 yılında Aalborg Şartı ile Sustainable Cities Platform çatısı altında yaklaşık 5000 yerel yönetim bir çatı altında toplanmıştır. 1996 ve 2004 yıllarında revize edilen şartı imzalayanlar içinde Türkiye’den İzmir ve Bursa belediyeleri de vardır.

- Sürdürülebilir kentler için uzun vadeli vizyonun sosyal, ekonomik ve politik eşitliğe dayanması,
- Uzun dönemde sosyal ve ekonomik güvenliğin sağlanmasının amaç olması,
- Biyoçeşitlilik ve ekosistemin dengesinin korunması ve bozulan ekosistemin geri kazanılması,
- Ekolojik ayak izini azaltmak için toplumun bilinçlendirilmesi,
- Ekosistem özelliklerine göre sağlıklı beslenen, sürdürülebilir kentlerin inşa edilmesi,
- Yapay çevrenin ve kentin farklılaşmasını sağlayan, insani, kültürel, tarihsel ve doğal çevre özellikleri dikkate alınarak inşa edilmesi,
- Toplumun katılım için teşvik edilmesi,
- Sürdürülebilir bir gelecek için birlikte çalışacak grupların ilişki ağlarının geliştirilmesi,
- Çevreye duyarlı teknolojilerin ve etkin talep yönetiminin uygun kullanımıyla sürdürülebilir üretim ve tüketimin teşvik edilmesi,
- Hesap verebilirliğe, şeffaflığa ve iyi yönetime dayanan sürekli iyileştirmenin etkinleştirilmesi olarak belirtilmiştir.

• Eko-Kent (Ekolojik Kent) (Eco-City / Ecological City)

Ekolojik kent ya da eko-kent, kent ve çevrenin birbiri ile ilişki içinde olduğu bir yaklaşımı ifade etmektedir. Eko-kent tanımı ilk olarak 1987 yılında Richard Register tarafından “Ecocity Berkeley: Building Cities For A Healthy Future” kitabında kullanılmıştır. Register (1987) eko-kenti biyoçeşitliliğin ve kentin fonksiyonlarının birarada sürdürülebilir gelişme içinde olacağı, yaşayan bir kent anatomisi sunan yapılaşmış çevre olarak tanımlamaktadır (Register, 1987:3-10) . Bir eko-kent kendi ekosistemini model alan insan yerleşmesidir (Ecocity Builders, 2016:2). Eko-kent;

- daha fazla yenilenebilir kaynak tüketmeden sakinlerine sağlıklı bir yerleşme sağlamayı,
- kendi ekosistemine ve komşularına zarar vermeden, yenilenebilir kaynaklar ile üretim yapmayı,
- adalet, eşitlik ve mutluluk kaynaklarını ekosistemin parçaları arasında eşit olarak dağıtmayı hedefler (Ecocity Builders, 2016:2).

Gülersoy, vd. (2017) ekolojik kentlerin bileşenlerini;

- bozulmuş alanları iyileştirmek,
- dengeli kentsel gelişime sahip olmak,
- kompakt bir kent yaratmak,
- sağlıklı ve güvenli bir çevre oluşturmak,
- sosyal adaleti yüceltmek,
- tarihe ve kültüre hak ettiği değeri vermek olarak tanımlamıştır.¹

2017 yılında Melbourne’de gerçekleşen Ekokent Dünya Zirvesinde eko-kentlerin özellikleri

- ekolojik (kentler doğa ile derin ilişki içinde olmalı),
- ekonomik (kentler sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda ekonomisini biçimlendirmeli),
- politik (kentler katılımın sağlandığı müzakere edilen süreçler ile yönetilmeli),
- kültürel (kentlerde kimlik ve farklılıklar arasında yaşanan gerilim doğa ve kültürün sunduğu olanaklar çerçevesinde çözüme kavuşmalı)

olmak üzere dört tema altında incelenmiştir.²

• Yeşil Kent (Green City)

Beatley (2000), yeşil kent yaklaşımını yeni kentleşme paradigmasının daha çok ekoloji ve ekolojik tasarımları içine almış biçimi olarak tarif etmektedir. Beatley (2000) Avrupa kentleri üzerinde yaptığı araştırmalar sonucunda kentlerin yeşil kente dönüşmesi için aşağıda özetlenen özelliklere sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir (Beatley, 2000:6-8).

- Kentler özel ve kamusal alan için aldığı kararlarda nasıl büyüyeceğine, hangi ulaşım aracını kullanacağına, enerji talebini nasıl karşılayacağına kentin ekolojik sınırları içinde karar vermelidir.
- Kentler doğanın antitezi/karşıtı değildir. Kentin içine doğa dahil edilmelidir.
- Doğada hiçbir şey çöp/atık değildir, üretilen her atık geri dönüştürülmelidir. Yeşil kent doğrusal bir gelişme değil, ekosistemin dengede olduğu bir döngü önermektedir.
- Kentler doğal çevrenin korunmasında sorumluluk üstlenmelidir.

¹ bakınız: Mimarizm Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu, 2018 www.mimarizm.com/haberler/ekolojik-kentler-dunya-zirvesi-nde-ecocity-prensipleri-belirlendi_116550?PageNo=2, erişim tarihi: 09 Nisan 2018.

² bakınız: Ecocity World Summit, 2017: <https://www.ecocity2017.com/about/principles-for-better-cities/>, erişim tarihi: 09 Nisan 2018.

- Yeşil kent herkese eşit imkânlar sunmalı ve kentin zenginliği eşit dağıtılmalıdır. Örneğin araba yerine bisiklet ile ya da yaya olarak ulaşımın tercih edilmesi yeşil kentin zenginliğinin göstergesidir.
- Yeşil kent yaşama enerjisi güçlü, yaşayanlarına konforlu bir ortam sunan komşuluk grupları yaratmalıdır.

Kahn (2006) yeşil kentlerin temiz hava ve su kaynaklarına, konforlu caddelere ve parklara sahip olduğunu belirtmektedir (Kahn, 2006:4). Ona göre San Fransisco'nun Detroit'e göre daha fazla talep görmesi ve gayrimenkul fiyatlarının bu nedenle daha yüksek olması ekonomik çevrenin kalitesi ile ilgilidir (Kahn, 2006:4). Yeşil alanlar ile doğanın kentin içine alınması kentin iklimsel konforunu olumlu yönde etkileyecektir. 2016 yılında hazırlanan çalışmaya göre kentteki yapılar ısıtma ve soğutma için üretilen enerjinin %40'nı tüketmekte, 2050 yılında ise bu oranın %60 olacağı tahmin edilmektedir (IEA, 2016:6). Yerleşmelerde enerjinin efektif kullanılması kent ekonomisine olumlu katkı sağlayacaktır. Simpson (2011) 2008-2010 yılları arasındaki ekonomik krizin kent ekonomilerinin "yeşil ekonomi"ye dönüşmesi ile aşıldığını belirtmektedir (Simpson, 2011:14). Ahmed (2011)'de bu görüşü destekleyerek, kentlilerin, yöneticilerin ve Birleşmiş Milletler'in artan bir biçimde "yeşil ekonomi"yi gelişme için yükselen bir değer olarak kabul ettiklerini belirtmektedir (Ahmed, 2011:47).

Diğer oluşumlarda olduğu gibi yeşil kentler için de uluslararası ağlar kurulmuştur (ör: European Green Cities Network, European Green Cities, Earth Day Network, Green Building Council of Australia (GBCA)...). The European Green Cities Network ağı kent ölçeğinde ve yapı ölçeğinde kararlar üretmiştir. Yapı ölçeğinde sosyal konut üretimine ağırlık verilmesi "yeşil kent" yaklaşımının kent ekonomisini eşit dağıtma amacı ile ilişkilendirebilir. Kentsel ölçekte "yeşil kent" planlaması için aşağıdaki beş adım belirlenmiştir.

- Yapılarda, kamu hizmetlerinde enerji döngüsüne önem verilmeli,
- Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmalı,
- Mevcut enerji kaynakları kullanılmalı (bölgesel merkezi ısıtma sistemi gibi),
- Gelecekteki teknolojik gelişmelere esneklik sağlayan (yenilenebilir) enerji dağıtımı için uygun bir altyapı sağlanmalı,

- Yaşam tarzının enerji verimli kente uyum sağlaması için çözümler üretilmelidir.

• Düşük Karbon Kentler (Low Carbon Cities)

Enerji tüketiminin ve karbondioksit salınımının en yoğun olduğu kentler, 2050 yılında da dünya nüfusunun %66'sının yaşayacağı yerler olacağından karbon salınımının düşürülmesine kentlerden başlanılmalı düşüncesi ile “Düşük Karbonlu Kentler” yaklaşımı gündeme gelmiştir¹ (Yu, vd. 2015:1). Kentler karbon salınımının %71-76 arasında gerçekleştiği yerlerdir (Dhakal, vd., 2017:4). Sanayi alanlarında verimliliği ölçmek için atıklarda bulunan maddelerin kontrol edilmesi gibi kentlerde de karbon salınımı kontrol altına alınarak verimlilik ölçülebilir. Düşük karbon salınımı için son yıllarda literatürde yoğunluğu ile kentsel eşiklerin sınırına gelmiş kalabalık Çin kentleri için yapılan çalışmalara rastlansa da Bristol, Leeds ve Manchester kentlerini içeren “Low Carbon Cities” programı, Masdar kenti için geliştirilen düşük karbonlu kent tasarımı, Tokyo iklim değişikliği stratejileri kapsamında karbon salınımının %25 düşürülmesi hedefi konunun tüm coğrafyalarda etkili olduğunu göstermektedir. Ancak yoğun Çin kentlerinden hareketle sürdürülebilirlik için gerekli kompakt kent tasarımının sınırlarının olduğu ve hava kirliliğinin yerleşme sağlığı için önemi vurgulanmaktadır (Huang, vd., 2016:4). Temelde düşük karbonlu kentler beş temel kavrama dayanmaktadır: toplumsal taban/kök, yapısal, morfolojik, destekleyici ve davranışsal özellikler (Huang, vd., 2016:4). Düşük karbon kentin sahip olması gereken özellikler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Chan, 2017:77).

- Hareketlilik ve bağlantı kapsamında arazi kullanım bölgeleri içinde güçlü toplu taşıma bağlantıları ve yaya güzergâhları,
- Kompakt, karma kullanım ve optimum yapı yoğunluğu,
- Yenilenebilir enerji kaynakları kullanımının toplum tarafından besimsenmesi,
- Kentsel su talebinin yönetilmesi,
- Kentsel açık yeşil alan sisteminin mekânda kurgulanması,
- Akıllı büyüme ve yeşil altyapı ile kentsel yayılmanın kontrol edilmesi,
- Kullanıcı dostu çevre kapsamıda kamusal açık alan, yürüyüş ve bisiklet yolları,
- Toplum odaklı planlama,

---

¹ bakınız: UN, 2018: esa.un.org/unpd/wup/DataQuery, erişim tarihi: 15 Şubat 2018.

- Düşük karbon toplulukları için karbon ayak izini düşürmeye teşvik eden programlar.

• Yaşanabilir Kentler (Livable City)

Yaşanabilir kentler sağlık, güvenlik, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda çekici olan insan doğası için fiziksel, sosyal ve mental açıdan uygun yaşam koşullarını sunan kenttir (Wang, 2012:383; Idrus, vd., 2008:2; Timmer, vd. 2006:12). H. Larsh tarafından katılımcı planlamanın sağlanması için ortaya atılan yaşanabilirlik kavramı, 1976'da Vancouver için geliştirilen "yaşanabilir bölge önerisi" ile somut bir hal almıştır (Timmer, vd. 2006:VI). Bu çerçeveden bakıldığında yaşanabilirlik bölgesel ölçekli projelerde sürdürülebilirliği ve katılımı sağlamak için kullanılmıştır. Evans (2002) yaşanabilirlik kavramını geçim kaynaklarının ve ekolojinin sürdürülebilirliği arasındaki denge olarak açıklamaktadır (Evans, 2002:2). 1990'lı yıllarda Dünya Bankası'nın 21. yüzyıl kentleri için geliştirdiği projelerde "sürdürülebilirlik" ilkesi kentin sunduğu fırsatların sürekli göç alan kentlerde eşit dağıtılmasında araç olarak kullanılmıştır. Dünya Bankası kentlerin giderek nüfus çekmesi ve merkez ülke dışında ya da merkez ülkelerin çeperinde gelişen kentsel alanların teknik, sağlık ve eğitim altyapısı ile sağlıklı çevre koşullarına ulaşmasını hedeflerken amacını kent yoksulları için yaşanabilir kentler yaratmak olarak açıklamıştır (World Bank, 1996:23-35; World Bank, 2004:3-63). Yaşanabilirlik iyi bir işe, uygun fiyatlı konuta, kaliteli okula, sağlıklı kentsel çevreye erişebilmenin ölçülebildiği kenti tarif etmektedir (Wang, 2012:385, Kotus vd., 2013:124-134). Kotus ve Rzeszewski çalışmalarında yaklaşık 1 km uzunluğundaki caddenin yaşanabilirliğini hesaplamışlar; elde ettikleri sonuç temelde çöküntü alanlarının soylulaşma sürecinde üretilmesi gereken mekânsal politikalar (Kotus, vd., 2013:129).¹

Literatüre göre yaşanabilir şehrin sahip olması gereken özellikler aşağıdaki gibi özetlenebilir (Wang, 2012:383-384).

- Çekici ve düzenli bir çevre ve ekoloji sunmalı,
- Herkese günlük yaşamında herkes için eşit imkânlar sunmalı,
- Güvenli bir kent olmalı,
- Kültürel ve eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için uygun ortam sağlanmalı,
- Sürdürülebilir gelişme sunmalı,

---

¹ Kentsel rönesansı çağrıştıran bu değerlendirme aslında tüm yaklaşımların ve yaşanan süreçlerin iç içe olduğunu göstermektedir.

- Teknolojik gelişmelere uyumlu bir kent inşa edilmeli.

• Yavaş Kentler (Slow Cities)

Kentlere yoğun göç baskısı arttıkça, kentler arasında olduğu kadar kentin iç dinamiklerinde de zaman baskısı ve kalabalık içinde en hızlı olma rekabeti şiddetini arttırmıştır. Bazı kentlerde sürekli nüfusun özellikle çalışma çağındaki aktif nüfusunu kaybettiğinden ekonomik etkinlikleri düşmektedir. 1999 yılında Greve in Chianti'nin eski belediye başkanı Paolo Saturnini'nin vizyonu doğrultusunda "slow food" hareketini temel alan "cittaslow/slow city/yavaş kent" yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Yavaş kent hareketinin temel felsefesi kentin kargaşası içinde unutulmuş insana özgü özelliklerin yeniden hatırlanarak hayattan keyif alınacak bir hızda yaşanmasıdır. Yavaş kent hareketi;

- insanların birbirleriyle iletişim kurabilecekleri,
- sosyalleşebilecekleri,
- kendine yeten,
- sürdürülebilir, el sanatlarına, doğasına, gelenek ve göreneklerine sahip çıkan,
- altyapı sorunları olmayan,
- yenilenebilir enerji kaynakları kullanan,
- yerel kent ekonomisini destekleyen,
- kendi yiyeceğini kendi üretebilen ya da en az miktarda enerji tüketerek kente aktarabilen,
- teknolojinin kolaylıklarından yararlanan kentlerin düzenlenmesini hedeflemektedir.¹

Dünyada 28 ülkede 182 yavaş kent bulunmaktadır. Bunlardan 14 tanesi Türkiye'dendir.² Bir kentin yavaş kent olabilmesi için temel şart nüfusunun 50.000 kişinin altında olmasıdır. Yedi başlık altında belirlenen kriterlerden perspektif ve zorunlu olarak iki kategoride değerlendirilmektedir.³ (kriterler için bakınız: Ek 3 Yavaş Kent Hareketi Kriterleri)

¹ Cittaslow Türkiye, 2018: cittaslowturkiye.org/#cittaslow erişim tarihi: 11.04.2018.

² 2019 yılında 17 tane olmuştur.

³ Aday yerleşmelerin sözkonusu kriterlerden gerçekleştirme düzeylerine göre en az 50 puan almaları gerekmektedir. Zorunlu kriterleri yerine getiren kentler perspektif kriterleri zaman içinde yerine getirerek her kriter için en fazla %15 oranında puanlarını arttırabilmektedirler.

• Kentsel Rönesans (Urban Renaissance)

1970 ve 80'li yıllarda kentsel politikalar ile kentsel değişim süreci (birbirinden ayrılmış farklı sosyal gruplar, yetersiz kamu hizmetleri, eskimiş altyapı, tek fonksiyonlu alt bölgeler ve boşalan sanayi alanları) ile gelen sorunlar paralellik gösterememiştir (OECD, 2002:18). İngiltere'nin büyük kentleri (Glasgow, Birmingham, Manchester) 1980'li yılların sonuna doğru yaşanan sorunlara kent planlarını revize ederek çözüm üretmişler ve fiziksel ve ekonomik büyümelerini devam ettirmişlerdir (Vescovi, 2013:1). 1999 yılında yayınlanan Urban Task Force büyük kentlerde uygulanan politikaların Birleşik Krallık'da yayılmasını sağlayan belge olmuştur (Vescovi, 2013:1; Hall, 2007:8). 2000'li yıllarda kentsel rönesans akımı, çağın gereklilikleri doğrultusunda ekonomik dönüşüm yaşayan sanayi kentlerinin potansiyellerini kullanarak gelecekte nasıl politikalar izlenmesi gerektiği konusunda tüm Avrupa ve dünyada yankı uyandırmıştır. Belfast, Glasgow, Krakow, Berlin... vb. kentler ekonomik canlılık, kentsel hizmetler ve fiziksel çevre açısından düşüş eğiliminde olan kent merkezlerini yeniden canlandırma projelerine odaklanmışlardır. Berlin'de sanayileşme sürecinde kentin dışına çıkan orta ve üst gelir grubu, kent merkezinde yeniden inşa edilen yüksek fiyatlı konutlara taşınma eğilimindedir (Marquardt, vd., 2013:1541, OECD, 2003:17-28). Eskiyen kent merkezlerinin yeniden nüfusu çekmesi konusu, "çalış-yaşa-eğlen (work-live-play)" paradigması çerçevesinde ele alınmış ve "popüler" kentsel alanlar yaratılmaya çalışılmıştır (Marquardt, vd., 2013:1541; Macleod, vd., 2012:2). Kentsel Rönesans akımı en temelde çöken/çökme eğiliminde olan kentsel alanları canlandırmayı, saçaklanmayı önlemeyi, ekonomik gelişmeyi sürdürmek için yeni yatırım alanlarını belirlemeyi, sosyal ayrılmayı engellemeyi ve eşitliği sağlamayı hedeflemektedir. Kentsel rönesansın gerçekleşebilmesi için aşağıdaki yapılacaklar listesi belirlenmiştir (OECD, 2002:22).

- Gelecek vizyonu kamuda üretilen ortak akıla dayandırılmalı,
- Kent merkezinin ve merkezin yönetimindeki çevrenin gelişmesi için yenilenme programını içeren stratejik plan hazırlanmalı,
- Ekolojik, ekonomik ve sosyal problemler çok iyi analiz edilmeli, sürdürülebilir gelişmeye yönelik politikalar üretilmeli,
- Sürdürülecek ve geliştirilecek potansiyel alanlar belirlenmeli ve altyapı iyileştirilmeli,
- Kentsel alanda tıkanıklığın ve kirliliğin yaşandığı noktalar belirlenmeli,

- Eski sanayi alanlarının yeniden işlevlendirilmesi ve kentin diğer bölgeleriyle ilişkisi sağlanmalı,
- Yaşlanan nüfusun ihtiyaçları belirlenmeli ve uzun süreli işsizlerin sorunlarına yönelik ekonomik önlemler alınmalı,
- Yeniliklerin örgütlenmesi için öğrenen kent/bölgelere önem verilmeli,
- Ulusal politikalar ve programlar geliştirilmeli, (merkezi ve yerel yönetimlerin) olumlu ve olumsuz etkileri tespit edilmeli,
- Diğer kentler ve bölgeler ile işbirliği kurulmalı,
- İlerlemeyi kontrol edebilmek için ölçütler belirlenmelidir.

• Dijital Kentler (Digital Cities)

Teknolojik gelişmeler ile anlık/eş zamanlı iletişim kurma becerisinin kazanılması tüm dünyada ekonominin mekânsal örgütlenmesini ve uzaklık algısını değiştirmiştir. Mekânsal örüntünün sanal ortama taşınması, kentlerin de sanal dünyada yönetilmesini gündeme getirmiştir. 1985 yılında Amerika Online (AOL) projesi 17 milyon internet abonesi ile 65 kentde uygulamaya geçmiştir.¹ Bu sistem ile yerel ve bölgesel günlük yaşam birbirine bağlanmış, bilgi kontrol edilmiş, toplanmış ve dağıtılmıştır (Ishida, 2000:8). 1993 yılında yaklaşık 100 Avrupa kenti TeleCities girişimi ile kıta ölçeğinde siber birliktelik için biraraya gelmişlerdir (Tang, vd., 2011:543). Bu girişim otomatik uygulamalar, araçsız kentler gibi konulara odaklanmıştır (Ishida, 2000:8). Sonraki dönemlerde Seattle, Blacksburg, Amsterdam, Helsinki, Shanghai ve Kyoto gibi dünyanın tüm kıtalarındaki dijital kentler, kendi sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarına göre farklı kurgular geliştirmişlerdir. Her kent ve her bölge amacı, kentsel hizmetleri, mimarisi, iş geliştirme ve organizasyon modeline göre kavramı farklı biçimde ele almıştır. Dijital kentin temelde barındırdığı anlamlar gerçek kentin;

- internet ortamında tüm kentin/kentlinin sosyal etkileşim ve iletişim kurabileceği bir simülasyonu ve
- küresel ekonomik dinamikleri yakalamak veya yerel ya da bölgesel ekonomik yapıyı yeniden canlandırmak için gerekli gelişmiş bilgi ve iletişim altyapısına sahip olmasıdır (Besselaar, vd., 2002:11; Cocchia,2014:19).

---

¹ bakınız: AOL, 2018; <https://www.oath.com/our-story/history/>, erişim tarihi: 20 Nisan 2018; Ishida, 2000:8

Bilişim ve iletişim teknolojileri dijital kentlerin en önemli altyapısıdır. Akıllı teknolojileri kullanan kentliler, yüksek hızlı bağlantı altyapısı, bulut sistemi, açık veri, veri güvenliği gibi konular dijital kentin önemli parametreleridir (Dameri, vd., 2014:55).

• Dayanıklı Kentler (Resilient City)

Dayanıklılık, ekoloji ve psikoloji alanında kullanılan bir kavram olmasına rağmen, 2000’li yılların başından itibaren kentlerin karşılaştığı felâketler ve afetlere karşı önlem alınması ile yerel yönetimlerin gündemine girmeye başlamıştır (Yuzva, vd., 2012:101; Newman, vd., 2017:1). İklim değişikliği ve salgın hastalıkların sosyal ve ekonomik alanda yıkıcı etkileri 2050 yılında dünya nüfusunun %66’sını barındıran kentlerde daha yoğun hissedilecektir¹ (Zimmermann, vd., 2012:5). Kentlerin ve kent ağlarının sürdürülebilir olması “dayanıklı” olması ile ilişkilendirilmektedir (D’Ascanio, vd., 2016:766; Newman, vd.,2017:12). Birleşmiş Milletler’in 2002 yılında Johannesburg Zirvesi’nde (The World Summit on Sustainable Development (WSSD) uluslararası alanda sürdürülebilir kent kapsamı tartışılmış ve bu bağlamda “Dayanıklı Topluluklar ve Kentler Girişimi Resilient Communities and Cities Initiative” kurulmuştur (Yuzva, vd., 2012:101). 2005 yılında karbon salınımını azaltmak için dünyanın en büyük kentleri (90’dan fazla kent) biraraya gelerek “C40 Cities” organizasyonunu kurmuşlardır. Rockefeller Fonu ile 21. yüzyılın fiziksel sosyal ve ekonomik alanda kentlerin dayanıklılığını arttırmak için “100 Resilient Cities” ağı kurulmuştur. Tüm bu ağlar ile ekolojik dengenin bozulmasının tetiklediği doğal afetlere, ekonomik ve sosyal krizlere kentlerin hazırlanması amaçlanmaktadır.

Dayanıklı kent, herhangi bir dışsal etki, tehlike ya da risk durumunda, kendi temel işlevini, kurumsal yapısını ve kimliğini korurken sürekli değişimini ve gelişimini sürdürmeye devam etmeyi hedeflemektedir. Bu durum esnek olabilmeyi, kapasiteyi duruma göre etkin kullanma becerisini, tehlikeleri önceden tespit edebilmeyi ve acil duruma her zaman hazırlıklı olmayı gerektirmektedir.² Kentler, doğal kaynak kıtlığı (su, besin, mineral temiz hava vb.), doğal afet (sel, kuraklık, hortum vb.), sosyal ve ekonomik krizlerin (savaş, terör eylemleri vb.) yaratacağı şoklara karşı altyapısını ve kurumsal yapısını güçlendirmeli, gerçekleşme ihtimaline karşı kaynaklarını korumaya ve sürdürmeye yönelik önlem almalıdır (MacKinnon, 2015:564-566; Coaffee, 2008: 4635-

¹ bakınız: UN, 2018: esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/, erişim tarihi: 15 Şubat 2018.

² bakınız: Resilient Cities-2018, 2018, <https://resilientcities2018.iclei.org/>, erişim tarihi: 23 Nisan 2018

4637). Bir kentin dayanıklı olabilmesi için aşağıdaki uygulamalar hayata geçirilmelidir (Newman, vd., 2017:10):

- Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılmalı,
- Sürdürülebilir hareketlilik sistemi yaratılmalı,
- Kapsayıcı ve sağlıklı kentler kurulmalı,
- Gelecek kuşaklar için felâketlerin yıkıcı etkileri tedavi edilmeli,
- Biophilic¹ kentleşme ile kentler inşa edilmeli ve bio-bölgeler kurulmalı,
- Daha iyileştirici yaşam döngüsü kurulmalıdır.

OECD dayanıklı kentlerin sahip olması gereken özellikleri dört başlık altında toplamış ve kentlerin dayanıklılıklarını ölçmek için bu başlıklar altında değerlendirme kriterleri geliştirmiştir (OECD, 2018: www.oecd.org/cfe/regional-policy/resilient-cities.htm, erişim tarihi: 23.04.2018).

Ekonomi için değerlendirme kriterleri:

- Gayrisafi Milli Hasıla'nın büyüme oranı,
- İşsizlik,
- Girişimcilik faaliyetleri,
- Çalışanların cinsiyeti ve yaşı,

Toplum için değerlendirme kriterleri;

- Göç edenlerin yaşı ve cinsiyeti,
- Yoksulluk seviyesi,
- Hane halkı geliri,
- Kentsel servislere 500 m uzaklıktaki kişi sayısı,

Yönetim için değerlendirme kriterleri;

- Sosyal organizasyonların,
- Kamu sektörü çalışmalarının,
- Ulusal hükümetin yaptığı çalışmaların sayısı,

Çevre için değerlendirme kriterleri:

---

¹ Biophilic Urbanism (Biofil kentleşme): Biofil (biophilia) hipotezi doğa ve doğadaki diğer canlılarla insanların içgüdüsel olarak iletişim içinde olduğunu savunmaktadır (Kellert, vd., 1995:21-23). Biophilic Cities Tim Beatley ve ekibi tarafından kurulmuş, kentlerin doğa ile bütünleşmesi gerektiğini savunan oluşumdur (Biophilic Cities, 2018: biophiliccities.org/about/, erişim tarihi: 23.04.2018). Biophilic Urbanism her şeyin doğaya göre tasarlandığı ve planlandığı bir kenti tarif etmektedir (Beatley, 2010:xiii).

- Nüfus yoğunluğu ve
- Açık yeşil alan oranı (yapılı çevrede, sanayiden dönüşen alanlarda, yeni gelişen alanlarda) şeklindedir.

- **Bölüm Değerlendirmesi**

Kıt kaynakların sürdürülebilirliği küresel iklim değişikliği ile çağımızın ve kent planlamanın en önemli gündem maddesini oluşturmaktadır. Mekân organizasyonu ile yerleşmelerin sürdürülebilirliğine katkı sağlanabilir ancak yerleşme ölçeğinde geliştirilen yaklaşımların bu açıdan somut önerilerinin olmadığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki çizelgede planlama yaklaşımlarının hangi soruna yerleşmenin hangi fiziksel ögesi üzerinde nasıl çözüm ürettiğine ilişkin bir çizelge sunulmaktadır. Bu çizelge bölüm Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımlar (2.3.2) içinde paylaşılan planlama yaklaşımlarının özeti niteliği taşımaktadır.

Planlama yaklaşımlarının uygulama alanları yoğunlukla kentsel ölçektir. Kentsel ölçekte kompakt kentin kurgusu, enerji verimliliği için toplumun teşvik edilmesi, ekolojik çevreye uyumlu bir kentsel yaşam sunulması gibi öneriler getirilmiştir. Altyapı için getirilen öneriler de kentsel ölçek için sunulan önerileri desteklemektedir. Altyapının adil ve etkin maliyetlerle çevreye en az zararı verecek şekilde sunulması gerektiği önerilmektedir. Ulaşım konusunda ise yürünebilir bir yerleşmenin kurgulanması ve fonksiyonlar arasında ulaşım için farklı toplu taşıma modlarının sunulması gerekliliği belirtilmiştir. Kentin, komşuluk grubunun, sokakların güvenli olması ve kontrol edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Dayanıklı kent yaklaşımında güvenliğin afetlere ve kıtlık durumuna karşı da sağlanması gerektiği vurgulanmaktadır. Planlama yaklaşımları içinde nüfus konusuna değinen tek yaklaşım Yavaş Kent Hareketidir; nüfusun 50.000 kişinin altında olması gerektiği, yerleşmelerin doğal, kültürel ve tarihi değerler referans alınarak gelişmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak izleyen özet çizelgede (Çizelge 2.3) daha net görülmüştür ki; yeni gelişen planlama yaklaşımları yerleşme kültürünün sürdürülmesi konusunda bütüncül bir çözüm önerisi sunamamaktadır.

Çizelge 2.3 Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımlar ve Uygulama Alanı

Planlama Yaklaşımı	Sorun Tanımı / Ortaya Çıkış Nedeni	Uygulama Alanı	Nasıl Uygulanıyor? / Çözüm Önerisi
Akıllı Yerleşmeler	Yerleşmelerin mekânsal, ekonomik, sosyolojik ve teknolojik olarak kontrolsüz büyümesinin akıllı olması gerektiği üzerine kurulmuştur.	Arazi Kullanım	Karma arazi kullanım geliştirilmeli
		Komşuluk Grubu	Komşuluk grupları yürünebilir olmalı
		Konut Alanları	Farklı kullanıcılar için farklı konut türleri sunulmalı ve gelişme mevcut konut alanlarından başlamalı
		Ulaşım	Farklı ulaşım modları sunulmalı
		Altyapı	Adil ve etkin maliyetler doğrultusunda sunulmalı
Yeni Şehircilik	Merkezde yoğunlaşmış yatırımlara, düzensiz/tanımsız kentsel saçaklanmaya, kentte yaşanan sosyal ayrımcılığa, çevresel bozulmaya, tarım arazilerinin ve doğal alanlarının sürekli yitirilmesine karşı gelişmiş bir yaklaşımdır.	Bölgesel (metropol ve kent) ölçeğinde	- Kentin sınırlarını doğal eşikler belirlemeli. - Kentteki fonksiyonlara çeşitli ulaşım modları ile ulaşılmalı
		Komşuluk ölçeğinde	Yürünebilir ve güvenli olmalıdır
		Yapı adası, sokak ve yapı ölçeğinde	- Güvenli çevre yaşayanlar tarafından kontrol edilmeli - Mimari ve peyzaj düzenlemeleri iklim, topoğrafya, tarihsel kodlara göre tasarlanmalı
Sürdürülebilir Kentler	Sanayileşme sürecini yaşayan kentlerde bölgeler ve bu bölgeler arasında sürekli günlük seyahat eden insanların hareketi yerleşmeleri sürdürülebilir olmaktan çıkarmıştır.	Kentsel ölçeğinde	- Kompakt kent tasarımı ile günlük hareketin yarattığı kirlilik engellenmeli - Toplum bilinçlendirilmeli - Kentin farklılaşmasını sağlayan, insani kültürel, tarihsel ve doğal çevre özellikleri dikkate alınarak yapay çevre inşa edilmeli
Eko-Kent (Ekolojik Kent)	Ekolojik çeşitlilik ve kentin fonksiyonları arasında denge kurulmalıdır.	Kentsel ölçeğinde	- Sağlıklı bir yerleşme sunulmalı, - Bozulmuş alanlar iyileştirilmeli, - Kompakt kent yaratılmalı, - Adalet, eşitlik ve mutluluk kaynakları ekosistemin parçaları arasında eşit olarak dağıtılmalı
Yeşil Kent	Kent doğayı dışlayan bir forma dönüşmektedir. 2008-2010 yılları arasında yaşanan kriz "Yeşil Ekonomiye" dönüş ile çözülebilmektedir.	Kentsel ölçeğinde	- Doğa kentin içine dahil edilmeli - Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmalı - Yaya ulaşımı teşvik edilmeli
		Yapı Ölçeğinde	Enerji döngüsüne önem verilmeli
		Altyapı	- Mevcut, sürdürülebilir enerji kaynakları kullanılmalı, - Gelecekteki teknolojik gelişmelere esneklik sağlayan altyapı kurulmalı

Çizelge 2.3 Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımları ve Uygulama Alanı (Devamı)

Planlama Yaklaşımı	Sorun Tanımı / Ortaya Çıkış Nedeni	Uygulama Alanı	Nasıl Uygulanıyor? / Çözüm Önerisi
Düşük Karbon Kentler	Kentler enerji tüketiminin ve karbondioksit salınımının en yoğun (%71-76) olduğu yerleşmelerdir. 2050 yılında dünya nüfusunun %66'sının kentlerde yaşayacağı düşünüldüğünde sorun giderek artacaktır.	Kentsel ölçekte	Kompakt, karma ve optimum yapı yoğunluğu belirlenmeli; kentsel açık yeşil alan sistemi düzenlenmeli
		Ulaşım	Güçlü toplu taşıma ve yaya güzergâhları düzenlenmeli
		Altyapı	Yeşil altyapıya dönüştürülmeli
Yaşanabilir Kentler	Kentler sağlık, güvenlik, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda çekici olan insan doğası için fiziksel, sosyal ve mental açıdan uygun yaşam koşulları sunmamaktadır.	"Yaşanabilir Bölge"	Güvenli ve teknolojik gelişmelere uyumlu bir kentsel çevre sunulmalı
Yavaş Kentler	Kentlere yoğun göç baskısı arttıkça, kentler arasında olduğu kadar kentin iç dinamiklerinde de zaman baskısı ve kalabalık içinde en hızlı olma rekabeti şiddetini arttırmıştır. Bazı kentlerde ise sürekli nüfus özellikle çalışma çağındaki aktif nüfusunu kaybetmekte ekonomik etkinlikleri düşmektedir.	Kentsel ölçekte	- Kentin nüfusu 50.000 kişinin altında olmalı - Enerji sakınımı için kentsel ölçekte plan yapılmalı - Kentsel açık alanlar meyve ağaçları ve sebzeler ile donatılmalı - Kent kendi yiyeceğini kendi üretmeli, yeşil alanlardaki beton miktarı azaltılmalı
		Altyapı / Ulaşım	- Yaya ve bisiklet yolları geliştirilmeli - Donatılar ulaşılabilir olmalı
		Yapı Ölçeğinde	Enerji tasarrufuna önem verilmeli,
Kentsel Rönesans	1970 ve 80'li yıllarda kentsel politikalar ile kentsel değişim süreci (birbirinden ayrılmış farklı sosyal gruplar, yetersiz kamu hizmetleri, eskimiş altyapı, tek fonksiyonlu alt bölgeler ve boşalan sanayi alanları) ile ortaya çıkan sorunlar paralellik gösterememiştir.	Eskiye kent merkezleri	-Kent merkezinin ve merkezin yönetimindeki çevrenin gelişmesi için yenilenme programını içeren stratejik plan hazırlanmalı -Kentsel alanda tıkanıklığın ve kirliliğin yaşandığı noktalar belirlenmeli, -Eski sanayi alanlarının yeniden işlevlendirilmesi ve kentin diğer bölgeleriyle ilişkisi sağlanmalı
Dijital Kentler	Teknolojik gelişmeler ile anlık/eş zamanlı iletişim kurma becerisinin kazanılması tüm dünyada ekonominin mekânsal örgütlenmesini ve uzaklık algısını değiştirmiştir. Mekânsal örüntünün sanal ortama taşınması, kentlerin de sanal dünyada yönetilmesini gündeme getirmiştir.	Bölgesel ve kentsel ölçek	-Kentin dijital ortamda kontrolünü sağlamak

Çizelge 2.3 Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımları ve Uygulama Alanı (Devamı)

Planlama Yaklaşımı	Sorun Tanımı / Ortaya Çıkış Nedeni	Uygulama Alanı	Nasıl Uygulanıyor? / Çözüm Önerisi
Dayanıklı Kentler	Ekolojik dengenin bozulmasının tetiklediği doğal afetlere, ekonomik ve sosyal krizlere karşı kentler hazırlıksızdır.	Kentsel ölçeklerde	Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılmalı

ÖRNEK ALAN: BOYABAT

3.1 Yöntem

Yerleşmenin kurulduğu coğrafya ve iklim özellikleri, yerleşme dokusunun biçimlenmesinde temel faktörlerden biridir. Anadolu’da yerleşme dokuları ve ev tipleri bulundukları coğrafi bölgelere göre farklı karakterdedir (Doku özellikleri Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu’da daha içine kapalı iken Batı Anadolu ve Güney Anadolu’ya doğru daha açık bir karaktere dönüşür) (bakınız: Aru,1998;11).

Bu bakış açısı ile yerleşmenin karakterini ortaya koyabilmek için bölüm kapsamında öncelikle coğrafi ve iklimsel koşullar irdelenmiştir. Yerleşme bütününde gözlemlenen koşullar çalışma alanı olarak seçilen alan ile birlikte değerlendirilmiştir. Çalışma alanı Kasım 2015 tarihinde sahada yapılan tespit çalışmaları sonucunda belirlenmiştir.¹ Saha çalışmasında kurumlardan elde edilen dokunun korunma durumuna referans veren bilgiler (koruma statüsü olan yapılar, korunmuş yapılar, sit alanları, planlama alanları, imar planları vb.) ışığında belirlenen araştırma alanı sahada yapılan tespitlerle yeniden değerlendirilmiştir.

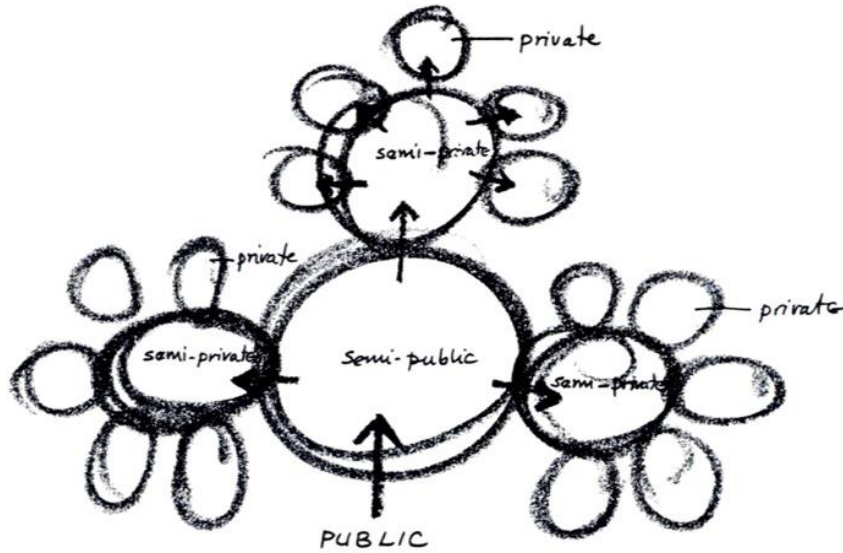
İkinci aşamada coğrafi veriler ile kamusal düzenin oluşumu arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Anadolu’da bulunan kentlerin kurgusunda genellikle ticaret alanları ve konut alanları birbirinden ayrılmıştır (Kuban, 1968:66). Kentin merkezini

---

¹ Çalışma Prof.Dr. Zekiye YENEN danışmanlığında yürütülen ve Seher ERBEY’in araştırmacı olduğu 2016-03-02-YL01 nolu ve "Geleneksel Konut Alanlarının Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Bağlamında Değerlendirilmesi" başlıklı Yüksek Lisans Tez Projesi kapsamında YTÜ BAP Koordinatörlüğü tarafından desteklenmektedir.

işaret eden ticaret alanları görece daha düz alanlarda gelişme gösterirken konut alanları eğimli alanlarda yer seçmiştir.

Kentsel ölçekte açık alanlarda işlev-eylem ilişki (özel-yarı özel/yarı kamuya açık-kamuya açık) bulunmaktadır (Yenen, 1993:2-3). Kentsel ölçekteki bu ilişki ve Newman'ın şemasından (Şekil 3.1) hareketle yerleşme ev-yarı özel/ yarı kamusal alan – kamusal alan kademelenmesinin geçtiği/sürdürüldüğü bağlantılar çözümlenmiştir. Evlerin (özel alan) yarı özel/yarı kamusal odaklar arasındaki ilişkileri coğrafi özellikler bağlamında değerlendirilenmektedir. Ulaşım bağlantılarının konfor şartları (yaya hareketi bağlamında) ile hizmet ettiği özel alanlar/nüfus arasındaki denge ortaya konulmaktadır.

Şekil 3.1 Newman'ın Özel/Kamusal Alan Şeması

Kaynak: Newman, 1972

Çalışma alanı (2 hektar) içinde toplam 1317 yapı içinde 57 tane “tescilli”, 70 tane uygulama imar planı lejandında “korunan yapı” olarak tanımlanan yapı bulunmaktadır. Tarihsel gelişim süreci içinde kentin fizik mekân organizasyonunda etkili olmuş yapılar tespit edilmiş, yıkılmış olsa dahi yeri tespit edilebilenler harita üzerinde işlenmiştir.

Çalışma kapsamında odak noktaları üç kademede ele alınmıştır.¹ 1. kademe odak noktası birden çok komşuluk grubuna ve/veya mahallelere hizmet eden açık (meydan,

¹ Yenen (1988) yılındaki çalışmasında yerleşmeyi üç kademede ele almıştır (Yenen, 1988:127-140). Sunulan hizmetlerin etki alanı için Yenen (1988) ve Perry (1929) çalışmalarından yararlanılmıştır (Yenen, 1988:127-140; Perry, 1929:489).

yol biraraya gelmesiyle oluşan açık alan (kavşak)) ve kapalı (çoğunlukla Müslümanların yaşadığı mahalleler incelendiğinden cami¹) kamusal alanlardır. 2. kademe merkezler komşuluk gruplarına hizmet eden ve diğer mahallelerden/komşuluk grupları tarafından kullanılmaları tercih edilmeyecek açık kamusal alanlar ve kapalı kamusal alanlar. 3. kademe ise komşuluk gruplarının odağını tanımlayan açık kamusal alanlardır. İlişkinin ortaya konulması için 1. kademe merkezler için 1600 m, 2. kademe merkezler için 400 m, 3. kademe merkezler için 200 m çaplı bir ulaşım mesafesi dikkate alınmıştır.

3.2 Coğrafya

Batı Karadeniz Bölgesi'nin Sinop ili'ne bağlı Boyabat İlçesi 156.900 hektar alan üzerinde kuzeyde Ayancık-Sinop, Gerze ve Erfelek, doğuda Durağan, güneyde Çorum İli'ne bağlı Saraydüzü - Kargı ilçeleriyle batıda Kastamonu İli'ne bağlı Hanönü-Taşköprü ilçeleriyle çevrilidir.

Yerleşme kuzeyde Küre Dağları, batı ve güneybatı yönünde kuzeydoğu-güneybatı doğrultusu boyunca yükselen Ilgaz Dağları ile çevrelenmiş çöküntü alanındadır. Dağlar arasında kalan çevresi geniş ormanlarla kaplı Boyabat Ovası; Gökırmak, Arın, Gazidere, Asarcık ovalarının birleşiminden oluşmuş, Kızılırmak'ın kolları tarafından beslenen oldukça verimli bir ovadır. (Ana Britanica, 1986-87:509; Yurt Ansiklopedisi, 1982:6750) Boyabat'ın sit alanı içinde bulunan yerleşmesi Gökırmak Vadisi'nin ayırdığı iki tepenin güney ve güney-doğu ile güney-batı yönlerinde, kuzeyden gelen sert rüzgârlara korunaklı bir şekilde birbirine bakan yamaçlarda gelişmiştir. Sinop ilinin iki düzlüğünden biri olan Boyabat Ovası (diğeri Sinop Ovası) Kızılırmak'ın önemli bir kolu olan Gökırmak ile beslenmektedir. Tarih boyunca ürettiği artı ürünün (özellikle çeltiğin) ticareti ile çevre illerle ilişkisini kuran Boyabat için su kaynakları açısından zengin ovası ekonomik ilişkilerini sürdürmek için önemlidir. Bu nedenle yerleşme Boyabat Kalesi ve Saat Kulesi'nin yamaçlarında ova tabanına yayılmadan sırtlarda gelişmiştir. Yerleşmenin konumlandığı coğrafyanın özelliklerinin ortaya konulması için iklim özellikleri incelenmekte, ardından topoğrafya ile kurulan ilişki üç farklı ölçek (kentin makroformunu içine alan imar planlarında belirlenen planlama alanı sınırı, kentsel sit

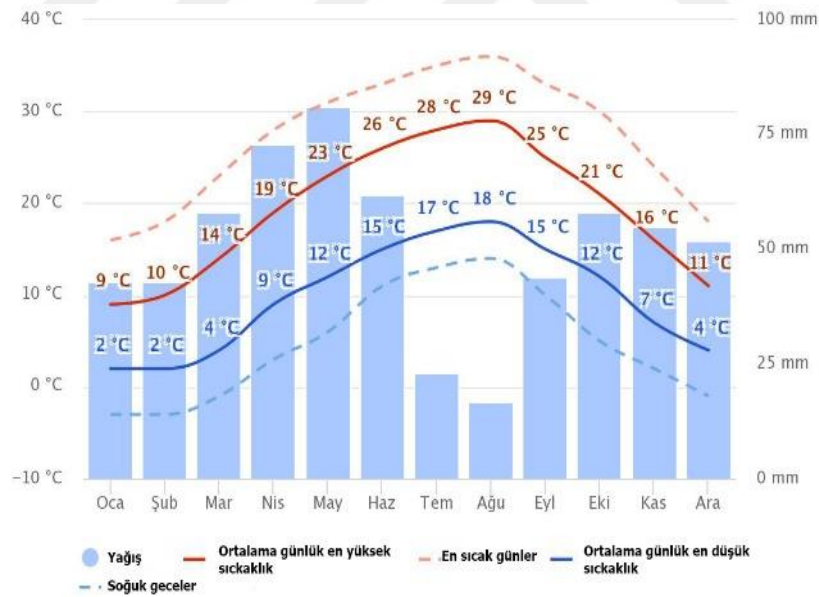
---

¹ Boyabat'ta gayrimüslim nüfusun geçmişte yaşadığı kaynaklardan anlaşılmaktadır; ancak çalışma kapsamında bu nüfusa ilişkin mahalle, dini yapı, okul vb. öğelere ilişkin günümüze gelen bir yapı bulunamamıştır.

alanı sınırı ve yerleşmede yapılan incelemeler sonucu belirlenen örnek alan sınırı) kapsamında ele alınmaktadır.

İklim

Boyabat Batı Karadeniz bölgesinde yer alsa da kuzeyde Küre, güneyde Ilgaz dağ sıraları ile çevrelenmiş olduğundan denizin etkileri hissedilmemekte, yerleşmede orta Anadolu iklimine benzer karasal bir iklim yaşanmaktadır. Boyabat'da yılda ortalama yağış alan gün sayısı 80 ve yıllık yağış miktarı 300-400 mm'dir. Mayıs en fazla yağışın düştüğü, Ağustos ise sıcaklığın en yüksek, yağışın en az olduğu aydır. Aşağıdaki grafikte belirtilen "ortalama günlük maksimum" (koyu kırmızı çizgi) her ay için ve Boyabat'da ortalama bir günün maksimum sıcaklığını, "ortalama günlük minimum" (koyu mavi çizgi) ortalama minimum sıcaklığı göstermektedir (Şekil 3.2). Sıcak günler ve soğuk geceler (kesikli kırmızı ve mavi çizgiler) son 30 yıldır her ayın en sıcak ve en soğuk gecelerinin ortalamasını göstermektedir.¹

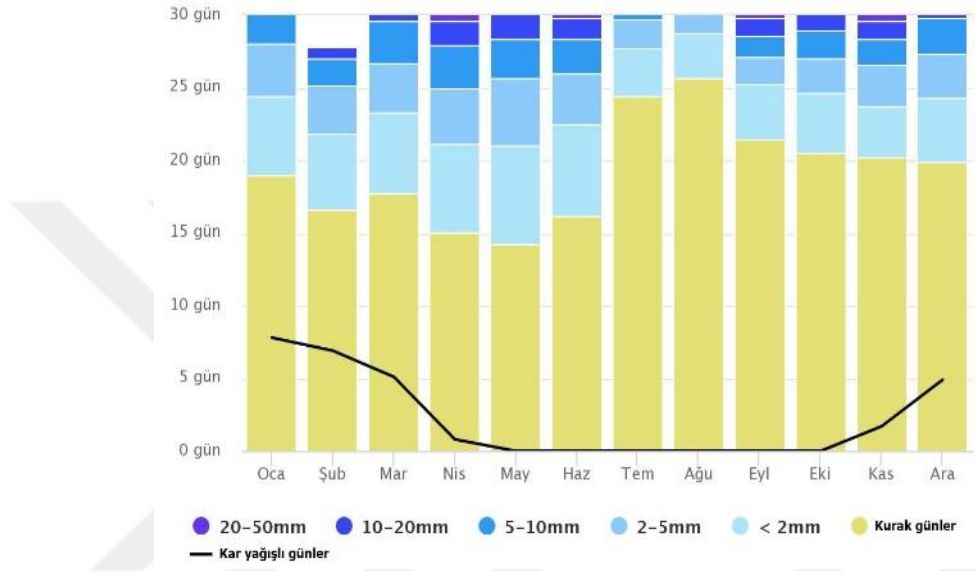
Şekil 3.2 Yıllık Yağış ve Sıcaklık Değerleri

Kaynak: Meteoblue, 2018:

https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468; erişim tarihi: 27 Ocak 2018

¹ (Meteoblue, https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468, erişim tarihi: 27 Ocak 2018; KUZKA, 2013:2)

150 mm üzerindeki aylık yağışlar yağışlı, 30mm altındakiler çoğunlukla kuru olarak tanımlanmaktadır. Boyabat'ta yağışın en fazla olduğu Mayıs ayında ayın ortalama 15 günü yağışlı, yılın en kurak ayı olan Ağustos ayında ortalama 25 gün yağış almadan geçmektedir. 17 mm yağışla Ağustos yılın en kurak ayı, ortalama 81 mm yağış miktarıyla Mayıs en yağışlı aydır. Kar yağışları Ekim ayında başlayıp, Mayıs ayına kadar devam edebilmektedir (Şekil 3.3).

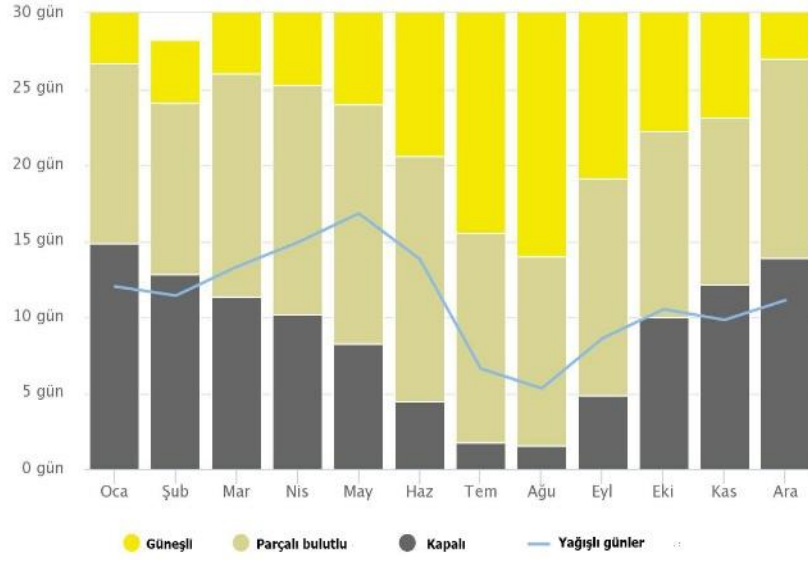
Şekil 3.3 Yağışlı Gün Sayısı

Kaynak: Meteoblue, 2018:

[https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468;](https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468)
erişim tarihi: 27 Ocak 2018

%20'den az bulutlu günler “güneşli” olarak, %20-%80 arasındaki bulutlu günler “parçalı bulutlu” olarak ve %80'den fazla olanlar “kapalı günler” olarak kabul edilmektedir. Kış aylarında bile yılın ortalama 15 günü kapalı, geri kalanı parçalı bulutlu ve güneşlidir. Maksimum sıcaklık diyagramı ayda kaç günün belirli bir sıcaklığa ulaştığını göstermektedir. (Şekil 3.4)

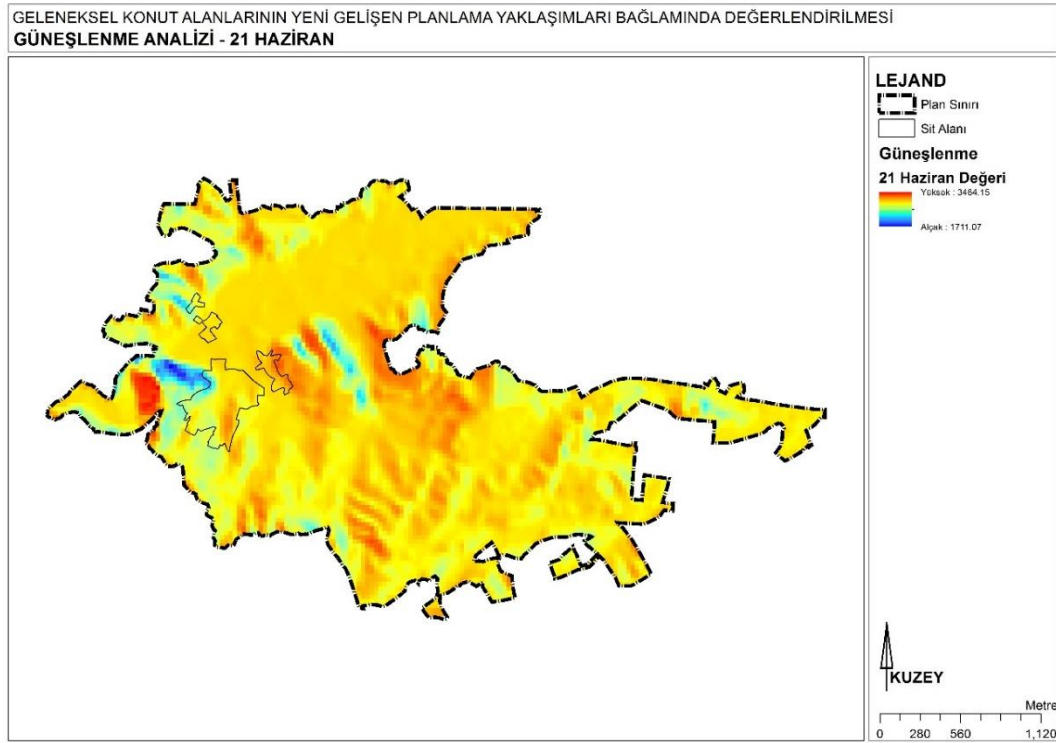
Yerleşmenin güneş ile kurduğu ilişkiyi analiz edebilmek için güneş ışınlarının en dik açıyla geldiği 21 Haziran ve en yatay açıyla geldiği 21 Aralık tarihlerine ilişkin güneşlenme analizi hazırlanmıştır. Tarihsel yerleşim alanını işaret eden sit alanı ile yerleşmenin günümüzde geçerli olan imar planı sınırları içindeki alan karşılaştırıldığında Haziran ve Aralık aylarında görülen en uç değerlere sit alanı sınırları içinde rastlanmamaktadır (Şekil 3.5, 3.6).

Şekil 3.4 Güneşli Gün Sayısı

Kaynak: Meteoblue, 2018:

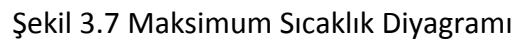
https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468;
erişim tarihi: 27 Ocak 2018

Şekil 3.5 Güneşlenme Analizi – 21 Haziran

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

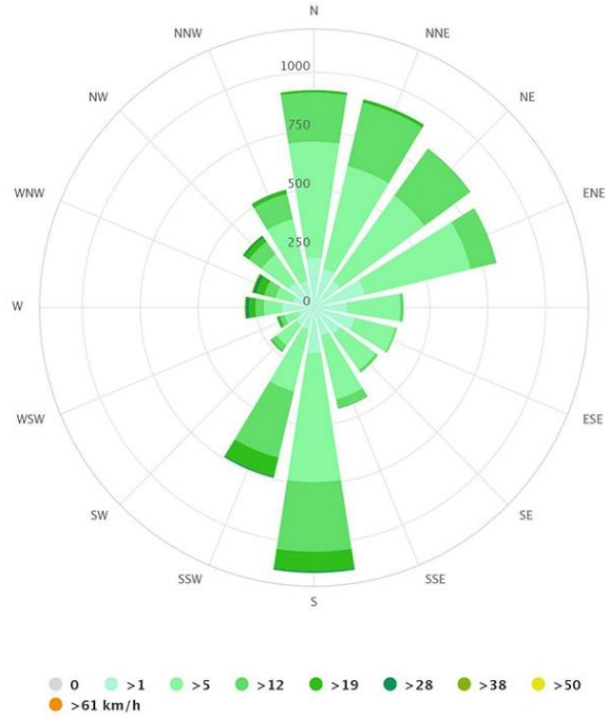
[https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468;](https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468)
erişim tarihi: 27 Ocak 2018

Çizelge 3.1 Boyabat - Aylara Göre Yıllık Ortalama Sıcaklıklar

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haz.	Tem.	Ağu.	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Ortalama Sıcaklık (°C)	4	5	7.2	11.4	15.4	19.4	21.7	21.7	18.6	14.3	10.2	6.4
En Düşük Ortalama Sıcaklık (°C)	1.2	1.7	3.2	6.9	10.8	14.4	16.8	16.8	13.9	10.1	6.5	3.5
En Yüksek Ortalama Sıcaklık (°C)	6.9	8.4	11.2	16	20.1	24.4	26.7	26.6	23.3	18.6	13.9	9.3

Kaynak: Climate Data,2018: <https://tr.climate-data.org/location/19451/> ; erişim tarihi: 27 Ocak 2018

İklimsel konforu sağlayan en önemli konulardan biri rüzgârdır. Boyabat'ta hakim rüzgarlâr kuzey yönden soğutan Poyraz ve Yıldız, güney yönden ısıtan rüzgâr Kible'dir. (Şekil 3.8)

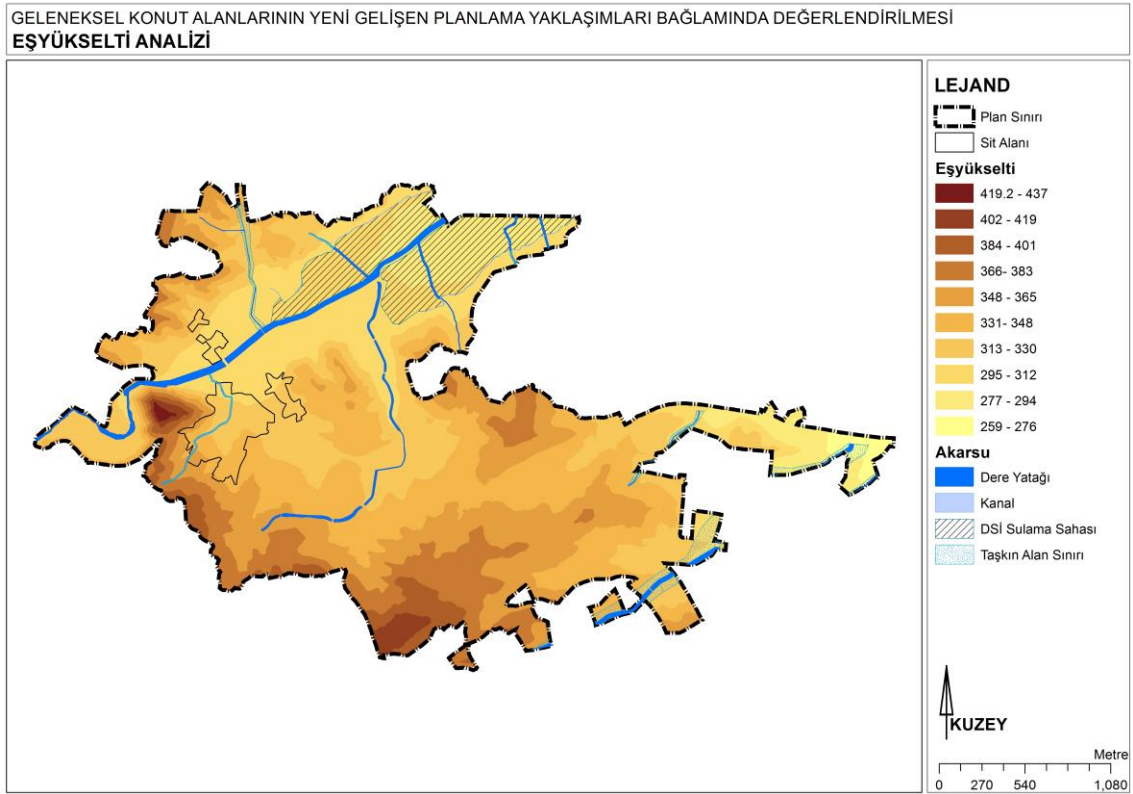
Şekil 3.8 Boyabat'ın Rüzgâr Gücü Diyagramı

Kaynak: Meteoblue, 2018:
https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468;
 erişim tarihi: 27 Ocak 2018

Topoğrafya

Kale, Boyabat için yerleşme bütünü düşünülürken, topoğrafyanın en dik indiği (bu nedenle erişilmesi zor) ve tüm çevresine (ekonomik kaynak olan tarım alanlarına ve ticaret yollarına) en hakim tepede (414 m yükseklikte) kurulmuştur.

Soğuk esen rüzgârların etkin olduğu bir coğrafya olan Boyabat, yerleşmenin en yüksek tepesinde kurulmuş olan Kale'nin eteklerinde ve bu tepenin karşısındaki diğer bir tepe olan Saat Kulesi'nin güney batı-güney-güneydoğu yamaçlarında rüzgârdan korunaklı bir alanda gelişmiştir. Kale 414 m, Kızlar Tepesi ise 345 m yüksekliğe sahiptir.

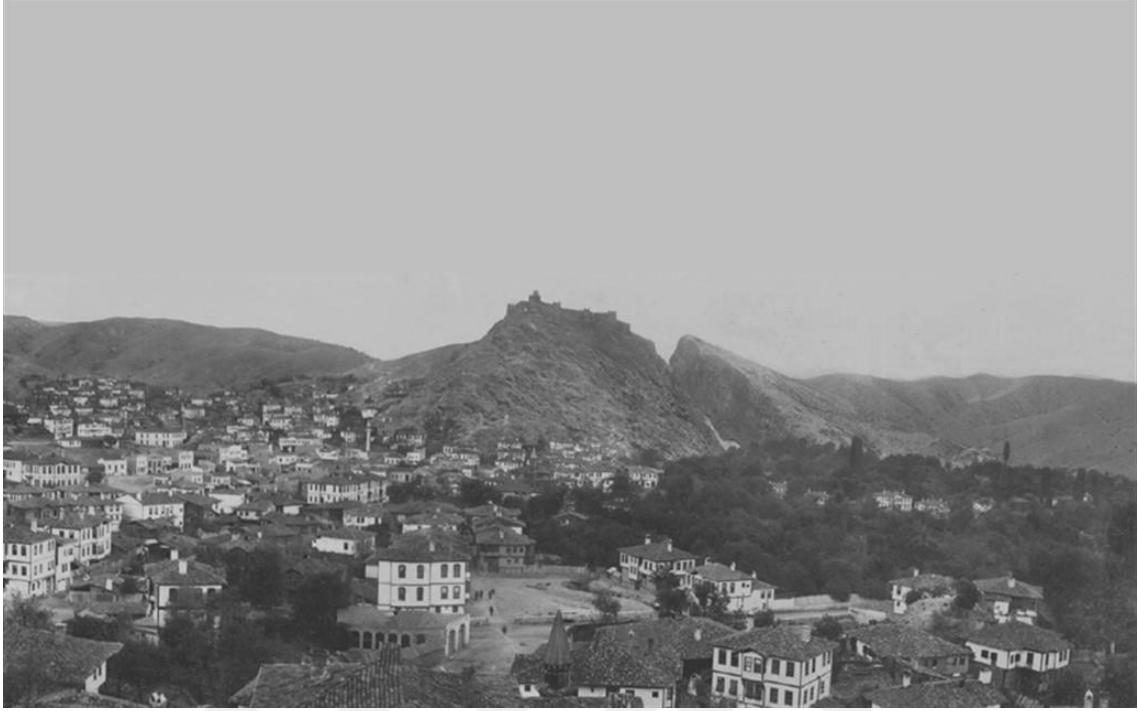

Şekil 3.9 Yerleşme Bütünü Eşyüksehti Analizi

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Kale ile Saat Kulesi arası kuş uçuşu mesafe 960 m, yürüme mesafesi 975 m'dir (Şekil 3.12, 3.13). Yerleşmenin organik dokusu korunmuş olmasına rağmen, yapılan müdahaleler ile yol morfolojisi değişmiştir. Ulaşım ağının son biçiminde dahi Kale ile Saat Kulesi arası yürüme mesafesi 15 dakikadır. Yerleşme bütününde hem çevresini kontrol edebilecek yüksekliğe sahip hem yürüme mesafesi kadar uzaklıkta ilişki kurulabilecek ve doğu batı aksında farklı bir korunaklılık oluşturabilecek tepe/yükseklik

bulunmamaktadır. Bu durum kale kurulurken korunaklılık ve gelecekte yaşanabilecek gelişme dinamiklerinin birlikte düşünüldüğü şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 3.10 Boyabat Kalesi ve Yerleşme'nin 1930'lu Yıllarda Görünümü

Kaynak: Boyabat Belediyesi, 2018: http://www.boyabat.bel.tr/tr-TR/foto-galeri/36/gecmiste-boyabat/8?_=1517127731372; erişim tarihi: 28 Ocak 2018

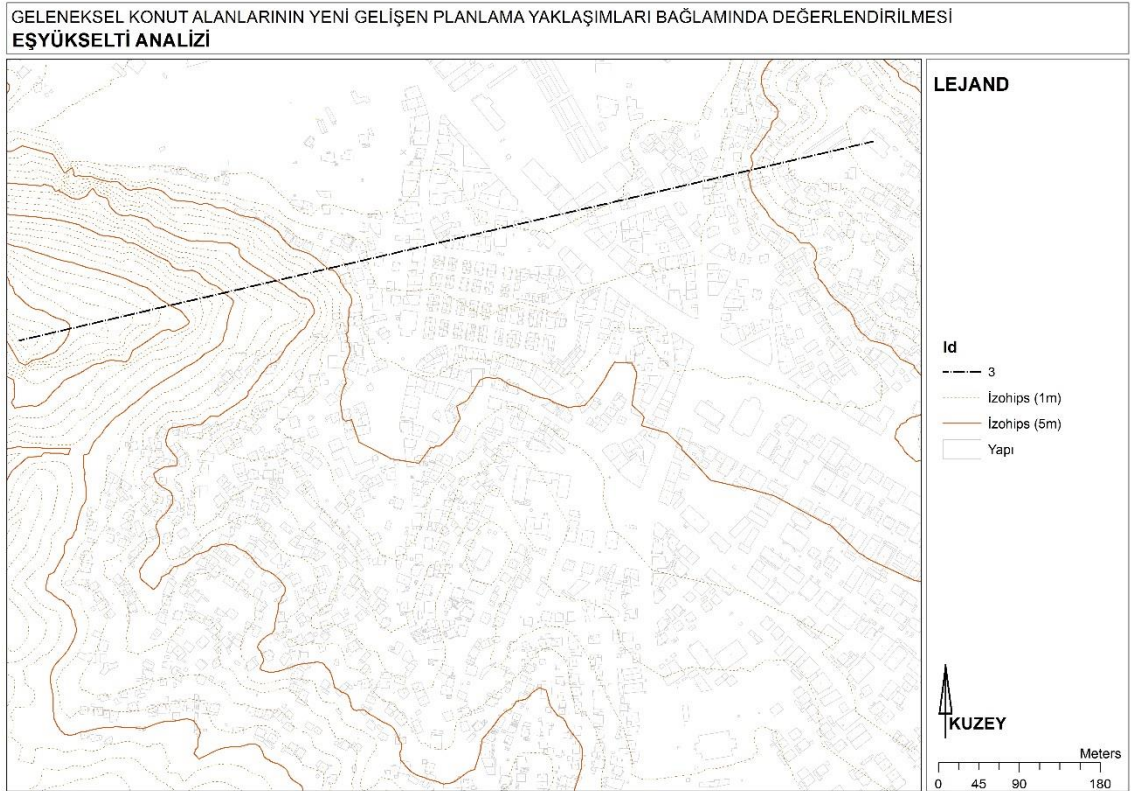
Şekil 3.11 Kale ve Çevre Hakimiyeti

Kaynak: Boyabat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 2018: <http://boyabat.meb.gov.tr/www/boyabat-ilcesinin-tanitimi/icerik/10>; erişim tarihi: 28 Ocak 2018

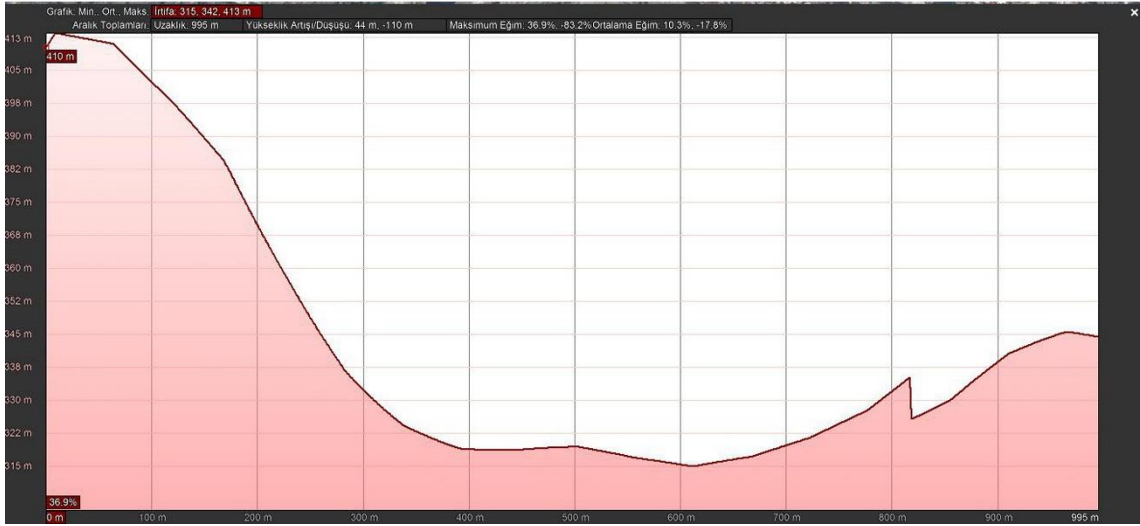
Şekil 3.12 Kale ve Saat Kulesi

Kaynak: Çalışmalar kapsamında Google Earth programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.13 Kale ile Saat Kulesi Arası Kesit Çizgisi

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

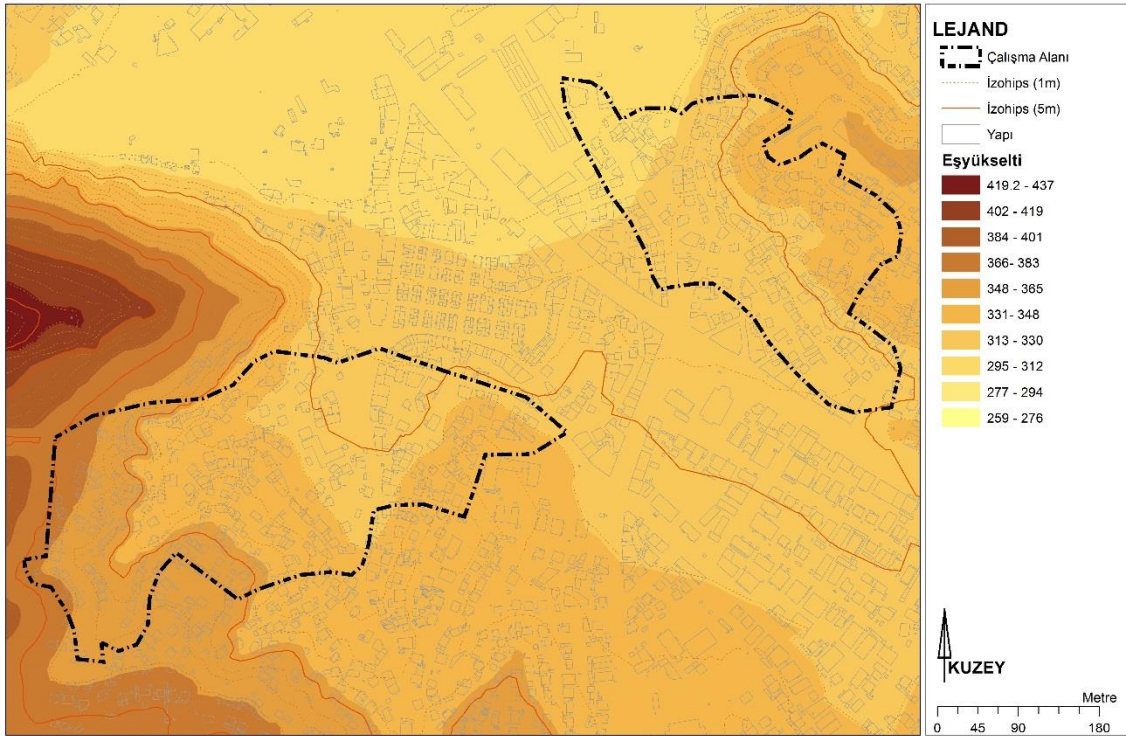
Şekil 3.14 Kale'nin Bulunduğu Tepe ile Saat Kulesi Arası Arazi Profili

Kaynak: Çalışmalar kapsamında Google Earth programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Kentsel sit alanını içine alan çalışma alanı sınırları içinde yerleşme kalenin eteklerinde 370 m yükeklığe çıkmaktadır. 345 m yükseklikteki Saat Kulesi'nin bulunduğu tepe, hem batısındaki hem kalenin doğusundaki yerleşim alanlarını bu yüksekliğe kadar rüzgârdan korumaktadır. 345 m rakımının üstüne çıkan yerleşme dokusu ise Kale'nin doğusundaki sırt ile rüzgârdan korunmakta, aynı zamanda yön olarak doğu ve güneydoğu yönlerine yönelmektedir.

Boyabat yerleşmesinin günümüz makroformu ve bu makroformu yönlendirecek olan plan sınırları içindeki topoğrafya incelendiğinde kentin kuruluş aşamasında dikkat edilen yükseklik-rüzgârdan korunaklılık-bakı ilişkisinin kurulmadığı anlaşılmaktadır. Sit alanları 300 m'nin altında gelişmezken (konut alanları için sınır 330 m) planlama sınırları içinde yerleşme 259. rakıma kadar inmiş bulunmaktadır. Kentin 20. yüzyılın ikinci yarısında yayılması sürecinde gerek ova tabanının dikkate alınmadığı gerek rüzgârın konut alanları ve çalışma alanları için oluşturacağı farklı iklimsel konforun düşünülmediği anlaşılmaktadır.

Çalışmanın tarihi konut yerleşmelerinin özelliklerini ortaya çıkarma amacı, alanda yapılan gözlemler sonucu, kimlik karakterini ortaya koyabilecek yapıların ve yerleşme dokusunun olduğu bölgeler gözetilerek belirlenen kentsel gelişme alanı sınırları batıda 385 m – 314 m yükseklikte, doğuda ise 348m - 310 m yükseklikte yer seçmiştir.

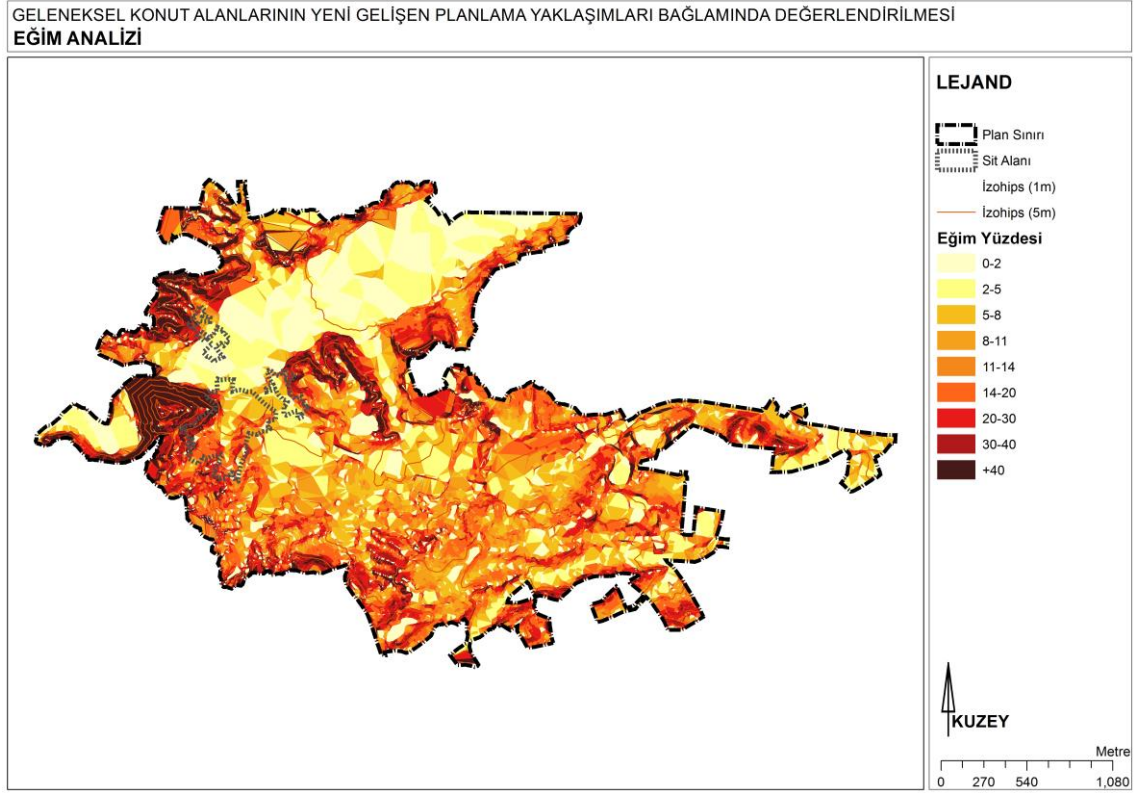
Şekil 3.15 Çalışma Alanı ve Çevresi Eşyüksekti Analizi

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Boyabat Kalesi erişimi güç bir tepe üzerinde kurulmasına rağmen, konut alanları eğimin yapılaşmaya uygun olduğu sırtlarda, çalışma alanları ise görece daha düz vadi tabanında gelişmiştir. Sit sınırlarının içinde %20'nin üzerinde eğim bulunmamaktadır. Yerleşme bütününde Kale'nin bulunduğu tepenin çevresinde eğim %40'ın üzerine çıkmakta, Saat Kulesi'nin bulunduğu tepenin kuzey ve doğusunda %20'nin üzerinde eğim görülmektedir.

Çalışma alanı sınırları içinde suyun drenajının sorun yaratacağı %0-2 arasındaki eğimli alan %4; yapının yerleşirken toprağın tahliyesi, çevre kontrolü vb. sorunları yaşamayacağı eğim yüzdesi olan %2-20 arasında %75 oranında yerleşilmiştir. Yapı kullanım alanı içinde kotun yüksek olduğu kesimde konumlandırıldığında drenaj sorunu olmamaktadır. Burada yapının sokak ile ilişkisi de gözetilir (Şekil 3.18). %20 eğimden sonra yapı adası içinde yapıların birbiri ile ilişkilerinde ve yapının yol ile kurduğu ilişkide sorunlar yaşanmaya başlamaktadır. Yapının (en az) bir cephesinin toprak altında kalması durumunda suyun yapının çevresinden drene edilebilmesi güçleşmekte, bu durum (ayrıca) yapının (en az) bir cephesinin güneş ve hava alamayacağı anlamına

gelmektedir (Şekil 3.19, 3.20). Bu sorunları aşmak için kullanılabilecek diğer çözüm yapının istinat duvarları üzerinde yükselmesidir. Bu durumda da toprak zeminin zamanla aşınarak, yapının zarar görmesi olasıdır.

Şekil 3.16 Yerleşme Bütünü Eğim Yüzdesi

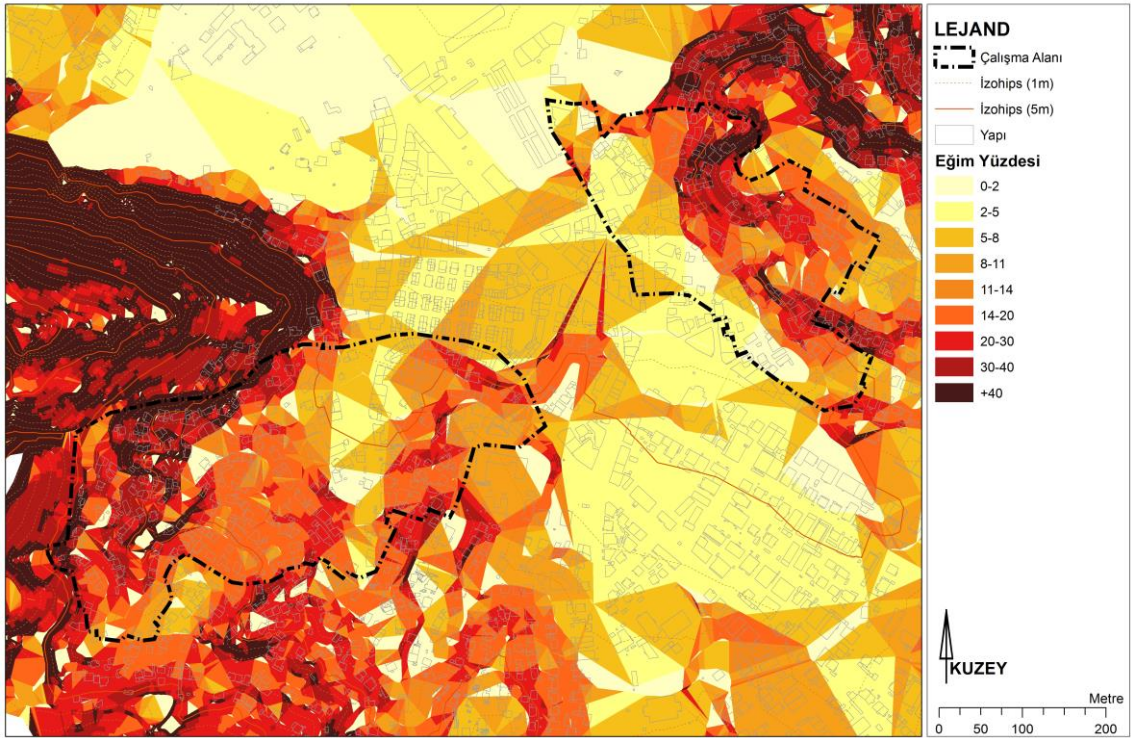
Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Çizelge 3.2 Çalışma Alanının Eğim Yüzdesi Dağılımı

Eğim Yüzdesi	Alan İçindeki Oranı
0-2	%4
2-5	%12
5-8	%16
8-11	%12
11-14	%14
14-20	%21
20-40	%21

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

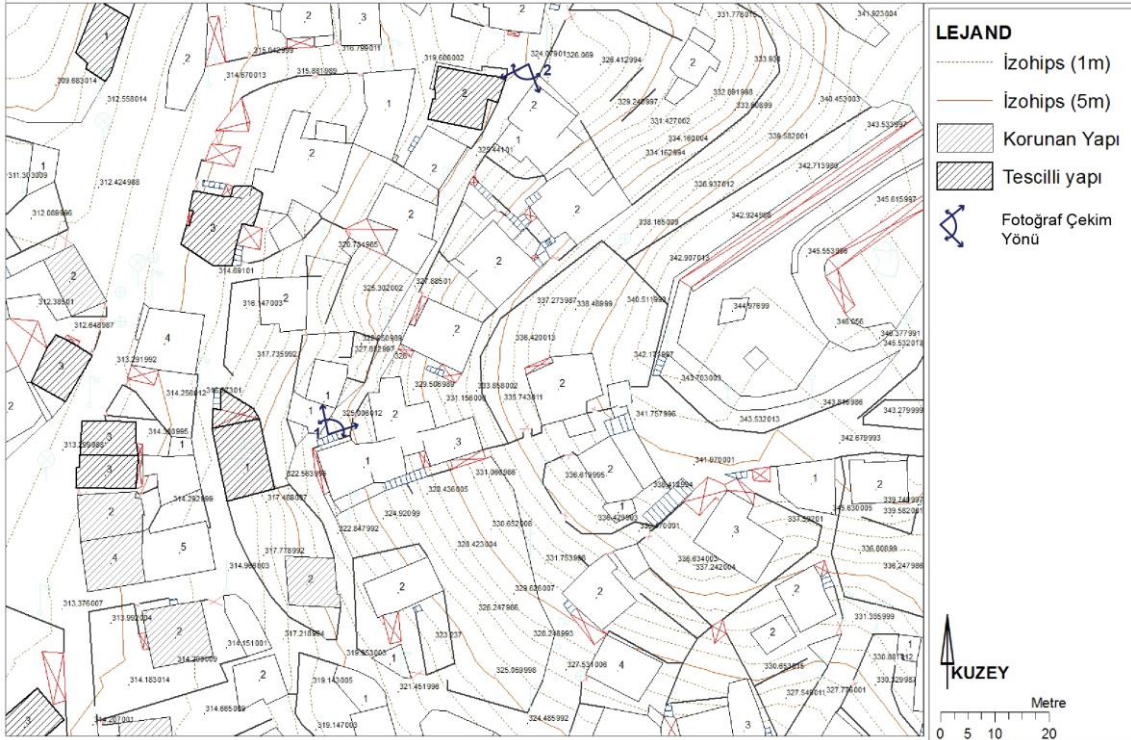
GELENEKSEL KONUT ALANLARININ YENİ GELİŞEN PLANLAMA YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ
EĞİM ANALİZİ

Şekil 3.17 Çalışma Alanı Eğim Yüzdesi

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

GELENEKSEL KONUT ALANLARININ YENİ GELİŞEN PLANLAMA YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ
ULAŞIM KANALLARI

Şekil 3.18 Eğim ve Yapı İlişkisi

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.19 Eğim - Yapı ilişkisi, Bademli Sokak “1” Numaralı Fotoğraf¹

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

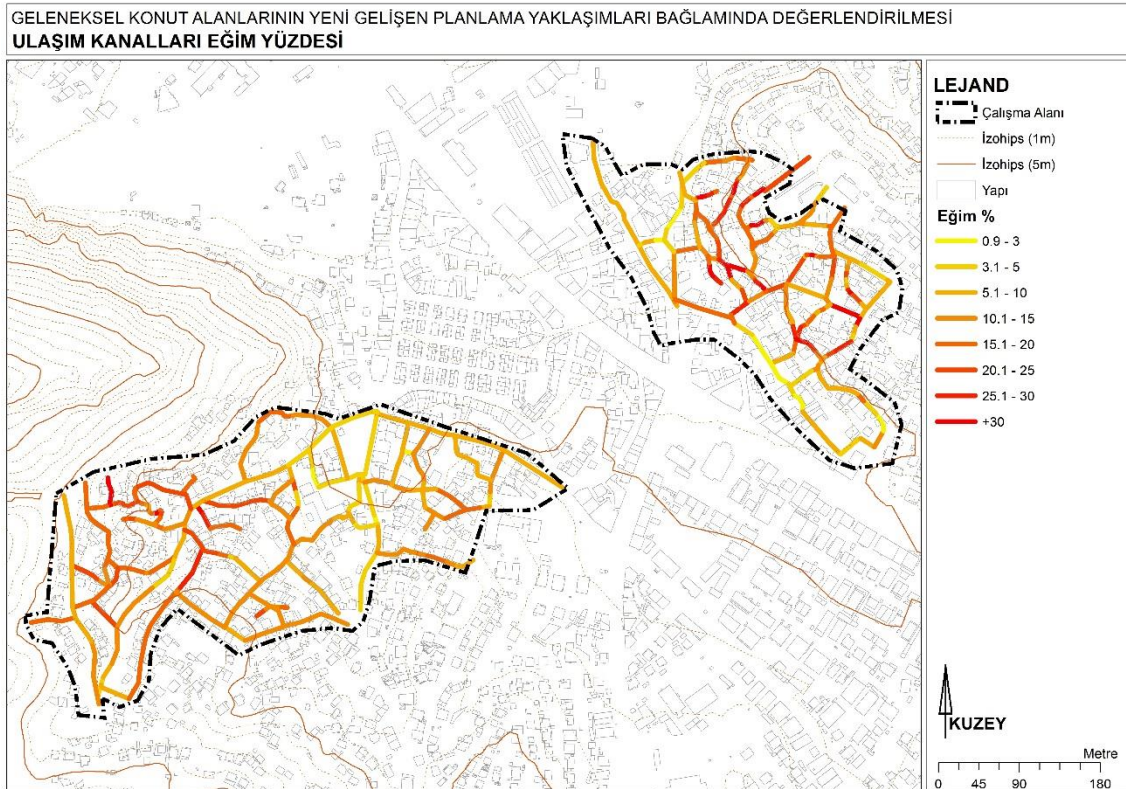
Şekil 3.20 Eğim - Yapı ilişkisi, Bademli Sokak “2” Numaralı Fotoğraf¹

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

---

¹ bakınız: Şekil 3.18 Eğim ve Yapı İlişkisi

Eğim yüzdesi/derecesi araç hareketine bağımlı kentlerde bile ulaşım sistemi için önemli bir sınırlandırıcı iken hareketin organik enerjiye bağımlı olduğu, yaya ölçeğinde gelişmiş kentlerde çok daha önemli bir etkidir. Çalışma alanı sınırları içinde ana akslar eğimin görece yumuşak olduğu (%3-%10) doğrultuda gelişmiş, eğimin sert olduğu yerlerde (%30+) daha düşük kademedeki kısa yollar (ortalama 8 m uzunlukta) gelişmiştir. (Eğimin %20'nin üzerinde olduğu yol uzunluğu toplam yolların %16'sı kadardır.) Eğimin yüksek olduğu (%20+) akslarda merdivenli çözümler üretilmiş olup, bu sokaklar genellikle üç yapıya birlikte hizmet vermektedir (Çizelge 3.3). Bu çözümlerde merdiveni çevreleyen yapılar yarı kamusal-yarı özel tanımlı bir alan yaratmaktadır (Şekil 3.22, 3.23, 3.24). Geleneksel yapılarda genellikle bu alanda pencere açılmamakta ya da mahremiyet kontrolünü sağlamak için yapının genelinde kullanılan pencere ölçülerinden çok daha küçük ölçülerde açıklık bırakılmaktadır (Şekil 3.23, 3.24).

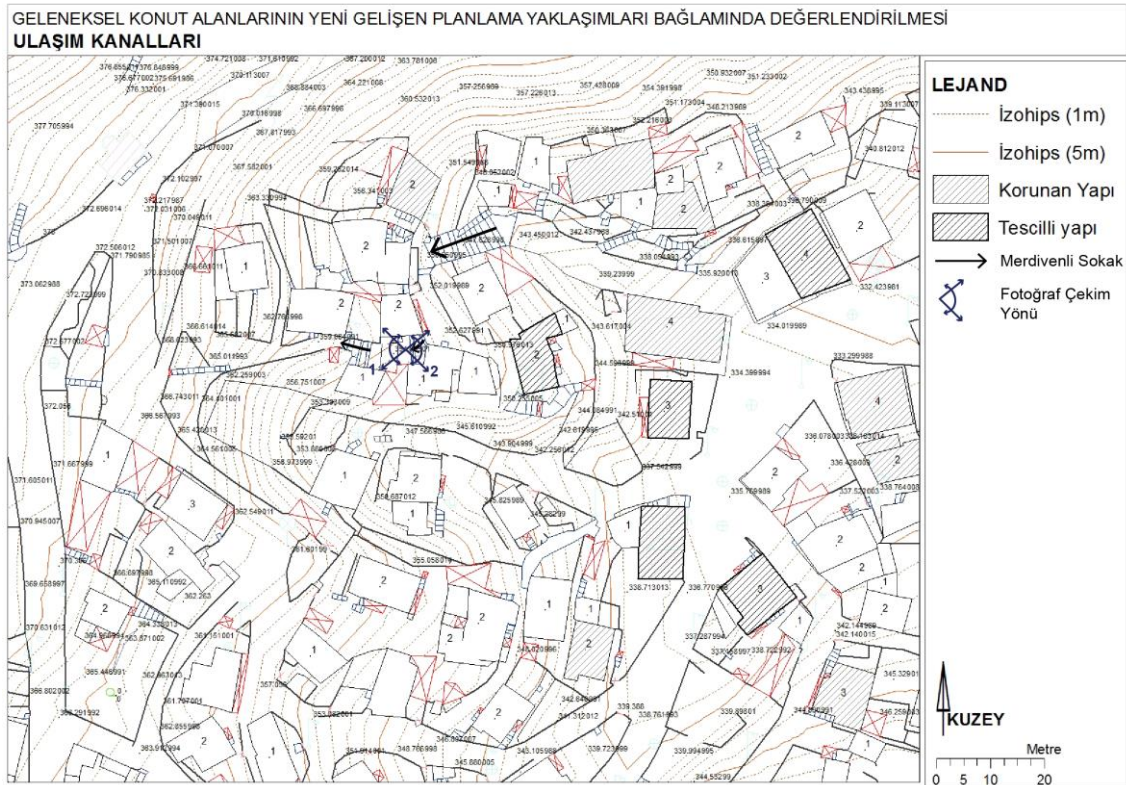
Şekil 3.21 Çalışma Alanı Ulaşım Kanalları EğimYüzdesi

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Çizelge 3.3 Çalışma Alanı Ulaşım Kanallarının Eğim Yüzdesi

Eğim Yüzdesi	Toplam Yol Uzunluğu (m)	Yolların Oranı (%)	Ortalama Uzunluk (m)
0-3	207	3	12
3.1-5	844	12	26
5.1-10	1899	28	25
10.1-15	1569	23	20
15.1-20	1250	18	20
20.1-25	605	9	18
25.1-30	249	4	15
+30.1	234	3	8

Kaynak: Çalışmalar kapsamında S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.22 Kale'nin Bulunduğu Tepenin Çevresinde Eğimin %20'nin Üzerine Çıktığı Alanlarda Merdivenli Sokaklar

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.23 Merdivenli Sokak - “1” Numaralı Fotoğraf¹

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

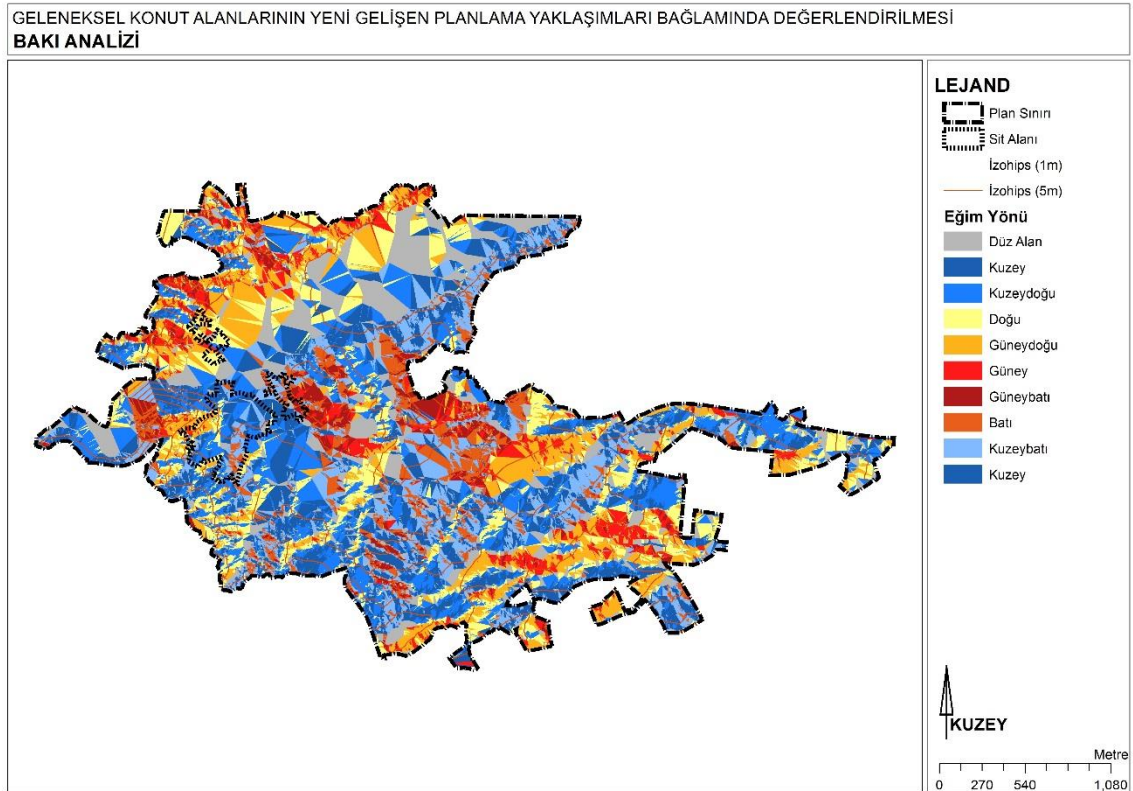

Şekil 3.24 Merdivenli Sokak – “2” Numaralı Fotoğraf¹

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

¹ bakınız: Şekil 3.22 Kale’nin Bulunduğu Tepenin Çevresinde Eğimin %20’nin Üzerine Çıktığı Alanlarda Merdivenli Sokaklar

Dünyamızın doğal ve ücretsiz ısıtma kaynağı olan güneşin ve serinletme kaynağı olan rüzgârın, yerleşim birimlerinde etkin olabilmesi için eğimin baktığı yön önemli bir konudur. Farklı kültürel, iktisadi ve sosyal dinamikler ile oluşmuş yerleşmelerin mekân kullanma biçimleri iklimsel şartlar ile kurdukları ilişkiler ile birlikte farklı mekân kurgularını oluşturmaktadır. Boyabat yerleşmesi için hakim yönler kuzeydoğu, batı ve güney batıdır. Yerleşmede %14 oranında kuzeye yerleşilirken, güney neredeyse hiç tercih edilmeyen bir yöndür (Çizelge 3.4). Yerleşmede yaz (21 Haziran) ve kış (21 Aralık) güneşlenme değerleri incelendiğinde yazın sıcaklıklar yüksek olmasa da güneşlenme değeri kışa oranla yazın ciddi oranda yüksektir (Şekil 3.5, 3.6). Boyabat'ın çevresine göre çukurda kalması bu durumda etken olabilir. Ayrıca, güney yönlerinde, topoğrafyanın yükselmesi, güney yönden esen rüzgârın etkisini azaltmaktadır. Boyabat yerleşmesinde, yapıların içinde sıcaklığın kontrol edilmesi için güney yönüne bakmak, ısıtmaktan daha çok enerji isteyen soğutma işlemi için ekonomik bir yön değildir.

Şekil 3.25 Yerleşme Bütünü Eğim Yönü Analizi

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Çizelge 3.4 Boyabat Eğim Yönü

Eğim Yönü	Oran (%)
Kuzey	14
Kuzey-Doğu	21.7
Doğu	14.8
Güney-Doğu	5.9
Güney	0.5
Güney-Batı	16.7
Batı	17.7
Kuzey-Batı	12.8

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanarak hesaplanmıştır.

Yerleşmenin karakterini okuyabilmek için eğim yüzdesi ve eğim yönünü birlikte değerlendirmek ipucu verecektir. Yerleşmede yükseltiyle birlikte eğim yüzdesi de artmaktadır. Bu durum yükseldikçe rüzgârlanma durumu ile birlikte düşünüldüğünde güney yönlerinin eğim arttıkça yerleşilmesini açıklayan bir unsur olabilir. Yerleşmede en çok tercih edilen kuzeydoğu, batı, güneybatı yönünde, en çok tercih edilen eğim %5-8 arasındır. Eğimin %20-40 olduğu durumlarda doğu, güneybatı ve batı yönleri tercih edilmektedir. Buradan çıkan sonuca göre yerleşmede en uygun yön ve en uygun görülen eğim kuzey doğu ve en uygun görünen eğim yüzdesi %5-8 olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çizelge 3.5 Boyabat Eğim Yüzdesi ve Eğim Yönü Alan Dağılımı (dekar)

		Eğim Yönü								
		Kuzey	Kuzey-Doğu	Doğu	Güney-Doğu	Güney	Güney-Batı	Batı	Kuzey-Batı	Toplam
Eğim Yüzdesi	0-2	0.4	0.0	0.3	0.0	0.0	1.0	1.8	1.0	4.4
	2-5	1.2	2.9	0.6	0.4	0.0	2.4	5.3	5.8	18.6
	5-8	1.6	7.8	1.9	0.5	0.0	3.6	5.2	3.6	24.3
	8-11	1.3	5.4	2.9	0.9	0.0	3.2	3.1	2.9	19.7
	11-14	2.1	7.2	2.8	1.8	0.0	3.1	4.2	1.6	22.8
	14-20	2.3	12.2	4.2	2.5	0.1	6.5	4.3	5.3	37.2
	20-40	1.6	2.5	13.1	3.6	0.5	7.3	5.5	2.1	36.2
	Toplam	8.2	38.0	25.7	9.7	0.6	27.2	29.3	22.3	161.1

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanarak hesaplanmıştır.

Çizelge 3.6 Boyabat Bakı Yönlerinin Eğim Yüzdesi Dağılımı (%)

		Eğim Yönü							
		Kuzey	Kuzey-Doğu	Doğu	Güney-Doğu	Güney	Güney-Batı	Batı	Kuzey-Batı
Eğim Yüzdesi	0-2	4	0	1	0	0	4	6	5
	2-5	14	8	2	4	0	9	18	26
	5-8	19	21	7	5	0	13	18	16
	8-11	15	14	11	9	0	12	11	13
	11-14	25	19	11	18	0	11	14	7
	14-20	28	32	16	26	11	24	15	24
	20-40	20	6	51	37	89	27	19	9
	Toplam %	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanarak hesaplanmıştır.

Çizelge 3.7 Boyabat Eğim Yüzdelelerinin Bakı Yönlerine Göre Dağılımı (%)

		Eğim Yönü								Topla m %
		Kuzey	Kuzey- Doğu	Doğu	Güney -Doğu	Güney	Güney -Batı	Batı	Kuzey- Batı	
Eğim Yüzdesi	0-2	8	0	6	0	0	23	40	23	100
	2-5	6	15	3	2	0	13	29	31	100
	5-8	7	32	8	2	0	15	21	15	100
	8-11	6	28	14	5	0	16	16	15	100
	11-14	9	32	12	8	0	13	18	7	100
	14-20	6	33	11	7	0	17	11	14	100
	20-40	4	7	36	10	1	20	15	6	100

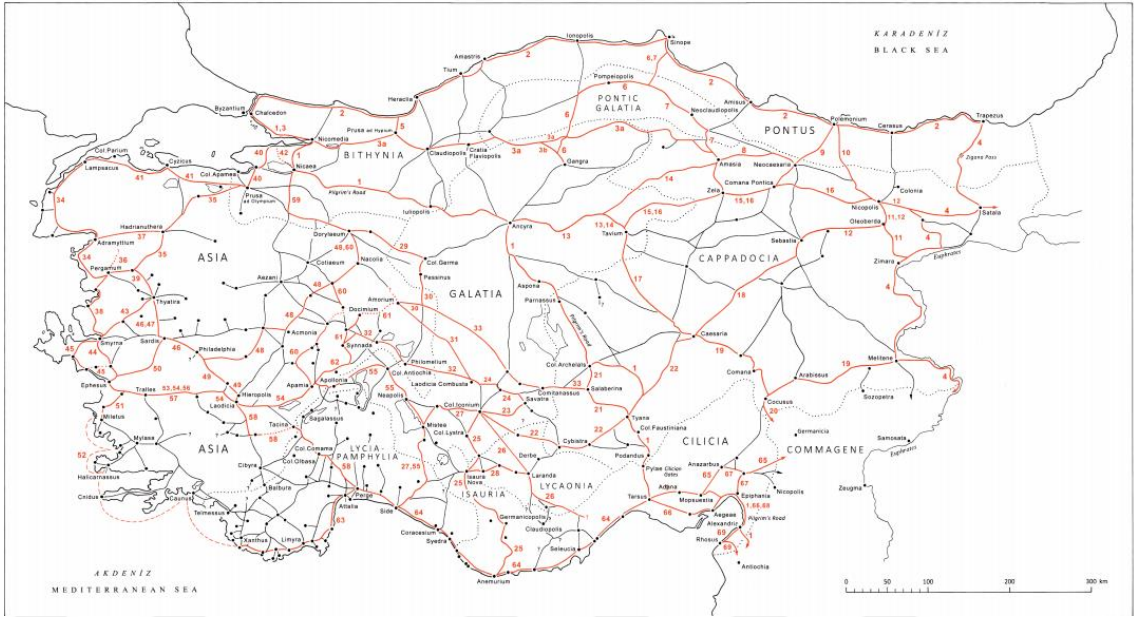
Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanarak hesaplanmıştır.

3.3 Yerleşmenin Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Kent Organizasyonu

Boyabat ile ilgili araştırmalar kısıtlı olduğundan, bölgenin tarihsel birikimi bağlamında varsayımlar ile yerleşmede MÖ 7. yüzyılda İskitlerin daha sonra Kimmerlerin varlığı bilinmektedir (Yakupoglu, 2009:16). Hititler öncesi ve Hititler dönemine ait bilgi olmamakla birlikte, Friglerin Hititleri yıkmasıyla bölgeyi hakimiyetleri altına aldıkları düşünülebilir (Çal, 2015:4). MÖ 6. yüzyılda Lidya Pers çekişmesinin yaşandığı bölgede Helen- Roma, daha sonra Bizans hakimiyeti yaşanmıştır (Çal, 2015:4).

Kamu yapıları -özellikle askeri yapılar- diğer yapılara göre daha sağlam inşa edildiklerinden daha uzun süre ayakta kalabilmekte ve yerleşmenin tarihine ilişkin tahminler üretilmesini sağlamaktadır. Boyabat Kalesi'nden Roma öncesi döneme ait izler silinmiş olmasına rağmen, Roma yollarında yaptığı araştırmada David French'in kalede Demir Çağı ve Hellenistik döneme ait çanak çömlek parçaları bulması yerleşmenin tarihine ilişkin ipuçları vermektedir. Kale'de Hellenistik Dönem'de yapıldığı düşünülen tünel 3,3 m genişliği ile Gökırmak Vadisi'ndeki diğer tünellerden daha yüksektir.¹ Tünelin sahip olduğu genişlik yerleşmenin geçmişte önemli bir rota üzerinde olduğunu göstermektedir. (French, 1988:19; Johnson, 2010: 314-315).

¹ Amasya Kalesi'ndeki tünel 5,3 metre, Kalekapı ve Kılıçkaya tünelleri 1,3 metre genişliğindedir (French, 1988:19; Johnson, 2010: 314-315).

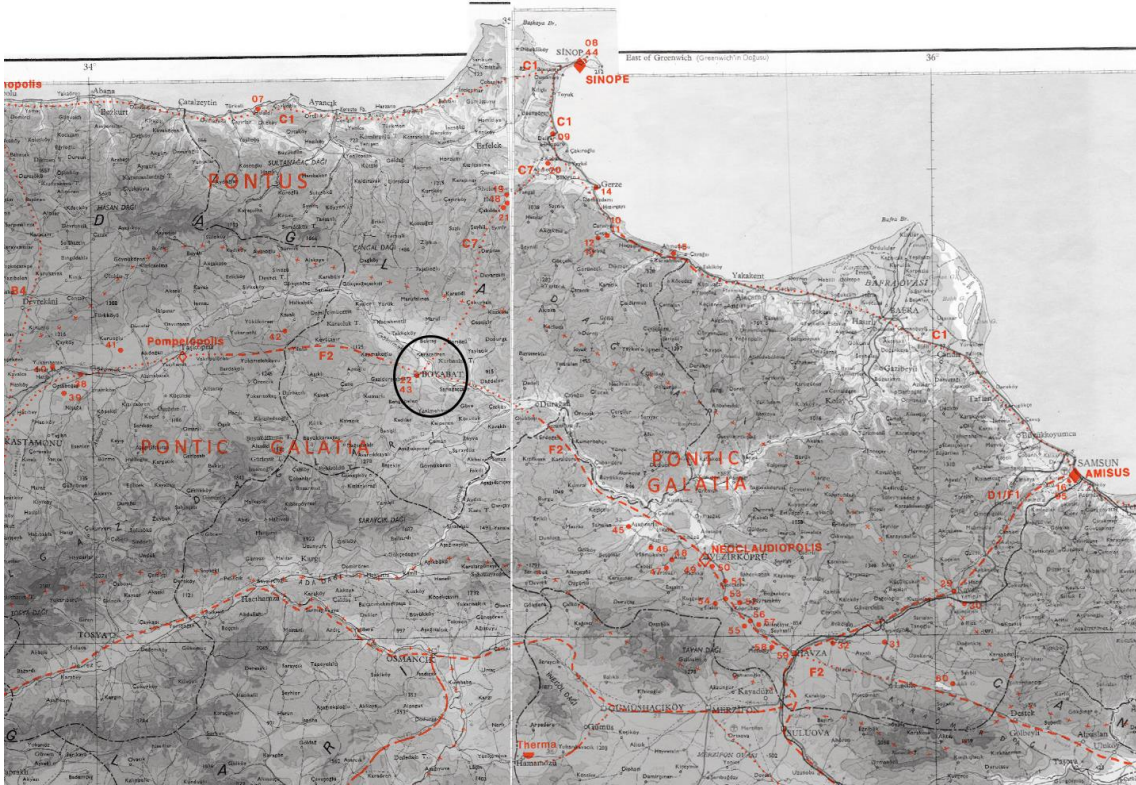
Şekil 3.26 Roma Dönemi'nde Tabula Peutingeriana'da Belirtilen Yollar

Kaynak: French, 2016a:86

Leaf "Amnias vadisi, Paphlagonia yaylalarından Bithynia sınırına bir geçit sunmaktadır. Bu yol Pontus krallığının büyük ana yoluydu. Bu ve Amissus'tan Zela'ya giden ticari yol Pontus'un iki önemli yoluydu, iç bölgedeki en önemli yol da bu olmalıdır" demektedir. (Leaf, 1968:8). Burada bahsedilen Zela'nın Boyabat olduğu düşünülmektedir. (Şekil 3.27)

Türk akınlarının 10. yüzyılda Anadolu'da yoğunlaşmasıyla 1084 yılında Kastamonu-Çankırı bölgesi'nde beylik kuran Emir Karatekin'in Danışmend komutanı olduğu düşünülmektedir (Yakupoğlu, 2009:19). 1214 yılında I. İzzeddin Keykavus'un Sinop'u almasıyla Kuzeybatı Anadolu'nun hızla fethedildiği bilindiğine göre Boyabat'ın da 13. yüzyılda Danışmend yönetiminden, Selçuklu hakimiyetine geçmiş olduğu sonucuna varılabilir (Yücel, 1980:35). Selçuklu himayesinde Emir Karatekin'in soyundan geldiği düşünülen Hüsameddin Çoban'a iktâ (tımar) olarak verilmiş, daha sonra burada Çobanoğulları Beyliği sürdürülmüştür (Yücel,1980:35; Uzunçarşılı 1937:23). İlhanlılar'ın hizmetlerine karşılık Candar Ailesi'ne Kastamonu taraflarını vermeleri ile Osmanlı kayıtlarında İsfendiyarogulları adıyla geçen beyliğin temelleri atılmıştır (Uzunçarşılı, 1937:23). 14. yüzyıldan itibaren Boyabat Candaroğulları hükümdarlığına girmiştir. Sinop gibi Karadeniz'de işlek bir limanı elinde tutan ve Roma dönemi ticareti için önemli olduğu bilinen karayolunu elinde tutan Candaroğlu Beyliği'nde canlı ticari

yaşamın yanında, ilime, özellikle Türkçe eser üretilmesine önem verilmiştir (Uzunçarşılı, 1937:23). Candaroğlu hükümdarlarının Sinop, Kastamonu Çankırı'da eserleri bulunmaktadır. 1443-1461 yıllarında hüküm sürmüş İsmail Bey'in imar işlerine önem verdiği, Boyabat'a bu dönemde imaret inşa ettiği bilinmektedir (Uzunçarşılı, 1988a:138-139). 15. yüzyılda Boyabat tüm Karadeniz'i etkinliği altına alan Osmanlı Devleti'ne katılmıştır.

Şekil 3.27 Roma Yolları Üzerinde Boyabat

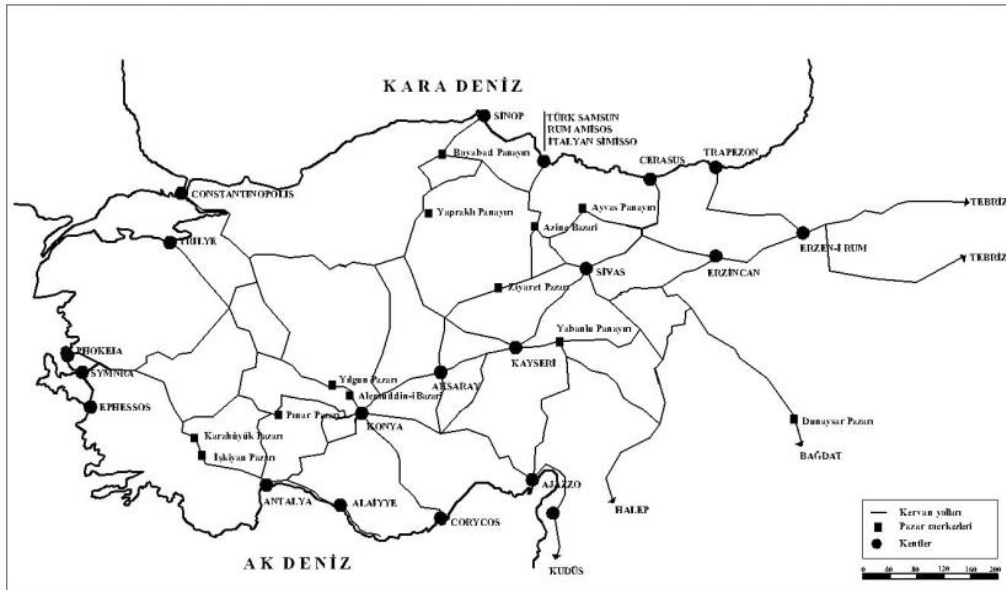
Kaynak: French, 2016b: 128-130

3.3.1 Sosyal, Ekonomik ve Kurumsal Yapı

Tarihsel süreç içinde önemli ticaret yolu üzerinde olmasına rağmen Boyabat'ın yönetim merkezi olmadığı anlaşılmaktadır. Candaroğulları'nın ikiye ayrılmasıyla Kastamonu ve Sinop'un merkez olarak seçilmiş (Uzunçarşılı, 1938:24) olması bile Boyabat'ın daha alt kademedeki bir yerleşme olarak kaldığı sonucunu elde etmeye yetmektedir.

Osmanlı Dönemi'nde Kastamonu Sancağı'na bağlı Boyabat/Boyovası Kazası'nın yerleşmesinin sosyal, ekonomik ve kurumsal yapısına ilişkin en ayrıntılı bilgileri tahrir defterlerinden elde edilmektedir. Boyabat'da 13. yüzyılda panayır kurulduğunu (Özcan,

2006:222) bilinmektedir ancak yerleşmenin kentleşmesi hakkında bir sonuca sadece bu bilgi ile varılamamaktadır (Şekil 3.28).

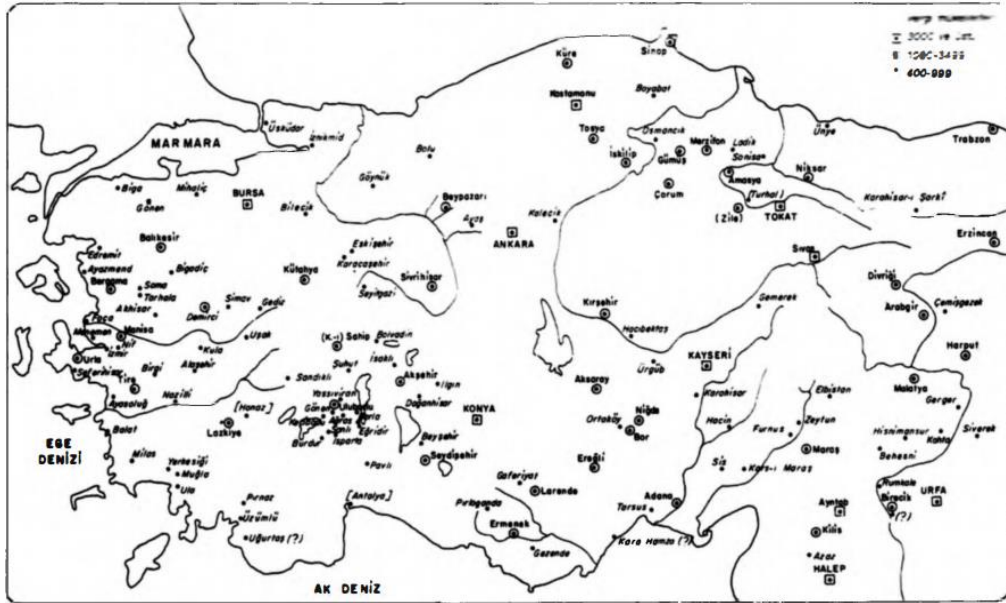

Şekil 3.28 Selçuklu Dönemi Ulaşım Sistemi Üzerinde Pazar/Panayır Yerleşmeleri

Kaynak: Özcan, 2006:222

Coğrafyacı İbn Said 13. yüzyılın sonlarında Kastamonu yöresinde 100.000 çadırılı göçebe Türkmen veya Yörük adıyla bilinen topluluğun olduğundan bahsetmektedir (Kuruca, 2009:123). Kentlerde Türklerin nasıl iskân edildiğini bu bilgi ile çıkarmak mümkün olmasa da bölge nüfusunda Türkler'in rol almaya başladığına dair görüş elde edebilir. 1487 yılına ait tahrir defterindeki bilgilere göre Boyabat kazasında Camii Orta Mahallesi 20 hane, 8 mücerred, Kadı Hasan Mahallesi 40 hane, 14 mücerred, Müderris Mahallesi 41 hane, 37 mücerred olmak üzere 101 hane, 59 mücerredden oluşmaktadır (Kuruca, 2009:55). 1530 tarihindeki tahrir kayıtlarında ise Camii Orta Mahallesi, 35 hane, 25 mücerred, Kadı Hasan Mahallesi, 35 hane, 35 mücerred, Müderris Mahallesi, 56 hane 53 mücerred olmak üzere toplam 126 hane ve 113 mücerredden oluşmaktadır (Kuruca, 2009:55). Osmanlı dönemine yönelik nüfus çalışmalarında hane büyüklüğü hakkında bir çok görüş olmakla birlikte yaygın olarak kabul görülen 5 kişilik büyüklük kullanılmıştır (Barkan, 1951:11-12; İnalçık, 1996:45; Lewis, 1951:146; Faroqi, 2010:55). Buna göre 15. yüzyılın sonunda yerleşmede 564 kişi, 16. yüzyılın ortalarında ise 743 kişinin yaşadığı sonucuna ulaşılmaktadır. 400'ün altında vergi mükellefi olduğu için Faroqi'nin 15. yüzyıl kentleri için hazırladığı haritasında Boyabat işlenmemişken,

16. yüzyılın ikinci yarısını gösteren haritasında 400-999 vergi mükellefi ve pazarı olan yerleşme olarak işaretlenmiştir (Şekil 3.29).

Şekil 3.29 16. Yüzyılın İkinci Yarısında Anadolu Kasabaları

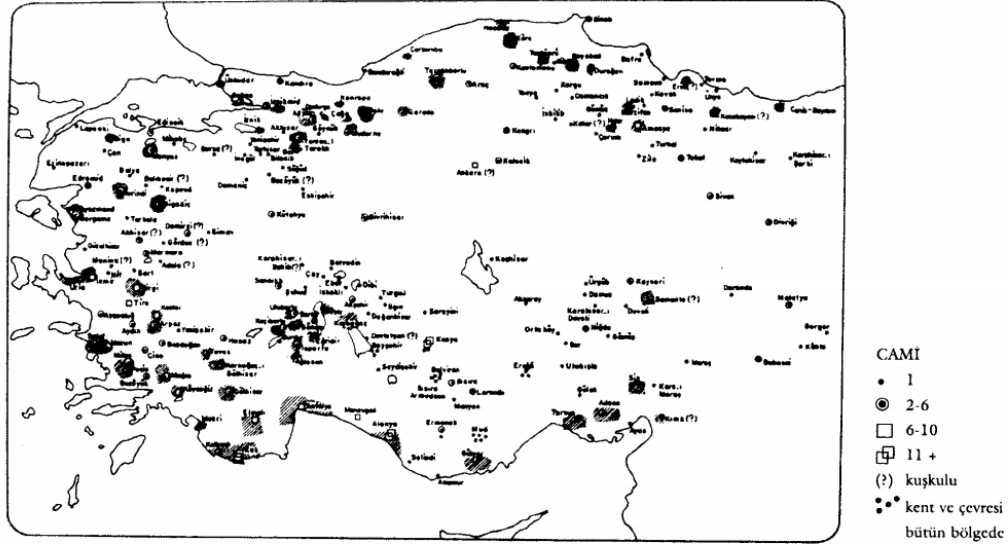
Kaynak: Faroqhi, 1979:80; Aktaran Faroqhi, 2000:17

Ainsworth'ın 1842 yılında yaptığı gezi sırasında tuttuğu notlara göre yerleşmede 300 ev, 1800 kişi (1000 kadın 800 erkek) yaşamaktadır (Ainsworth, 1842:90). Aynı yıl Boyabat'a gelen Hamilton da yerleşmede Müslüman ve Rumlara ait 300 evin bulunduğunu belirtmektedir (Hamilton, 1842:320). 19. yüzyılın sonunda ise yerleşmenin nüfusu 4000 kişi olarak belirtilmektedir (Cevad A., 1895:217'den aktaran Çal, 2014:11).

Tahrir defterlerinden Boyabat kazasının iktisadî yapısının tarıma dayalı olduğu ve pirinç, arpa, buğday, burçak, patates, her çeşit sebze, kavun, karpuz gibi ürünlerin üretiminin ve ticaretinin yapıldığı öğrenilmektedir (Kuruca,2009:120). Kilim, yapağı, kereste, ceviz ve pirinç ihracatının gerçekleştiği belgelerden anlaşılmaktadır (Tosunoğlu, 1984:50). Ainsworth de Hamilton da Boyabat hakkında Kolaz (Kaz) Deresi'nin çevresinde seyrek yerleşmenin olduğundan bahsetmişler ve derenin çeltik ekimindeki önemine vurgu yapmışlardır. Pirinç, tahıl gibi bağımsız köylüler tarafından değil, genellikle 3 yıllığına iltizama verilen alanlar üzerinde devlete ait olarak üretiliyordu (Faroqhi, 2009: 35). Üretimi özel koşullara tabi tutulan pirincin 15. yüzyılda halka açık imaretlerin mutfaklarında et ve sebze ile birlikte sunulduğu bilinmektedir (Barkan, 1971:120). Büyük ölçekli pirinç üretim alanları Filibe (Plovdiv), Tosya-Boyabat ve Beypazarı

bölgeleridir (Faroqhi, 2009: 35). Yerleşmenin zenginlik kaynağı bugün de olduğu gibi çeltik ekim alanlarıdır ve Kolaz Deresi fizik mekânda önemli bir sınır olsa da yerleşmenin iki tarafını ekonomik açıdan birbirine bağlayan önemli bir kaynaktır. Aynı zamanda çeltik (resmi) vergilerinin vakıf gelirleri ve zirai gelirler içinde %30'luk paya sahip olması yerleşmedeki pirinç üretiminin önemine işaret etmektedir. 16. yüzyılda 2. Bayezid döneminde yapılan vakıf tahririne göre Kastamonu Sancağı'nda vakıf gelirlerinin (302.219 akçe) %17,5'u (52.998 akçe) Boyabat Kazası'ndaki vakıflar adına tahsil edilmiştir (Kuruca, 2009:55). 16. yüzyılda 11 kazası bulunan Kastamonu içinde Boyabat'ın aldığı pay yerleşmenin zenginliği hakkında fikir yürütülmesini sağlamaktadır. Demografik ve ekonomik yapıya ilişkin bu bilgilere dayanarak Boyabat yerleşmesinin nüfusunun sürekli arttığı ve bağlı olarak fizik mekânda kamusal hizmetlerin giderek kurumsallaştığı ve örgütlendiği sonucuna varılabilir 13. yüzyılda Candoroğlu yönetiminden başlayarak yerleşmede vakıf kurumunun gelişmeye başladığı İsmail Bey tarafından Akmescit için kurulan vakıf kayıtlarından anlaşılmaktadır (Çal, 2014:13). 16. yüzyıla ait vakıf tahrir defterlerinde Boyabat Kazası'nda bulunan 49 vakfın 35'inin zaviye türü olması ise iskân ve yerleşim faaliyetlerinin devam ettiğini göstermektedir. Kaza'daki zaviyeler kırsal alanda yol güzergâhları üzerindedir. Önemli ticaret aksı üzerinde olan Boyabat'da yolların ve ticaretin güvenliğinin sağlanmasında zaviyelerinde rolü olması gerekir. Zaviyeler Osmanlı yönetimi tarafından iskân politikası aracı olarak da kullanılmıştır (Barkan, 1942:284). Bölgede Türk nüfusunun ve dolayısıyla ticaret üzerinde nüfuzunun artması için zaviyelerin vakıflar yolu ile desteklendiği açıktır. 16. yüzyılda Anadolu'daki Cuma Camilerini gösterir haritasında Boyabat'ın 2-6 camisi olan yerleşmeler arasında olduğu anlaşılmaktadır (Faroqhi, 2010:164) (Şekil 3.30). 16. yüzyılda yerleşmede varolduğunu bilinen camiler Akmescit (Taş Camii), Kale Mescidi, Büyük Merkez (Bayezid) Camii, Kemal Dede Camiisidir. Bu camilerden bugün de yerleşmenin ticaret merkezinde olan Büyük Camii ve Kemal Dede Camiisinin cuma namazları için kullanıldığını düşünmekteyiz. Yerleşme için önem taşıyan bu kamusal yapıların işlevlerini sürdürmeleri için vakıf kurulmuştur. Ancak Kemal Dede Camiisi yenilendiği için, Büyük Merkez ya da diğer adıyla Bayezid Camiinin de banisi hakkında kesin bilgiye ulaşılamadığından (Candaroğlu Beyi Kötürüm Bayezid mi yoksa Osmanlı yöneticilerinden Yıldırım Bayezid mi olduğu konusunda) yapıların yapım dönemi tespit edilememektedir (Çal, 2014: 21-22). Kemal Dede Camisinin tadilat ve tamirat giderleri

için vakfedilen altı dükkân, Büyük Cami'nin kandil ve mum giderleri için Kapan Vezni Vakfı kurulması yerleşmede ticari hayattan elde edilen gelirlerin bir kısmının kamusal/beledi hizmetlere aktarıldığını göstermektedir. Akmesicid için yerleşmenin çevresindeki kırsal alanda tarım alanları vakfedilirken, 16. yüzyıla gelindiğinde ticaret merkezindeki dükkânların ve kapanın vakfedilmesi, ticaret yaşamının fizik mekânda örgütlenmeye başladığı anlamını taşımaktadır.

Şekil 3.30 Anadolu'daki Büyük Camiler – Cuma Camileri (yaklaşık 1520-1535)

Kaynak: Faroqhi, 2010:164

3.3.2 Değişimlerin ve Yeni Uygulamaların Mekân Organizasyonuna Etkileri

18. yüzyılda başlayan değişimler içinde Osmanlı Dönemi Anadolu yerleşmelerinde sunulan kamusal hizmet kalitesini etkileyen en önemlileri vakıf kurumunun çözülmesidir. Evladiyelik Vakıf yoluyla kişisel mülk edinme ve miras bırakma biçimine dönüşen kurum belediye hizmetlerini sekteye uğratmıştır. Boyabat için önemli olan Kemal Dede ve Büyük Cami vakıflarının 19. yüzyılda kötüye kullanıldığına dair kayıtlar günlük yaşam içindeki en önem verilen işlevlerin aksamaya başladığını göstermektedir (Çal, 2014:16-21).

19. yüzyılda yapılan hükümet konağı merkezi yönetimin mekânda hissedilen fiziki yapısıdır. Ancak bu yapının Aşıklı Tekkesi'nin kentin gelişme yönünü gösterdiği kuzeyde değil, güneybatıda yer seçmiş olması, ancak yıkılarak tekrar kent merkezi ile ilişkili şimdiki yerine taşınması yerleşmenin makraformunun biçimlenmesinde etkili olamadığını ispat etmektedir. Organik geliştiği varsayılan yerleşmenin iç dinamiklerinde

merkezi hükümetin karşılık bulamaması, İstanbul'dan yayılan değişim dalgalarının (eyalet-sancak-kaza) alt kademe merkez olan ve kasaba görünümüne sahip olan yerleşmelere - yoğun bir şekilde ulaşmadığı -en azından Boyabat Kazası için- düşünülebilir.

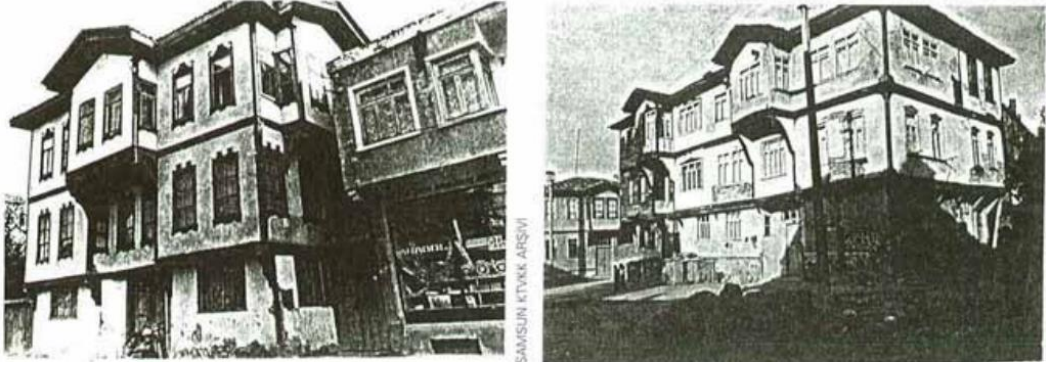
Yerleşme için ikinci önemli değişiklik merkezi yönetimin eğitimde yaptığı reformlar yoluyla eğitim sisteminin temel işlevlerinden biri olan siyasal otoritenin politiklarını dayandığı ideolojiyi yeniden üretmektir (Tekeli, vd., 1999:59). 19. yüzyılda dünyanın ekonomik, sosyal ve fiziki çevresi değişirken, kurumsal yapısında dönüşüm/reform yapan merkezi yönetim eğitim kurumlarında da otoritesinin ürettiği yeni kurumsal örgütlenme için yapılanmaya gitmiştir. Bu yapılanma Boyabat'ta iptida mektepleri, medreseler ve Boyabat Rüştîyesi'nin açılmasıyla karşılık bulmuştur. Bu yapılar günümüze ulaşamadığından yerleri tespit edilememiş olsa da yerleşmenin fiziki formunu ve görünümünü değiştirdiği kabul edilebilir. Ayrıca Rum sıbyan mektebinin açılması yerleşmede gayrimüslümlerin mahallesi olduğu hakkında çıkarım yapmamıza yetmese de, okul açılmasını gerektirecek kadar nüfusun varlığını göstermektedir. Kuruluş aşamasında zaviyeler aracılığı ile Türk nüfusunu arttırmak isteyen merkezi yönetimin, Tanzimat kararları sonrasında açıldığı düşünülen Rum okulu ile, tebaası altındaki milletlere eşit hizmet sunmak gayretinde olduğu anlaşılmaktadır. 1869'da düzenlenen Umumiye Nizamnamesi'ne göre köylerde ve mahallelerde sıbyan mektepleri, 500 evli kasabalarda rüştîye mektepleri, 1000 evden büyük kasabalarda idadi mektepleri, vilâyet merkezinde sultaniler açılacaktır (Tekeli, vd., 1999:67). Buna göre Boyabat'ta 500-1000 arasında ev olduğu sonucuna varılabilir. 19. yüzyıl - 20. yüzyıl arasında yerleşmenin nüfusunun 2500-4000 kişi arasında olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu değer önceki dönemlere göre yerleşmenin nüfusunun arttığını gösterir.

Nüfusun artması kentin yayılması ve/ya kısıtlı sunulan kent topraklarında yoğunlaşmanın arttığı anlamı taşımaktadır. Yoğunlaşma süreci yapı alanlarının tabanda yoğunlaşması ve sonraki dönemde üçüncü boyutta yükselmesi ile devam etmektedir. Boyabat'ta tarihi kent dokusu korunmuş mahallelerde tescilli ve koruma statüsünde olan konut yapıları genellikle bahçe içinde yapılaşmıştır. Boyabat'ta nüfus artışı ile yoğunlaşma sürecinin (özellikle ticaret merkezi çevresinde) konut alanlarında yan bahçe mesafelerinin daralması ile fizik mekâna yansıdığı tespit edilmiştir (Şekil 3.32, 3.33).

Şekil 3.31 Kemal Dede Camisi ve Çevresindeki Dükkânlar ¹

Kaynak: Ahmet Küçükbaş Arşivi, Aktaran: Çal, 2014:17

Şekil 3.32 Kültür Bakanlığı Tarafından Tescil Edilmiş, Günümüze Ulaşamayan Yapılar

Kaynak: Samsun KVKK Arşivi; Aktaran: Seçkin, 2004:78

¹ Fotoğrafın tarihi bilinmiyor; 1925 yılında yaşanan yangın sonrasında çekildiği tahmin ediliyor (Çal, 2014:17). Fotoğrafın sağ üst tarafında bir değirmen görünmektedir.

Şekil 3.33 Tahıl Pazarı ve Çevresi, 2015

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Boyabat sanayileşmiş bir yerleşme değildir; ancak sahip olduğu doğal kaynakların işlenmesi amacıyla gelişmiş sanayi alanları bulunmaktadır. Çeltik fabrikaları, değirmenler, kereste ve dokuma atölyeleri yerleşmenin sanayinin temel hatlarını oluşturmaktadır. Yerleşmede günümüze ulaşmış dokuma atölyesi tespit edilememiştir. Kereste atölyeleri kentin kuzeyinde Boyabat-Sinop Yolu üzerinde gelişmiştir. Günümüze ulaşan çeltik fabrikası (Adnan Menderes Bulvarı açılmadan önce) Sinop'a giden ana yol üzerinde kurulmuştur. Anlaşılan o ki Boyabat'ta büyük nüfus kitlelerini harekete geçirecek kente yığılmasına ve kirlilik başta olma üzere sağlık sorunlarına neden olacak yoğun bir sanayileşme süreci yaşanmamıştır.

3.4 Yerleşme Konut Dokusu Analizi

3.4.1 Ev – Kent İlişkisi

Günlük yaşam akışının düzenlenmesi organik enerjiye dayanan yerleşmelerde yaya hareketinin konforu oldukça önemlidir. Yerleşme coğrafyasının analiz edildiği bölümde ulaşım alanlarının coğrafi özellikleri ortaya konulmuş, yürünebilirlik özellikleri bu bağlamda değerlendirilmiştir. Bu bölümde kent sistemi içinde ulaşım bağlantılarının kamusal alanlara erişilebilirlik özellikleri değerlendirilmektedir.

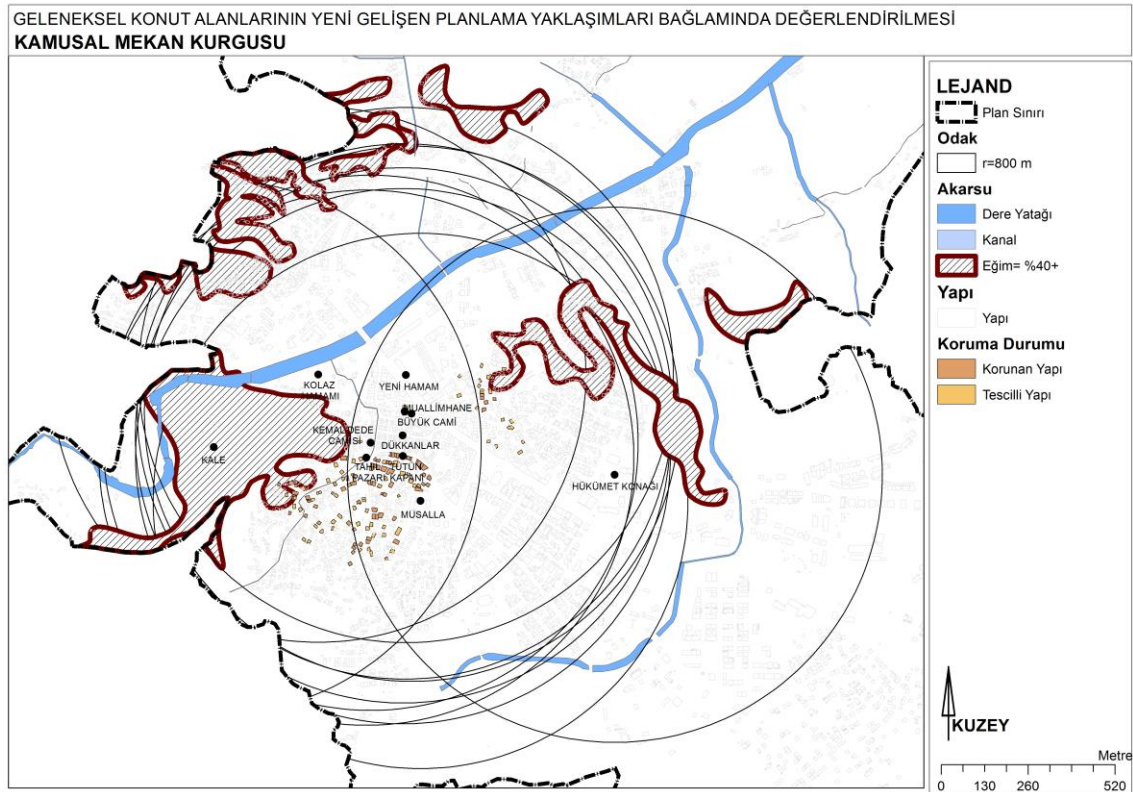
En kaba biçimde konut alanı, ticaret alanı ve üretim alanları olarak bölgelenebilen Boyabat geleneksel yerleşmesi içinde kamusal hizmet alanlarına göre yayanın hareket alanı belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için kullanılan araç, varlığı tespit edilen kamu

yapılarının (Ek D) etki alanlarının ölçülmesidir. Hizmetler üç kademede incelenmiştir. İlk aşamada yerleşme bütününe hizmet eden kamusal odak/çekim merkezleri irdelenmiştir.

Çizelge 3.8 Boyabat Kentsel Ölçekte Çekim Merkezi Olan Yapılar

İşlev	Adı	Yüzyıl	Özellik
Savunma	Kale	11	Mevcut
Ticaret	Tahıl Pazarı	14	Mevcut
Hamam	Kolaz Hamamı / Küçük Hamam	14	Yıkılmış
Cami	Büyük Merkez (Beyazıt) Cami / Cami-i Kebir/Mederese Camisi	15	Yenilenmiş
Cami	Kemal Dede Camisi	16	Yenilenmiş
Hamam	Yeni Hamam	17	Yıkılmış
Ticaret	Dükkânlar	18	Mevcut
Musalla	Musalla	18	Yıkılmış
Kapan	Tütün kapağı	18	Yıkılmış
Medrese	Muallimhane	18	Yıkılmış
Hükümet Konağı	Hükümet Konağı	19	Yıkılmış

Kaynak: Çal (2014) verileri kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.34 Kentsel Ölçekte Çekim Merkezi ve Odak Alanlarının Etki Alanı ($r=800\text{ m}$)

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Yerleşmenin en eski yapısı olan Kale %40'ın üstünde eğimle çıkılan bir tepe üstünde kurulmuştur. 800 m etki alanının karşı tepede 14. yüzyılda kurulan Akmescit'e teğet olması, yerleşmede erişim ile ilgili ilkelerin kurulmaya başlandığını göstermektedir. 18. yüzyılda kale artık yerleşim alanı olmaktan çıkmıştır. 19. yüzyılda kurulan hükümet konağının Kale'nin eteklerinde %40 eğimin başladığı topoğrafyaya teğet olması 14. yüzyılda kurulmaya başlayan ilkelerin devam ettiğini göstermektedir. Yerleşmenin merkezi fizik mekânda günümüzde de önemli bir eşik olma özelliğini koruyan derenin kuzeyini etkisi altına almaktadır. İki tarafın da tarım alanlarını besleyen akarsuyun sınır öğresi olmasının yanısıra birleştirici bir özelliğinin olduğu düşünülebilir. 19. yüzyılda ise hükümet konağının yer seçimi yapılırken akarsu sınır olarak görülmüş olabilir.¹ Diğer bir olasılık ise Ainswoth'un çizdiği yerleşme tasvirine göre akarsu çevresinde tarımsal faaliyetle uğraşan yarı kırsal bir nüfus bulunmaktaydı ve bu nüfusun merkezi hükümet ile ilişkilerinin kontrol altında tutulması için bazı yöntemler² geliştirilmişti. (Şekil 3.34)

Kentsel fonksiyonları yayanın yükü ile birlikte hareket ettiği varsayımı ile de düşünmek gerekmektedir. Bu konuda yerleşmede genel olarak kullanılan alanların örneğin yerleşme içindeki kurgusunu incelemek yeterli görülmüştür. Ticaret alanı ve konut alanları birbirine yaklaşık 15 dakikalık yürüme mesafesi içindedir. Bu yaklaşıma göre yerleşmede evinden çıkıp merkezde alışveriş yapan herkes, yüküyle birlikte 15 dakika içinde evine dönebilir. Diğer örnek musalla ile mezarlık ilişkisidir. Yerleşmede cenaze törenlerinin yapıldığı musalla günümüzde mezarlık olarak kullanılan ve geçmişte de mezarlık olarak kullanılması muhtemel olan alana yaklaşık 8 dakika yürüme mesafesindedir. Cenaze töreni için gelenler cenazeyi taşıyarak mezarlığa 8 dakika içinde ulaşabilmektedirler. Yerleşme içindeki tüm fonksiyonların kullanım amacına göre birbiriyle ilişkili olacak şekilde kurgulanması gereklidir; geleneksel yerleşmede bu kurala uyulduğu -en azından iki örnekte ispat edildiği üzere- görülmektedir.

Geleneksel yerleşmelerin temel birimi olan mahalle dini yapı çevresinde kurulmuştur. Kent içindeki mahalle kurgusunu ve konut alanları ile camiler ve medreseler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için yeri tespit edilen yapıların 200 m'lik yarıçap mesafesindeki etki alanlarına bakılmıştır (Çizelge 3,9, Şekil 3.35).

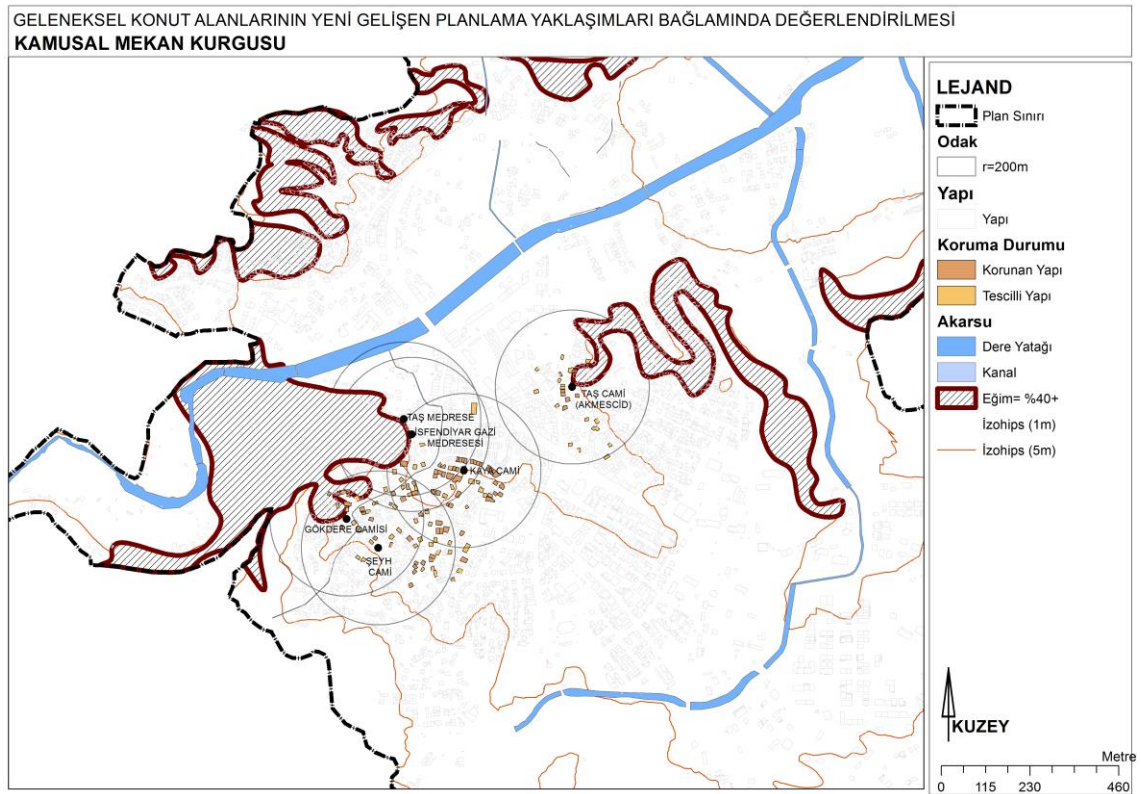
¹ Bu dönem ve öncesinde akarsu üzerinde üzerinde bir köprünün varlığını kanıtlayan belgeye ulaşılammıştır.

² Tımar sistemi vd.

Çizelge 3.9 Boyabat Mahalle Ölçeğinde Çekim Merkezi Olan Yapılar

İşlev	Adı	Yüzyıl	Özellik
Cami	Akmescit / Taş Cami	14	Mevcut
Medrese	Taş Medrese	14	Yıkılmış
Medrese	İsfendiyar Gazi Medresesi	15	Yıkılmış
Cami	Kaya Cami	18	Mevcut
Cami	Şeyh Cami	19	Mevcut
Cami	Gökdere Camisi	20	Mevcut

Kaynak: Çal (2014) verileri kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

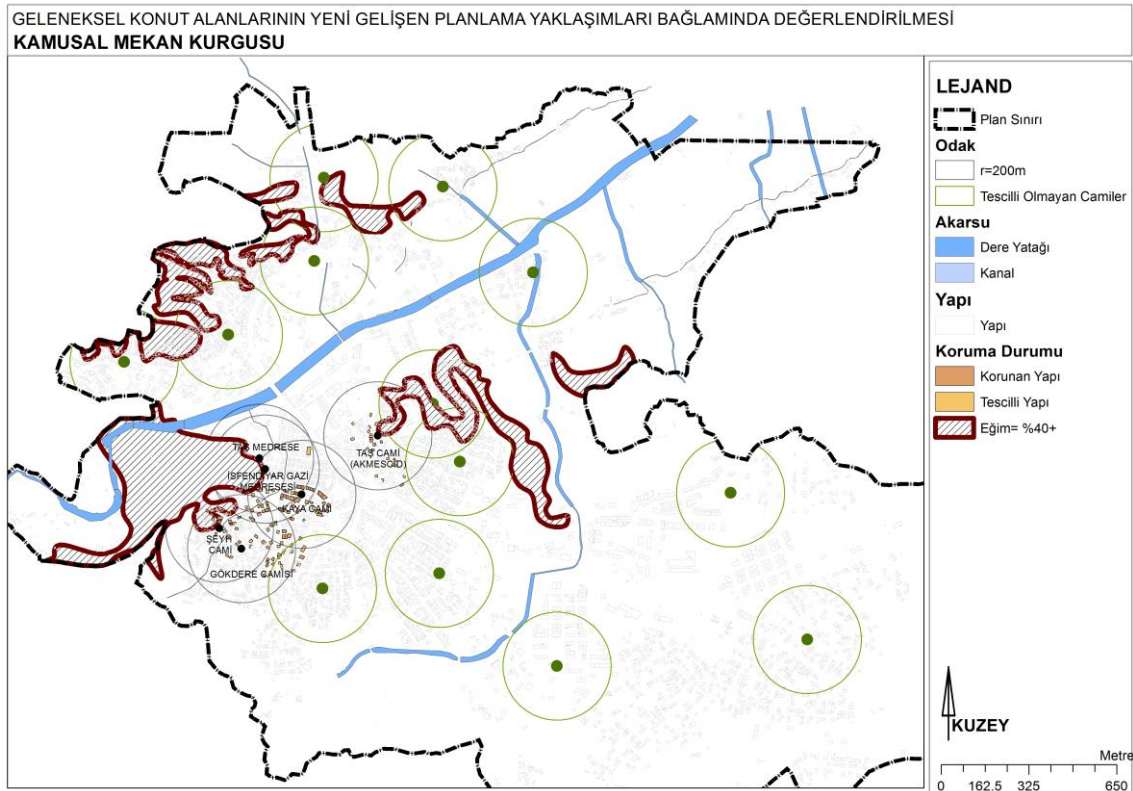

Şekil 3.35 Mahalle Ölçeğindeki Çekim Merkezi ve Odak Alanlarının Etki Alanı (r=200 m)

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Cami dini açıdan yaratıcının davetini duyma ve o davete icabet etmenin yanında, mahalle sakinlerinin sosyalleşme, toplumsal sorunları görüşme, birlikteliği sağlama ve aynı zamanda komşuların birbirini kontrol etme/denetleme aracı olarak işlev yüklenmiştir. İmam yargı görevlisi olarak sorumluluğu olmasa da kadının (naibden sonra) mahalle yönetiminde yardımcısıdır (Ortaylı, 1976:99). Mahallenin yardımlaşma için kullandığı avarız sandığı camide bulunmaktadır. Caminin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için mekânda seçeceği yer oldukça önemlidir. Müezzinin davet sesi evlere ulaşmalı, cami ile konut arasındaki mesafe namazın başlamasına kadar abdest alınıp

camiiye gidilecek süre kadar olmalıdır. Camiiye giderken, yapının minaresini, kubbesini ya da tamamıyla kendini görmek elbette ibadet etmeye giderken önemli bir konu olmalıdır. Neredeyse her sokağın ve evin Kale'yi gördüğü yerleşmede ibadet yapısı çevresindeki biçimleniş de ibadet yapısına göre gelişmiştir. Yerleşmede 200 m yarıçap içinde camilerin hizmet vermesi belli bir döneme kadar korunmuş, ancak 1990'dan sonra gelişmeye başlayan güney mahallelerinde bu özelliğin yitirildiği tespit edilmiştir. Bu durumda yerleşmenin gelişme/organizasyon dinamiklerine araçla ulaşımın etkili olduğu düşünülebilir. Ancak mahalle biriminde yüzyüze ilişkilerin gelişmesi, tanışıklığın olması, yerleşmenin toplumsal yaşamı için önemini günümüzde de korumaktadır.

Şekil 3.36 Tescilli Camiler ve Yeni Yapılan Camilerin Etki Alanı¹

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

¹ Aşıklı Tekkesi çevresinde mahalle kurulduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Korunmaya değer bulunup tescile konu herhangi bir yapısının olamaması, şu an orada bulunan caminin 20. yüzyıldan sonraki dönemde yapıldığı ve çevresinin kentsel alanla ilişkisinin bu yüzyılda kurulduğu şeklinde yorumlanmış; bu nedenle yeni gelişme alanı kapsamı içinde değerlendirilmiştir. Yerleşmede Rum nüfusunun olduğu bilinmektedir. Ancak bu nüfusun yaşadığı mahalle ve dini yapıları hakkında bilgi bulunamadığından inceleme kapsamı içine alınamamıştır.

Şekil 3.37 Akmescit ve Kale, 2015

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

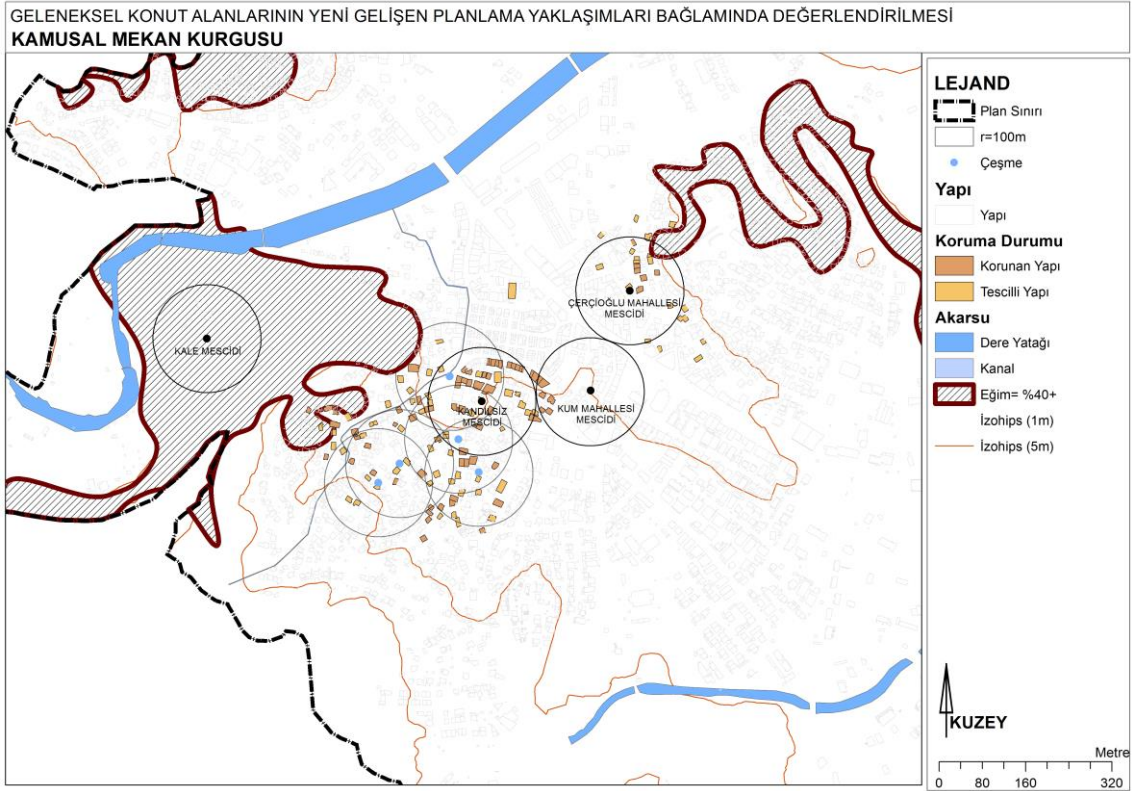
Yerleşme kademelenmesi içinde mahallenin bir alt birimi olan komşuluk grubuna hizmet eden yapılar (Boyabat için) çeşmeler ve mescitler olarak belirlenmiştir. Temiz su kaynağına erişim yerleşme için en önemli konulardan biridir. Boyabat'da tescilli tek çeşme ve 2003-2004 yılında hazırlanan bir araştırma projesi kapsamında belirlenen su yapıları değerlendirmeye konu olmuştur (Seçkin, vd., 2003; 2014). Tarihi belgelerde dini yapılar belli bir dönem mescit olarak kayıt altında tutulurken, bazı dönemlerde cami olarak kayıt edilmiştir. Çalışma kapsamında mescit olarak incelemeye konu olan yapılardan günümüze gelen adı hala mescid olan Kandilsiz Mescidi'dir.

Değerlendirmeye konu olan çeşme sayısı beş tanedir. Çeşmelerin günümüze gelememiş olması artık kamusal alanda ihtiyaç duyulmaması ile ilgilidir. Ancak tarihsel yerleşmede günlük yaşamın parçası olan çeşme ile konut arasındaki ilişki oldukça sıkı olmalıdır. 100 m yarıçapta incelenen alanda mescitlerin etki alanı birbirine teğet geçerken, çeşmelerin etki alanları birbiri içine geçmektedir. 3 dakikalık yürüme mesafesi içinde birbiriyle etkileşim içinde olan su yapıları ilişkisi eğim ile ilişkilendirilebilir. Çeşmeye giden yayanın elinde dolu kova ile eğimi çıkması zor olacağından çeşmeler birbirine yakındır.

Çizelge 3.10 Boyabat Komşuluk Grubu Çekim Merkezleri

İşlev	Adı	Yüzyıl	Özellik
Mescit	Kale Mescidi	14	Yıkılmış
Mescit	Şeyh Aleaddin Mescidi	17	Yıkılmış
Mescit	Kum Mahallesi Mescidi	18	Yıkılmış
Mescit	Çerçioğlu Mahallesi Mescidi	18	Yıkılmış
Mescit	Kandilsiz Mescidi	19	Mevcut

Kaynak: Çal (2014) verileri kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.38 Mescit ve Cami Alanlarının

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Ainsworth Kale içinde 30 evin olduğunu ancak 18. yüzyılda bu mahallenin boşaldığını anlatmaktadır (Ainsworth, 1842: 90). Buradan Kale Mescidi'nin yaklaşık 150 kişilik bir nüfusa hizmet verdiği söylenebilir. Mescitlerin hizmet verdiği alana ilişkin değerlendirme yapabilmek için, bugünkü yol şebekesi üzerinde 100 m uzaklıkta erişilebilen konut sayıları ile ilişkisi ArcGIS programının Network Tool'u kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Korunan ve tescilli yapıların ortalama kullanım alanlarının geçmişte de olacağı varsayımıyla değerlendirme yapıldığında Kandilsiz Mescit yaklaşık 710 kişiye, Çerçioğlu Mescidi yaklaşık 435 kişiye hizmet vermektedir. (50 m yarıçaplı etki mesafesinde Kandilsiz Mescit yaklaşık 178 kişiye, Çerçioğlu Mescidi 108 kişiye hizmet vermektedir.)

Çizelge 3.11 Kandilsiz Mescit'in Etkisi Altındaki Nüfus Tahmini

	Toplam Kullanım Alanı (m ²)	Ortalama Büyüklük (m ²)	Ev Sayısı	Nüfus (Hane Halkı 5 kişi)
Korunan Yapılar	8111	203	40	200
Tescilli Yapılar	8013	334	24	120
Diğer Yapılar	21051	281	75	418
Varsayım	21051	268	79	390
Toplam			218	710

Kaynak: S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Çizelge 3.12 Çerçioğlu Mescidi'nin Etkisi Altındaki Nüfus Tahmini

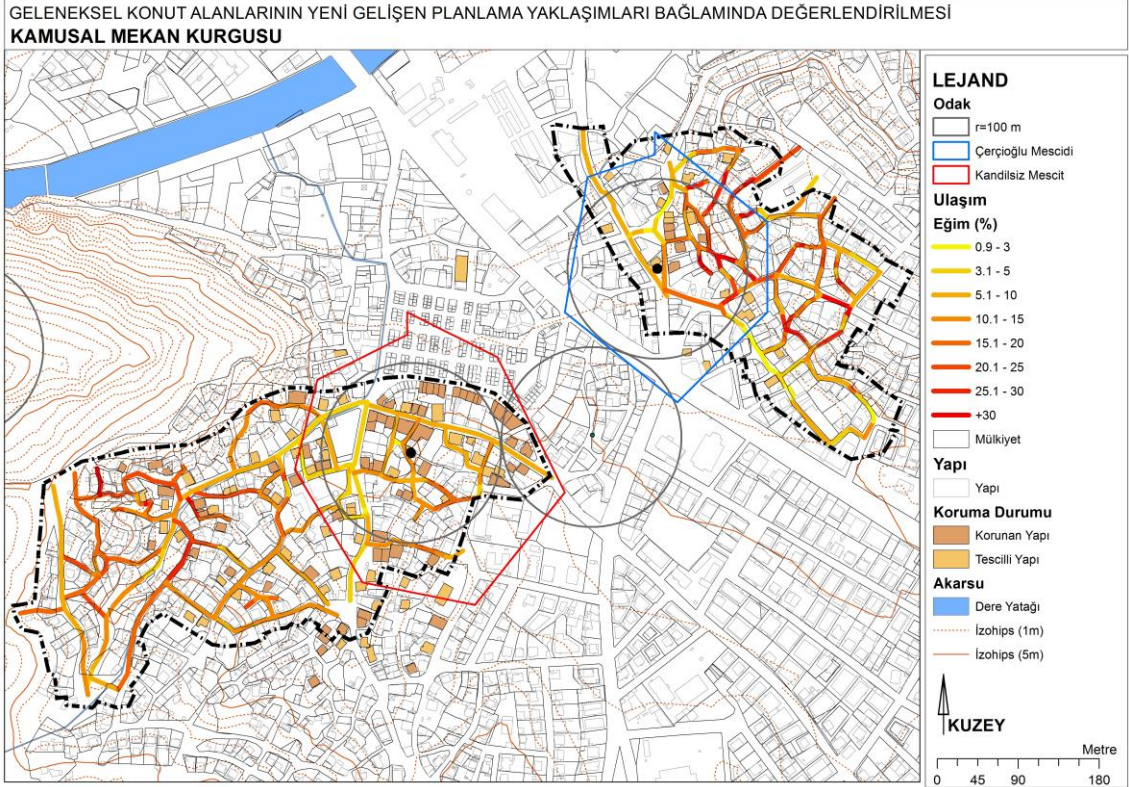
	Toplam Kullanım Alanı (m ²)	Ortalama Büyüklük (m ²)	Ev Sayısı	Nüfus (Hane Halkı 5 kişi)
Korunan Yapılar	1433	239	6	30
Tescilli Yapılar	2255	226	10	50
Diğer Yapılar	16467	239	69	345
Varsayım	16467	232	71	355
Toplam			87	435

Kaynak: S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3.39 Kandilsiz Mescit, 2015

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Şekil 3.40 Kandilsiz Mescit ve Çerçioğlu Mescidinin Etki Alanı

Kaynak: Çalışmalar kapsamında ArcGIS programı kullanılarak S. Erbey tarafından hazırlanmıştır.

3.4.2 Ev - Çevre İlişkisi

Konut alanlarının fizik mekân özelliklerinin ve değişiminin ortaya konulması için; geleneksel dokunun karakteristik özelliklerini yansıtan tescilli ve korunmuş yapı sayısı, yapı alanı kullanım oranı ve topoğrafik özellikler gözetilerek çalışma alanı içinden seçilen dokuda;

- Ev – Kullanım Alanı ilişkisi
- Ev – Çevresindeki Diğer Yapılar ile İlişki
- Ev – Sokak ilişkisi

analiz edilmiştir.

• Ev – Kullanım Alanı ilişkisi

Seçilen dokudaki yapıların (Şekil 3.41) kullanım alanı ile ilişkisine ilişkin değerlendirme aşağıdaki çizelgede (Çizelge 3.13) sunulmaktadır. Bu çizelgede yapıların kullanım alanları ve ana yapının birlikte yaşadığı tüm yapısal elemanların toplam alanları

arasında bir ilişki kurulmuştur.¹ Tescilli yapıların bulunduğu kullanım alanının ortalama %14'ü yapılaşmıştır. Diğer yapıların² dokudaki doluluk-boşluk durumu %13 yapılaşma oranı ile tescilli yapılar ile benzerlik göstermektedir. 4 numaralı tescilli yapı %29 ile alandaki en yüksek yapılaşma oranına sahip yapıdır. Yapısal özellikleri (sokaktan girişinin olması ve sokağa bakan penceresinin olması) nedeniyle ana yapıdan bağımsız olduğu ve daha sonra eklendiği tahmin edilen yapının yoğunluğu %6 arttırdığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3.13 Boyabat Konutların Kullanım Alanı İçindeki Yapılaşma Oranı

Nitelik	Yapı Sayısı	Yapılaşma Oranı ¹		
		Ortalama	En Büyük	En Küçük
Korunmuş ³	2	0.075	0.08	0.07
Tescilli	5	0.14	0.29	0.06
Diğer	6	0.13	0.23	0.06

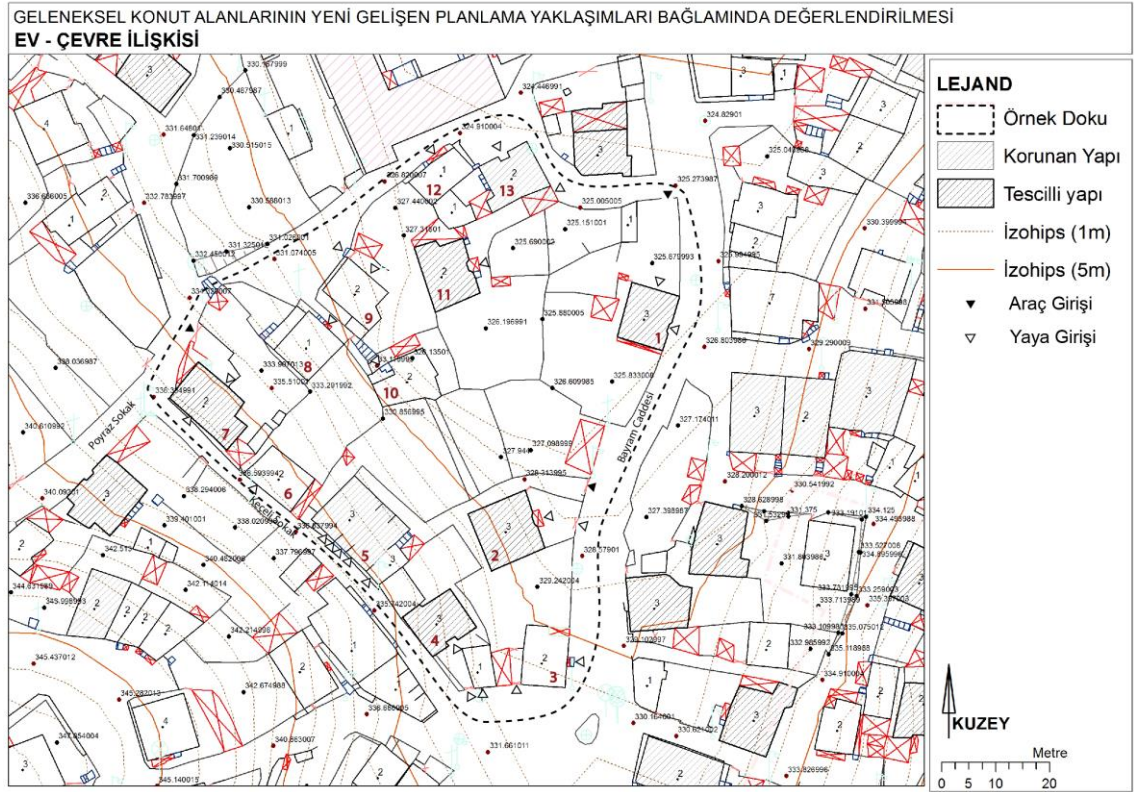
Miras yoluyla parçalanma, tevhid yoluyla büyüme, yol genişletme çalışmaları nedeniyle küçülme vb. nedenlerle yapı kullanım alanı ile yapı ve yapıların kendi aralarındaki ilişki değişmiş olabilir. Korunmuş olma ihtimali, geçmişten süregelen gelenekler/yaşam biçimi/alışkanlıklar yoluyla ve tescillenerek resmi statü ile korunan bölümler geçmiş dönem dokusu hakkında bilgi sahibi olunabilmesi / öngörü üretilebilmesini sağlayabilmektedir. Örnek olarak seçilen ilk alanda topoğrafya batıdan doğuya doğru alçalmaktadır. Batıda kotun yüksek olduğu sokakta yapılar sokağın bir tarafını tarif ederken doğuda yapı duvarlarının yanısıra bahçe duvarları ve bitki elemanları sokağı sınırlandırmaktadır. Yapılar genellikle üst kotta batıda konumlanmış, kuzey cepheleri dar ve korunaklı tutulmuştur. Yapıların sokak tarafında (özellikle ilk katta) ve kuzeyde açıklıkları görece az tutulmuştur. Yapı adasında bahçe için seçilen yön ağırlıklı olarak doğudur. Kuzey yönde bitki ve (ana yapı dışındaki) diğer yapılar ile yapı daha korunaklı hale getirilmiştir. 1 numaralı yapı kuzey yöndeki bahçesini aracı için ayırmıştır. Bu yapının bahçesinde bitkilendirme güney yönde kuzey taraftaki bahçe ile en fazla 1

¹ Yürürlükteki mevzuatta tanımlanan taban alanı kat sayısı (TAKS) tanımı/içeriği geleneksel dokudaki kullanımı açıklamaya yetmemektedir.

² Diğer yapılar tescil kararı olmayan ve plan kararında belirtilen koruma özelliği tespit edilmemiş yapılardır.

³ 1991 yılı Boyabat Sit Alanı Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı kararlarında geçmiş dönem ölçülerini koruduğu için "korunan yapı" olarak belirtilmiş yapılardır.

metre kot farkının bulunduğu alanda bulunmaktadır. Bahçe kapalı ekonomik yapıda¹ kadının yaşam ve üretim alanını tarif etmektedir.² Değişen ekonomik koşullar nedeniyle bahçede üretim yapılıp yapılmadığı tespit edilmese de 7 numaralı yapının kullanım alanında ocak tespit edilmiştir.³ Bu durum bahçenin üretim için kullanıldığını doğrulamak konusunda yardımcı olmaktadır. (Şekil 3.41)

Şekil 3.41 Örnek Çalışma Alanı⁴

- Ev – Çevresindeki Diğer Yapılar ile ilişki

Yapı adasındaki tescilli yapılar ve korunmuş yapılar birbirlerinin kullanım alanını görmeyecek, ışığını ve manzarasını kesmeyecek, drenaj sorunu yaşamayacak biçimde topografyanın potansiyelleri kullanılarak konumlanmıştır. Yeni yapılan yapılar doluluk boşluk ve yükseklik açısından çevresine uyumlu görünse de dokunun temel özelliklerini

¹ Anadolu'da Osmanlı döneminde gelişen konutlarda bahçenin üretim alanı olarak kullanıldığı sonucu kavramsal çerçeve kapsamında belirtilmiştir.

² Boyabat'ta 1960'lı yıllara kadar pazardan gazağı ve şeker alındığı; bunun dışındaki ürünlerin hanelerin kendi ürettiği/üretmeye çalıştığı bilgisi o dönemde yaşayanların aktardığı bilgilerden edinilmiştir. (Hamide ERBEY, Seyfettin ERBEY, Ayşe EREN ve Mustafa EREN ile 2015 yılında yapılan görüşmeler sonucunda bilgiye ulaşılmıştır.)

³ Alanda başka yapıların da bahçelerinde ocak tespit edilmiştir. (EK - F)

⁴ 2015 yılına ait halihazır verisi kullanılmıştır.

(manzaraya açılma (sokak ve kale), güneşlenme ve havalanma) barındırmadığı tespit edilmiştir. Diğer yapılar içinde tanımlanan 8 ve 9 numaralı yapıların birbirinin manzarasını ve güneşini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir. Yapıların kullanım alanları duvarlar ile ayrılrsa da bitkisel elemanlar ile de sınırlar belli edilmiştir.

Şekil 3.42 Birbirinin Işığını, Hava Almasını ve Manzarasını Engellemeyen Yapılara Bayram Caddesi'nden Bakış -1

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Şekil 3.43 Birbirinin Işığını, Hava Almasını ve Manzarasını Engellemeyen Yapılara Bayram Caddesi'nden Bakış-2

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Şekil 3.44 Bitki Elemanları ile Sınırların Belirtilmesi

(Ağaçların arkasında Kale görünmektedir.)

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

- Ev – Sokak İlişkisi

Arazi eğimli olduğu için eğime paralel sokaklarda bir tarafta taban kotu sokağın altında kalmakta, bir tarafta ise yapının taban kotu neredeyse insan ölçeğini aşmaktadır. Bu durum coğrafyaya referansla şekil alan sokakların 3. boyuttaki tanımını etkilemektedir. Sokağın bir tarafını yapı elemanları (cumba, saçak, su basman kotu, bodrum pencereleri...), kale tarafını insan ölçeğindeki bahçe duvarları ile duvarlar üzerinden sarkan bitki örtüsü tanımlamaktadır (Şekil 3.45, 3.46). Geleneksel dokuda sokakların genişliğini ve biçimini topoğrafya (organik düzende sokağın ulaşım kademesindeki yeri de buna göre gelişmektedir) ve iklimsel konforu (güneş ve rüzgâr alma) sağlama endişesi belirlemektedir.¹ Yapılar alt katta yolun topoğrafyaya göre uyması gereken biçime göre şekil alırken üst katta çıkmalar ile iç mekânda daha kullanışlı alanlar oluşturulmaya çalışılmıştır (Şekil 3.47). Topoğrafyanın sunduğu olanaklar kullanılarak yapıların katları kotlara yerleştirilmiştir. Sokak cephesinden görünmeyen bir kat bahçe

¹ Seçilen doku örneğinin batısını tanımlayan Keçeli Sokak (doğrudan iki sokak ile ilişkisi bulunmakta) ulaşım kademesinde alt kademe yer almakta iken Bayram Caddesi (16 sokak bağlanmakta) üst kademe yer almaktadır. Keçeli Sokak ortalama %7 eğimli iken Bayram Caddesi ortalama %4 eğimli; Keçeli Sokak ortalama 4 metre genişliğinde iken Bayram Caddesi 9,5 metre genişliğindedir.

yönünde manzaraya ve ışığa açılabilir. ¹ Alt katlarda iç mekânların mahremiyetini koruma endişesi ile sokaktan görülmeyecek yükseklikte pencere açıklıkları bırakılmış ya da kat sokağın alt kotunda ise dışarıdan görülmeyecek biçimde korunaklı yerleştirilmiştir (Şekil: 3.48, 3.49). Yapının kullanım alanı insan ölçeğindeki bahçe duvarları ile sokaktan ayrılmış, duvarın yükseklik ve kalınlık ölçüleri ile mahremiyet sağlanmıştır.

Şekil 3.45 Yapı – Bahçe – Sokak - Yapı ilişkisi
(Keçeli Sokak’tan Poyraz Sokak’a bakış)
(Ağaçların arkasında Kale görünmektedir.)
Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Şekil 3.46 Yapı Elemanları ve Bitkisel Öğeler ile Sokak ilişkisi

Bayram Caddesi’nin batı cephesini 2 numaralı yapının bahçe kapısı ve duvarı ile 1 numaralı yapının bahçe ve yapı elemanları tanımlamaktadır.

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

¹ 1, 4, 6, 7 numaralı yapılar sokak cephesinden görünmeyen bir kata sahiptir.

Şekil 3.47 Yola Göre Biçimlenen Alt Kat ve Çıkma ile Kullanışlı Bir Hacim Oluşturulan Üst Kat

(4 numaralı yapı)

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Şekil 3.48 Su Basman Kotunun Bodrum Kat Olarak Kullanıldığı Yapı Örneği
(3 Numaralı yapının Bayram Caddesi'nden görünüşü)

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Şekil 3.49 Yol Kotu ile yapının oturduğu kot arasındaki Farktan Yararlanılarak Yerleştirilen Kat Örneği

(1 Numaralı Yapı ve kuzeyinde kalan kullanım alanı)¹

Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Çeşme geleneksel konut alanlarında komşuluk grubu için önemli bir donatıdır. Keçeli Sokak'ın kuzeyinde yapı duvarının bahçesinin bir kısmını oluşturan çeşme² bulunmaktadır (Şekil 3.50). Çeşme örnek alan (Şekil 3.41) içindeki en yüksek kota konumlandırılmıştır. Elinde boş kaplar ile su doldurmaya gidenler dönüşte yükleri ile yokuş aşağı daha az yorulmaktadır.

Yağmur suyunun yönlendirilmesi önemli bir konudur. Sokak döşemesi değiştirildiği için³ sokak kesitinde yağmur suyunun geleneksel sokak dokusunda nasıl drene edildiğine ilişkin tespitte bulunulamamıştır. Mevcut durumda Bayram Caddesi'nde yolun kesitte her iki tarafına doğru düzenlenen eğim ile akış yönlendirilirken, Keçeli Sokak'da herhangi bir çözüm üretilmediği saptanmıştır.

¹ Yapının bodrum katı Bayram Caddesi cephesinden algılanamamaktadır (Şekil 3.49). Yapının şekilde görünen kullanım alanının araca ayrıldığı ve yapının bu bölümünün kullanım alanı ile ilişkisinin zedelendiği (bahçe duvarının yıkılması, ağaçların kesilmesi, bu kattaki pencerelerin kapatılması) tespit edilmiştir.

² Çeşme günümüzde su akmadığı için kullanılamamaktadır.

³ Yapı adasının batısındaki Keçeli Sokak beton ile kaplanmış, doğusundaki Bayram Caddesi'ne parke taşı döşenmiştir.

Şekil 3.50 Keçeli Sokak'ta Bulunan Çeşme
(Poyraz Sokak'tan Keçeli Sokak'a bakış)

Kaynak: Google Maps Sokak Görünümleri, 2015

3.5 Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Planlama Yaklaşımları Bağlamında Boyabat Yerleşmesi'nin Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde yerleşme ölçeğinde geliştirilen yaklaşımlar ile Boyabat'ın geleneksel dokusu arasındaki ilişkiler irdelenecektir. Yeni gelişen planlama yaklaşımları geleneksel -modern ayrımı yapmadan tüm yerleşmelerin sahip olduğu ilkeleri ortaya koymaktadır. Boyabat örneğinde ise günümüze ulaşmış doku örneğinde geleneksel dokuyu oluşturan ilkeler yerleşme kültürünü oluşturan öğeler çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmıştır.¹

• Yerleşmenin Konumlandırılması / Yer Seçimi

Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmalarda yaklaşımların bir boyutu kıt doğal kaynakların etkin kullanılarak gelecek nesillere aktarılması vurgusu üzerinedir. Bu tez çalışması ile yapılan araştırmalar ve alan çalışması sürecinde edinilenlere göre; bir kentin kaynaklarını etkin kullanması yerleşmenin kuruluşundan başlamaktadır. Yerleşmenin kurulduğu yer ile güvenlik, denetleme, izleme (ulaşım yollarını ve üretim

¹ Geleneksel dokuyu oluşturan ilkeler hakkında yorum yapabilmek için Anadolu coğrafyası ve mekânsal örüntü üzerine araştırmalar yapılmıştır. (bakınız: bölüm 2.2 Anadolu'da Osmanlı Dönemi Yerleşme Kültürü / Mekân Organizasyonu)

alanlarını), diğer yerleşmelerle ilişkiler vb. konular çerçevesinde-coğrafya ile arasında denge sağlanması önemlidir. Yer seçimi¹ iklimsel konfor konusunda sorun yaşanmaması için uygun yöne, istenmeyen rüzgâra karşı korunaklı, deprem, sel vb. doğal afetlere karşı güvenli bir noktada yapılmalıdır. Oysa yeni gelişen planlama yaklaşımlarının hiçbiri yerleşmenin kuruluş yerine ilişkin bir karar üretmemektedir. Ancak Boyabat yerleşmesi Kale'nin kurulduğu tepenin güney saçaklarında ve Kale'nin karşısındaki tepenin batı saçaklarında yer seçerek uygun güneş yönüne dönmüş, kuzeyden esen serinletici rüzgârdan ve yerleşmenin kuzeyinden geçen akarsuyun taşkın riskinden korunmuş², bunların yanısıra üretim alanları ve kente gelen yolların kontrol edilebildiği bir konumda yerleşmiştir.

Yerleşme kendi coğrafyası ve gelişme potansiyelleri içinde doğru yerde konumlandığı için fizik mekân oluştururken manzaraya açılma, güneşten ve rüzgârdan yararlanarak iklimsel konforu sağlama, suyun drene edilmesi, konforlu ulaşımın sağlandığı yaya mekânlarının üretilmesi gibi konulara uygun çözümler geliştirmek sorun olmamaktadır. Yeni gelişen planlama yaklaşımları mevcut kentlerin sürdürülebilir büyümesi/gelişmesi temeline dayanan çözümler sunduğundan bu temel konu gözden kaçırılmış gözükmemektedir.

• Makroform / Kompakt Yerleşme

Düşük karbon kentler yaklaşımı kirlilik kaynaklarından biri olan karbon salınımını en aza indirmek için kompakt kent vurgusu yapmaktadır. Sürdürülebilir kentler yaklaşımı kompakt kent tasarımı ile günlük hareketi ve bu hareketin yarattığı kirliliği en aza indirmeyi hedeflemektedir. Sürdürülebilir yapıli çevrenin kuralları;

- ekonomik baskılar ile değil, bireysel ilgiler doğrultusunda oluşmuş çevreyi yaşamak,
- doğanın dengesini bozmamak ilkeleri üzerinden,
- eşitlik ve sosyal adalet duygusunu geliştirmektir.

Ekolojik kentsel hareketler geçmişine dayanan yeni şehircilik akımı mahalle için beş (5) dakikalık mesafede erişilebilecek donatıları kapsayan bir büyüklük tanımlamıştır. Bu yaklaşıma göre mahallenin sahip olması gereken bazı özellikler;

---

¹ Doğal yapı analizlerinin sonucunda elde edilen verilere göre yerleşmenin sürdürülebilir olmasının ilk koşulu içinde bulunduğu çevre koşullarına uyumlu bir gelişme göstermesiyle mümkün olmaktadır.

² Deprem konusunda bir bilgiye ulaşılammıştır.

- ilkokul birimi çevresinde uygun yoğunluğa sahip büyüklükte olmalı,
- yerleşme sakinlerinin biraraya geleceği açık alanlar, parklar sunulmalı,
- mahalle içinde ulaşım kademelenmesi sağlanmalı, trafik akışı aksamadan devam etmelidir.

Sonraki çalışmalarda kent ölçeğinde kararlar da üretilmiştir. Bu kararlardan bazıları

- Kentin sınırlarını doğal eşiklerin belirlemesi,
- Kentin herkese eşit fırsatlar sunması,
- Ekonomik, sosyal ve ekolojik açıdan yaşayan yerler üretilmesi,
- Kentteki fonksiyonlara çeşitli ulaşım modlarıyla erişilebilmesi, mahallenin yürünebilir olması, bunun için caddeler ve sokakların güvenli olması ve bu güvenli çevrede yaşayanlar tarafından kontrol edilmesi,
- Mahallenin kompakt, yaya dostu ve karma kullanıma sahip olması,
- Mimari ve peyzaj düzenlemeleri iklim, topoğrafya, tarihsel kodlara göre yapılmalı

şeklinde.

Boyabat'ın geleneksel dokusu üretim alanlarına saygılı olmuş, kent geniş ovaya doğru yayılmamıştır. Yerleşmenin sınırlarını akarsu ve topoğrafyanın eğimi belirlemiştir. %40'ın üzerindeki eğimli alanlara ve akarsuyun taşkın alanlarına, dere yataklarına yerleşilmemiştir.

Boyabat yaya hareketine göre düzenlenmiş bir yerleşmedir. Yerleşmenin bir ucundan diğer ucuna 19. yüzyıl sonunda ulaştığı sınırlarda dahi yaya olarak hareket etmek mümkündür. Bu durum donatı alanlarının yer seçiminden anlaşılmaktadır. Ulaşımında yaya önceliği kentin yayılmasını ve saçaklanmasını önleyen, kompakt forma sahip olmasını sağlayan en önemli etkidir.¹

Yerleşmede mahallelerin tarihi sınırlarına ulaşamamış ancak mahalle ölçeğindeki donatıların birbirleri ile kurdukları ilişkiler 200 metre yarıçaplı etki alanları ile tespit edilmiştir. Bu analiz sonucunda her mahallelinin mahalle ölçeğinde bir donatı olan camiye yürüme mesafesinde erişilebildiği, sonraki dönemde yerleşmeye eklenen medresenin de yürünebilir bir mesafede konumlandığı tespit edilmiştir. Cami

---

¹ Boyabat'ın kenarında yer seçtiği Gökırmak'ın ulaşım amaçlı kullanılmasına ilişkin herhangi bir veri elde edilmemiştir. Büyük şehirlerde 19. yüzyılda görünen tramvay vb. raylı sistemler yerleşmede ihtiyaç görülmediğinden (nüfus büyüklüğü ve kentsel hareketlilik açısından) gelişmemiştir.

mahallelerinin biraraya geldiği, merkezi yönetim ile halk arasındaki iletişimin sağlandığı avarız sandığının bulunduğu önemli bir yapıdır.

- **Makroform / Konut Alanları**

Akıllı yerleşmeler nüfus artışı ve eski kentin boşalması ile kentlerin makroformunun değişmesi/saçaklanmanın önüne geçilmesi üzerine kurulmuş bir yaklaşımdır.¹ Bu yaklaşımda gelişmenin mevcut konut alanlarından başlanması gerektiği savunulmaktadır. Akıllı yerleşmeler için belirlenen;

- farklı konut seçeneklerinin sunulması,
- yürünebilir komşuluk gruplarının oluşturulması,
- güçlü yer duygusu (yerin ruhu) ile çeşitli ve çekici yerleşim alanlarının oluşturulması

ilkelerinin Boyabat geleneksel dokusunu oluşturan karakterler olduğu tespit edilmiştir. Bu tespitler aşağıdaki gibidir.

- Geleneksel dokuda yapılan örnek alan incelemesinde her yapının farklı büyüklükte olduğu ve farklı kullanım alanına sahip olduğu saptanmıştır. Geleneksel konutlarda kullanım alanının büyüklüğünü evi kullanacak hane halkı büyüklüğü ve ekonomik gelir düzeyi belirlemektedir.
- Yapılan arazi çalışmalarında yolların eğim yönleri, yüzdeleri ve uzunlukları incelendiğinde komşuluk gruplarında ulaşım ağının yaya için konforlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Komşuluk grubunun sakinleri komşuluk grubu² ölçeğinde sunulan donatılara 100 metre mesafede kolaylıkla ve rahatlıkla erişebilmektedir.
- Boyabat Kalesi Roma öncesi döneme vurgu yapan, koruma işlevini yitirse dahi geçmiş ile bağları simgeleyen önemli bir yapıdır. İncelenen çalışma alanı içinde tüm sokaklardan Kale'nin görüldüğü ve yine Kale'nin evlerin manzarası olduğu tespit edilmiştir.
- Yerleşmede mahalleler ve ticaret alanları toplumun ileri gelenlerinin vakfettiği yapılar çevresinde gelişmiştir. Geçmişe dair bu izler sahiplenilmiş/korunmuş/çevrelenmiş ve (komşuluk gurubu ölçeğinden kent

---

¹ Yeni şehircilik ve sürdürülebilir kent yaklaşımında da benzer kaygılar bulunmaktadır.

² Çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi hareket kısıtlılığı yaşayanlar için nasıl çözümler üretildiği tespit edilememiştir.

ölçeğine) her ölçekte sahip olması gereken niteliğe göre odak olma özelliği göstermiştir.

- **Ekosistem**

Ekolojik kent (eko-kent) yaklaşımı ekosistem ile kent arasında denge kurulmasını hedeflemektedir. Eko-kent yaklaşımında;

- daha fazla yenilenebilir kaynak tüketmeden sakinlerine sağlıklı bir yerleşme sağlanması ve
- kendi ekosistemine ve komşularına zarar vermeden, yenilenebilir kaynaklar ile üretim yapılması

amaçlanmaktadır. Yeşil Kent hareketi de benzer olarak kentin doğanın antitezi/karşıtı olmadığını, kentin içine doğanın dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Örnek doku incelemesinde tüm konutların bahçesi olduğu tespit edilmiştir. Bahçe kapalı ekonomik sistem içinde kadının yaşam/üretim alanı olmasının yanında doğanın kent içine alınmasını da sağlamıştır. Kullanım alanı içinde yapılaşma oranlarının birbirine benzer olması, yapılaşmanın kontrollü/bilinçli olduğu sonucuna yönlendirmektedir. Örnek alandaki tescilli ve korunmuş yapıların birbirinin manzarasını engellemediği, ışık ve havalandırma imkânlarını kısıtlamadığı ve mahremiyetine saygı duyduğu tespit edilmiştir. Ekolojik kentin ve yeni şehircilik akımının getirdiği kurallar Boyabat yerleşmesinin fizik mekânını oluşturan temel niteliklerdir.

- **Yaşanabilirlik**

Yaşanabilir kent yaklaşımı insan doğası için sağlıklı, güvenli, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan çekici yaşam koşulları sunan yerleşmelerin kurulmasını hedeflemektedir. Yerleşmelerin yaşanabilir olması için günlük yaşamda herkese eşit imkânlar sunulması, güvenli bir ortam olması gereklidir.

Boyabat yerleşmesinin geleneksel dokusunda fizik mekân hiyerarşik bir biçimde kurgulanmıştır. Kentin merkezi herkese hizmet ederken mahalle merkezinden komşuluk grubuna kamusal alanların hizmet ettiği nüfusun heterojenliği azalmaktadır. Komşuluk grubu ve mahalle birbirini tanıyan ailelerden oluşmaktadır. Osmanlı dönemi kent yönetim sistemi (hukuk sistemi) içinde komşular birbirinden sorumlu tutulmaktadır. Güvenlik açısından mahalleye/komşuluk grubuna/sokağa işi olmayan birinin girmemesi (ulaşım sistemindeki hiyerarşiyi zorlamaktadır) gerekmektedir. Evlerin cumbaları (güneş ve rüzgârdan daha fazla yararlanmayı sağlayan özelliklerinin

yanında) sokağı izleyen, güvenliği sağlayan yapı elemanıdır. Yerleşme mekânsal organizasyonla sağladığı güvenli ortam ile yeni şehircilik ve yaşanabilir kentler yaklaşımlarının güvenlik konusundaki soyut kriterlerine mekânsal çözüm önerileri sunmaktadır.

Yavaş kentler hareketi hızlı kent yaşamına tepki olarak doğmuş olsa da yerel kent ekonomisinin desteklenmesi ve yerleşmenin kendi yiyeceğini üretmesi ya da en az enerji tüketimi ile temin etmesi gibi kriterlere dayanarak yerleşmeleri yavaş kent olarak kabul etmektedir. Kentler farklı ölçeklerde tarımsal üretimin yapıldığı yerleşmelerdir ve olsa da kapalı ekonomik sistem içinde evler üretim alanı olarak kullanılmakta, sakinler gıda ihtiyaçlarını çevredeki tarım alanlarından karşılamaktadırlar. Osmanlı dönemi vergi sisteminde kente getirilen mallar eğer kişinin kendi ihtiyacını karşılamak içinse vergilendirilmemektedir. Boyabat yerleşmesinin kuzeyindeki Gökırmak çevresindeki alanlarda çeltik ekimi yapıldığı bilinmektedir. Yerleşmenin kuzeyde çevresini tarım alanları çevrelemektedir ve kentleşme yönü geleneksel dokuda kuzeye doğru olmamıştır. Yürüme mesafesindeki bu alanlarda yapılan üretimin kentliyi doyurması ve kentlinin vergiden muaf tutularak üretim yapmasının desteklenmesi yavaş kent hareketinin geleneksel dokuda işlendiğini göstermektedir.

20. yüzyıl teknolojinin geliştiği ve birçok sorunu çözdüğü bir dönem olmuştur. Anlık iletişim kurma becerisini getiren teknolojik çözümlerle mekânın uzaktan kontrol edilebilmesi de sağlanmaktadır. Organik enerji kullanılarak kurulan geleneksel yerleşmelerin böyle bir kontrol mekanizması bulunmamaktadır. Ancak bu yerleşmelerin sahip olduğu özellikler yerleşmelerin dijital ortama aktarılması-yönetilmesi üzerine kurulan dijital kent yaklaşımı ile birleştirilebilir; kentsel Rönesans akımının getirdiği terk edilmiş eski dokuların iyileştirilmesi kapsamında ele alındığı bir tutumla yeni altyapı sistemleri ile donatılabilir.

Kentsel yerleşmeler (yüz)yıllar süren birikim ile kurulmaktadır. Doğal kaynakların yanında büyük enerji harcanarak kurulan sürdürülebilir yapılaşmış çevre de kaynak olarak değerlendirilmelidir. Avrupa ve Amerika’da gelişen yeni planlama yaklaşımları Boyabat’ın geleneksel dokusunun sahip olduğu özellikleri yeni bir vizyon olarak algılamaktadır. Geleneksel dokularının özelliklerini/yerleşme kültürünü geleceğe aktarma, mekân oluşturma kabiliyeti zedelenmiş günümüzün kuşağı/bizler için bu yaklaşımlar hatırlatıcı/dikkat çekici olmalıdır. Yeni gelişen planlama yaklaşımlarının

getirdiği kavramsal zemin; geleneksel dokularımızın özelliklerinin farklı mekân oluşturma kültürüne sahip/farklı kentleşme süreçlerinden geçmiş uluslararası ortamda anlaşılır olması için ortak dil kurulabilmesini sağlayacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hazırlanan tez çalışması araştırma sorularından yola çıkılarak;

- günümüzde küresel iklim değişikliğinin etkilerinin düşünmeye zorladığı sürdürülebilir planlama yaklaşımlarında yerellik vurgusu yapılırken, geleneksel yerleşme dokularının özelliklerinin dikkate alınmadığı,¹
- kültür ve yapı fizik mekân arasında ilişki olduğu ve bu ilişkinin yerleşme kültürü olduğu,
- geleneksel yerleşmelerin yeni gelişen planlama yaklaşımlarına katkı sunacağı

üzerine kurulmuştur. Çalışmanın hipotezi² sürdürülebilirlik kapsamında geliştirilen yaklaşımların yerleşme kültürü ile birleştirebilirse geleneksel dokular korunabilir, gelecek kuşaklara aktarılabilir, kültürel birikimin/yerleşme kültürünün sürdürülebilmesine ve geliştirilmesine yardımcı olabilir şeklinde ifade edilmiştir. Hipotez yüzyıllardır süregelen yerleşme kültürüne sahip olması nedeniyle Anadolu’da sınanmıştır. Çalışmanın kapsamını hipotezin kurgusu yönlendirmiştir. Anadolu’da Osmanlı Dönemi yerleşme kültürü tez çalışmasının kapsamını zaman ve mekân boyutlarıyla belirlemiştir.

Tez çalışmasının amacı³;

- yerleşme kültürünün bileşenlerinin ortaya konulması,
- sürdürülebilir yerleşmelerin planlama yaklaşımlarında ele alınan özelliklerinin tespit edilmesi,

¹ En temelde yerleşmenin nerede kurulması ve gelişmesi konusunda somut öneriler sunulmamaktadır.

² bakınız: bölüm 1.3 Hipotez

³ bakınız: bölüm 1.2 Tezin Amacı

- yerleşme kültürünün sürdürülmesi için şehir planlama disiplinin bakış açısının değerlendirilmesi,
- Anadolu’da Osmanlı Dönemi yerleşmelerinin tespit edilmiş özelliklerine farklı bir geleneksel yerleşmenin analizi ile katkı koyulması,
- bu özelliklerin sürdürülebilir yerleşme kültürüne ve yeni gelişen planlama yaklaşımlarının Anadolu yerleşmelerine katkılarının saptanmasıdır.

Tez çalışmasının hedefi;

- Anadolu’da kurulmuş geleneksel fizik mekân organizasyonunu yeni gelişen planlama yaklaşımları bağlamında ele alarak tekrar kültürel hayatın bir parçası olmasına ışık tutmak ve
- kültürel birikimin fizik mekânda temsili olan geleneksel yerleşmelerin yıpranma/yıkılma/unutulma tehdidine karşı yol gösterici olmaktır.

4.1 Sonuç ve Değerlendirmeler

Çağımızda yaşadığımız çevre tahribatı ve küresel iklim değişikliği sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişme konusunda tüm kesimleri düşünmeye ve çözüm üretmeye zorlamaktadır. Sürdürülebilir gelişme konusundaki çalışmaların anahtar kelimeleri;

- gelişme,
- ihtiyaçlar,
- gelecek nesil,
- çevre,
- eşitlik ve
- katılımdır.¹

Yerleşme ölçeğinde geliştirilen planlama yaklaşımları bu temel kavramlar üzerinde kurulmuştur. Tüm yaklaşımların temel çıkış noktası kısıtlı kaynakların etkin kullanılması üzerinedir. Bu bakış açısına göre yapı çevre de bir kaynaktır ve gelişmeye bu kaynağın değerlendirilmesi ile başlanmalıdır. Geliştirilen yaklaşımların ortak özellikleri/kararları aşağıdaki gibi özetlenebilir.

---

¹ Brundtland Raporu’nun sürdürülebilir gelişmeyi açıklayan temel tanımının anahtar kavramları gelişme, ihtiyaçlar ve gelecek nesildir; buna ek olarak araştırmacılar çevre, eşitlik ve katılım kavramlarının önemini vurgulamaktadır. (bakınız: bölüm 2.3.1 Sürdürülebilirlik)

- Yürünebilirlik vurgusu “mahalle” kavramı üzerinden fizik mekân ile ilişki kurmaktadır.
- Ekosistem (doğal çevre) ile kent/kentsel faaliyetler arasında denge ve uyumun sağlanması, doğanın kentin anti tezi olmadığı anlayışı üzerine kurulmuştur.
- Enerji taleplerinin sürdürülebilir kaynaklardan karşılanması ve kaynakların etkin yönetimi vurgulanmaktadır.
- Sürdürülebilirliğin eşitlik, katılım ve güvenlik konularının geliştirilmesi ile aşılabileceği düşünülmektedir.
- Teknolojinin katkılarının kentin yönetimine ve günlük hayatın içindeki çözümlere katılması desteklenmektedir.
- Ana hatları çizilen tüm bu kararlar çekici ve düzenli, sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan yaşayan/canlı bir fiziksel çevrede gerçekleştirilebilir.

Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımlar (Bölüm 2.3.2) ele alınan planlama yaklaşımlarının tümünün ortak özellikleri fizik mekâna gönderme yapsa da hiç birinin somut öneriler getirmemesidir. Sürdürülebilir gelişmenin nasıl olması gerektiği sorusuna yanıt vermesi gereken planlama yaklaşımları soyut öneriler üretebilmektedir. Somut önerilerin üretilebilmesi için fizik mekânı oluşturan sürecin dinamiklerinin belirlenmesinin gerekliliği tespit edilmiştir. Eğer kültürün (insanın kendini evinde hissetmek için yaptığı her şey)¹ sonuçları varsa yapıları fiziksel çevre kültürün ifadesidir/temsil edilmesidir/sonucudur. Hipotezin ilk aşaması bu sonuç ile ispatlanmış olmaktadır. Yerleşme kültürünü gözetken mekânsal analizlerin yapılmadığı bir süreçte somut öneriler sunmayan bu yaklaşımların uygulanması dokuya zarar verecektir.

İnsanın doğal yaşam alanı olarak kentsel yerleşmeler;

- dini merkez,
- korunaklı / korunan alan,
- sosyal organizasyonun yapıldığı merkez,
- tarım dışı ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü ekonomik bir birim / pazar alanı,
- politik yönetim merkezi,
- teknoloji ve bilgi üretim alanıdır.

---

¹ bakınız: bölüm 2.1 Yerleşme Kültürü

Kentsel yerleşmelerin bu temel bileşenleri çerçevesinde geçen günlük yaşamda mekân organizasyonu geçmiş kuşakların izleri üzerinde düzenlenmekte ve gelecek kuşakları biçimlendirmektedir. Yerleşme kültürü bu bileşenler ve de deneyimler çevresinde kurulmuştur.¹ Planlama yaklaşımları ve yerleşme kültürünün ortak noktaları;

- güvenlik ve korunaklı alan oluşturma kaygıları,
- eşitlik ve katılım konularının sosyal organizasyonunun gerekliliği,
- fiziksel mekânın ekonomik aktivitelerin gelişmesini desteklemesi,
- yerleşmede yönetim faaliyetlerinin yoğunlaşması ve sorunlara çözüm üretmesi,
- teknoloji ve bilgi üretimi ve günlük yaşamın bu gelişmelerle desteklenmesidir.

Sözkonusu planlama yaklaşımlarının temelde göremediği nokta fizik mekânın heterojen (sosyal, ekonomik, kültürel, dini, etnik vb.) nüfus grubunun ortak üretim alanı olmasıdır. Kentsel yerleşmelerin (kurulmaya başlamasının/ilk ortaya çıkışının) dini yapı çevresinde örgütlenmesinin heterojen nüfus grubunu çekmesi nedeniyle olduğu anlaşılmaktadır.² Kentsel yerleşmelerin en temel özelliklerinden biri (buradan çıkan sonuca göre) heterojen (etnik, dini, ekonomik, politik, kültürel...) sosyal yapıya sahip olmasıdır. Planlama yaklaşımlarının ise sosyal yapıya ilişkin benzer bir vurgusu bulunmamaktadır.

Sürdürülebilir enerji kaynaklarını etkin kullanma ortak bir yaklaşım olarak ele alınmamış olsa da organik enerji ile üretilen fizik mekânda doğal kaynakların tahrip edilmemesi gerekliliği Sanayi Devrimi öncesinde yerleşmelerin evriminde genel bir bilinçtir. Teknoloji ile sağlanan verimlilik artışının tükenme/bitme riski olan doğal kaynakları arttıracığına olan inanç çağımızın hastalıklı düşüncesidir.³

Nasıl bir fiziksel çevrede (bu çevreyi oluşturan sosyal, politik, ekonomik, kurumsal, kültürel yapı da bu soru içinde düşünülmelidir) sürdürülebilir gelişme yaşanabilir,

---

¹ Tüm yerleşmelerin tarihsel süreç içinde ortak özellikleri dikkate alındığında bu sonuca varılmıştır. (bakınız: bölüm 2.1 Yerleşme Kültürü).

Yerleşme kültürünün varlığı Yerleşme Kültürü (2.1) başlığı altına ispatlanmıştır.

² bakınız: Bölüm 2.1 Yerleşme Kültürü

³ “Kırleten öder ilkesi” doğal kaynakların para ile satın alınabilmesi bu hastalıklı düşünce sisteminin sonucudur. (bakınız: bölüm 2.1 Sürdürülebilirlik)

sorusunun cevabı somut örnekleri ile Anadolu'da¹ Osmanlı Dönemi'nde biçimlenmiş yerleşmelerde aranmıştır. Bu yerleşmelerin fizik mekân bileşenleri²

- kale,
- semt – mahalle,
- çarşı/merkez,
- tarımsal üretim alanları: kırsal alan,
- önemli ulaşım bağlantıları / kervan yolu bağlantısıdır.

Yerleşme ölçeğinde gelişen planlama yaklaşımlarının temel niteliklerinin Anadolu'da Osmanlı dönemi yerleşmelerinde somut çözüme ulaştığı tespit edilmiştir.

Güvenliğe yönelik kaygılar kale, yerleşmenin gelişme yönünün tarım alanlarını ve ulaşım yollarını gözetleyebilmesi, sosyal denetim³/gözetleme⁴, mekânsal örüntüde kademelenme⁵, mahremiyete yönelik çözümler⁶ ile fizik mekânda çözüme ulaştırılmıştır.⁷

Karbon salınımını düşürmeye yönelik geliştirilen kompakt gelişim çerçevesinde yürünebilirlik ve “mahalle” vurguları yapılmaktadır. Mahalle olgusu Osmanlı Dönemi Anadolu yerleşmelerinde birçok sorunun çözüm kaynağı olmuştur. Mahallenin yürünebilir olması coğrafi ve iklimsel koşullara uygun bir yerleşme üretmek ile mümkün olmaktadır. Literatürden edinilen ve örnek alan incelemesinde tespit edilen bulgulara göre Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'daki yerleşmeler yürünebilir mahallelerden ve kentsel bölgelerden oluşmaktadır. İşlevler arasındaki ilişkilere göre yapılar yürünebilme

---

¹ Coğrafya, iklim olanaklarının sunduğu fırsatlar üzerine oluşmuş kültürel bölgeler burada hatırlanmalıdır. (bakınız: bölüm 2.2.1 Anadolu Coğrafyası)

² Bu kavramsal sonuç yerleşme kültürüne ilişkin sonuçların fizik mekânla kuracağı ilişki üzerine tekrar düşünülerek tespit edilmiştir.

³ Komşuların birbirinden sorumlu tutulması, tanışıklığı sağlayacak nüfus yoğunluğunun ve dini yapının çevresinde oluşturulan mahalle kurgusu, üretim ve ticaret yaşamındaki örgütlenme biçimi (lonca sistemi), merkezi yönetime talepleri iletebilme fırsatları vb.

⁴ Dini yapıda bulușan komşular birbirinden haberdar olup, birbirini takip etmektedir. Komşuluk grubunun büyüklüğü ve yapı ölçeğinde cumba da sokağın izlenmesi ve güvenliğinin sağlanması için fiziksel unsurlardır.

⁵ Semt-mahalle-komşuluk grubu kademelenmesi içinde ulaşım kurgusunun çözümü ve donatıların ihtiyaç duyulan birimin (kent/semt/mahalle/komşuluk grubu; ticaret/konut bölgesi) özelliklerine göre yer seçimi güvenliği sağlamaktadır (bakınız: bölüm 2.2.2 Mekânsal Örüntü - Sosyal, Ekonomik ve Kurumsal Yapı ilişkisi).

⁶ Sakinlerin güvenliği için önemlidir.

⁷ Konu ile ilişkili güvenlik güçlerinin kurulması, adalet sistemi, dini yapı vb. konular çalışmanın dışında tutulmuştur.

(eğim yüzdesi, eğim yönü, rüzgâr alma, güneşlenme, mesafe) esasına göre konumlandırılmıştır.

Eşitlik ve katılım birbiri ile ilişkili/etkileşimli kavramlardır. Anadolu'daki yerleşmelerde birbiri ile etkileşimli bu kavramlar fiziksel çevrede ve toplumsal yaşamda somut özellikler ile çözülmüştür.

- 1.Vergi sisteminde (avarız sandığı ve vakıf sistemi¹ ile) yerelde toplanan kaynak çoğunlukla yerel hizmetlerin sunumuna aktarılmıştır; bu durum eşitlik ve katılımı desteklemektedir.
- 2.Vergisinin hangi kaynaklara aktarıldığını takip edebilen grup fizik mekân üretimine katılıp sürece dahil olabilmektedir.
- 3.Yapılı çevre doğaya saygılı, birbirinin doğal kaynaklara erişimini kısıtlamayacak biçimde organize edilmiştir. Bu durumda herkes toprak, hava, güneş ve su kaynaklarına erişebilmekte; evrenin sunduğu bu doğal kaynaklar toplumda eşit bölüşülmektedir.

Bu yerleşmelerde mahalle dini yapı çevresinde örgütlenmiş, dini ve etnik açıdan homojenlik göstermiş olsa da sosyo-ekonomik açıdan heterojen özelliklere sahiptir. Açık bir ifade ile zengin ve fakir ayrımına göre mahalleler sınıflandırılmamıştır; hatta farklı ekonomik gelir gruplarından hanelerin birarada yaşaması teşvik edilmiştir.² Vergilerin toplandığı avarız sandığı kentsel hizmetlerin sunulmasında önemli bir kaynaktır ve bu yolla yerleşmenin tüm kullanıcıları beledi hizmetlerden faydalanabilmektedir. Bu kaynağın kullanılmasında tüm mahallelinin eşit söz hakkı bulunmaktadır.

Vakıf sistemi içinde kurulan külliye ve diğer donatı yapıları yerleşmenin tümüne hizmet etmek amaçlı kurulmuş yapısal elemanlardır. Varlıklı kişilerin kurduğu bu vakıflar ekonomik sistem içinde kaynaklara eşit erişimi sağlayan bir araçtır.

Boyabat yerleşmesinde örnek dokusu içinde yapılan tespit çalışmalarına göre³ konut alanlarında;

- kullanım alanı hanenin ihtiyacına göre belirlenmiştir,
- kullanım alanı içinde yapılaşma oranı birbirine benzemektedir,

---

¹ Vakıf sisteminin altında yatan öldükten sonra da hayır işleme felsefesi, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama ilkesi ile örtüşmektedir.

² bakınız: bölüm 2.2.2 Mekânsal Örüntü - Sosyal, Ekonomik ve Kurumsal Yapı ilişkisi

³ bakınız: bölüm 3.4.2 Ev - Çevre ilişkisi

- yapılar birbirinin ışığını, havalanmasını ve manzarasını engellemeyecek biçimde konumlandırılmıştır.

Bu bulgulardan hareketle mekânın ikinci ve üçüncü boyutunda eşitlik ilkesinin gözetildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kullanıcının kendisinin ve komşularının ihtiyaçlarına göre yapıların konumlanması ortaklaşa bir üretimin sonucudur. Bu durum mekânın üretimine katılım sürecini açıklamaktadır.

Kentin doğal yaşamın anti tezi olmadığı planlama yaklaşımlarının en vurucu tespitidir. Bu yaklaşım çerçevesinde yerleşme ve ekolojik yaşam arasında denge kurulabilmesi için yerleşmenin sınırlarını doğal çevre belirlemelidir. Burada en temel nokta; yerleşmenin yer seçtiği alan olmasına rağmen planlama yaklaşımlarının doğal çevre hakkında fikir üretmemesidir. Osmanlı Dönemi Anadolu yerleşmeleri çoğunlukla kendinden önce kurulmuş yapıları çevrede gelişim göstermiştir. Artan nüfusun kentsel alan ihtiyacı yerleşmenin bulunduğu iklimsel ve coğrafi koşullar gözönüne alınarak uygun yön ve eğime göre şekillenmiştir. Tarım alanları yerleşmenin besin kaynağı olduğundan kirlетici etkilerinden uzak tutulması ile dönemin ulaşım teknolojisinin getirdiği kısıtlılık dengesi içinde bir mesafe belirlenmiştir. Doğa ile mücadele etmek yerine ona uyum sağlama yöntemi belirlenmiştir. (Boyabat yerleşmesinin sınırları kenarında kurulduğu Gökırmak'ın taşkın alan sınırlarına yaklaşmamıştır. Ancak yerleşme Gökırmak çevresindeki tarım alanlarını kontrol etmeye devam etmiştir. (bakınız: bölüm 3.4.1 Ev-Kent ilişkisi)

Bilimsel çalışmalarda Osmanlı Dönemi Anadolu yerleşmelerinde yaşanan en önemli aksaklığın sistemin özellikle sanayileşme süreci ve beraberinde yaşanan teknolojik gelişmelere yanıt vermekte gecikmesi olarak tespit edilmiştir. Bu süreçte merkezi yönetimin gücünü kaybetmesi (ekonomik ve askeri açıdan) yerleşmeleri dış etkilere dayanan gelişmeler doğrultusunda yönlendirme ile sonuçlanmıştır.¹ Bu durum tüm mekân üretimi sürecini etkilemiş; yerleşme kültürünü zedelemiştir. Merkezden (İstanbul) yayılan bu etkilerin (özellikle Anadolu'da) coğrafi olarak hangi yerleşmelere yayıldığı ve hangi kademedeki yerleşmeleri ve mekânsal olarak nasıl etkilediği çalışma kapsamının dışında tutulmuş; ancak Boyabat'ın korunmuş dokusundan yola çıkılarak görece küçük yerleşmelerin sanayileşme sonrası yaşanan süreçten daha az etkilendiği

---

¹ bakınız: bölüm 3.3.2 Değişimlerin ve Yeni Uygulamaların Mekân Organizasyonuna Etkileri

çıkarımı yapılmıştır. Bu bağlamda bakıldığında sürdürülebilir gelişme açısından Anadolu'da bulunan yerleşmeler yapıları çevre kaynağına ve kültürüne sahiptir. Gelecekte yapılması gereken çalışma teknolojik gelişmelerin yerleşme kültürüne katkı sağlayacak biçimde yönetilmesidir.

- **Araştırma Sorularına ve Hipoteze Yönelik Sonuçlar**

Sonuç olarak tez çalışmasının başında sorulan araştırma sorularına yapılan literatür çalışmaları ve örnek alan incelemesine göre aşağıdaki cevaplar bulunmuştur.

1. *Terkedilme sürecinde olan geleneksel yerleşmeler yeniden kentin bir parçası haline nasıl getirilebilir? (Yerel ile geleneksel kavramları bu bağlamda belirleyici midir?)
Geleneksel yerleşmeler nasıl sürdürülmelidir?*

Geleneksel yerleşmelerin sürdürülmesi için geleneklerin yaşatıldığı, yerleşme kültürü olarak ortaya çıktığı/ifade edildiği fizik mekânların sürdürülmesi için coğrafi ve kentsel mekân özelliklerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bunun için Anadolu'da yapılan incelemeden elde edilen sonuca göre (yüz)yıllar boyu yerleşmelerin kurulduğu Anadolu'da toplumlar/topluluklar coğrafi potansiyelleri kendi kültürel yaşamlarına göre değerlendirmiş ve kullanmıştır. Bu süreç içinde yerellik geleneksele dönüşmüştür.

Geleneksel yerleşmeleri birbirinden ayırt eden özellikler nedir? Bu özellikler hangi kavramlar kullanılarak karşılaştırılabilir? (Kentsel yerleşme nedir?)

Kentsel yerleşmenin bileşenleri

- dini merkez,
- korunaklı / korunan alan,
- sosyal organizasyonun yapıldığı merkez,
- tarım dışı ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü ekonomik bir birim/pazar alanı,
- politik yönetim merkezi,
- teknoloji ve bilgi üretim alanıdır.

Bu kavramsal çerçeve bağlamında Anadolu’da Osmanlı dönemi yerleşmeleri incelendiğinde fizik mekân bileşenleri¹

- kale,
- semt – mahalle,
- çarşı/merkez,
- tarımsal üretim alanları: kırsal alan,
- önemli ulaşım bağlantıları / kervan yolu bağlantısıdır. Osmanlı Dönemi’nde

Anadolu yerleşmelerini fiziksel olarak birbirinden ayıran özellik bu bileşenlerin coğrafyanın sunduğu potansiyel ve sorunlara göre kurduğu ilişkidir.

2. Yerleşme ölçeğinde sürdürülebilir gelişme bağlamında geliştirilen yaklaşımlar somut çözümler üretmekte midir? Geliştirilen yaklaşımları geleneksel konut alanlarında nasıl uygulanabilir?

Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Yaklaşımlar (2.3.2) bölümünde geliştirilen her yaklaşımın ayrıntılı incelenmiş ve sonuçta bu yaklaşımların somut çözümler üretmediği, kavramsal bir çerçeve önerdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle yaklaşımlar geleneksel konut alanlarında nasıl uygulanacağı sorusuna cevap verememektedir. Anadolu’da Osmanlı Döneminde gelişen yerleşmelere yönelik yapılan literatür araştırmaları² ve Boyabat örneği üzerine yapılan literatür ve alan çalışmalarından³ elde edilen sonuçlara göre geleneksel dokular planlama yaklaşımlarının önerdiği değerlere sahipti. Burada asıl yapılması gereken yerleşmeleri biçimlendiren temel kaygıların/niteliklerin günümüzün teknoloji bilgisi kullanılarak gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır.

3. Geleneksel yerleşmeler küresel iklim değişikliğine çözüm olarak sunulan yerleşme ölçeğinde geliştirilen sürdürülebilir planlama yaklaşımlarına katkı sunabilir mi? Bu katkı yerleşmelerin korunması/sürdürülmesi için teşvik edici olabilir mi? Hangi fiziki öğeler ve parametreler ile geleneksel yerleşmelerin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır? Fizik mekân nasıl organize edilmelidir?

¹ Bu kavramsal sonuç yerleşme kültürüne ilişkin sonuçların fizik mekânla kuracağı ilişki üzerine tekrar düşünülerek tespit edilmiştir.

² bölüm: 2.2 Anadolu’da Osmanlı Dönemi Yerleşme Kültürü / Mekân Organizasyonu

³ bölüm: 3. Örnek Alan: Boyabat

Boyabat yerleşmesi üzerine yapılan alan çalışmasından elde edilen sonuçlara göre geleneksel yerleşmeler sürdürülebilir planlama yaklaşımlarına temelde

- kıt kaynakların etkin kullanılması ve
- mekân organizasyonunda doğal kaynakların kullanılarak iklimsel konforun sağlanması

konularında öğretici olmaktadır.

Boyabat yerleşmesi yeni gelişen planlama yaklaşımları bağlamında değerlendirildiğinde aşağıdaki özelliklere somut çözümler bulunduğu tespit edilmiştir.¹

- Yerleşmenin yer seçimi,
- Yerleşmenin güvenliği,
- Yürünebilir yerleşmenin sahip olması gereken özellikler,
- Konut alanlarının düzenlenmesine yönelik ilkeler,
- Kentsel işlevlerin sunumunda ve mekân organizasyonunda yayanın konforu,
- Doğal kaynakların (tarım alanlarının, su kaynaklarının vb.) korunması,
- Sosyal ve ekonomik yaşamda eşit, katılımcı ve canlı bir kentsel yaşamın düzenlenmesi ve mekân organizasyonu ile ilişkilendirilmesi,
- Kentin yönetimine ve kaynakların kullanılmasına tüm kentlinin katılımının sağlanması,

Araştırma soruları sorulduktan sonra kurulan tezin hipotezinin kavramsal çerçeve ve Boyabat yerleşmesinde sınanmasına yönelik sonuçlara göre; geleneksel yerleşmeler yerleşme kültürü açısından yeni gelişen planlama yaklaşımlarına somut çözümler açısından katkı sunmaktadır ve bu katkı ile birikimler sürdürülebilir ve gelecek kuşaklara aktarılabilir.

Hazırlanan tez çalışmasından elde edilen sonuçlara ve değerlendirmelere göre;

- Kültürün sonuçları gündelik yaşam içinde fiziksel mekâna işlenmiştir. Geçmişin üretimi olan yerleşmeler geleceği şekillendirmektedir. Kültür kenti üretirken, kent de kültürü üretmektedir.

---

¹ bakınız: bölüm 3.5 Yerleşme Ölçeğinde Geliştirilen Planlama Yaklaşımları Bağlamında Boyabat Yerleşmesi'nin Değerlendirilmesi ve Bölüm Ek-C Yavaş Kent Hareketi Kriterleri

- İklim değişikliğine çözüm olarak sunulan sürdürülebilir gelişme çevresinde gelişen yerleşme ölçeğinde geliştirilen yaklaşımlar somut öneriler getirememekte; bu nedenle yerleşme kültürü kavramına uzak kalmaktadır. Bu durumda kültürel üretimin sürdürülmesine yönelik yaklaşıma da mekânsal çözümler üretilmemektedir.
- (Yüz)yıllardır sürdürülen geleneksel yerleşmelere rağmen yeni gelişen planlama yaklaşımlarının geleneksel mekân üretimini vurgulamaması bu yerleşmeleri zedeleyebilir.
- Anadolu'nun sahip olduğu coğrafi potansiyeller farklı kültürel bölgelerin oluşmasına fırsat tanımıştır. Bu potansiyellerin çekici özelliği yarımadayı geçiş bölgesi yapmıştır. Bu geçişler/çatışmalar sürecinde farklı toplumlar birbiri ile karşılaşmış, kültürel sentezler meydana gelmiştir. Bu kaynak herkes için çok öğreticidir. Şu anda yaşayan Osmanlı Dönemi Anadolu yerleşmeleri bu sentezin ulaştığı önemli gelişme noktasıdır. Özellikle görece küçük ve bu nedenle gözden uzak görünen geleneksel dokusu korunmuş yerleşmeler yerleşme kültürünü hatırlatması nedeniyle önemlidir.
- Tüm evrensel süreçleri ve coğrafyaları kapsayan bir kentsel yerleşme tanımı yapmak mümkün değildir. Ortak değerler tespit edilip bu kavramlar üzerinde evrensel tartışmalar yürütülebilmektedir. Yeni gelişen planlama yaklaşımları özellikle ekonomik ve politik açıdan güçlü Amerika ve Avrupa kıtasında gelişmektedir. Geleneksel yerleşmelere yeni gelişen planlama yaklaşımları bağlamında bakmak bazı özellikleri görmemizi engelleyecektir. Ancak somut çözüm önerileri sunan yerleşmelerimizi, aynı kentsel mekân üretme sürecinden geçmemiş yaklaşımların üretildiği bir ortamda gündeme getirmek ortak dil kurmak ile mümkün olacaktır. Hazırlanan tez çalışmasında ortak dil kurmak konusunda değerlendirmelerde ve çıkarımlarda bulunmaktadır. Geleneksel konut alanlarımız planlama yaklaşımlarını beslerken, planlama yaklaşımlarının özelliklerinin tespit edilmesi gelecekte sürdürülmesi ve gelecek neslin ihtiyaçlarının karşılanması için önemlidir.
- Anadolu'daki kültürel mirasın korunması bizim sorumluluğumuzdadır. Mekânın yönetimi ülkemizde planlama sistemi içinde özellikle imar planları ile yapılmaktadır. Bu planların en büyük sorunu iki boyutlu ifade tekniğidir. Bu ifade

tekniği içinde coğrafya ile uyumlu sosyal, ekonomik, politik gelişme sağlanması kısıtlanmaktadır. Geleneksel konut alanlarının üretiminin bu planlama pratiği içinde yapılmadığı da dikkatlerden kaçmamalıdır. Üretilmiş mekânları imar mevzuatı ve planları çerçevesinde değerlendirmek mekânsal üretim süreçlerini zedeleyecektir.

Anadolu’da yapılan her çalışma ile tarih yeniden yazılmaktadır. Sonsuz ve değerli bir hazine üzerinde yaşamaktayız. Gelecekte Anadolu’daki tarihi topoğrafya, kent tarihi ve küresel tarih arasındaki ilişki içinde yeniden değerlendirilmeli, burada yaşamış uygarlıkların bilime katkıları araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

-
- [1] Addams, J., (1909). *The Spirit of Youth and the City Streets*, Mac Millan, New York.
  - [2] Ahmed, E. H. M., (2011). "Green Cities: Benefits of Urban Sustainability". ed. M. Zimmermann, *The Economy of Green Cities: A World Compendium on the Green Urban Economy*, Springer, New York, London.
  - [3] Ainsworth, W. F., (1842). *Travels and researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea and Armenia*, John W. Parker West Strad, Londra.
  - [4] Akdağ, M., (1979). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, Cilt II 1453-1559, Tekin Yayınevi, Ankara.
  - [5] Aktüre, S., (1985). "Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 4:891-904.
  - [6] Akurgal, E., (2003). *Anadolu Uygarlıkları*, 8. Basım, Net Turistik Yayınları, İstanbul.
  - [7] Akyol, İ. H., (1948). "Türkiye'de Akarsu Rejimleri (1)", *Türk Coğrafya Dergisi*, 6-8:1-34.
  - [8] AlSayyad, N. ve Tomlinson, E., (?). "Traditional Environments in a Post-Traditional World: Interdisciplinary Perspectives, Sustainable Built Environment, *Encyclopedia of Life Support System*, 1-9.
  - [9] American Online - AOL, 2018; <https://www.oath.com/our-story/history/>, 20 Nisan 2018.
  - [10] *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, (1986). Gelişim Yayınları, İstanbul.
  - [11] Anonim, (1987). *Our Common Future*, Oslo
  - [12] Aru, K. A., (1998). *Türk Kenti*, YEM Yayın, İstanbul.
  - [13] Atalay, İ., (1997). *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniversitesi Yayınları.
  - [14] Barkan, Ö. L., (1951). "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1-27.
  - [15] Barkan, Ö., (1942). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler" *Vakıflar Dergisi*, 2:279-386.
  - [16] Barkan, Ö., (1953). "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15-1-4:209-237.

- [17] Barkan, Ö., (1963). "Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Çalışmalar". İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 23-1-2:239-296.
- [18] Barkan, Ö., (1971). "Süleymaniye Cami ve İmaret Sitelerine Ait Yıllık Muhasebe Bilançosu 993/994 (1585/1586)", Vakıflar Dergisi, 9:109-161.
- [19] Bartlett, A. A., (2006). "*Reflections on Sustainability, Population Growth, and the Environment—2006*", The Future of Sustainability, ed. M. .Keiner, Springer, Dordrecht, The Netherlands, 17-37.
- [20] Beatley, T. (2012). "Introduction: Why Study European Cities?" Green Cities of Europe: Global Lessons on Green Urbanism, T. Beatley, ed., Island Press, Washington, DC, Covelo, London.
- [21] Beatley, T., (2000). Green Urbanism: Learning from European Cities, Island Press, Washington, DC.
- [22] Beatley, T., (2010). Biophilic Cities: Integrating Nature into Urban Design and Planning, Island Press, Washington, DC.
- [23] Bektaş, C., (2013). Türk Evi, YEM Yayın, İstanbul.
- [24] Benevolo, L., (1980). The History of the City, Scholar Press, London.
- [25] Berger, A. A., (2012). Kültür Eleştirisi: Kültürel Kavramlara Giriş, Ö. Emir, çev., Pinhan Yayınları, İstanbul.
- [26] Besselaar, M. I. ve Beckers, D., (2008). "Digital Cities: Organization, Content, and Use". Digital Cities Technologies, Experiences, and Future Perspectives, T. Ishida ve K. Isbister, ed., Springer-Verlag Berlin, Heidelberg, New York.
- [27] Bigio, A. G. ve Dahiya, B., (2004). Urban Environment and Infrastructure: Toward Livable Cities, The World Bank, Washington, DC.
- [28] Blowers, A., (1993). Planning for a sustainable environment : a report / by the Town and Country Planning Association, A. Blowers, ed., Earthscan, London.
- [29] Borja, J. ve Castells, M., (1997). Local and Global: Management of Cities in the Information Age, Earthscan, London.
- [30] Brandon, P. S. ve Lombardi, P., (2005). Evaluating Sustainable Development in The Built Environment, Blackwell Science, UK.
- [31] Breheny, M., (1992). Sustainable Development and Urban Form, Pion, London.
- [32] Burgess, E. W., (1925). "The Growth of the City An Introduction to a Research Project", The City, R. E. Park, E. W. Burgess, R. D. McKenzie, The University Of Chicago Press, Chicago, London, 47-62.
- [33] Castells, M. (1972). The Urban Questions a Marxist Approach, A. Sheridan, çev., Edwards Arnold Publishers, London.
- [34] Cerasi, M. M., (1999). Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğunda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [35] Chan, E. H. W., Conejos S., Wang, M., (2017). "*Low Carbon Urban Design: Potentials and Opportunities*", Creating Low Carbon Cities, S. Dhakal, M. Ruth, ed., Springer, Berlin.
- [36] Childe, V. G., (1950). "The Urban Revolution", The City Reader, (2000) R. T. Legates, F. Stout, ed., Routledge, London, Newyork, 22-30.
- [37] Coaffee, J., (2008). "Risk, Resilience, And Environmentally Sustainable Cities". Energy Policy Journal, 36:4633–4638.
- [38] Cocchia, A. (2014). "*Smart and Digital City: A Systematic Literature Review*". ed. R. P. Dameri & C. Rosenthal-Sabroux (Eds.). Smart City - How to Create

- Public and Economic Value with High Technology in Urban Space, Springer, Berlin.
- [39] Corbusier. L., (1964). Radiant City: Elements of a Doctrine of Urbanism to be Used as the Basis of Our Machine-Age Civilization New York: Orion Press, New York.
- [40] Cullinan, C., (2003). Wild Law: A Manifesto for Earth Justice, Totnes, Green Books.
- [41] Çahantimur, A., (2007). Sürdürülebilir Kentsel Gelişmeye Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım: Bursa Örneği, Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [42] Çal, H., (2014). Boyovası/Boyabat Kazasında Türk Mimarisi (Hurufat Defterlerine Göre), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.
- [43] D’Ascanio, F., Ludovico, D., Lodovico L., (2016). “Design and Urban Shape for a Resilient City”, 2nd International Symposium "New Metropolitan Perspectives" - Strategic planning, spatial planning, economic programs and decision support tools, through the implementation of Horizon/Europe2020. ISTH2020, Reggio Calabria (İtalya). 18-20 Mayıs 2016, 764-769.
- [44] Daly, H.E., (2006). “Sustainable Development - Definitions, Principles, Policies”, The Future of Sustainability, ed. M. Keiner, Springer, Dordrecht, The Netherlands, 39-53.
- [45] Dameri, R. P., Cocchia, A. (2013). Smart City and Digital City: Twenty Years of Terminology Evolution. X Conference of the Italian Chapter of AIS, ITAIS 2013. Università Commerciale Luigi Bocconi, Milan, İtalya.
- [46] Dhakal, S. ve Ruth, M., (2017). “Challenges and Opportunities for Transition to Low Carbon Cities”, Creating Low Carbon Cities, S. Dhakal, M. Ruth, ed., Springer, Berlin.
- [47] Dudley, M. (2010). “Sustainable Development”, Encyclopedia of Urban Studies, SAGE Publications, 790 -793.
- [48] Ecocity Builders, British Columbia Institute of Technology (BCIT). (2016). Ecocity Focus Lab – Final Report, BCIT Downtown Campus.
- [49] Ecocity World Summit, (2017). <https://www.ecocity2017.com/about/principles-for-better-cities/>, 09 Nisan 2017.
- [50] Elkin, T., McLaren, D., Hillman, M., (1991). Reviving the City: Towards Sustainable Urban Development, Friends of the Earth, London.
- [51] Ergenç, Ö., (2013). Osmanlı Tarihi Yazıları, Şehir, Toplum, Devlet, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [52] Evans, P., (2002). Livable Cities- Urban Struggles for Livelihood and Sustainability, University of California Press, London.
- [53] Faroqhi, S., (2000). Osmanlı’da Kent ve Kentliler, N. Kalaycıoğlu, çev., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [54] Faroqhi, S., (2008). Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, E. Ertürk, çev., Tarih Vakfı yurt Yayınları, İstanbul.
- [55] Faroqhi, S., (2009). Orta Halli Osmanlılar, H. Çalışkan, çev., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [56] Faroqhi, S., (2010). Osmanlı Kültürü ve Gündelik - Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, E. Kılıç, çev., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

- [57] Faroqhi, S., (2010). Osmanlı Kültürü ve Gündelik - Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, E. Kılıç çev., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [58] Filcek, M., Zwoździak, J., Fierek, S., (2017). "The Impact of Novel, Innovative Architectural Information Systems Using Balloon Technology on Public Understanding of Air Quality in Urban Areas, with Specific Regard to Transport-Related Decisions". A., Brdulak, H., Brdulak, ed Happy City - How to Plan and Create the Best Livable Area for the People, Springer, Cham, İsviçre.
- [59] French, D. H. (1988). "Küçük Asya Roma Yolları ve Mil Taşları 1986," Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1:191-204
- [60] French, D. H. (2016a). Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Vol 3: The Roads, Fasc 4.1: Notes On The Itineraria, British Institute at Ankara, Elektronik Monograph 10.
- [61] French, D. H., (2016b). Roman Roads and Milestones of Asia Minor, vol 3 Milestones, Fasc 3.9 An Albums of Maps, British Institute at Ankara, Elektronik Monograph 9.
- [62] Future Learn, (2016). Smart Cities; <https://www.futurelearn.com/courses/smart-cities/1/steps/46397>, erişim tarihi: 05 Şubat 2016.
- [63] Geddes, P., (1949). Cities In Evolution, Knapp, Drewitt and Sona Ltd. London,
- [64] Giddings, B., Hopwood, B., Mellor, M., O'Brien, G., (2005). "Back to the City: A Route to Urban Sustainability", ed. M. Jenks, N. Dempsey, Future Forms and Design for Sustainable Cities, Architectural Press, Oxford.
- [65] Graham, S. ve Marvin, S. (1996) Telecommunications and the City: Electronic Spaces, Urban Places, Routledge, London.
- [66] Gregory, D., Johnston, R., Pratt, M., Whatmore S., (2009). "*sustainability*", The Dictionary of Human Geography, Wiley-Blackwell, Singapore, 737-738.
- [67] Gremmen, B. ve Jacobs, J., (1997). "Understanding Sustainability", Man and World, 30:315-327.
- [68] Gülersoy, Z., Koramaz, T. K., (2017). "Sustainable Urban Development Project in Earthquake Risky Area: The Case of Eskişehir-Turkey", Ecocity World Summit, Melbourne/Avustralya, 12 Temmuz 2017.
- [69] Güvenç, B. (1974). İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- [70] Güvenç, B., (...). "Kültür Sorunu Üzerine Tartışmalar", ?, 42-44.
- [71] Hall, P., (2002). Urban and Regional Planning, Routledge, Londra, Newyork.
- [72] Hall, T., (2007). Turning A Town Around - A Proactive Approach To Urban Design, Blackwell Publishing, Oxford, Malden, Victoria.
- [73] Hamilton, W. J., (1842). Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia; with Some Account of Their Antiquities and Geology, John Murray, Londra.
- [74] Harding, D. (2005). "The City in History", Writing The City Urban Visions and Literary Modernism, Routledge, USA, Canada, 5-11.
- [75] Howard, E., (1902). Garden Cities of Tomorrow, Swan Sonnenschein and Company, London.
- [76] Huang, W., Wang, M., Gao, K., Li, S., Liu, C., (2016). China Low-Carbon Healthy City, Technology Assessment and Practice, Springer, Berlin.
- [77] Idrus, S., Hadi, A. S., Shah, A. H., Mohamed, F. S., (2008). "Spatial Urban Metabolism for Livable City". Sustainable Infrastructure Conference, Auckland, Yeni Zellenda.

- [78] International Energy Agency (IEA). (2015). SUSREG: Empowering Sustainable Urban Planning, SUSREG Consortium, Utrecht, Hollanda.
- [79] Ishida, T., (2008). *"Understanding Digital Cities"*. Digital Cities Technologies, Experiences, and Future Perspectives, ed. T. Ishida, K., Isbister, Springer-Verlag Berlin Heidelberg New York.
- [80] İklim İçin, Suriye’de İç Savaşın Nedeni, (2017) <http://iklimicin.org/2015/09/04/suriyede-ic-savasın-nedeni-iklim-degisikligi/>, erişim tarihi: 05 Aralık 2017.
- [81] İnalçık, H., (1960). "Halil İnalçık - Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı", Doğu-Batı Dergisi, 5-1998-5, 9-19.
- [82] İnalçık, H., (1996). Osmanlı İmparatorluğu: Toplum Ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- [83] İnalçık, H., (1999). "Ahilik, Toplum, Devlet", II. Uluslararası Ahilik Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 189-200.
- [84] İnalçık, H., (2002). "Periods in Ottoman", The Turks, H. C. Güzel, C. C. Oğuz, O. Karatay, ed., Yeni Türkiye Publications, 3:15-21.
- [85] İnalçık, H., (2004). Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi - Cilt: 1, H. İnalçık, D. Quataer, ed., Eren Yayınları, İstanbul.
- [86] İnalçık, H., (2009). Devlet-i ‘Aliye - Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1 - Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [87] İnalçık, H., (2010). Osmanlılar Fütühat, imparatorluk, Avrupa ile ilişkiler, Timaş Yayınları, İstanbul.
- [88] Jenks M., (2000). Conclusion: "The Appropriateness of Compact City Concepts to Developing Countries", Compact Cities – Sustainable Urban Forms for Developing Countries, M. Jenk, R. Burgess, ed. Spon Press, Londra, Nework.
- [89] Johnson, P., (2010). Landscapes of Achaemenid Paphlagonia, University of Pennsylvania, Doktora Tezi, Pennsylvania.
- [90] Kafadar, C., (2017). Kendine Ait Bir Roma – Diyar-ı Rum’da Kültürel Coğrafya ve Kimlik Üzerine, Metis Yayınları, İstanbul.
- [91] Kahn, M. E., (2006). Green Cities Urban Growth and the Environment, Brookings Institution Press, Washington, DC.
- [92] Keil, R. (2009). "city", The Dictionary of Human Geography, D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. J. Watts, S. Whatmore, ed., Blackwell Publishing, West Sussex, United Kingdom, 86-88.
- [93] Keiner, M., (2006). "Rethinking Sustainability ", The Future of Sustainability, ed. M. .Keiner, Springer, Dordrecht, The Netherlands, 1-15.
- [94] Keleş, R. (2007). *"Kentleşme, Kent Kültürü ve Kent Kimliği"*, ed. Hülya Turgut, Ahmey Eyüce, Kent Kültür Konut Bildiri Kitabı, Bahçeşehir Üniversitesi, 14-17.
- [95] Keleş, R., (2005). "Kent ve Kültür Üzerine", Mülkiye Dergisi, 19-246:9-18.
- [96] Kellert, S. ve Wilson, E. O., (1995). The Biophilia Hypothesis, Island Press, Washington.
- [97] Kıray, M. B., (1972). Örgütlemeyen Kent: İzmir, Bağlam Yayıncılık, Ankara.
- [98] Kotus, J. ve Rzeszewski, M., (2013). "Between Disorder and Livability. Case of One Street in Post-Socialist City". Cities Journal, 32:123-134.

- [99] Köse, N., Akkemik, Ü., Dalfes, N., (2005). "Anadolu'nun İklim Tarihinin son 500 yılı :Dendroklimatolojik ilk sonuçlar", Türkiye Kuvaterner Sempozyumu, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- [100] Kuban, D. (2010). Türkiye’de Kentsel Koruma, Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara.
- [101] Kuban, D., (1968). "Anadolu - Türk Şehri: Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler." Vakıflar Dergisi, 7:53-73.
- [102] Kuban, D., (2007). Osmanlı Mimarisi, YEM, İstanbul.
- [103] Kuruca, N., (2009). "Tahrir Defterlerine Göre Boyovası / Boyabat Kazasının 16. Yüzyıl Başlarında İktisadî ve Sosyal Durumu". Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, 55-2009, 117-144.
- [104] KUZKA – Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı, (2013). Boyabat İlçe Analizi.
- [105] Küçükerman, Ö., (1996). Turkish House-In Search of Spatial Identity/Kendi Mekânının Arayışı İçinde Türk Evi, Apa Ofset Basımevi San. ve Tic. A.Ş., İstanbul.
- [106] Leroy G. (2002) "Smart Growth for Cities: It’s a Union Thing", Working USA, 6-1, 56-76
- [107] Lewis, B. (1951). "The Ottoman Archives as a Source for the History of the Arab Lands," Journal of the Royal Asiatic Society, 3-4, 139-155.
- [108] MacKinnon, D., (2015). "Resilient City". International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, sayı 20, Elsevier, London.
- [109] Macleod, G. ve Johnstone, C., (2012). "Stretching Urban Renaissance: Privatizing Space, Civilizing Place, Summoning 'Community'", International Journal of Urban and Regional Research, 31.1:1-28.
- [110] Marquardt, N., Füller, H., Glasze, G., Pütz, R., (2013). "Shaping the Urban Renaissance: New-build Luxury Developments in Berlin". Urban Studies Journal, 50.8:1540-1556.
- [111] McKenzie R. D., (1925). "The Ecological Approach to the Study of the Human Community", The City, R. E. Park, E. W. Burgess, R. D. McKenzie, The University of Chicago Press, Chicago, London, 63-80.
- [112] Meteoblue, (2018). https://www.meteoblue.com/tr/hava/tahmin/modelclimate/boyabat_t%C3%BCrkiye_750468, erişim tarihi: 27 Ocak 2018
- [113] Mimarizm Mimarlık ve Tasarım Yayın Platformu, (2018). www.mimarizm.com/haberler/ekolojik-kentler-dunya-zirvesi-nde-ecocity-prensipleri-belirlendi_116550?PageNo=2, 09 Nisan 2018.
- [114] Moughtin, C. ve Shirley P., (2005). Urban Design: Green Dimension, Architectural Press, Oxford.
- [115] Mumford, L., (1961). The City in History, Harcourt Brace Jowett Publishers, New York.
- [116] Mumford, L., (1970). The Culture of Cities, Harcourt Brace Jowett Publishers, Orlando. Florida.
- [117] Naumann, R., (1991). Eski Anadolu Mimarlığı, B. Madra çev., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [118] Naumann, R., (2011). Eski Anadolu Mimarlığı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [119] Newman, P., Beatley, T., Boyer, H., (2017). Resilient Cities - Overcoming Fossil Fuel Dependence, Island Press, Washington, Covelo, London.

- [120] OECD - Organisation for Economic Co-Operation and Development, (2003). Urban Renaissance Berlin - Towards An Integrated Strategy For Social Cohesion and Economic Development, OECD Publications, Paris.
- [121] OECD - Organisation for Economic Co-Operation and Development, (2002). Urban Renaissance - Glasgow: Lessons For Innovation and Implementation, OECD Publications, Paris.
- [122] OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development, 2018: www.oecd.org/cfe/regional-policy/resilient-cities.htm, 23 Nisan 2018.
- [123] Oliver,P., (2006). Built to Meet Needs Cultural Issues in Vernacular, Architecture, Architectural Press is an imprint of Elsevier Linacre House, Jordan Hill, Oxford, 55-143.
- [124] Ortaylı, İ., (1976). "Osmanlı Kadısı'nın Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", Amme İdaresi Dergisi, 9.1:95-107.
- [125] Ortaylı, İ., (2003). Osmanlı Barışı, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- [126] Ortaylı, İ., (2008). Gelenekten Geleceğe, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- [127] Ortaylı, İ., (2010). Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara.
- [128] Özbek, N., (2006). "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Sosyal Yardım" Uygulamaları", Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, H. İnalçık, M. Seyitdanlıoğlu, ed., Phoenix Yayınevi, Ankara, 401-424.
- [129] Özcan, K., (2012). "Sürdürülebilir Kent Modeli", Kentsel Planlama- Ansiklopedik Sözlük, M. Ersoy, der., Ninova Yayınları, İstanbul, 406-407.
- [130] Park, R. E., (1925). "The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment", The City, R. E. Park, E. W. Burgess, R. D. McKenzie, The University Of Chicago Press, Chicago, London, 1-46.
- [131] Perry, C. A. (1929). The neighborhood unit: Regional plan of New York and Its Environs, VII. New York: Regional Plan Association.
- [132] Ramsay, W. M., (1962). The Historical Geography- Asia Minor, Adolf M. Hakkert Publisher, Amsterdam.
- [133] Rapoport, A. (2006). "Traditional Environments, Culture and Preservation" Open House International Journal, 31-4:6-14.
- [134] Rapoport, A., (1977). Human Aspects of Urban Form Towards a Man— Environment Approach to Urban Form and Design, Pergamon Press, Oxford, New York, Toronto.
- [135] Redclift, M., (2005). Sustainable Development - Exploring The Contradictions, Routledge, London and New York.
- [136] Redfield, R., Singer, M., (1969). "The Cultural Role of Cities", Classic Essays On The Culture Of Cities, R. Sennet ed., Meredith Corporation, New York, 206 – 233.
- [137] Register, R., (1987). Ecocity Berkeley: Building Cities For A Healthy Future, North Atlantic Books, Berkley, California.
- [138] Riddel, R. (2004). Sustainable Urban Planning, Blackwell Publishing, USA.
- [139] Seçkin, N., Özakin, R., Erdem, A., (2003). "Botabat (Sinop) Kentsel Mimarlık Envanter Çalışması (Levha 1-18)". TÜBA-Kültür Envanteri Dergisi, 1.2003:90-128.
- [140] Seçkin, N., Özakin, R., Erdem, A., Yergün, U., Maşalı, D., (2004). "Botabat (Sinop) Kentsel Mimarlık Envanteri 2003". TÜBA-Kültür Envanteri Dergisi, 3.2004:141-168.

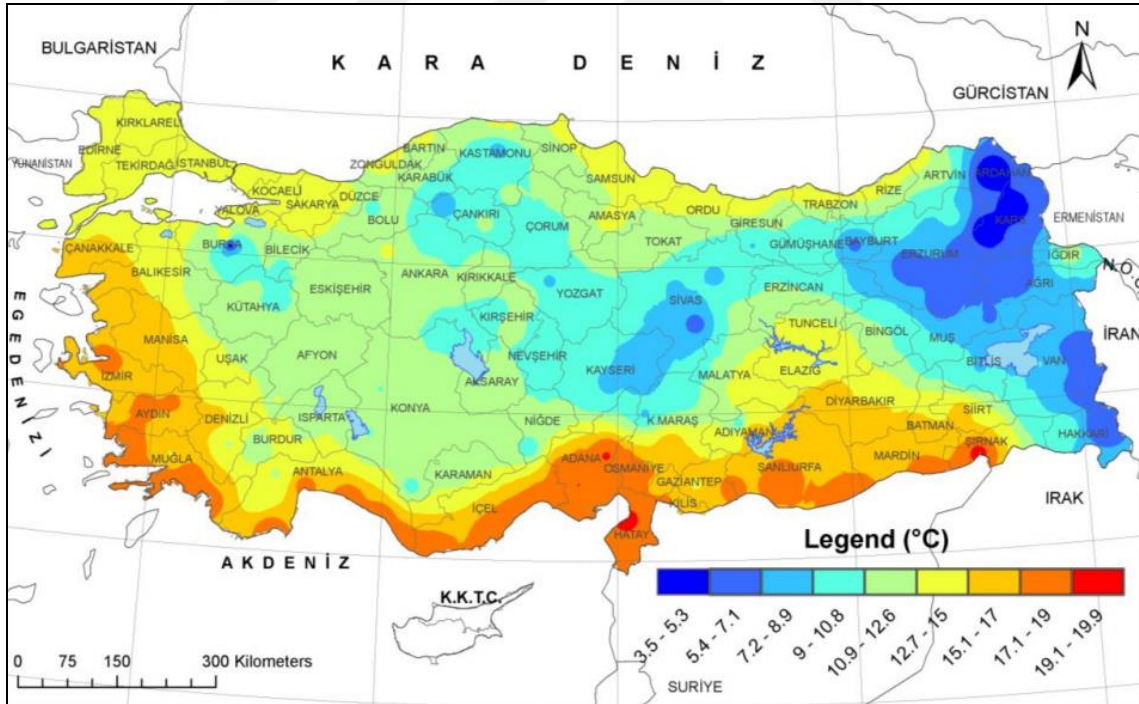
- [141] Sensoy, S., Demircan, M., Ulupinar, U., Balta, İ., (2008). Türkiye İklimi, MGM http://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/turkiye_iklimi.pdf, 30 Aralık 2018.
- [142] Serageldin, İ. (1996). Sustainability and the Wealth of Nations First Steps in an Ongoing Journey, The World Bank, Washington, D.C.
- [143] Simpson, R., (2011). "Introduction: A Green Economy for Green Cities". The Economy of Green Cities: A World Compendium on the Green Urban Economy M. Zimmermann, ed., Springer, New York, London.
- [144] Smith, M. Whitelegg ve J., Williams, N. (1998). Greening the Built Environment, Earthscan Publications Ltd, London.
- [145] Spengler, O. (1928). The Decline of the West, C. F. Atkinson, çev., Alfred A. Knopf, New York.
- [146] Spengler, O., (1969). "The Soul of the City", Classic Essays On The Culture Of Cities, R. Sennet ed., Meredith Corporation, New York, 61– 90.
- [147] Steffens, L., (1904). The Shame of The Cities, McClure, Phillips & Co, New York.
- [148] Strong, J., (1899). The Twentieth Century City, Baker and Taylor, New York.
- [149] Şenyapılı, Ö., Kıray, M., B., Talas, C., Geray, C., Keleş, R., Tekeli, İ., Doğan, M., Armangil, O. G., Çapar, M., (1971). Türkiye’de Kentleşme Raporu, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi.
- [150] Tang, L., Lin, L., Shao, G., Su, X., Zhao, J., (2011). "Redefining The Digital City For Promoting Sustainable Urban Development". International Journal of Sustainable Development and World Ecology Journal, 18.6:543-547.
- [151] Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Md., (2018). İklim Sınıflandırmaları, <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx>, 20 Aralık 2018.
- [152] Tekeli, İ., (2006). "19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü", Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, H. İnalcık, M. Seyitdanlıoğlu, ed., Phoenix Yayınevi, Ankara, 363-374.
- [153] Tekeli, İ. ve İlkin, S., (1999). Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [154] Tekeli, İ., (1982). Türkiye’de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara.
- [155] Tekeli, İ., (2011a). Anadolu’da Yerleşme Sistemleri ve Yerleşme Tarihi Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [156] Tekeli, İ., (2011b). Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Tarihi Araştırmaları Tarihi Yazıları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- [157] The World Bank, (1996). Livable Cities for the 21 st Century, Washington, DC.
- [158] Timmer, V. ve Seymoar, S. K., (2005). The World Urban Forum 2006: Vancouver Working Group Discussion Paper, International Centre for Sustainable Cities, Vancouver, Kanada.
- [159] Toprak, Z., (1994). "Belediye Zabıtası", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayınları ve Kültür Bakanlığı ortak yayını, 2:145-148.
- [160] Tosunoğlu, A. (1984). XVI. Yüzyılda Kastamonu Sancağı, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, İstanbul.
- [161] Touchan, R., G.M., Garfin, D.M. Meko, G. Funkhouser, N. Erkan, M.K. Hughes, B.S. Wallin, (2003). Preliminary reconstructions of spring precipitation in southwestern Turkey from tree-ring width. International Journal of Climatology, 23:157-171.

- [162] UN – United Nations, (2018). esa.un.org/unpd/wup/CD-ROM/, erişim tarihi: 15 Şubat 2018.
- [163] UN, United Nations, Climate Change, (2016). http://unfccc.int/essential_background/items/6031.php, erişim tarihi: 19 Ocak 2016.
- [164] UNEP - United Nations Environment Programme, (2002). “Melbourne Principles For Sustainable Cities”, International Workshop on Cities as Sustainable Ecosystems, Melbourne.
- [165] UNESCO, (2011). From Green Economies to Green Societies, UNESCO’s Commitment to Sustainable Development, Paris
- [166] United Nations (UN). (2018). Population Division, esa.un.org/unpd/wup/DataQuery, 15 Şubat 2018.
- [167] United Nations, (2015). Global Sustainable Development Report 2015 Edition - Advance United Version.
- [168] Uygur, N., (2003). Kültür Kuramı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [169] Uzunçarşılı, İ. H., (1982a). Osmanlı Tarihi - 1. Cilt – Anadolu Selçukluları Ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [170] Uzunçarşılı, İ. H., (1982b). Osmanlı Tarihi - 2. Cilt –İstanbul’un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman’nın Ölümüne Kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [171] Uzunçarşılı, İ. H., (1982c). Osmanlı Tarihi - 3. Cilt –İstanbul’un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman’nın Ölümüne Kadar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- [172] Uzunçarşılı, İ., (1937). Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- [173] Ünal,O., (1980). Horasan’dan Anadolu’ya Türkiye Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- [174] Vescovi, F., (2013). Designing the Urban Renaissance - Sustainable and Competitive Place Making in England, Springer, Dordrecht, Heidelberg, New York, London.
- [175] Wang, X., (2012). “Review of the Research on Evaluation of Livable City”. Advanced Materials Research Journal, 476.478:383-387.
- [176] WCED The World Commission on Environment and Development, (1987). Our Common Future. Oxford University Press, Oxford.
- [177] Weber, A. F., (1899). The Growth of Cities in the Nineteenth Century, Mac Millan, New York.
- [178] Weber, M., (1969). “The Nature of the City”, Classic Essays on the Culture of Cities, R. Sennet, ed., 23-47.
- [179] Webster, H. ve Williams, P., (2005). “Envisioning the Future: Sustainable Models for Rural Communities “, Future Forms and Design for Sustainable Cities, M. Jenks ve N. Dempsey, ed., Architectural Press, Oxford, 263-283.
- [180] Williams, D. E., (2007). Sustainable Design Ecology, Architecture, and Planning, Wiley-Blackwell, US
- [181] Wright, F. L., (1935). “Broadacre City: a New Community Plan”, Architectural Record. 77-4, 345-349.

- [182] Yakupoğlu, C., (2009). Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi: Kastamonu, Sinop, Çankırı, Bolu, XIII.-XV. Yüzyıllar, Gazi Kitabevi, Ankara.
- [183] Yaşar, Y., (1980). XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi: Çoban-Oğulları, Candar-Oğulları Beylikleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [184] Yenen, Z. (2017). Anadolu Türk Şehri Dersi Basılmamış Ders Notu, YTÜ, İstanbul.
- [185] Yenen, Z., (1988). Vakıf Kurumu İmarat Sistemi Bağlamında Osmanlı Dönemi Türk Kentlerinin Kuruluş ve Gelişim İlkeleri, Basılmamış Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [186] Yenen, Z., (1993). Türk Kentinde Açık Alan Olgusuna Analitik Bir Yaklaşım, Basılmamış Doçentlik Tezi, YTÜ, İstanbul.
- [187] Yerasimos, S., (2006). "Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine" Tanzimat, Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu, H. İnalçık ve M. Seyitdanlıoğlu, ed., Phoenix Yayınevi, Ankara, 347-362.
- [188] Yu, B., Song, D., Liu, S., Wang, S., (2015). "Research on Urban Climate Problem-Solving-Oriented Planning Approaches in Xiamen", Low-carbon City and New-Type Urbanization, S. Feng, W. Huang, J. Wang, M. Wang, J. Zha, ed., Springer, Berlin.
- [189] Yurt Ansiklopedisi, (1982). Anadolu Yayıncılık, İstanbul.
- [190] Yuzva, K. ve Zimmermann, M., (2012). "Introduction: Toward the Resilient City". Resilient Cities 2 - Cities and Adaptation to Climate Change Proceedings of the Global Forum 2011, K. O. Zimmermann, ed., Springer, ICLEI Local Governments for Sustainability, Dordrecht, Heidelberg, New York London, 3-8.
- [191] Yürekli, H. ve Yürekli F., (2005). Türk Evi Gözlemler ve Yorumlar, YEM, İstanbul
- [192] Zimmermann, K. O. ve Balbo, A., (2012). "The Global Adaptation Community Expands Its Scope", Resilient Cities 2 - Cities and Adaptation to Climate Change Proceedings of the Global Forum 2011, K. O. Zimmermann, ed. Springer, ICLEI Local Governments for Sustainability, Dordrecht, Heidelberg, New York London, 101-103.

Anadolu'da iklim

İklim oluşumlarını etkileyen temel belirleyiciler sıcaklık, yağış, nispi nem, güneşlenme süresi ve şiddeti, basınç, rüzgâr hızı ve yönü, buharlaşma gibi parametrelerdir. Ülkemizde iklim kayıtları sistematik bir şekilde 1930 yılından itibaren kayıt altına alınmaya başlandığından ve bu kayıtlar ülkenin siyasi sınırları ile örtüştüğünden Anadolu coğrafyasının geçmişine yönelik iklim bölgeleri elde etmek oldukça güçtür (Köse, 2005: 136). Bu çalışmada amaç geçmişte yerleşme alanı olarak seçilen bölgenin ulaşılabilen en eski iklim verilerini değerlendirerek, insan yerleşimleri için yüzyıllar boyu seçilmesinin sebeplerini yorumlayabilmektir. Bu temel belirleyicilerin Türkiye üzerindeki etkileri aşağıdaki haritalarda aktarılmıştır.

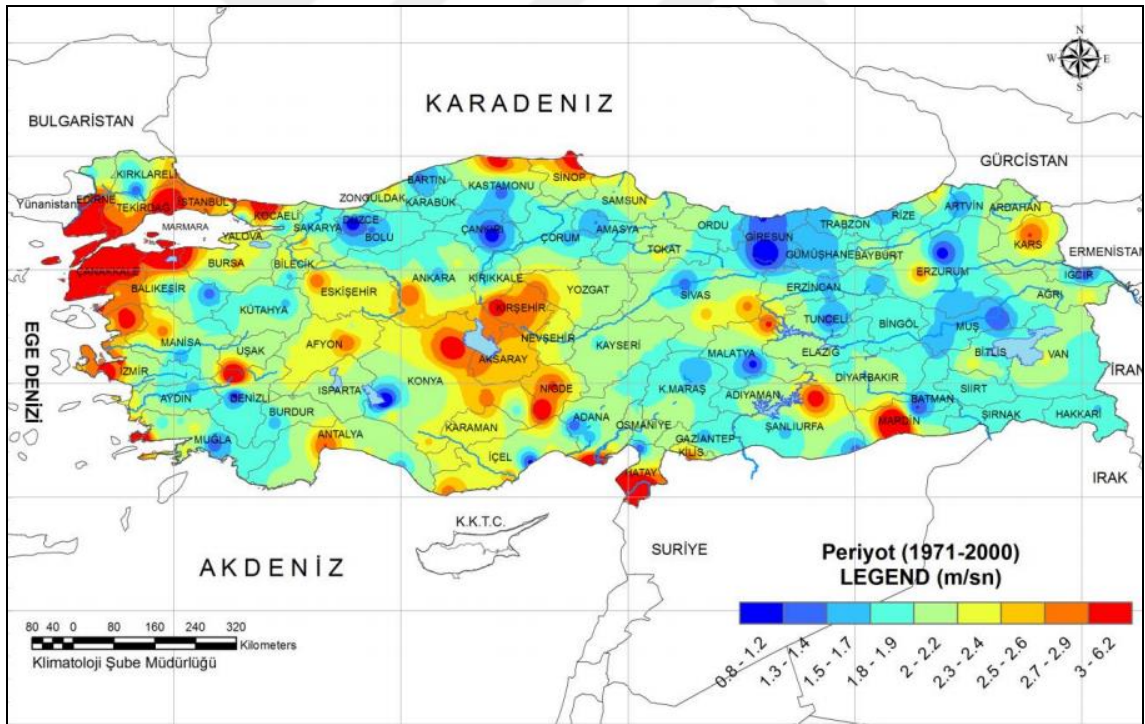
Şekil A.1 Türkiye Yıllık Ortalama Sıcaklıkların Alansal Dağılımı (1971-2000)

Kaynak: Sensoy, vd., 2016:2

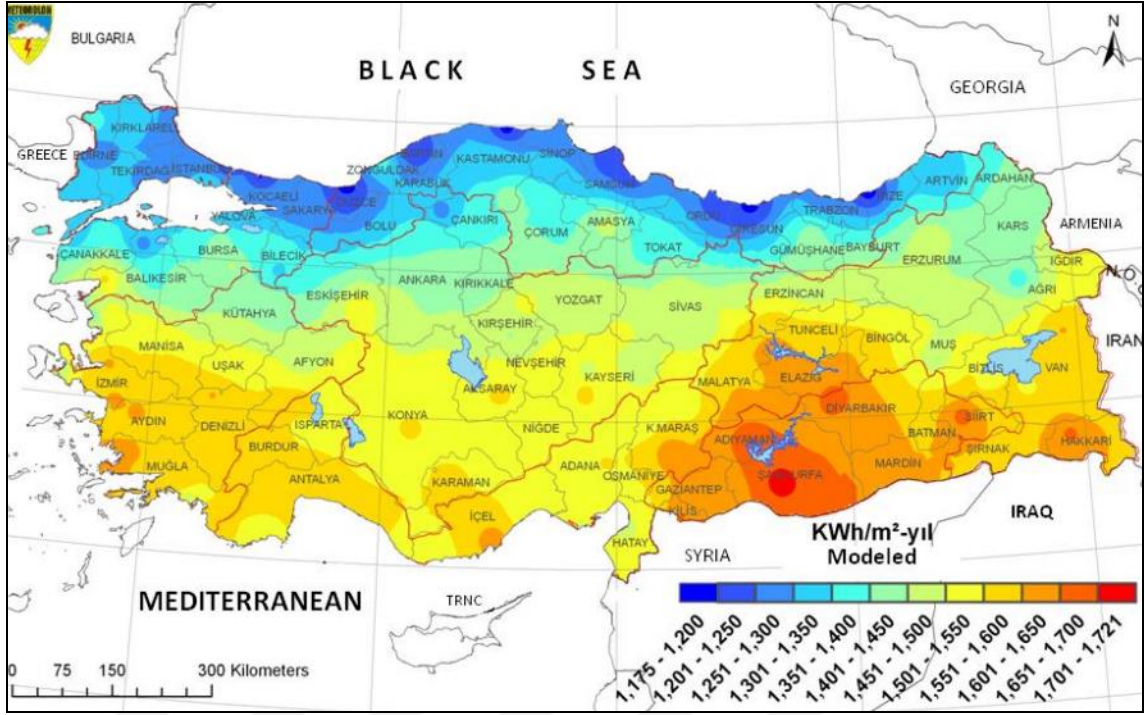
Şekil A.2 Türkiye’de Ortalama Yağışın Alansal Dağılımı (1981-2010)

Kaynak: Sensoy, vd., 2016:4

Şekil A.3 Türkiye Yıllık Ortalama Rüzgâr Hızı (1971-2000)

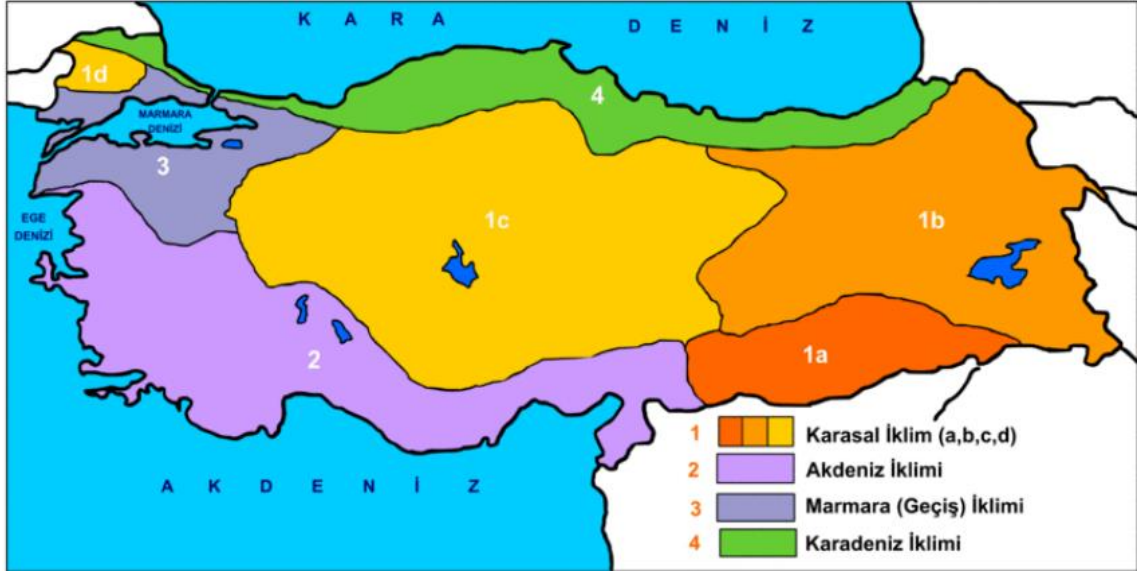
Kaynak: Sensoy, vd., 2016:8

Şekil A.4 Türkiye Yıllık Ortalama Güneş Radyasyonu (1971-2000)
Kaynak: Sensoy, vd., 2016:8

İklim tipleri sayısız denecek kadar çok olmasına rağmen klimatoloji bilimi dağınık olan tiplerin, az çok ortak yanları olanlarını bir araya getirerek büyük iklim kuşakları ortaya çıkartmaya çalışmıştır (Dönmez, 1984:1). İklim sınıflaması için çalışan bilim insanları yağış – sıcaklık oranı, yağış – buharlaşma oranı, yağış rejimi ve bitki örtüsü gibi kriterlere göre iklim sınıflaması yapmaktadırlar. Türkiye için Meteoroloji Genel Müdürlüğü beş iklim sınıflaması kullanmaktadır. (Aydeniz İklim Sınıflandırması, Erinc İklim Sınıflandırması, DeMartonne İklim Sınıflandırması, Trewartha İklim Sınıflandırması (evrensel sıcaklık ölçeğine göre), Thornthwaite İklim Sınıflandırması (Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Md., 2018: <https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx>, erişim tarihi: 20 Aralık 2018)

Türkiye ılıman kuşak ile subtropikal kuşak arasında yer almaktadır. Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması, dağların uzanışı ve yeryüzü şekillerinin çeşitlilik göstermesi, farklı özellikle iklim tiplerinin doğmasına yolaçmıştır. İklimlerin oluşumunda deniz oldukça önemli bir etkidir. Türk Rivierası olarak anılan sahil şeridinde (2. Bölge) yıllık ortalama sıcaklık 16 °C'dir. Kuzey'de (4. Bölge) her mevsim yağmur yağışlıdır. İç bölgelerde ısı kıyılara göre daha düşüktür. Buna bağlı olarak kışlar sert geçmekte, yağışlar kuvvetli kar şeklinde görülmektedir. Dünya ölçüsünde yapılan iklim tasniflerinde kullanılan ölçütler esas alınarak, Türkiye için aşağıdaki iklim tiplerine göre sınıflandırma yapılabilir (Atalay, 1997:22) (Şekil 2.3).

Şekil A.5 Türkiye İklim Tipleri

Kaynak: Atalay, 1997:23

- Karasal İklim

Yaz ile kış mevsimleri arasında sıcaklık farkı fazla, yağışlar genellikle ilkbahar ve kış mevsiminde düşmektedir. Yağış ve sıcaklık özelliklerine bağlı olarak dört alt sınıfa ayrılmıştır.

- Akdeniz İklimi:

Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Kıyı kuşağında kar yağışı ve don olayları nadir olarak yaşanırken yüksek kesimlerde kışlar kar yağışlı ve soğuk geçer. Yıl içinde Ocak ayı ortalama 6.4°C sıcaklığı ile en soğuk, ortalama 26.8°C sıcaklığı ile Temmuz en sıcak aydır; yıllık ortalama sıcaklık 16.3°C civarındadır. Ortalama yıllık toplam yağış 725.9 mm ve yağışların çoğu kış mevsiminde düşmektedir.

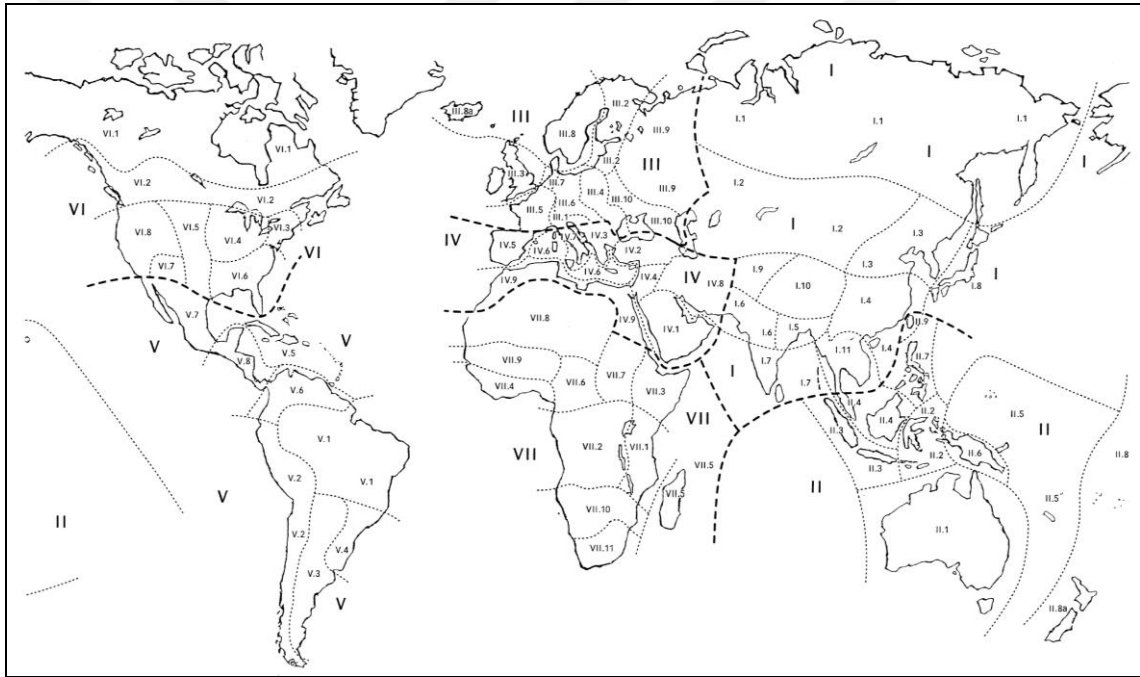
- Marmara (Geçiş) İklimi:

Kış ayları Akdeniz iklimi kadar ılık, karasal iklim kadar soğuk değildir; yaz ayları Karadeniz iklimi kadar yağışlı, karasal iklim kadar kurak değildir. Bu özelliklerden dolayı Marmara iklimi geçiş özelliği göstermektedir. Ocak ayı ortalama sıcaklığı 4.9°C, sıcak ay olan Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 23.7°C, yıllık ortalama sıcaklık 14.0°C dir. Ortalama yıllık toplam yağış 595.2mm dir ve yağışların çoğu kış mevsimindedir.

- Karadeniz İklimi:

Bu iklim tipi Karadeniz kıyısı boyunca dağların kuzeye bakan kesimleri ile Marmara Bölgesi'nin Karadeniz kıyı kuşağında etkilidir. Yaz ile kış arasındaki sıcaklık farkı diğer iklim tiplerine göre fazla değildir. Yazlar nispeten serin, kışlar ise kıyı bölgelerde ılık, yüksek kesimlerde karlı ve soğuk geçmektedir. İklimin etkili olduğu bölgede her mevsimi yağışlı olduğundan bölgede su sıkıntısı görülmez. Ocak ayı ortalama sıcaklığı 4.2°C, Temmuz ayı ortalama sıcaklığı 22.1°C, yıllık ortalama sıcaklık 13.0°C dir. Ortalama yıllık toplam yağış 842.6 mm'dir.

Küresel Kültürel Bölgelerin Dağılımı

Şekil B.1 Küresel İklim Bölgeleri

Kaynak: Oliver, 2006: 32¹

I ASIA, EAST AND CENTRAL

- I.1 Arctic Asia and Siberia
- I.2 Central Asia and Mongolia
- I.3 China, North and Korea
- I.4 China, South
- I.5 India, North and Northeast, and Bangladesh
- I.6 India, Northwest and Indus
- I.7 India, South and Sri Lanka
- I.8 Japan
- I.9 Kashmir and West Himalayas
- I.10 Nepal and East Himalayas
- I.11 Thailand and Southeast Asia

II AUSTRALIA AND OCEANIA

- II.1 Australia
- II.2 Indonesia, East
- II.3 Indonesia, West
- II.4 Malaysia and Borneo
- II.5 Melanesia and Micronesia
- II.6 New Guinea
- II.7 Philippines
- II.8 Polynesia and New Zealand
- II.9 Taiwan

III EUROPE AND EURASIA

- III.1 Alpine
- III.2 Baltic and Finland
- III.3 British Isles
- III.4 Central Europe
- III.5 Gallic
- III.6 Germanic
- III.7 Lowlands
- III.8 Nordic
- III.8a Iceland
- III.9 Russia
- III.10 Ukraine, Belarus and Eastern Europe

¹ Görsel kaynaktan değıştirilmeden alınmıştır.

**IV MEDITERRANEAN
AND SOUTHWEST ASIA**

IV.1 Arabian Peninsula
IV.2 Asia Minor and Caucasus, South
IV.3 Balkans
IV.4 Eastern Mediterranean and Levant
IV.5 Iberian Peninsula
IV.6 Insular Mediterranean
IV.7 Italian Peninsula
IV.8 Mesopotamia and Plateau
IV.9 North Africa and Maghreb

V LATIN AMERICA

V.1 Amazonia and Brazil, Northeast
V.2 Andes and West Coast
V.3 Argentina and Gran Chaco
V.4 Brazil, South
V.5 Caribbean Islands
V.6 Colombia and North Coast
V.7 Mexico
V.8 Yucatán and Central America

VI NORTH AMERICA

VI.1 Arctic, Canadian and Sub-Arctic
VI.2 Canadian Borderlands
VI.3 East and Northeast
VI.4 Midwest and Lakes
VI.5 Prairie Plains
VI.6 South
VI.7 Southwest
VI.8 West and Pacific

VII SUB-SAHARAN AFRICA

VII.1 East Africa
VII.2 Equatorial and Central
VII.3 Ethiopia and the Horn
VII.4 Guinea Coast
VII.5 Madagascar and Islands
VII.6 Nigerian Plateau
VII.7 Nile and Sudan
VII.8 Sahara and Sahel
VII.9 Savanna Grasslands
VII.10 South Central
VII.11 Southern Africa

Yavaş Kent Hareketi Kriterleri

* Zorunlu Kriterler

** Perspektif Kriterler

(Her ülke kendi özelliklerine o başlığın puan değerinin %20'sini geçmeyecek oranda ulusal kriter ekleyebilir.)

Çizelge C.1 Yavaş Kent Hareketi Kriterleri

1. Çevre Politikaları	1.1. Hava temizliğinin yasa tarafından belirtilen parametrelerde olduğunun belgelenmesi *
	1.2. Su temizliğinin yasa tarafından belirtilen parametrelerde olduğunun belgelenmesi *
	1.3. Halkın içme suyu tüketiminin ulusal ortalamayla karşılaştırılması
	1.4. Kentsel katı atıkların ayrıştırılarak toplanması *
	1.5. Endüstriyel ve evsel kompostlamanın desteklenmesi
	1.6. Kentsel ya da toplu kanalizasyon için atık su arıtma tesisinin bulunması *
	1.7. Binalarda ve kamu kullanım alanlarında enerji tasarrufu
	1.8. Kamunun yenilebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi
	1.9. Görsel kirliliğin ve trafik gürültüsünün azaltılması
	1.10. Kamusal ışık kirliliğinin azaltılması *
	1.11. Hane başına düşen (elektrik) enerjisi tüketiminin az olması
	1.12. Biyoçeşitliliğin korunması
2. Altyapı Politikaları	2.1. Kamu binalarına bağlı verimli bisiklet yolları
	2.2. Mevcut bisiklet yollarının araç yollarıyla kilometre üzerinden karşılaştırılması *
	2.3. Metro ve otobüs durakları gibi aktarma merkezlerinde bisiklet park yerleri
	2.4. Özel taşıt kullanımına alternatif olarak eko ulaşım planlanması *
	2.5. Engellilere yönelik mimari engellerin kaldırılması *
	2.6. Aile hayatı ve hamile kadınlar için girişimler*
	2.7. Donatılara (özellikle sağlık hizmetlerine) ulaşılabilirlik
	2.8. Kent merkezlerinde malların sürdürülebilir dağıtımı
	2.9. Kent dışında çalışan kent sakinlerin oranı *

Çizelge C.1 Yavaş Kent Hareketi Kriterleri (Devamı)

3. Kentsel Yaşam Politikaları	3.1. Kentin direnci/enerji sakınımı için planlama ** [1]
	3.2. Kente ait değerlerin iyileştirilmesi, kent merkezlerinin ve kamu binalarının değerlerinin artırılması için programlar*
	3.3. Verimli bitkiler ve meyve ağaçları kullanılarak sosyal yeşil alanların iyileştirilmesi ve/veya oluşturulması **
	3.4. Kentsel yaşanabilirliğin artırılması
	3.5. Marjinal alanların tekrar değerlendirilip kullanılması *
	3.6. Vatandaşlara ve turistlere yönelik interaktif hizmetlerin geliştirilmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanılması *
	3.7. Sürdürülebilir mimari için hizmet masası oluşturulması *
	3.8. Kentin internet ağına sahip olması *
	3.9. Kirleticilerin izlenmesi ve azaltılması *
	3.10. Dijital ortamda çalışmanın geliştirilmesi
	3.11. Kişisel sürdürülebilir kentsel planlanmanın teşviki
	3.12. Sosyal altyapıyı desteklemek
	3.13. Kamusal sürdürülebilir kentsel planlamanın teşviki *
	3.14. Kent içindeki kullanışlı yeşil alanların verimli bitkiler ile değerlendirilmesi **
	3.15. Yerel ürünlerin ticarileşmesi için alanların yaratılması *
	3.16. Atölyelerin korunması ve değerlerinin artırılması – doğal/yerel alışveriş merkezlerinin yaratılması*
	3.17. Yeşil alanlarda kullanılan beton miktarı
4. Tarımsal, Turizme İlişkin, Esnaf ve Sanatkârlara Dair Politikalar	4.1. Agroekolojinin geliştirilmesi **
	4.2. El yapımı ve etiketli veya markalı esnaf/sanatkâr ürünlerinin korunması *
	4.3. Geleneksel iş tekniklerinin ve zanaatların değerinin artırılması *
	4.4. Kırsal bölgede yaşayanların hizmetlere erişimini kolaylaştırarak kırsal bölgelerin değerinin artırılması*
	4.5. Kamuya ait besin maddesi ve yemek sunulan yerlerde (okul kantinleri, aşevleri vb) yerel, mümkünse organik ürünlerin kullanılması *
	4.6. Kişisel kullanımda ve yemek sektöründe tat eğitimlerinin verilmesi ve mümkünse organik yerel ürünlerin kullanılmasının teşvik edilmesi *
	4.7. Yerel ve geleneksel kültürel etkinliklerin korunması ve değerlerinin artırılması *
	4.8. Otel kapasitelerin artırılması*
	4.9. Tarımda GDO kullanımının yasaklanması
	4.10. Önceden tarım için kullanılmış alanların kullanımı hakkındaki imar planları için yeni fikirlerin varlığı
5. Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar	5.1. İyi karşılama*
	5.2. Esnafın ve turizm sektöründe görev alanları farkındalıklarını arttırmak*
	5.3. Yavaş güzergâhların mevcut olması
	5.4. Önemli yönetsel kararlara tabandan tavana katılım sürecini sağlayacak aktif tekniklerin benimsenmesi
	5.5. Eğitimciler, yöneticiler ve çalışanların “Cittaslow”temaları hakkında sürekli eğitim verilmesi**
	5.6. Sağlık eğitimleri
	5.7. Yöre halkına “Cittaslow”un anlamı hakkında sistematik ve kalıcı eğitim vermek *
	5.8. “Cittaslow” üzerine yerel yönetim ile çalışan derneklerin aktif varlığı

Çizelge C.1 Yavaş Kent Hareketi Kriterleri (Devamı)

	5.9. Cittaslow kampanyalarının desteklenmesi *
	5.10. Cittaslow logosunun internet sayfasında ve antetli kağıt üzerinde kullanımı *
6. Sosyal Uyum	6.1. Azınlıklara yönelik ayrımcılığa karşı çalışmalar
	6.2. Farklı etnik kökene sahip insanların aynı mahallede yaşaması ²²
	6.3. Engelli kişilerin entegrasyonu
	6.4. Çocuk bakımının desteklenmesi
	6.5. Genç neslin istihdam durumu
	6.6. Yoksulluk
	6.7. Toplumsal ortaklıklar/sivil toplum kuruluşların mevcudiyeti
	6.8. Farklı kültürlerin entegrasyonu
	6.9. Politikaya katılım
	6.10. Belediyenin kamu konut yatırımı
	6.11. Gençlik faaliyetlerinin yürütüldüğü alanların ve bir gençlik merkezinin mevcudiyeti
7. Ortaklıklar	7.1. “Slowfood” aktiviteleri ve kampanyaları için destek
	7.2. Doğal ve geleneksel yiyecekleri “Slowfood” veya diğer kurumlar ile desteklemek
	7.3. Eşleştirme projelerini desteklemek ve geliştirmekte olan ülkelerin “Cittaslow” ve “Slowfood” felsefelerinin yayılmasını da sağlayacak şekilde gelişmeleri için işbirliği yapılması

Kaynak: Cittaslow Türkiye, 2018: <http://cittaslowturkiye.org/uyelik-sureci-ve-kriterler/>, erişim tarihi: 11 Nisan 2018

• Yavaş Kent Hareketi Kriterleri ve Boyabat

Yerleşme ölçeğinde geliştirilen yaklaşımlar arasında yavaş kent hareketi kriterlerini en açık biçimde yayınlayan yaklaşımdır. Bu hareketin belirlediği kriterlerin hepsini Boyabat üzerinde değerlendirmek mümkün olmasa da tez çalışması kapsamında elde edilen sonuçlar bağlamında bir değerlendirme yapılabilir. Boyabat 2018 TÜİK nüfus verilerine göre 44.608 kişi nüfusu ile Yavaş Kent Hareketi’nin en temel kriteri olan 50.000 kişi nüfusunun altında olma kriterini sağlamaktadır. Geleneksel dokunun da 19. yüzyılda nüfusunun 2500-4000 kişi arasında olduğu “Değişimlerin ve Yeni Uygulamaların Mekân Organizasyonuna Etkileri” bölümünde (3.3.2) belirtilmiştir.

Çevre politikaları başlığı altında

- 1.7. Binalarda ve kamu kullanım alanlarında enerji tasarrufu
- 1.11. Hane başına düşen (elektrik) enerjisi tüketiminin az olması
- 1.12. Biyoçeşitliliğin korunması

gibi kriterler belirlenmiştir.

Boyabat geleneksel yerleşmesinde yapılar doğal iklimlendirmeden en yüksek düzeyde faydalanacak biçimde konumlandırıldığı için yapılarda enerji tasarrufu sağlanmaktadır.¹ Bu durum enerji kaynaklarının tasarruflu kullanımı konusunda desteklemektedir.² Yerleşme doğal çevreye uyum göstererek yapılaştığından biyoçeşitliliğin sürdürülmesine saygılı bir doku sunulmaktadır.

Altyapı politikaları başlığı altında

¹ Uygun yönlenme ile rüzgâr ve güneşin sunduğu potansiyellerden en üst düzeyde yararlanılmaktadır.

² Yapılar birbirinin güneşini ve rüzgâr almasını engellemediğinden doğal kaynakları her yapı etkin biçimde kullanmakta ve çevre kirliliğine neden olan enerji kaynaklarının tüketimi doğal olarak görece azalmaktadır.

2.4. Özel taşıt kullanımına alternatif olarak eko ulaşım planlanması

2.7. Donatılara (özellikle sağlık hizmetlerine) ulaşılabilirlik

gibi kriterler belirlenmiştir.

Boyabat geleneksel yerleşmesi yaya hareketine göre oluşmuş bir dokuya sahip olduğundan özel taşıt kullanımına kendi iç dinamikleri ile alternatif sunmaktadır.¹ Bu doku içinde karbon salınımını en aza indirecek bisiklet kullanımı, toplu taşıma sistemi vb. sistemler ile yeniden yerleşme organize edilebilirse hem geleneksel dokunun çevresinde oluşan kirlilik azalır hem iki farklı alan arasında ulaşım/erişilebilirlik ilişkileri kurulabilir. Geleneksel dokuda mekân organizasyonu kentsel ölçekten komşuluk ölçeğine kadar her kademede o kademenin ihtiyaç duyacağı donatıları sunmakta ve bu donatılara yaya² olarak konforlu bir biçimde ulaşılmasını sağlamaktadır.³

Kentsel yaşam politikaları başlığı altında

3.3. Verimli bitkiler ve meyve ağaçları kullanılarak sosyal yeşil alanların iyileştirilmesi ve/veya oluşturulması

3.4. Kentsel yaşanabilirliğin artırılması

3.11. Kişisel sürdürülebilir kentsel planlanmanın teşviki

3.13. Kamusal sürdürülebilir kentsel planlanmanın teşviki

3.16. Atölyelerin korunması ve değerlerinin artırılması – doğal/yerel alışveriş merkezlerinin yaratılması

gibi kriterler belirlenmiştir.

Kapalı ekonomik sistem içinde Anadolu'daki geleneksel yerleşmelerde evin bahçesi kadının üretim ve yaşam alanı olmuştur. Bahçe içinde bitkisel elemanlar ile doğa kentin içine alınmıştır. Bahçe içinde çeşitli meyve ve sebzelerin üretilmesi hem ekonomiyi desteklemiş hem kadının yaşam alanını zenginleştirmiştir. Boyabat geleneksel dokusu içinde yapılan analiz çalışmasında bahçe içinde ağaçların olduğu tespit edilmiştir. Ağaçlar mahremiyeti sağlarken sokağın üçüncü boyuttaki oluşumunu da desteklemektedir. Kentsel yaşanabilirlik evin kullanım alanından sokağa taşan bir biçimde yerleşmede hissedilmektedir. Her hane ihtiyacı kadar alan kullandığı ve hakkı olan doğal kaynakların kullanımında aşırıya kaçmadığı için sakinler olarak kaynakların sürdürülmesine katkı sağlanmaktadır.

Kamusal hizmetler mekân organizasyonu içinde birbiri ile ulaşım ilişkileri bağlamında konumlanmıştır. Bu hizmetlerin kullanılması ve dolaylı olarak sürdürülmesi için ilk adımdır. Ancak kullanım sırasında yıpranmaların, tahrip olmanın ve yeniden üretilmenin kaynağını sağlayan vakıf sistemi olmuştur. Boyabat geleneksel dokusu içinde donatıların sürdürülebilirliği;

- ulaşılabilir olması ile kullanılmasının desteklenmesi ve
- vakıf sistemi ile ekonomik olarak bakımının, onarımının ve gerekirse yeniden yapılmasının kaynağının sistemli bir şekilde kurulması ile sağlanmıştır.⁴

Vakıf sisteminin önemli gelir kaynaklarını ticaret merkezindeki dükkânlar, hanlar, hamamlar vb. yapılar oluşturmaktadır. Endüstri devriminden önce ticaret alanlarındaki ürünler çevrenin sunduğu doğal kaynaklara göre biçimlenen zanaat üretimine dayanmaktadır.⁵ Ticaret üretiminin kalitesini kontrol eden ve sürekliliğini sağlayan kurum

¹ bakınız: bölüm 3.2 Coğrafya

² Çeşitli nedenlerden (yaşlılık, engellilik, çocukluk) ötürü hareket kısıtlılığı olan kişilerin donatılara ulaşımı ile ilgili sonuçlara ulaşamamıştır.

³ bakınız: bölüm 3.4.1 Ev – Kent ilişkisi

⁴ Özellikle 19. yüzyılda vakıf sisteminin bozulması (evladiyelik vakıf, ekonomik darlık vb. nedenlerle) donatıların ekonomik açıdan sürdürülmesine zarar vermiştir. Ayrıca yerel yönetim/belediye sistemine geçilmesi ve merkezi yönetimde yapılan değişiklikler ile birçok hizmetin sunulmasında kurumlar değişmiştir.

⁵ Endüstri devriminden sonra seri üretim geleneksel konut alanlarındaki bu zanaat üretimini olumsuz etkilemiş, kentlerin ticaret hayatını zayıflatmıştır.

Boyabat'ın geleneksel ticaret alanları 1925 yılındaki yangında kaybolmuş, ancak yerinde yeniden ticaret işlevi üstlenen yapılar yapılmıştır.

loncadır. Lonca hem bir eğitim hem dayanışma kurumudur. Geleneksel yerleşmelerin yavaş kent hareketinin gerekli gördüğü 3.16 kriterini lonca sistemi ile sağladığı görülmektedir.

Tarımsal, turizme yönelik, esnaf ve sanatkârlara dair politikalar başlığı altında

4.2. El yapımı ve etiketli veya markalı esnaf/sanatkâr ürünlerinin korunması ve

4.4. Kırsal bölgede yaşayanların hizmetlere erişimini kolaylaştırarak kırsal bölgelerin değerini arttırmak

gibi kriterler zorunlu tutulmuştur.

Boyabat'ın geleneksel yerleşmesi Kolaz Çayı çevresindeki tarım alanlarını tehdit etmeyecek bir makroforma sahiptir. Yerleşmede tarım alanlarını kontrolü altına alınmış, tarım alanları kentleşmenin oluşturduğu kirletici etkilerden de uzak tutulmuştur. Kırsal bölgelerde yaşayanlar içinse kent pazar alanıdır. Dönemin ulaşım teknolojisinin izin verdiği mesafe içinde kırsal alandan kente pazara alış veriş yapmak için gelinmektedir. Bu durum dolaylı olarak yerel üreticiyi desteklemektedir. Boyabat yerleşmesinde kent kendini besleyen kırsal yaşamın sınırlarına saygı duymuş bunun yanında dağıtım, koordinasyon, kontrol gibi mekanizmalarla hizmet sunmuştur.

Misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar başlığı altında

5.1. İyi karşılama

zorunlu bir kriter olarak belirlenmiştir.

Yerleşmeye gelenleri ilk karşılayan yerleşmenin görüntüsüdür. Boyabat'ta kale¹ geçmiş dönemlere referans veren önemli bir karşılama elemanıdır. Kale'nin eteklerinde ve karşısındaki yamaçlarda gelişmiş konut alanları doğa ile uyumlu ve birbirine saygılı dokusu ile diğer önemli karşılama elemanıdır.² Han, kervansaray gibi yapılar kente gelen yabancıların konaklayabildikleri yapılardır.³ Yabancıların barınma (en temel insan ihtiyaçlarından biri) ihtiyaçlarının giderilmesi karşılama için diğer önemli unsurdur.

Sosyal uyum başlığı altında

6.6. Yoksulluk

6.7. Toplumsal ortaklıklar/sivil toplum kuruluşların mevcudiyeti

gibi konularda kriterler belirlenmiştir.

Osmanlı döneminde mahalleler dini, etnik, mesleki vb. kriterlere göre ayrılmıştır. Bu mahallelerde zengin ve fakirin birlikte yaşaması merkezi yönetim tarafından teşvik edilmiştir. Boyabat'ta "Ev – Çevre ilişkisi" bölümünde (3.4.2) incelenen konut alanında farklı büyüklükteki konutların ve dolayısı ile farklı gelir düzeyine sahip ailelerin birarada bulunduğu tespit edilmiştir.⁴ Mahallelerde farklı gelir düzeyi birlikte yaşamakla beraber aynı ibadet yerini kullanmakta ve aynı avarız sandığına yardımda bulunmaktadır. Mahallenin ortak kararı ile bu sandıktan ihtiyacı olanlara yardım yapılabilir. Bu sandık mahallenin ihtiyacı olan donatı alanlarının yapılması için de kullanılmaktadır. Buradan çıkan sonuca göre mahallede oturan tüm sosya-ekonomik sınıflar kentsel donatılara erişebilmektedir.

Kentin merkezinde ise yukarıda belirtildiği üzere lonca örgütlenmesi ile ticari hayat denetim/kontrol⁵ altında tutulmaktadır. Bu örgütlenme kendi iç dinamiklerini denetlemenin yanında

¹ Konutlar için de önemli bir manzara noktasıdır.

² Yerinde yapılan çalışmalarda Boyabat'ın gelenleri karşılamak için varolan bu potansiyelini yeterince kullanmadığı görülmüştür. Kentin kuzey girişini sanayi alanları tutmuş olup, ana ulaşım aksı boyunca yüksek yapılar geleneksel konut alanlarının görülmesini engellemektedir.

³ Köylerde dahi köy odaları ile yabancıların konaklayabilecekleri yapılar yapılmıştır.

⁴ Konut büyüklüğü ile gelir düzeyi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunda bu varsayım geçerli olmaktadır.

⁵ Üretim kalitesi, fiyatı ve üreticilerin eğitimi bu örgüt sistemi içinde sağlanmaktadır.

merkezi yönetimin getirdiği kararlara kendi lehine karşı çıkma, haksızlığa tepki gösterme gibi merkezi yönetimin kararlarını da sorgulamaktadır.¹

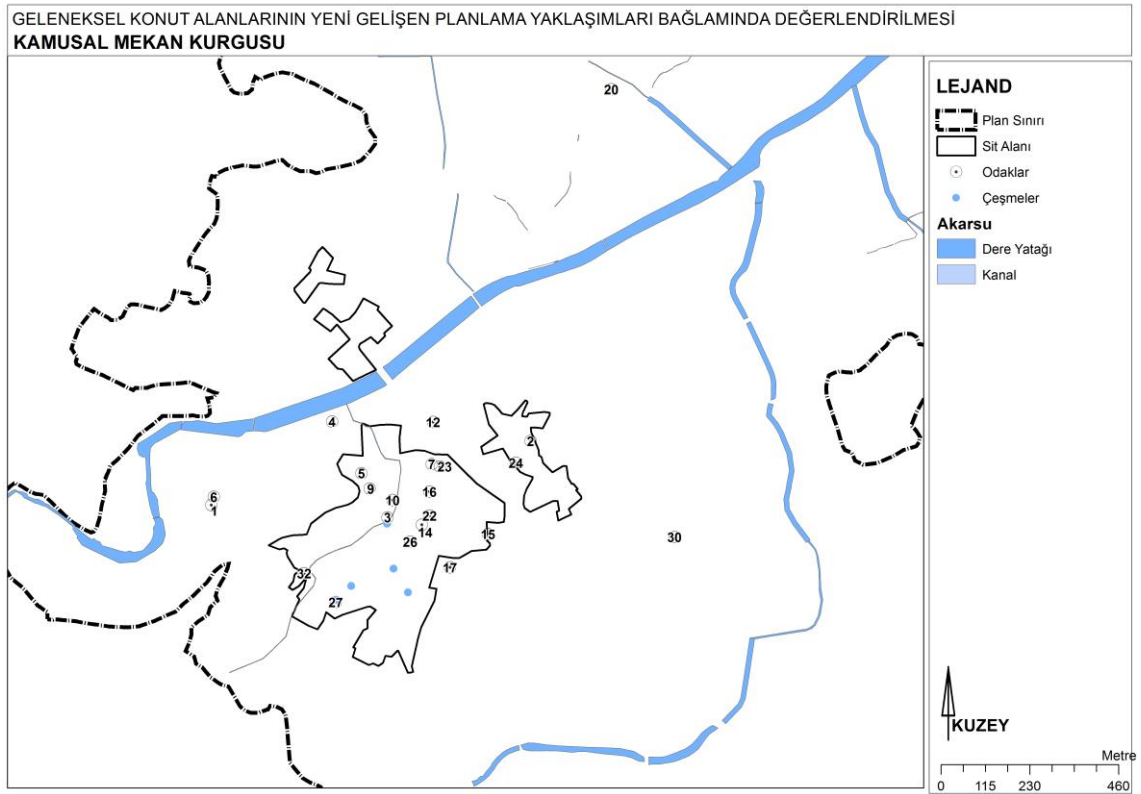
Sonuç olarak Boyabat yavaş kent hareketine üye olmak için başvurmuş olsa geleneksel yerleşme dokusu ile 7'si zorunlu olmak üzere toplam 19 kriteri sağlamaktadır. Yerinde yapılan tespitlere göre ise kentlilerin ve yönetimin bu özelliklerin farkında olmadığını gösteren uygulamalar gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Geleneksel konut alalarının terkedilmeye başlaması, dokuya uyumsuz yapılaşmaya izin verilmesi ve geleneksel dokunun bakımı/iyileştirilmesi/onarılması/korunması için herhangi bir uygulamanın/projenin yapılmaması bu özelliklerinin farkında olunmadığını göstermektedir.

---

¹ Lonca sistemi günümüze ulaşmamış bir sistemdir. Sivil toplum kuruluşları kısmen lonca işlevini sürdürmektedir.

Cumhuriyet Öncesi Dönemde Boyabat'ta Varlığı Tespit Edilen Kamu Yapıları

Şekil D.1 Tespit Edilen Kamu Yapıları

Kaynak: Çalışmalar kapsamında S. Erbey tarafından Çal (2014) verileri kullanılarak ve Kasım 2015 tarihinde saha çalışması sırasında yapılan tespitler sonucunda hazırlanmıştır.

Çizelge D.1 Cumhuriyet Öncesi Dönemde Varlığı Tespit Edilen Kamu Yapıları

No	İşlev	Adı	Yüzyıl	Özellik
1	Kale	Kale	11	Mevcut
2	Cami	Akmescit / Taş Cami	14	Mevcut
3	Ticaret	Tahıl Pazarı	14	Mevcut
4	Hamam	Kolaz Hamamı / Küçük Hamam	14	Yıkılmış
5	Medrese	Taş Medrese	14	Yıkılmış
6	Mescit	Kale Mescidi	14	Yıkılmış
7	Cami	Büyük Merkez (Beyazıt) Cami / Cami-i Kebir/Mederese Camisi	15	Yenilenmiş
8	Mahkeme	Mahkeme	15	Yıkılmış
9	Medrese	İsfendiyar Gazi Medresesi	15	Yıkılmış
10	Cami	Kemal Dede Camisi	16	Yenilenmiş
11	Mescit	Sarı Hacışaban Mescidi	17	Yıkılmış
12	Hamam	Yeni Hamam	17	Yıkılmış
13	Mescit	Şeyh Aleaddin Mescidi	17	Yıkılmış
14	Cami	Kaya Cami	18	Mevcut
15	Mescit	Kum Mahallesi Mescidi	18	Yıkılmış
16	Ticaret	Dükkânlar	18	Mevcut
17	Musalla	Musalla	18	Yıkılmış
18	Mektep	Hacı Nasrullah - Hacı Şaban Mektebi	18	Yıkılmış
19	Mektep	Hacı Hasan tarafından yaptırılan	18	Yıkılmış
20	Tekke	Aşıklı Tekkesi	18	Mevcut
21	Tekke	Fahri Tekkesi	18	Yıkılmış
22	Kapan	Tütün kapanı	18	Yıkılmış
23	Medrese	Muallimhane	18	Yıkılmış
24	Mescit	Çerçioğlu Mahallesi Mescidi	18	Yıkılmış
25	Mescit	Elsiz İmam/Elsiz Şeyh Mescidi	18	Yıkılmış
26	Mescit	Kandilsiz	19	Mevcut
27	Cami	Şeyh Cami	19	Mevcut
28	Mescit	Yanık Mescid	19	Yıkılmış
29	Medrese	Medrese	19	Yıkılmış
30	Hükümet Konağı	Hükümet Konağı	19	Yıkılmış
31	Cami	Hacı Ali Ağa	19	Yıkılmış
32	Cami	Gökdere Camisi	20	Mevcut
37	Mektep	Kız İbtida Mektebi	19	Yıkılmış
38	Mektep	Erkek İbtida Mektebi	19	Yıkılmış
39	Mektep	Sıbyan Mektebi	19	Yıkılmış
40	Mektep	Rum Sıbyan Mektebi	19	Yıkılmış
41	Medrese	Kemal Dede Medresesi	20	Yıkılmış
42	Medrese	Necatiye Medresesi	20	Yıkılmış
43	Medrese	Mahmud Ağa Medresesi	20	Yıkılmış
44	Rüştiye	Boyabat Rüştiyesi	20	Yıkılmış

Kaynak: Çal (2014) verileri kullanılarak ve Kasım 2015 tarihinde saha çalışması sırasında yapılan tespitler sonucunda hazırlanmıştır.

Çalışma Alanı Sınırları İçinde Bahçe İçinde Tespit Edilen Ocak Yapıları

Şekil F.1 75. Yıl Caddesi ile Telgrafçı Sokak Kesişimindeki Yapı
(Camii Kebir Mahallesi, 102 Ada, 2 Parsel)
Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Şekil F.2 Baklacı Sokak'ta Bahçesinde Ocak Bulunan Yapı
(Camii Kebir Mahallesi, 97 Ada, 9 Parsel)
Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

Şekil F.3 Oluk Sokak'ta Bahçesinde Ocak Bulunan Yapı
(Zincirli Kuyu Mahallesi 394 ada 24 parsel)
Kaynak: S. Erbey Arşivi, 2015

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Seher ERBEY
Doğum Tarihi ve Yeri : 12.04.1990 / İstanbul
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : erbeys@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	Alan	Okul/Üniversite	Mezuniyet Yılı
Lisans	Şehir ve Bölge Planlama	Yıldız Teknik Üniversitesi	2014
Lise	Fen Bilimleri	Üsküdar Çağrıbey Anadolu Lisesi	2008

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	Firma/Kurum	Görevi
2016-2018	EnsPD Project Development	Şehir Plancı
2018-2019	Analiz Planlama	Şehir Plancı
2019-	İstanbul Büyükşehir Belediyesi	Şehir Plancı

YAYINLARI

Bildiri

1. ERBEY, Seher, YENEN, Zekiye, (2018). "Contribution of the Planning Heritage in Anatolia for a Sustainable Future", International Planning History Conference (IPHS)-2018, Yokohama, Japonya, Temmuz 2018.
2. ERBEY, Seher, SINMAZ, Serkan, (2018). "Balıkesir Merkez İlçeleri Mekânsal Gelişme Süreci Kapsamında Sosyal Dokunun Analizi ve Değerlendirilmesi", Uluslararası Necatibey Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi UNESAK-2018, Balıkesir, Türkiye, Ekim2018.

Proje

1.

Proje Adı: Geleneksel Konut Alanlarının Yeni Gelişen Planlama Yaklaşımları Bağlamında Değerlendirilmesi

Proje No: 2016-03-02-YL01

Destekleyen Kuruluş: Yıldız Teknik Üniversitesi - Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü

Danışman: Prof. Dr. Zekiye Yenen

ÖDÜLLERİ

1.

Yarışma: Mahalle Tasarımı Fikir Yarışması

Düzenleyen Kuruluş: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın "Şehir 2023" vizyonu çalışmaları kapsamında İLBANK tarafından düzenlenmiştir.

Ekip: Serkan Sınmaz, Seher Erbey, Ahsen Özdemir, Mehmet İşçimen

Ödül: Satın Alma Ödülü

